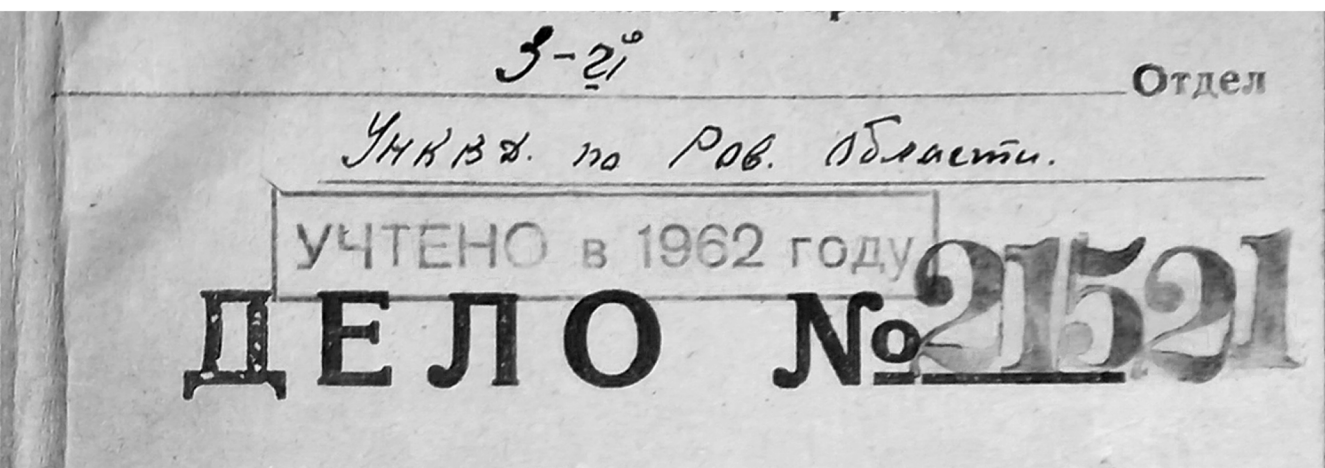

Tetiana Samsoniuk

**Związek Walki Zbrojnej – 1 w Równem
1939–1941**

Тетяна Самсонюк

**Союз збройної боротьби – 1 у Рівному
1939–1941**

Ocaleni od zapomnienia

Повернуті із забуття

Tetiana Samsoniuk

**Związek Walki Zbrojnej – 1 w Równem
1939–1941**

Wydanie popularnonaukowe

Łuck
2021

Тетяна Самсонюк

**Союз збройної боротьби – 1 у Рівному
1939–1941**

Науково-популярне видання

Луцьк
2021

УДК 94: 323.281(477.8)”1939/1941”

C 178

Konsulat Generalny
Rzeczypospolitej Polskiej
w Łucku

Книга видана за сприяння
Генерального консульства
Республіки Польща в Луцьку

Самсонюк Тетяна

C 178 Союз збройної боротьби – 1 у Рівному. 1939–1941 : наук.-попул. вид. / Тетяна Самсонюк ; за ред. Наталії Денисюк. – Луцьк : Monitor Wołyński : Ініціал, 2021. – 208 с. – (Серія «Повернуті із забуття» : кн. 2).

У другій книзі серії «Повернуті із забуття» представлено долі 15 діячів польського антирадянського підпілля – членів рівненського осередку Союзу збройної боротьби – 1 у 1939–1941 рр. Трьох із них НКВС розстріляв у Рівному 10 червня 1941 р. Інших засуджено до виправно-трудових таборів і конфіскації майна. Біографічні нариси про них доповнено архівними матеріалами, фотографіями та документами, вилученими під час арештів. Інформацію про подальші долі деяких членів СЗБ–1 надали їхні рідні.

Видання розраховане на науковців, родичів та знайомих згаданих діячів антирадянського підпілля, всіх, хто цікавиться перебігом подій Другої світової війни та історією загалом.

Рецензенти:

Володимир Марчук, кандидат історичних наук, старший викладач кафедри історії імені проф. М. П. Ковальського Національного університету «Острозька академія»

Олег Разиграєв, кандидат історичних наук, доктор гуманістичних наук у галузі історії (PhD in History), доцент кафедри всесвітньої історії Волинського національного університету імені Лесі Українки

Переклад: Світлана Сухарева, Наталія Денисюк, Олена Семенюк

Коректура: Пьотр Ковалік, Ольга Шершень, Веслав Пісарський

Верстка і художнє оформлення: Анатолій Оліх

© Самсонюк Т. М., текст, 2021

© Сухарева С. В., Денисюк Н. С., Семенюк О. В., переклад, 2021

© Monitor Wołyński, 2021

ISBN 978-966-7501-55-6 (серія)

ISBN 978-966-7501-73-0

Spis treści

Зміст

Słowo od Redakcji «Monitora Wołyńskiego»	6	Слово від редакції «Волинського монітора»
Wstęp	8	Вступ
Związek Walki Zbrojnej – 1: polska antysowiecka organizacja konspiracyjna	12	Союз збройної боротьби – 1: польська підпільна антирадянська організація
Józef Widawski	47	Юзеф Відавський
Kazimierz Jaźwiński	57	Казімеж Язвінський
Jan Jaźwiński	78	Ян Язвінський
Jerzy Krüger	91	Єжи Крюгер
Olgierd Wirpsza	102	Ольгерд Вірпша
Jan Tryba	114	Ян Триба
Antoni Maciejewski	121	Антон Мацеевський
Maciej Żołnierczyk	135	Мацей Жолнерчик
Józef Kopyciak	141	Юзеф Копицяк
Zygmunt Soczyński	148	Зигмунт Сочинський
Feliks Hałas	157	Фелікс Галас
Adam Wagner	165	Адам Вагнер
Józef Janicki	169	Юзеф Яніцький
Mieczysław Kulikowski	177	Мечислав Куликовський
Władysław Śliwiński	183	Владислав Слівінський
Wykaz skrótów	191	Перелік умовних скорочень
Indeks nazw geograficznych	193	Географічний покажчик
Indeks nazwisk	197	Іменний покажчик

Słowo od Redakcji «Monitora Wołyńskiego»

Od siedmiu lat na łamach gazety «Monitor Wołyński» obecna jest rubryka «Ocaleni od zapomnienia» opowiadająca o obywatelach II Rzeczypospolitej, którzy doświadczyli represji ze strony radzieckich organów ścigania. Niestrudzenie prowadzi ją doktor nauk historycznych Tetiana Samsoniuk, wieloletnia pracowniczka Państwowego Archiwum Obwodu Rówieńskiego, a obecnie – zastępczyni dyrektora Rówieńskiego Obwodowego Muzeum Krajoznawczego. Szkice biograficzne o osobach represjonowanych powstają w oparciu na materiały archiwalne, które przez dłuższy czas opatrzone były klauzulą «Tajne».

Ludzkie losy przedstawiane w tej rubryce nie pozostawiają obojętnymi naszych Czytelników, którzy swoimi opiniami dodatkowo motywują autorkę oraz zespół redakcyjny. Najbardziej inspirują nas do dalszej działalności listy od krewnych bohaterów publikacji. Kogoś z nich redakcji udaje się znaleźć w trakcie przygotowania tekstów do druku, a ktoś kontaktuje się z nami później, po przeczytaniu artykułów o swoich bliskich na łamach «Monitora Wołyńskiego». Otrzymując od nich wiadomości jeszcze bardziej uświadamiamy sobie, jak ważne jest to, co robimy. Teksty Tetiany Samsoniuk pomagają ludziom odkryć nieznane strony życia ich krewnych. Dzięki kontaktom z nimi udaje się uzupełnić skąpe informacje z akt archiwalnych o bohaterach jej artykułów.

Rezultatem takiej współpracy autorki, redakcji i krewnych bohaterów publikacji była książka Tetiany Samsoniuk «Jeńcy września 1939», która ukazała się kilka lat temu. Zaczynając prace nad nią, uświadamialiśmy sobie, że faktycznie zapoczątkowujemy serię, gdyż autorka opracowała tysiące spraw karnych osób represjonowanych. Nazwa cyklu była dla nas oczywista – «Ocaleni od zapomnienia». W realizacji pomysłu pomógł nam wówczas Konsulat Generalny RP w Łucku, przy którego wsparciu ukazuje się również ta publikacja.

W drugiej książce serii «Ocaleni od zapomnienia», którą właśnie Państwu przedstawiamy, opisane są losy 15 działaczy polskiego podziemia antysowieckiego – członków rówieńskiego ośrodka Związku Walki Zbrojnej – 1 w latach 1939–1941.

Autorka opowiada m.in. o braciach Kazimierzu i Janie Jaźwińskich stojących na czele ZWZ–1 w Równem, którzy zostali rozstrzelani przez enkawudzystów w 1941 r. Redakcji udało się skontaktować z wnukiem Jana Jaźwińskiego, Ianem Zejmą, dzięki któremu poznaliśmy dalsze losy wszystkich członków tej represjonowanej rodziny.

Pamięć o Antonim Maciejewskim, który przetrwał łagry, ale zginął we Włoszech w 1944 r., pielęgnuje wnuk jego siostry Wiesław Sztandera. Szkic biograficzny w tej książce został uzupełniony dzięki udostępnionym przez niego informacjom oraz kopiom zdjęć i legitymacji Antoniego Maciejewskiego.

«Jestem niewymownie wdzięczny za wiadomość o moim ojcu» – napisał do nas 90-letni Zygmunt Wirpsza, który przedstawił dalszy los Olgerda Wirpszy i podzielił się wspomnieniami o kazachstańskim zaśłaniu jego rodziny, które zamieściliśmy na łamach gazety. Niestety Zygmunt Wirpsza nie dożył wydania tej książki – zmarł w kwietniu 2021 r.

Jesteśmy wdzięczni wszystkim, którzy przyczynili się do powstania tej publikacji. Szczególne słowa podziękowania kierujemy do krewnych działaczy rówieńskiego podziemia, którzy pomogli nam doprecyzować i uzupełnić informacje o bohaterach książki.

Oddając do druku drugą książkę serii «Ocaleni od zapomnienia», zaczynamy pracę nad trzecią. Będzie poświęcona działaczom Związku Walki Zbrojnej – 2 na Rówieńszczyźnie.

Слово від редакції «Волинського монітора»

Уже сім років на сторінках газети «Волинський монітор» існує рубрика «Повернуті із забуття», яка розповідає про громадян Другої Речі Посполитої, репресованих радянською владою. Її невтомно веде кандидатка історичних наук Тетяна Самсонюк, багаторічна працівниця Державного архіву Рівненської області, а нині заступниця директора Рівненського обласного краєзнавчого музею. Біографічні нариси про репресованих вона пише на основі архівних документів, які тривалий час перебували під грифом «Таємно».

Людські долі, представлені в цій рубриці, не залишають байдужими наших читачів, які своїми відгуками додають мотивації авторці й усьому редакційному колективу. Найбільше окрилюють нас листи від родичів героїв публікацій. Когось із них редакції вдається знайти, готуючи тексти до друку, а хтось контактує з нами, прочитавши статті про рідних у «Волинському моніторі». У такі моменти ми ще більше усвідомлюємо важливість нашої роботи. Тексти Тетяни Самсонюк допомагають нащадкам пізнати невідомі сторінки життя їхніх рідних. Завдяки зворотному зв'язку їй вдається доповнити скупі архівні відомості про героїв своїх статей.

Наслідком такої співпраці авторки, редакції та родичів героїв публікацій була книга Тетяни Самсонюк «Полонені вересня 1939-го», яка вийшла кілька років тому. Починаючи роботу над нею, ми розуміли, що фактично започатковуємо серію, адже авторка опрацювала тисячі справ репресованих. Її назва була очевидною – «Повернуті із забуття». Реалізувати задумане нам вдалося завдяки Генеральному консульству Республіки Польща в Луцьку, яке підтримало також вихід цієї праці.

У другій книзі серії «Повернуті із забуття», яку ми представляємо нашим читачам, описано долі 15 рівненських діячів польського антирадянського підпілля – членів Союзу збройної боротьби – 1 у 1939–1941 рр.

Авторка розповідає, зокрема, про братів Казімежа та Яна Язвінських, очільників СЗБ–1 у Рівному, яких енкаведисти розстріляли в 1941 р. Редакції вдалося знайти внука Яна Язвінського, Яна Зейму, завдяки якому ми дізналися про подальші долі всіх членів цієї репресованої родини.

Пам'ять про Антона Мацеевського, який вижив у таборах, але в 1944 р. загинув в Італії, береже внук його сестри Веслав Штандера. Біографічний нарис у цій книзі доповнено наданими ним копіями фото та документів про військові нагороди Антона Мацеевського.

«Я невимовно вдячний за інформацію про мого батька», – написав нам колись 90-річний Зигмунт Вірпша, який розповів про подальшу долю Ольгерда Вірпші та поділився спогадами про казахстанське заслання його сім'ї, які ми опублікували на сторінках газети. На жаль, Зигмунт Вірпша не дожив до виходу цієї книги (помер у квітні 2021 р.).

Ми вдячні всім, хто сприяв виходу цієї публікації. Особливі слова подяки висловлюємо родичам діячів рівненського підпілля, які допомогли уточнити й доповнити інформацію про героїв книги.

Відаючи до друку другу книгу серії «Повернуті із забуття», ми починаємо роботу над третьою. Вона буде присвячена діячам Союзу збройної боротьби – 2 на Рівненщині.

Wstęp

We wrześniu 1939 r. na terenach II Rzeczypospolitej okupowanych przez reżimy stalinowski i hitlerowski zaczęły powstawać zarówno tworzone spontanicznie, jak i celowo organizowane ośrodki ruchu oporu. Liczne konspiracyjne organizacje zakładane były także w województwie wołyńskim, przeważnie w miastach. Były one jednak poróżnione i nie miały wspólnego planu walki o odzyskanie przez Polskę niepodległości.

Najbardziej rozbudowane struktury miała dowodzona z Warszawy i Lwowa polska organizacja konspiracyjna Związek Walki Zbrojnej (ZWZ) podzielona na dwa równoległe odłamy: ZWZ-1 i ZWZ-2. Nie potrafiła jednak osiągnąć jedności i połączyć tych dwóch nurtów na rzecz przygotowania zbrojnego powstania, mającego na celu odzyskanie wolności.

Polacy, którzy włączyli się w tworzenie ośrodków ZWZ na Rówieńszczyźnie, nie posiadając doświadczenia w prowadzeniu działalności konspiracyjnej, zostali aresztowani przez NKWD jeszcze na etapie organizacji działalności podziemia. Wśród przyczyn porażki była nie tylko nieobecność doświadczeń konspiracyjnych u lokalnych działaczy ZWZ, ale również ambicje niektórych przywódców politycznych i wojskowych, które zaszkodziły tworzeniu jednego frontu podziemnego.

Druga książka serii «Ocaleni od zapomnienia» poświęcona jest działaczom polskiego podziemia w Równem, którzy narażając swoje życie rozpoczęli walkę przeciw reżimowi radzieckiemu w szeregach ZWZ-1.

Pod względem geograficznym publikacja obejmuje Równe i jego okolice. Pojawiają się w niej nazwy ulic według stanu na lata 1920–1939 oraz ich współczesne nazewnictwo. We wstępnej części tej książki, którą zatytułowaliśmy «Związek Walki Zbrojnej – 1: polska antysowiecka organizacja konspiracyjna», opisano okoliczności oraz etapy tworzenia ZWZ-1 w Równem, strukturę lokalnego ośrodka, działalność członków organizacji oraz likwidację przez NKWD polskiego podziemia wiosną 1940 r.

Niniejsza książka zawiera 15 szkiców biograficznych. Podano w nich informacje o mieszkańcach Równego, którzy wstąpili do polskiej konspiracyjnej organizacji Związek Walki Zbrojnej-1. Podobnie jak w książce «Jeńcy września 1939», która ukazała się jako pierwsza w serii «Ocaleni od zapomnienia», autorka pragnie przedstawić losy zwykłych ludzi wciągniętych w wir wydarzeń, które na zawsze zmieniły bieg światowej historii.

Szkice zostały wzbogacone o zdjęcia i 55 dokumentów. Teksty dokumentów opublikowano w języku oryginału. Ilustrują one podane przez autorkę informacje, a także pomagają Czytelnikowi przeanalizować metody działalności sowieckich organów represyjnych, zapoznać się z warunkami, w których trzymano więźniów, dowiedzieć się o etapach śledztwa i działalności radzieckiego sądownictwa.

Opracowanie opatrzone jest wykazem skrótów, a także indeksem nazw geograficznych i nazwisk.

Publikacja ma być swoistym znakiem pamięci wobec mieszkańców Równego – obywateli II Rzeczypospolitej, w odniesieniu do których w latach 1939–1941 reżim sowiecki stosował represje, w tym wyroki śmierci, za to, że chcieli mieszkać we własnym państwie. Do dziś pozostają nieznane miejsca pochówku Kazimierza Jaźwińskiego, Jana Jaźwińskiego oraz Jerzego Krügera rozstrzelanych w Równem w 1941 r.

Początkowo materiały zawarte w książce ukazały się na łamach polsko-ukraińskiego dwutygodnika «Monitor Wołyński», w którym to właśnie w 2014 r. wprowadzono rubrykę «Ocaleni od zapomnienia».

Wsparcie w pracy nad książką «Związek Walki Zbrojnej–1 w Równem. 1939–1941» okazał autorce zespół redakcyjny «Monitora Wołyńskiego», zwłaszcza redaktor naczelny Walenty Wakoluk, zastępca redaktora naczelnego Natalia Denysiuk, tłumaczki: Switłana Suchariewa i Olena Semeniuk, redaktor techniczny Anatol Olich, a także korektorzy: Olga Szerszeń, Piotr Kowalik oraz Wiesław Pisarski.

Autorka składa podziękowanie na ręce kierownictwa i pracowników Archiwum Zarządu Służby Bezpieczeństwa Ukrainy w Obwodzie Rówieńskim: Natalii Osadczej i Tetiany Mykytiuk, dyrektora Państwowego Archiwum Obwodu Rówieńskiego Oleha Dzecka oraz pracowników Archiwum: Oksany Nikitiuk, Ludmyły Pyłypczuk i Iryny Romanowej, swoich kolegów z Rówieńskiego Obwodowego Muzeum Krajoznawczego: Oleha Romanczuka, Dmytra Masłowa oraz Natalii Kożuszk. Szczególne wyrazy wdzięczności za konsultacje i rady autorka przekazuje doktorowi habilitowanemu nauk historycznych profesorowi Wołodymyrowi Trofymowyczowi oraz doktorom nauk historycznych Wołodymyrowi Marczukowi i Olehowi Razyhrajewowi.

Za wieloletnią współpracę i udzielenie wsparcia finansowego w wydaniu tej książki autorka serdecznie dziękuje Konsulatowi Generalnemu RP w Łucku.

Вступ

У вересні 1939 р. на анексованих сталінським та гітлерівським тоталітарними режимами територіях Другої Речі Посполитої почав з'являтися і спонтанний, і організований рух спротиву. Численні польські підпільні угруповання виникали також у колишньому Волинському воєводстві, здебільшого в містах. Проте вони були розрізненими й не мали єдиного плану боротьби за втрачену державу.

Найбільш організованою та керованою з варшавського і львівського центрів була польська конспіративна організація «Союз збройної боротьби» (СЗБ), розділена на дві паралельні гілки: СЗБ-1 та СЗБ-2. Однак і вона не зуміла об'єднати свої течії для реалізації збройного повстання, спрямованого на відновлення незалежності Польщі.

Поляки, що долучилися до формування осередків СЗБ на Рівненщині, не маючи досвіду конспіративної боротьби, ще на етапі налагодження діяльності підпільного руху потрапили в тенета НКВС. Серед причин поразки – не тільки відсутність досвіду в підпільників, але й амбіції окремих політичних і військових лідерів, які стали на заваді створенню єдиного фронту підпільної боротьби.

Друга книга серії «Повернуті із забуття» присвячена діячам польського підпілля в Рівному, які, попри загрозу власному життю, стали на шлях боротьби з радянським режимом, долучившись до діяльності СЗБ-1.

Територіальні межі дослідження охоплюють Рівне та його околиці. В книзі фігурують назви вулиць міста станом на 1920–1939 рр., а також їх сучасне найменування. У вступній науковій статті «Союз збройної боротьби – 1: польська підпільна антирадянська організація» розкрито передумови та етапи створення СЗБ-1 у Рівному, його структуру, представлено діяльність членів організації та операцію НКВС із ліквідації польського підпілля навесні 1940 р.

Книга включає 15 біографічних нарисів, що містять відомості про рівнян, які вступили до польської конспіративної організації «Союз збройної боротьби – 1». Подібно до книги «Полонені вересня 1939-го», яка вийшла першою в серії «Повернуті із забуття», у цій публікації авторка прагне показати долі звичайних людей на фоні карколомних подій, які назавжди змінили хід світової історії.

Нариси доповнено блоками фотоматеріалів і документів, яких загалом нараховується 55. Тексти документів подано мовою оригіналу. Вони ілюструють відомості, наведені авторкою, а також дають можливість читачеві відстежити та проаналізувати методи діяльності радянських карально-репресивних органів, умов перебування в'язнів у місцях позбавлення волі, простежити етапи процесу слідства та радянського судочинства.

Книгу доповнюють перелік умовних скорочень, іменний та географічний покажчики.

Видання є символічним пам'ятним знаком жителям Рівного – громадянам Другої Речі Посполитої, яких у 1939–1941 рр. переслідував, репресував і засудив до смертної кари радянський тоталітарний режим за бажання жити у власній державі. До сьогодні залишаються невідомими місця поховання розстріляних у Рівному в 1941 р. Казімежа Язвінського, Яна Язвінського та Єжи Крюгера.

Підготовчі матеріали книги було апробовано на сторінках польсько-українського двотижневика «Волинський монітор», де у 2014 р. започатковано рубрику «Повернуті із забуття».

Неоціненну допомогу в роботі над виданням «Союз збройної боротьби–1 у Рівному. 1939–1941» надала редакція «Волинського монітора», зокрема головний редактор Валентин Ваколюк, заступниця головного редактора Наталія Денисюк, перекладачки Світлана Сухарева та Олена Семенюк, технічний редактор Анатолій Оліх, коректори Ольга Шершень, Пьотр Ковалік і Веслав Пісарський.

Авторка щиро вдячна керівництву та працівникам архіву Управління Служби безпеки України в Рівненській області Наталії Осадчій та Тетяні Микитюк, директору Державного архіву Рівненської області Олегові Дзецьку, працівникам архіву Оксані Нікітюк, Людмилі Пилипчук та Ірині Романовій, своїм колегам із Рівненського обласного краєзнавчого музею Олегові Романчуку, Дмитру Маслову та Наталії Кожушко. Особливу подяку за наукове консультування та творчі поради авторка складає доктору історичних наук Володимирі Трофимовичу, кандидатам історичних наук Володимирі Марчуку та Олегові Разиграєву.

За багаторічну співпрацю та надання фінансової підтримки для публікації цієї книги авторка сердечно дякує Генеральному консульству РП у Луцьку.

Związek Walki Zbrojnej – 1: polska antysowiecka organizacja konspiracyjna

Wysławszy we wrześniu 1939 r. większość jednostek wojskowych do walki z Wehrmachtem, polski rząd był zaskoczony ofensywą ZSRR. Nie było pewności, czy na okupowanych przez Armię Czerwoną wschodnich terenach może powstać ruch dążący do odzyskania przez Polskę wolności. Po porażce w wojnie obronnej podziemie było bardzo słabe, a w dodatku zostało podzielone na dwa obozy ze względu na konfrontację między zwolennikami i przeciwnikami rządu.

Po obu stronach granicy radziecko-niemieckiej powracający do swoich domów polscy żołnierze nie ukrywali rozczarowania z powodu działań rządu i dowództwa sił zbrojnych, które uciekły pozostawiając wojsko na pastwę wroga. Większość młodych Polaków straciła ufność wobec polityków i próbowała na własną rękę zorganizować walkę z sowietami i niemieckimi okupantami, więc poszła do podziemia. Jednak rząd na uchodźstwie na wszelkie sposoby starał się kontrolować działalność tych organizacji, zarówno na terenie Generalnego Gubernatorstwa, jak też na Zachodniej Ukrainie, zdając sobie sprawę z tego, że poróżnione grupy polskich patriotów nie są w stanie skutecznie sprzeciwić się wrogowi. Dopiero wspólne, połączone wysiłki mogły stać się realną siłą, która ze wsparciem sojuszników przywróciłaby państwo polskie.

Duże nadzieje rząd pokładał w generale Michale Tokarzewskim-Karaszewiczu (ps. Michał, Stolarski, Doktor). Pozostając w okupowanej przez niemieckie wojsko Warszawie, otrzymał rozkaz zorganizowania działalności podziemia i podporządkowania go rozkazom Rządu RP na uchodźstwie. 27 września 1939 r. założył wojskowo-polityczną organizację Służba Zwycięstwu Polski (SZP). Łączyła ona polskich żołnierzy uratowanych przed niewolą, którzy nie zdążyli wyemigrować do krajów sojuszników. 13 listopada 1939 r. nowy Naczelnny Wódz Polskich Sił Zbrojnych generał Władysław Sikorski powołał Związek Walki Zbrojnej – podziemną organizację wojskową na terenie okupowanej Polski. Na jej czele w Warszawie stanął generał Michał Tokarzewski-Karaszewicz, a utworzona przez niego organizacja SZP przystąpiła do ZWZ i stała się jego rdzeniem¹. Później we Lwowie i na Wołyniu ZWZ rozdzielił się. We współczesnej historiografii te organizacje są nazywane ZWZ-1 i ZWZ-2.

W pierwszych dniach listopada 1939 r. NKWD we Lwowie zlikwidowało jedną z pierwszych polskich podziemnych jednostek, zorganizowaną przez generała Mariana Januszajtisa i nazywaną Polską Organizacją Walki o Wolność (POWW). Aresztowany jej członek A. Leitner (imię nie jest nam znane) w wyniku tortur na pierwszych przesłuchaniach wymienił znanych mu uczestników «kontrrewolucyjnego spisku», którzy pragnęli jak najszybciej konsolidować polskich patriotów i zapewnić im konieczną broń, aby w odpowiedniej chwili przejąć władzę.

Na bazie POWW założono grupę, która przygotowywała akty dywersyjne w strategicznych obiektach w momencie oczekiwanego powstania zbrojnego. W Równem o tych

---

¹ Польське підпілля 1939–1941 рр. Від Волині до Покуття. Польща та Україна у тридцятих-сорокових роках XX століття. Невідомі документи з архівів спеціальних служб / наук. ред. Є. Тухольський, Ю. Шаповал. – Варшава–Київ, 2004. – Т. 3. – Ч. 1. – С. 58.

zamiarach dowiedział się ksiądz Stanisław Ziętara, u którego z fałszywymi dokumentami, ukrywając się pod nazwiskami Anny Staszewskiej i Tadeusza Staszewskiego, zatrzymali się siostra i brat Mariana Januszajtisa². Kapłan często prowadził rozmowy z Janem Jaźwińskim, jednym z działaczy rówieńskiego podziemia, którego poinformował, że lwowskie dowództwo planuje akcje radykalnej walki z okupantami, zwłaszcza dywersyjne, mające na celu wyburzenie mostów w Łucku, Dubnie, Warkowiczach (obecnie rejon dubieński), na kierunku Równe–Dubno oraz na trasie korzeckiej we wsi Horbaków (obecnie rejon rówieński). Te działania, według dowódców podziemia, miały powstrzymać wycofanie się Armii Czerwonej w czasie ofensywy wojsk sojuszników Polski – Anglii i Francji – oraz przeszkodzić wywiezieniu zasobów materialnych w głąb Związku Radzieckiego. POWW planowała również akcje terrorystyczne skierowane przeciw funkcjonariuszom sowieckim, zaatakowanie niedawno utworzonych instytucji i organizacji, uwolnienie polskich jeńców wojennych z obozów pracy, uszkodzenie linii telefonicznych i telegraficznych³.

Po przesłuchaniach A. Leitnera do więzień NKWD trafiło 24 uczestników polskiego ruchu podziemnego. Organizacja straciła główne zapasy broni i amunicji⁴. Jednym z negatywnych skutków jej ujawnienia były masowe prewencyjne aresztowania oficerów Wojska Polskiego na całym terenie Zachodniej Ukrainy. Tak więc pierwsza próba założenia przez Polaków licznej organizacji konspiracyjnej skończyła się niepowodzeniem. Poza tym sprawa Leitnera była swoistym detonatorem fali represji – w ręce organów ścigania trafili także dowódcy Ukraińskiego Zjednoczenia Narodowo-Demokratycznego jako sympatycy ruchu oporu przeciw sowietom i byli oficerowie wojska carskiej Rosji, którzy mogli zorganizować działalność podziemną.

Na miejscu POWW we Lwowie powstały trzy podziemne polskie jednostki, konkurujące ze sobą. O nich od emisariuszy dowiedział się szef warszawskiego dowództwa Michał Tokarzewski-Karaszewicz. Pierwszą formacją dowodził pułkownik Władysław Żebrowski (ps. Żuk, Stary), drugą pułkownik Jan Sokołowski (ps. Trzaska, Jan), na czele trzeciej jednostki podziemnej stał major Zygmunt Dobrowolski (ps. Feliks, Zygmunt), który kierował organizacją założoną przez generała Mieczysława Borutę-Spiechowicza (ps. Kopa). Wszystkie trzy grupy utrzymywały kontakt z rządem przez Rumunię⁵. Każda z tych struktur starała się o zwiększenie liczby swych członków poprzez zaangażowanie Polaków mieszkających na Wołyniu, odbywając w tym celu podróże wywiadowcze do Równego, Łucka i Krzemieńca.

Emisariusze przybywający do Warszawy z Angers (Francja) w grudniu 1939 r. naciskali na generała Michała Tokarzewskiego-Karaszewicza, by pozostawił lokalną organizację swojemu zastępcy, pułkownikowi Stefanowi Roweckiemu (ps. Rakoń, Grot) i natychmiast wyruszył na tereny okupowane przez ZSRR w celu organizacji działalności podziemnej. Rząd polecił, aby Michał Tokarzewski-Karaszewicz przekonał wszystkie trzy grupy do połączenia i wspólnej organizacji swej działalności, żeby uchronić członków podziemia przed represjami. Ponadto generał miał kontrolować wszystkie polskie ośrodki oporu na terenach okupowanych przez władze sowieckie.

Masowe nielegalne przekraczanie przez Polaków granicy rumuńskiej najwyraźniej nie odpowiadało Rządowi RP na uchodźstwie. Dlatego generałowi powierzono także kon-

---

² Państwowe Archiwum Obwodu Rówieńskiego (PAOR). FR. 2771. Op. 2. T. 306. K. 24.

³ Archiwum Zarządu Służby Bezpieczeństwa Ukrainy w Obwodzie Rówieńskim (Archiwum Zarządu SBU w Obwodzie Rówieńskim). FP. T. 15162. T. 2. K. 56–56 na odwrocie.

⁴ Wydzielone Państwowe Archiwum Służby Bezpieczeństwa Ukrainy (WPA SBU). Ф. 16. Op. 32. T. 10. K. 33–44.

⁵ Польське підпілля 1939–1941 pp. Від Волині до Покуття... – С. 52.

trolę nad tym procesem. Na przekroczenie granicy mógł zezwalać tylko oficerom Wojska Polskiego, pilotom i żołnierzom broni pancерnej niezależnie od stopnia.

Jeśli główne dowództwo ZWZ generalnie orientowało się w sytuacji we Lwowie, to z Wołynia nie nadchodziły żadne informacje o działalności podziemia. Żeby dowiedzieć się o tamtejszej sytuacji pułkownik Stefan Rowecki zaproponował Michałowi Tokarzewskiemu-Karaszewiczowi wysłanie tam pułkownika Tadeusza Majewskiego (ps. Szmigiel). Mimo że generał miał wątpliwości, ok. 27 stycznia 1940 r. Majewski wybrał się na tereny okupowane przez Armię Czerwoną. Razem z nim na Wołyn wyruszyli Ryszard Kasprzycki i Jerzy Bronikowski, którzy otrzymali sowieckie paszporty i książeczki wojskowe na nazwiska Ryszarda Burdy i Jerzego Potapowa. Ta trójka miała na celu dokładne zbadanie politycznej sytuacji na Wołyniu, nastawienia miejscowych Polaków i w końcu zorganizowanie tam działalności antysowieckiej organizacji konspiracyjnej⁶. Na stacji Kiwerce (obecnie obwód wołyński) grupa podzieliła się: Tadeusz Majewski i Jerzy Bronikowski wyruszyli do Równego, dokąd przybyli 30 stycznia, a Ryszard Kasprzycki wybrał się do Łucka. Miesiąc później generał Michał Tokarzewski-Karaszewicz również musiał wyjechać na wschodnie tereny Rzeczypospolitej, aby wypełnić rozkaz Rządu RP na emigracji. W nocy z 6 na 7 marca 1940 r. w czasie próby nielegalnego przekroczenia granicy radziecko-niemieckiej został aresztowany przez sowieckie organy represyjne⁷.

Nie czekając na inicjatywę z zewnątrz, lokalni zwolennicy przywrócenia państwa polskiego zaczęli się jednoczyć wokół idei narodowych. Po raz pierwszy pomysł zorganizowania działalności konspiracyjnej na Wołyniu pojawił się na zebraniu Związku Legionistów i Polskiej Organizacji Wojskowej w Równem 17 września 1939 r. Od razu kompletnej organizacji konspiracyjnej założyć się nie udało, ale postanowiono pomagać rodzinom polskich oficerów, którym nowe władze rozkazały natychmiastowe opuszczenie koszar. Praktyczna pomoc polegała na dostarczaniu darmowego wyżywienia i poszukiwaniu mieszkań dla nich⁸. Jednak w środowisku tych organizacji nadal krążyły pomysły sprzeciwienia się reżimowi bolszewickiemu. Później nieliczna grupa mieszkańców Równego, głównie nauczyciele, na czele z prezesem Wołyńskiego Okręgu Związku Nauczycielstwa Polskiego Jakubem Hoffmanem dołączyła do formacji, która, według dowództwa ZWZ-1, została założona z inicjatywy Edwarda Rydza-Śmigłego i Józefa Becka. Jak twierdził Jan Kopczyński, na początku lutego 1940 r. Jakub Hoffman zwerbował go w szeregi tej grupy i mianował komendantem dzielnicy, do której należało przedmieście Równego Cegielnia⁹. Właśnie tam mieszkało wielu podoficerów, członków Związku Legionistów wyrzuconych z koszar. Wiedzieli, gdzie jest przechowywana broń¹⁰.

Z lwowskiego dowództwa ZWZ-1 na negocjacje z Jakubem Hoffmanem przyjeżdżał Józef Widawski (ps. Wit, Józek). W czasie poprzedniego spotkania, miesiąc wcześniej, zaproponował on Jakubowi Hoffmanowi stanięcie na czele rówieńskiego okręgu ZWZ, gdyż ten był znany jako działacz społeczny nie tylko w Równem, lecz też w całym województwie wołyńskim i cieszył się dużym autorytetem wśród miejscowej inteligencji polskiej. Jednak Hoffman nieufnie odebrał tę propozycję i domagał się spotkania z kierownikiem organizacji¹¹.

---

⁶ PAOR. FR. 2771. Op. 2. T. 1024. K. 64–65.

⁷ Польське підпілля 1939–1941 рр. Від Волині до Покуття... – С. 56.

⁸ Hoffman J. Początki konspiracji na Wołyniu / Jakub Hoffman. – Kultura (Paryż). – 1950. – Nr 10. – S. 112.

⁹ PAOR. FR. 2771. Op. 2. T. 370. K. 40.

¹⁰ Hoffman J. Początki konspiracji... – S. 117.

¹¹ PAOR. FR. 2771. Op. 2. T. 914. K. 50–51.

Aktywność lwowskiego podziemia bardzo poruszyła Jakuba Hoffmana, więc po nara-dzie z kolegami postanowił wysłać do Warszawy swojego przedstawiciela¹². W międzyczasie zaproszono go na spotkanie w jednym z konspiracyjnych mieszkań we Lwowie, do którego nie doszło, gdyż wkrótce Jakub Hoffman został aresztowany, a działalność założonego przez niego podziemnego ośrodka została zakończona jeszcze na początkowym etapie tworzenia struktury dowódczej.

Niezależnie od innych, w Równem działała jedna z młodzieżowych organizacji, która w dokumentach NKWD została wpisana pod dwoma różnymi nazwami – «Sokół» i «Legion Niepodległości Polski». Na jej czele stał Tadeusz Stańczyk. Nie posiadał doświadczenia w prowadzeniu działalności konspiracyjnej, więc za pośrednictwem Tadeusza Sienkiewicza starał się nawiązać kontakty z Janem Jaźwińskim, aby uzyskać praktyczne wskazówki do dalszej aktywności. Podczas spotkania Jaźwiński dowiedział się, że organizacja liczy 25 osób i posiada arsenał broni: dwa tuziny karabinów zakopano w lesie Sosonki przy trasie korzeckiej, 9 rewolwerów, 5 bomb i 24 granaty schowano w Grabniku, a 5 karabinów maszynowych – na terenie gimnazjum osadniczego (obecnie jest to gmach Rówieńskiego Państwowego Uniwersytetu Humanistycznego przy ul. Płastowej)¹³. O tej organizacji wiedział też ksiądz Stanisław Ziętara, który polecił Józefowi Widawskiemu jej członków jako ewentualnych kandydatów do szeregów lokalnego ośrodka ZWZ–1 w Równem¹⁴.

Wśród wszystkich organizacji podziemnych działających na terenie Rówieńszczyzny najbardziej liczny był ZWZ. Mimo wielokrotnych prób zjednoczenia, istniały tutaj równoległe dwa jego odłamy: ZWZ–1 pod przewodnictwem lwowskiego centrum i ZWZ–2 z dowództwem w Warszawie.

Działalność ZWZ–1 na terenie Rówieńszczyzny rozwijała się od połowy lutego 1940 r. Według Kazimierza Jaźwińskiego, przedstawiciel lwowskiego ośrodka pod pseudonimem Toma w czasie spotkania zaproponował mu, by stanął na czele ośrodka ZWZ w Równem do przybycia stałego kierownika ze Lwowa. Zgadzając się na tę propozycję, Kazimierz Jaźwiński od razu odwiedził mieszkanie przy ulicy Kościuszki w Równem (obecnie ulica Pokrowska), gdzie zatrzymał się Toma, i przedstawił mu swojego zastępcę rotmistrza Jerzego Krügera. Nowo mianowani przywódcy rówieńskiego ośrodka ZWZ–1 po raz pierwszy usłyszeli wówczas o strukturze i celach organizacji. Dla nawiązania kontaktów Kazimierz Jaźwiński otrzymał hasło «Pozdrowienia od Toma» oraz pierwsze zadanie polegające na pozyskiwaniu zaufanych osób dla głównej piątki. Po wizycie w Równem Toma miał odwiedzić Sarny, Kowel i Włodzimierz Wołyński w celu założenia tam struktur kierowniczych. W przerwach między przyjazdami przedstawicieli lwowskiego podziemia Kazimierz Jaźwiński zaczął werbować Zygmunta Soczyńskiego i Jana Kopczyńskiego.

Nieco inną wersję powstania podziemnego ośrodka ZWZ–1 w Równem podał Józef Widawski. Twierdził, że w styczniu 1940 r. do miasta przyjeżdżał przedstawiciel lwowskiego dowództwa o pseudonimie Młot i to właśnie dzięki niemu został zwербowany Kazimierz Jaźwiński. Po swoim aresztowaniu Józef Widawski zapewniał funkcjonariuszy NKWD, że nie znał żadnej osoby w podziemiu o pseudonimie Toma¹⁵.

Następne spotkanie Kazimierza Jaźwińskiego z przedstawicielem ze Lwowa odbyło się 22 lutego, kiedy do Równego przybył Józef Widawski. Miał za zadanie założenie tu Wołyń-

---

¹² Hoffman J. Początki konspiracji... – S. 118.

¹³ Archiwum Zarządu SBU w Obwodzie Rówieńskim. FP. Spr. 15162. T. 2. K. 32 na odwrocie – 33.

¹⁴ Ibidem. Spr. 22224. K. 171.

¹⁵ PAOR. FR. 2771. Op. 2. T. 914. K. 48, 55.

skiego Centrum Okręgowego ZWZ–1, któremu podlegałyby wszystkie ośrodki organizacji w obwodach rówieńskim i wołyńskim¹⁶. Jako były mieszkaniec Równego, w odróżnieniu od Tadeusza Majewskiego, znał osobiście wielu lokalnych mieszkańców i dobrze się orientował, jakie mają sympatie polityczne i kim są z zawodu. Józef Widawski nawiązał kontakt z Kazimierzem Jaźwińskim i osobiście odebrał przysięgę od nowych członków kierowniczey piątki, wybrawszy każdemu z nich pseudonim w celu ścisłej konspiracji (Kazimierz Jaźwiński – Blaks, Jan Jaźwiński – Henryk, Jerzy Krüger – Stary Wojtek, Jan Kopczyński – Maryś). W następnych dniach spotkał się z każdym z nich, udzielił głównych informacji o funkcjonowaniu ZWZ i polecił werbować do organizacji nowych członków. Podczas jego odwiedzin Kazimierzowi Jaźwińskiemu przekazano adresy i hasła dostępu do konspiracyjnych mieszkań we Lwowie oraz wydano 2 tys. sowieckich rubli na cele organizacyjne: podróże w sprawach podziemia i pomoc materialną członkom ZWZ w trudnych sytuacjach życiowych¹⁷.

Jerzy Krüger miał pozyskiwać i werbować osoby, które mogłyby stanąć na czele wywiadu i zaopatrzenia, te z kolei miały znaleźć ludzi do działalności w poszczególnych oddziałach. Wykonując polecenia Józefa Widawskiego, Jerzy Krüger zaangażował w działalność podziemną swoich dawnych kolegów – pracowników poczty: Stanisława Egerta i Aleksandra Dubasiewicza. Stanisław Egert został pomocnikiem Jerzego Krügera. Ponieważ Krüger był osadnikiem i przewidywał, że zostanie aresztowany, ignorując zasady bezpieczeństwa przekazał Stanisławowi Egertowi imię i nazwisko komendanta okręgu i zlecił bezzwłoczne poinformowanie Kazimierza Jaźwińskiego w przypadku jego zatrzymania. Po wstąpieniu do organizacji Stanisław Egert wybrał sobie pseudonim Szpak. Podobnie jak Jerzy Krüger użył swojego pseudonimu, którym posługiwał się w czasach, kiedy działał w POW.

13–14 marca 1940 r. Krüger zwerbował i wyznaczył na kierownika wywiadu emeryta Aleksandra Dubasiewicza, argumentując swój wybór tym, że miał on wolny czas i kontakty. Dubasiewicz otrzymał zadanie, aby dowiedzieć się, gdzie można dostać broń. Dział zaopatrzenia został zlecony Olgerdowi Wirpszy, mimo że odmówił przysięgi na rzecz ZWZ i nie miał pseudonimu. Polecono mu zbieranie informacji o lokalizacji magazynów z żywnością, bronią i amunicją na terenie Równego oraz stworzenie grupy składającej się z pięciu zaufanych osób¹⁸.

Do 20 marca 1940 r. Kazimierz Jaźwiński miał zebrać wiadomości o liczbie zwerbowanych osób i przekazać raport Józefowi Widawskiemu przez kuriera ze Lwowa używając hasła «Pozdrowienia od Wita»¹⁹. Wszyscy kurierzy, którzy w sprawach organizacji przyjeżdżali do Równego, zatrzymywali się w mieszkaniu Jana Jaźwińskiego, a ten załatwiał im kontakt z bratem – Kazimierzem Jaźwińskim. Ten schemat był używany w celu konspiracji, ponieważ Kazimierz Jaźwiński mieszkał w sąsiedztwie urzędnika z obwodowego komitetu wykonawczego²⁰.

W okresie zakładania ZWZ–1 na Rówieńszczyźnie do działalności w organizacji często angażowano osoby werbowane wcześniej przez inne struktury podziemne. Na przykład Jan Kopczyński już działał w konspiracji i, jak sam o tym mówił, niejednokrotnie kontaktował się z emisariuszami białostockiego ośrodka dowódczego. Po argumentach Józefa Wi-

---

¹⁶ Archiwum Zarządu SBU w Obwodzie Rówieńskim. FP. Spr. 15162. T. 1. K. 83.

¹⁷ Ibidem. T. 1. K. 170–175, 177.

¹⁸ Ibidem. T. 2. K. 4–5, 17.

¹⁹ Ibidem. T. 1. K. 178.

²⁰ Ibidem. T. 2. K. 44.

dawskiego złożył przysięgę na wierność ZWZ²¹. W innej organizacji podziemnej od listopada 1939 r. do przystąpienia do ZWZ działał także Mieczysław Kulikowski²².

10 marca 1940 r. Kazimierz Jaźwiński spotkał się z przedstawicielem lwowskiego sztabu o pseudonimie Janek, który wyruszył do Janowej Doliny w rejonie kostopolskim. Janek miał zapoznać się z sytuacją w Kostopolu i podporządkować strukturom ZWZ podziemną organizację w Janowej Dolinie. Kazimierz Jaźwiński otrzymał wówczas polecenie, aby osobiście pojechać do Łucka w celu założenia tam ośrodka ZWZ i znalezienia zaufanej osoby na stanowisko jego komendanta. Kierownictwo ZWZ-1 nalegało, żeby na jego czele stanął przedstawiciel Stronnictwa Ludowego. Oprócz tego Kazimierz Jaźwiński zobowiązany był pojechać do Zdołbunowa i Krzemieńca w celu założenia tam kierowniczych piątek, na podstawie których później miały powstać nowe okręgi. Dla ułatwienia wykonania tego polecenia, Janek przekazał Kazimierzowi Jaźwińskiemu listę ewentualnych kandydatów na komendantów: w Zdołbunowie – Kędziński, w Krzemieńcu – Mogulski²³. 15 marca 1940 r. z Kazimierzem Jaźwińskim spotkał się kolejny kurier ze Lwowa, który przekazał mu rozkaz przybycia do sztabu, w celu przedstawienia raportu o dotychczasowych działaniach organizacji. Było to ostatnie spotkanie Kazimierza Jaźwińskiego z przedstawicielem lwowskiego centrum. W nocy z 15 na 16 marca 1940 r. został aresztowany²⁴.

Jeśli chodzi o strukturę ZWZ-1, to jej opis znajdziemy w dokumentach NKWD. Sztabowi głównemu podlegały dwa sztaby organizacji (centra) działające na terenach okupowanych przez ZSRR i Niemcy: we Lwowie i Warszawie. Inne centra, m.in. w Białymstoku, zostały rozwiązane²⁵. Następną częścią struktury organizacji były okręgi, które pod względem terytorialnym odpowiadały byłym województwom, a ich struktury kierownicze z reguły znajdowały się w głównych miastach wojewódzkich. Ośrodek Okręgu Wołyń mieścił się jednak nie w Łucku, a w Równem.

Okręgi z kolei dzieliły się na rejony, a ich struktury kierownicze miały być tworzone w byłych miastach powiatowych. W Okręgu Wołyń planowano założyć je w Równem, Dubnie, Sarnach, Kowlu, Zdołbunowie, Krzemieńcu, Włodzimierzu Wołyńskim i Kostopolu²⁶. Rejony składały się z kilku dzielnic. Dzielnicom podporządkowano część miasta lub kilka wsi z ludnością polską. Równe zostało podzielone na trzy dzielnice, odrębna – czwarta – została założona na stacji kolejowej. Wiadomo, że przedstawiciel lwowskiego centrum Józef Widawski zabiegał o założenie dzielnicy w Hoszczy i podporządkowanie jej rejonowi Równe.

Kazimierz Jaźwiński przedstawiał strukturę organizacji w następujący sposób: ze względu na liczbę członków dzielnica dorównywała wielkości kompanii, kompania składała się z trzech plutonów, a każdy z nich dzielono na trzy oddziały po 16 osób, co dawało liczbę 48 osób w plutonie i 144 w kompanii²⁷. Na czele okręgu, rejonu, dzielnicy i piątki stali komendanci, każdy z nich miał zastępcę. W ogniwach organizacji większych od dzielnic (rejon, okręg) komendant dowodził tzw. sztabem, który zawierał 4–5 oddziałów: organizacyjny, wywiadowczy, zaopatrzeniowy, sanitarny.

Najniższym ogniwem ZWZ-1 były piątki. W celu konspiracji członkowie jednej piątki nie wiedzieli o składzie pozostałych. Komendanci każdej jednostki i dowódcy oddziałów

---

²¹ Archiwum Zarządu SBU w Obwodzie Rówieńskim. FP. Spr. 15162. T. 3. K. 47.

²² Ibidem. T. 3. K. 203.

²³ Ibidem. T. 1. K. 185–186.

²⁴ Ibidem. T. 1. K. 186 na odwrocie.

²⁵ Ibidem. T. 1. K. 182.

²⁶ Ibidem. T. 1. K. 183.

²⁷ Ibidem. T. 2. K. 31.

werbowali nowych uczestników według własnej inicjatywy, meldując dowódcom wyłącznie o liczbie członków organizacji²⁸.

Na czele Okręgu Rówieńskiego, jak już wspomnieliśmy, stał Kazimierz Jaźwiński. Jego zastępcą i równocześnie naczelnikiem oddziału organizacyjnego był Jerzy Krüger. Komentantem centralnego rejonu w Równem mianowano Jana Jaźwińskiego. Podlegały mu tereny od ulicy Gminnej (obecnie ulica Chopina) do kościoła z przyległymi ulicami i przecznicami po obu stronach. Jan Kopczyński dowodził dzielnicą obejmującą teren od kościoła do ulicy Dubieńskiej, a Zygmunt Soczyński – na Grabniku²⁹. Do ich obowiązków należało werbowanie kierowników piątek i dowodzenie nimi. Odrębną dzielnicą na rówieńskiej stacji kolejowej dowodził Władysław Śliwiński o pseudonimie Czarny Władek zwierzbowany do organizacji przez Józefa Widawskiego³⁰. Prawdopodobnie inne zaplanowane oddziały nie zostały stworzone, ponieważ nie zachowały się wiadomości o ich działalności.

Jak już zaznaczano, głównym celem polskiego podziemia było odzyskanie przez Polskę niepodległości i odnowienie państwa w jego byłych granicach. Członkowie ZWZ–1 uważali władze radzieckie na Zachodniej Ukrainie i Zachodniej Białorusi za zjawisko przejściowe, traktując to jako okupację ziem polskich. Podobnie oceniali zajęcie pozostałych polskich terenów przez wojska niemieckie. Na jednym z przesłuchań, które miało miejsce 30 marca 1940 r., Kazimierz Jaźwiński powiedział: «Zarówno przeciw władzy niemieckiej, jak i sowieckiej organizacja prowadzi aktywną walkę o niepodległość Polski, która jest sterowana przez jedno centrum i realizowana według jednego planu. Pododdziały organizacji działają w zachodnich obwodach USRR i zachodnich obwodach BSRR, a także na terenie Generalnego Gubernatorstwa. Organizacja jest zorientowana na Anglię i Francję, i to od ich sukcesów w walce z Niemcami zależy sukces czy porażka ZWZ». Kazimierz Jaźwiński zaznaczył również, że dowództwo podziemia czekało na wiosnę 1940 r. Zakładał, że właśnie wtedy zachodni alianci zaczną aktywne działania przeciw Niemcom. Duże nadzieje kierownictwo ZWZ pokładało w Londynie i Paryżu, spodziewając się, że zmuszą rząd sowiecki do wycofania się z okupowanych terenów Polski. Według tych planów budowano strategię przygotowania ośrodków ZWZ³¹.

Główne cele lwowskiego centrum okręgowego ZWZ–1 to: dotarcie do poróżnionych podziemnych ośrodków w zachodnich obwodach USRR, nawiązanie kontaktu z ich dowódcami oraz podporządkowanie ich jednemu centrum; wzmożenie aktywności w tworzeniu nowych ośrodków poprzez werbowanie coraz większej liczby podoficerów młodszych i starszych Wojska Polskiego oraz uczniów szkół; zaopatrzenie podziemnych jednostek w broń i amunicję³². W ten sposób do momentu powstania zbrojnego miały zostać założone i przygotowane liczne oddziały członków ZWZ i tak zwana rezerwa składająca się ze zwolenników organizacji.

W przypadku pokojowego uregulowania sytuacji międzynarodowej i dobrowolnego zwrotu okupowanych terenów Polski członkowie ZWZ–1, po wycofaniu się wojsk niemieckich i sowieckich, mieli zająć wszystkie strategiczne obiekty i założyć władze lokalne³³. Te działania były szczególnie ważne na terenach okupowanych przez ZSRR, ponieważ istniała tu trzecia siła – Organizacja Ukraińskich Nacjonalistów, mająca na celu założenie niepodle-

---

²⁸ Archiwum Zarządu SBU w Obwodzie Rówieńskim. FP. Spr. 15162. T. 1. K. 183 na odwrocie – 184.

²⁹ Ibidem. T. 3. K. 72.

³⁰ Ibidem. T. 1. K. 178.

³¹ Ibidem. T. 1. K. 180 na odwrocie.

³² WPA SBU. F. 9. T. 33. K. 197–198.

³³ Archiwum Zarządu SBU w Obwodzie Rówieńskim. FP. T. 15162. T. 1. K. 181.

głego państwa ukraińskiego. W trakcie działalności w podziemiu zdobyła pewne doświadczenia konspiracyjne i funkcjonując równolegle z polskim ruchem oporu, mimo licznych przewencyjnych aresztowań dokonywanych przez sowieckie organy represyjne, wzmacniała swój potencjał.

Zgodnie z hierarchią organizacyjną lokalne ośrodki ZWZ-1 nie miały prawa do samodzielnego podejmowania decyzji i jakichkolwiek aktywnych działań, czyli sabotażu lub otwartej agitacji antysowieckiej, ponieważ takie akcje mogły doprowadzić do klęski. Zakaz dotyczył też wyborów do Zgromadzenia Ludowego. Jeśli mówić o liczbach, to ZWZ-1 miał być liczną organizacją, jednak działacze należało rzetelnie dobierać³⁴. Józef Widawski uprzedził Kazimierza Jaźwińskiego, że do Okręgu Rówieńskiego musi przynależeć nie więcej niż 80 aktywnych członków podziemia narodowości polskiej. Do szeregów ZWZ-1 nie przyjmowano kobiet i młodzieży uczniowskiej. Również kategorycznie zakazano nawiązywania kontaktów z obozami jeńческими położonymi na Rówieńszczyźnie. Decyzję uzasadniano tym, że wśród jeńców mogło dojść do wybuchu buntu w obozie, skutkiem którego byłyby niepożądane ofiary i w rezultacie klęska organizacji. Wydając te polecenia, przedstawiciele lwowskiego centrum interesowali się jednak nastrojami jeńców wojennych w obozie rówieńskim, sytuacją w nim oraz zapleczem materialnym³⁵. W chwili rozbicia ZWZ-1 przez funkcjonariuszy NKWD wiosną 1940 r., członkowie organizacji zrezygnowali z pomysłu powstania zbrojnego przeciw ZSRR uważając, że ten plan jest skazany na porażkę³⁶.

W celu wzmożenia walki z polskimi oraz ukraińskimi nacjonalistycznymi organizacjami do Rówieńskiego Obwodowego Zarządu NKWD 22 marca 1940 r. przybyła operacyjno-śledcza grupa NKWD ZSRR, w skład której weszło pięć osób (jeden funkcjonariusz z Oddziału 3 oraz czterech śledczych jednostki śledczej Głównego Zarządu Bezpieczeństwa Państwowego).

Zgodnie z rozkazem NKWD ZSRR w tym samym dniu grupa operacyjna na czele ze starszym lejtnantem bezpieczeństwa państwowego Żurawłowem ułożyła plan operacji aresztowania «elementów antyradzieckich» i zapoznała się z wiadomościami co do osób, które miały zostać zatrzymane. Podstawowa fala aresztowań miała miejsce 22–23 marca. Pojedyncze zatrzymania odbywały się już po wyborach, zaczynając od 25 marca 1940 r.

Na skutek działań funkcjonariuszy GZBP rozpracowano szereg spraw agenturalnych oraz spraw zawierających informacje o działaczach polskiego podziemia. W notatce sprawozdawczej z 27 kwietnia 1940 r., adresowanej do komisarza ludowego Iwana Sierowa wymieniono sprawy zasługujące na szczególną uwagę. Wśród nich znalazła się tzw. «Perspektywa», w ramach której Oddział 3 Zarządu Bezpieczeństwa Państwowego rozpracowywał polską młodzieżową organizację «Legion Niepodległości Polski». Na skutek działań agenturalnych enkawudzistom udało się ustalić, że była związana z rówieńskim centrum ZWZ-1 oraz Janem Jaźwińskim. Kilka dni przed ogólną operacją młodzieżowa organizacja została zlikwidowana. Jednocześnie zostali zatrzymani członek kierowniczej piątki rówieńskiego ośrodka ZWZ Jan Jaźwiński i przybyły do niego Maciej Żołnierczyk, kurier z lwowskiego centrum.

Na skutek śledztwa ujawniono i rozbito ZWZ-1 w Równem oraz zatrzymano wszystkich jego dowódców poza S. Lambachem, który stał na czele ośrodka na stacji kolejowej. Przesłuchania dawały śledczym materiał do dalszych zatrzymań działaczy podziemia na terenie całego obwodu rówieńskiego³⁷.

---

³⁴ Archiwum Zarządu SBU w Obwodzie Rówieńskim. FP. Spr. 15162. T. 1. K. 181 na odwrocie.

³⁵ Ibidem. T. 1. K. 182.

³⁶ Ibidem. T. 1. K. 181 na odwrocie.

³⁷ WPA SBU. F. 16. Op. 32. T. 44. K. 32–33.

Jeśli chodzi o metody stosowane przez śledczych w sprawach działaczy polskiej konspiracji warto podkreślić, że wyróżniały się okrucieństwem. Przesłuchania trwały nawet po kilkanaście godzin, przeważnie wieczorem i w nocy. Na przykład jedno z przesłuchań dowódcy rówieńskiego ośrodka ZWZ–1 Kazimierza Jaźwińskiego rozpoczęło się o 15.00 8 kwietnia 1940 r., a zakończyło się o 3.00 w nocy 9 kwietnia. Protokół w jego sprawie z 30 marca 1940 r. liczy 40 stron. Dodać należy, że przesłuchania w sprawie Kazimierza Jaźwińskiego prowadzili naczelnik Oddziału 3 ZBP Zarządu NKWD w obwodzie rówieńskim Popow i naczelnik grupy operacyjnej NKWD ZSRR Żurawłow³⁸.

Surowe były także wyroki wydane na dowódców i działaczy polskiego podziemia w Rówieńskim Obwodowym Sądzie, którego dwa wyjazdowe posiedzenia w tej sprawie odbyły się w Dubnie. Na sesji 22–23 listopada 1940 r. Jerzy Krüger, bracia Kazimierz Jaźwiński oraz Jan Jaźwiński zostali skazani na karę śmierci i konfiskatę mienia. Wspomnieć należy, że Kazimierz Jaźwiński był właścicielem hotelu i kina «Nowy Świat» w Równem. Olgierd Wirpsza, Maciej Żołnierczyk, Józef Kopyciak, Zygmunt Soczyński, Adam Wagner, Władysław Śliwiński i Józef Janicki zostali skazani na dziesięć lat poprawczych obozów pracy z pozbawieniem praw obywatelskich na trzy lub pięć lat i konfiskatą mienia. Jana Trybę oraz Feliksa Hałasa skazano na osiem lat łagrów z konfiskatą mienia i pozbawieniem praw obywatelskich na pięć lat. Jeszcze dwóch działaczy ZWZ–1 skazano na sześć lat łagrów z konfiskatą mienia i pozbawieniem praw obywatelskich na pięć lat³⁹.

Na skutek niedbalstwa głównego sędziego Hapona na decyzji sądu nie było podpisów ławników ludowych Brodera i Szmuklera. Kolegium Kryminalne Sądu Najwyższego USRR uznało więc, że wyrok jest nieważny ze względu na złamanie art. 312 Kodeksu Postępowania Karnego USRR. W trakcie powtórnego posiedzenia sądu w dniach 17–18 stycznia 1941 r. pozostawiono bez zmian wyroki wszystkim działaczom konspiracji⁴⁰.

10 czerwca 1941 r. wykonano wyrok śmierci na Kazimierzu Jaźwińskim, Janie Jaźwińskim i Jerzym Krügerze. W chwili wydania decyzji wszyscy skazani przebywali w Dubieńskim Więzieniu NKWD, ale jak wynika z dokumentów zawartych w aktach śledztwa, wyrok wykonano w Równem⁴¹. Józef Janicki zmarł w wieku 66 lat 12 stycznia 1942 r. odbywając karę w poprawczym obozie pracy. Niektórzy więźniowie, których dotyczyła ta decyzja sądu, opuścili łagry na mocy amnestii dla polskich obywateli w 1941 r.⁴²

Tak więc od razu po wkroczeniu Armii Czerwonej na tereny II Rzeczypospolitej w środowisku polskich organizacji społecznych, zawodowych i wojskowych powstały odizolowane od siebie struktury konspiracyjne pod dowództwem lokalnych działaczy, których celem było przeciwdziałanie sowieckiej okupacji. Jednakże można stwierdzić, że ich działalność na pierwszym etapie funkcjonowania była mało skuteczna, ponieważ wymagała centralnego dowodzenia i zjednoczenia sił wszystkich organizacji konspiracyjnych dla osiągnięcia wspólnego celu.

---

³⁸ Archiwum Zarządu SBU w Obwodzie Rówieńskim. FP. Spr. 15162. T. 1. K. 167–186, 189.

³⁹ Ibidem. T. 3. K. 219–219.

⁴⁰ Ibidem. T. 3. K. 279–285.

⁴¹ Ibidem. T. 3. K. 285, 377–379.

⁴² Ibidem. T. 3. K. 389–402.

Союз збройної боротьби – 1: польська підпільна антирадянська організація

У вересні 1939 р., кинувши основні військові резерви на боротьбу з військами Вермахту, польський уряд був приголомшений загарбницькими діями СРСР. Він не мав впевненості, що на захоплених Червоною армією східних землях з'явиться сила, спроможна нести ідею відновлення Польщі. Після поразки в оборонній війні робота підпільного руху організовувалася мляво. Конфронтація, що розгорілася між прихильниками і противниками уряду, розділила підпілля на два табори.

З обох боків радянського-німецького кордону польські солдати, що поверталися до своїх домівок, не приховували розчарування діями уряду та командування збройних сил, які, залишивши військо на поталу ворогові, втекли. Більшість молодих поляків втратили довіру до політиків і взялися самотужки організовувати боротьбу з радянськими та німецькими окупантами, перейшовши на нелегальне становище. Проте еміграційний уряд усіляко намагався контролювати діяльність таких організацій і на території Генерал-губернаторства, і в Західній Україні, розуміючи, що розрізнені групи польських патріотів не здатні ефективно протидіяти ворогові. Лише об'єднані зусилля могли стати реальною силою, спроможною за підтримки союзників відновити польську державу.

Великі надії уряд покладав на генерала Міхала Токажевського-Карашевича (Міхал, Столярський, Доктор). Залишившись в окупованій німецькими військами Варшаві, він отримав завдання налагодити роботу підпілля та підпорядкувати її наказам уряду. 27 вересня він створив військово-політичну організацію «Служіння перемозі Польщі» (СПП), що об'єднала польських військовослужбовців, які не потрапили в полон і не встигли емігрувати до країн-союзників. 13 листопада 1939 р. новий Верховний головнокомандувач Польських збройних сил, генерал Владислав Сікорський заснував Союз збройної боротьби – підпільну військову організацію, що діяла на території окупованої Польщі. Її керівний центр у Варшаві очолив генерал Міхал Токажевський-Карашевич, а створена ним організація СПП увійшла до складу союзу, ставши його стрижнем¹. Пізніше у Львові й на Волині СЗБ розділився. В сучасній історіографії ці організації фігурують під назвами СЗБ-1 і СЗБ-2.

На початку листопада 1939 р. УНКВС Львова ліквідував одне з перших польських підпільних формувань, організоване генералом Маріаном Янушайтісом під назвою «Польська організація боротьби за свободу» (ПОБС). Арештований її член А. Лейтнер (ім'я нам не відоме) під фізичним і моральним тиском на перших допитах назвав відомих йому учасників «контрреволюційної змови», які намагалися якомога швидше консолідувати національно свідомі кадри та забезпечити їх необхідною зброєю для того, аби в потрібний момент захопити владу.

На базі ПОБС було створено групу, яка вела підготовку до здійснення диверсійних актів на стратегічних об'єктах у момент очікуваного збройного повстання.

---

¹ Польське підпілля 1939–1941 рр. Від Волині до Покуття. Польща та Україна у тридцятих-сорокових роках XX століття. Невідомі документи з архівів спеціальних служб / наук. ред. Є. Тухольський, Ю. Шаповал. – Варшава–Київ, 2004. – Т. 3. – Ч. 1. – С. 58.

У Рівному про її наміри стало відомо ксьондзу Станіславу Зентарі, у якого з фальшивими документами на ім'я Анни Костянтинівни Сташевської та Тадеуша Костянтиновича Сташевського зупинилися сестра і брат Маріана Янушайтіса². Духівник часто спілкувався з Яном Язвінським – одним з активістів рівненського підпілля, якому повідомив, що львівський керівний центр планує радикальні заходи боротьби з окупантами, зокрема диверсійні акти зі знищення мостів у Луцьку, Дубні, Варковичах (тепер Дубенський район), на трасі Рівне–Дубно та на Корецькому шосе в селі Горбаків (тепер Рівненський район). Такі дії, на думку очільників підпілля, мали стати на заваді відходу Червоної армії під час наступу військ союзників Польщі – Англії і Франції – та перешкодити вивезенню матеріальних ресурсів углиб СРСР. У плани ПОБС входили також терористичні акти проти радянських функціонерів, напади на новостворені інституції, звільнення військовополонених поляків із трудових таборів, псування телефонних і телеграфних ліній³.

За результатом допитів А. Лейтнера до казематів НКВС потрапили 24 учасники польського підпільного руху. Організація втратила основний запас зброї та боеприпасів⁴. Одним із негативних наслідків її викриття стали масові превентивні арешти офіцерів Війська Польського у всій Західній Україні. Таким чином, перша спроба поляків створити чисельну конспіративну організацію виявилася невдалою. Окрім цього, справа Лейтнера стала своєрідним детонатором, адже в поле зору карально-репресивних органів потрапили керівники Українського національно-демократичного об'єднання як симпатизианти антирадянського руху опору та колишні офіцери царської армії, які, на думку радянської влади, були спроможні на організований спротив.

На її місці у Львові виникли три підпільні польські об'єднання, що конкурували між собою. Про них від кур'єрів довідався очільник варшавського керівного центру Міхал Токажевський-Карашевич. Першим об'єднанням керував полковник Владислав Жебровський (Жук, Старий), другим – полковник Ян Соколовський (Тшаска, Ян), на чолі третього об'єднання перебував майор Зигмунт Добровольський (Фелікс, Зигмунт), який керував організацією, створеною генералом Мечиславом Борутою-Спеховичем (Копа). Усі три організації підтримували зв'язок з урядом через Румунію⁵. Кожна із цих структур намагалася збільшити свою чисельність завдяки залученню поляків – мешканців Волині, – роблячи для цього зондувальні поїздки до Рівного, Луцька та Кременця.

Кур'єри, які прибували до Варшави з французького міста Анже, у грудні 1939 р. вимагали від генерала Міхала Токажевського-Карашевича залишити місцеву організацію на свого заступника, полковника Стефана Ровецького (Раконь, Грот) і негайно вирушити на територію, окуповану СРСР, для налагодження підпільної роботи. Уряд вимагав, аби Міхал Токажевський-Карашевич переконав усі три львівські формування об'єднатися й організувати свою роботу таким чином, щоб уберегти членів підпілля від репресій. Окрім цього, генералові доручили встановити контроль над усіма осередками польського підпілля на території, окупованій радянською владою.

Масовий нелегальний перехід поляків через румунський кордон, очевидно, не влаштовував польський уряд в еміграції. Тому генералові дали завдання взяти

---

² Державний архів Рівненської області (ДАРО). ФР. 2771. Оп. 2. Спр. 306. Арк. 24.

³ Архів управління Служби безпеки України в Рівненській області (Архів УСБУ в Рівненській області). ФП. Спр. 15162. Т. 2. Арк. 56–56зв.

⁴ Галузевий державний архів Служби безпеки України (ГДА СБУ). Ф. 16. Оп. 32. Спр. 10. Арк. 33–44.

⁵ Польське підпілля 1939–1941 рр. Від Волині до Покуття... – С. 52.

під контроль і цей процес, дозволивши переходити кордон лише офіцерам Війська Польського, а також пілотам і танкістам незалежно від військового звання.

Якщо головне командування СЗБ у цілому знало про ситуацію у Львові, то з Волині не було жодних звісток про діяльність підпілля. Щоби з'ясувати ситуацію, полковник Стефан Ровецький запропонував Міхалу Токажевському-Карашевичу відправити туди полковника Тадеуша Маєвського (Шмігель). Попри вагання генерала, останній приблизно 27 січня 1940 р. вирушив на територію, окуповану Червоною армією. Разом із ним на Волинь направилися Ришард Каспшицький і Єжи Броніковський, які отримали радянські паспорти та військові книжки: перший – на ім'я Ришарда Бурди, другий – Єжи Потапова. Створена трійка мала ретельно вивчити політичну ситуацію на Волині, з'ясувати настрої поляків і врешті розгорнути організаційну роботу зі створення антирадянської конспіративної організації⁶. На станції Ківерці (тепер Волинська область) група розділилася: Тадеуш Маєвський і Єжи Броніковський попрямували до Рівного, куди прибули 30 січня, а Ришард Каспшицький – до Луцька. Через місяць і сам генерал Токажевський-Карашевич був змушений їхати на колишні східні території Речі Посполитої, щоб виконати завдання еміграційного уряду. У ніч із 6 на 7 березня 1940 р. при спробі нелегального переходу радянсько-німецького кордону його арештували радянські карально-репресивні органи⁷.

Не чекаючи ініціативи ззовні, місцеві прихильники відновлення польської держави почали гуртуватися довкола національних ідей. Уперше думка про налагодження конспірації на Волині прозвучала на зборах Союзу легіонерів і Польської військової організації (ПОВ, пол. *Polska Organizacja Wojskowa*) в Рівному 17 вересня 1939 р. Відразу повноцінну конспіративну організацію створити не вдалося, але було прийнято рішення допомагати родинам польських офіцерів, яким нова влада наказала негайно звільнити казарми. Практична допомога полягала в наданні безплатних продуктів харчування та житла⁸. Проте в середовищі зазначених організацій продовжували нуртувати ідеї протистояння більшовицькому режиму. Згодом незначна частина рівнян, переважно педагогів, на чолі з головою Волинського округу Спілки польських учителів Якубом Гофманом приєдналася до угруповання, яке, на думку керівництва СЗБ-1, було створено за ініціативи Едварда Ридза-Сміглого та Юзефа Бека. Як стверджував Ян Копчинський, на початку лютого 1940 р. Якуб Гофман завербував його до лав цієї групи і призначив комендантом на ділянці, до якої входило передмістя Рівного Цегельня⁹. Саме там мешкало чимало підофіцерів, членів «Союзу легіонерів», виселених із казарм. Вони знали місця, де було заховано зброю¹⁰.

Від львівського керівного центру СЗБ-1 на перемовини до Якуба Гофмана приїздив Юзеф Відавський (Віт, Юзек). Під час зустрічі, яка відбулася місяцем раніше, він запропонував Якубу Гофману очолити рівненський округ СЗБ, оскільки той був відомим громадським діячем не лише в Рівному, а й у всьому Волинському воєводстві та мав беззаперечний авторитет серед тамтешньої польської інтелігенції. Однак Гофман із недовірою поставився до такої пропозиції та вимагав зустрічі з керівником організації¹¹.

---

⁶ ДАРО. ФР. 2771. Оп. 2. Спр. 1024. Арк. 64–65.

⁷ Польське підпілля 1939–1941 рр. Від Волині до Покуття... – С. 56.

⁸ Hoffman J. Początki konspiracji na Wołyniu / Jakub Hoffman. – Kultura (Paryż). – 1950. – Nr 10. – S. 112.

⁹ ДАРО. ФР. 2771. Оп. 2. Спр. 370. Арк. 40.

¹⁰ Hoffman J. Początki konspiracji... – S. 117.

¹¹ ДАРО. ФР. 2771. Оп. 2. Спр. 914. Арк. 50–51.

Активність львівського підпілля неабияк стурбувала Якуба Гофмана, і після консультацій з однодумцями він вирішив відправити до Варшави свого представника¹². Тим часом йому було призначено зустріч на одній із конспіративних квартир у Львові. Вона так і не відбулася, оскільки невдовзі Якуба Гофмана арештували, а діяльність створеного ним підпільного осередку припинилася ще на етапі комплектування керівного складу.

Незалежно від інших у Рівному діяла одна з молодіжних організацій, яка в документах НКВС фігурує під двома назвами: «Сокіл» і «Легіон незалежності Польщі». Її очолював Тадеуш Станчик. Не маючи досвіду проведення конспіративної роботи, він за посередництва Тадеуша Сенкевича намагався встановити контакти з Яном Язвінським для отримання практичних порад. Під час зустрічі останній з'ясував, що організація нараховувала 25 осіб і володіла певним арсеналом зброї. Два десятки гвинтівок було закопано в лісовому масиві «Сосонки» в напрямку корецького шосе, дев'ять револьверів, п'ять бомб і 24 гранати заховано на Грабнику, а п'ять станкових кулеметів – у районі осадницької гімназії (нині приміщення Рівненського державного гуманітарного університету на вулиці Пластовій)¹³. Про цю організацію було відомо і ксьондзу Станіславу Зентарі. Її членів він запропонував Юзефу Відавському як можливих кандидатів для поповнення місцевого осередку СЗБ–1 у Рівному¹⁴.

Серед усіх конспіративних організацій, що діяли на Рівненщині, найчисельнішим був СЗБ. Попри неодноразові спроби об'єднання, там паралельно існували дві його гілки: СЗБ–1 із керівним центром у Львові та СЗБ–2 з керівним штабом у Варшаві.

Діяльність СЗБ–1 на території Рівненщини розгорнулася в середині лютого 1940 р. За словами Казімежа Язвінського, представник львівського центру під псевдонімом Тома під час зустрічі запропонував йому очолити осередок СЗБ у Рівному до приїзду постійного керівника зі Львова. Погодившись на таку пропозицію, Казімеж Язвінський відразу відвідав квартиру на вулиці Костюшка в Рівному (нині вулиця Покровська), де зупинився Тома, і представив йому свого заступника, ротмістра Єжи Крюгера. Тоді ж новопризначені очільники рівненського осередку СЗБ–1 уперше дізналися про структуру й мету організації. Казімеж Язвінський отримав пароль «Вітання від Тома» для встановлення зв'язку та перше завдання – підібрати надійних осіб для керівної п'ятірки. Після візиту до Рівного Тома мав відвідати Сарни, Ковель і Володимир-Волинський для створення там керівних організаційних ланок. Між візитами представників львівського підпілля Казімеж Язвінський провів підготовче вербування Зигмунта Сочинського і Яна Копчинського.

Дещо іншу версію заснування підпільного осередку СЗБ–1 у Рівному виклав Юзеф Відавський. Він стверджував, що в січні 1940 р. до міста приїздив представник львівського керівного центру Молот і саме він здійснив попереднє вербування Казімежа Язвінського. Причому після свого арешту Юзеф Відавський запевняв енкаведистів, що не знав жодної особи в підпільній організації із псевдонімом Тома¹⁵.

Наступна зустріч Казімежа Язвінського з представником Львова відбулася 22 лютого, коли до Рівного прибув Юзеф Відавський. Перед останнім стояло завдання створити Волинський окружний центр СЗБ–1, якому мали би підпорядковуватися всі осередки організації в Рівненській і Волинській областях¹⁶. Як колишній

---

¹² Hoffman J. Początki konspiracji... – S. 118

¹³ Архів УСБУ в Рівненській області. ФП. Спр. 15162. Т. 2. Арк. 32зв.–33.

¹⁴ Там само. Спр. 22224. Арк. 171.

¹⁵ ДАРО. ФР. 2771. Оп. 2. Спр. 914. Арк. 48, 55.

¹⁶ Архів УСБУ в Рівненській області. ФП. Спр. 15162. Т. 1. Арк. 83.

мешканець Рівного він, на відміну від Тадеуша Маєвського, знав багатьох місцевих жителів особисто й добре орієнтувався в їхній політичній і професійній приналежності. Юзеф Відавський зв'язався з Казімежем Язвінським і особисто привів до присяги нових членів керівної п'ятірки, присвоївши кожному з них псевдо з метою суворой конспірації (Казімеж Язвінський – Блякс, Ян Язвінський – Генрик, Єжи Крюгер – Старий Войтек, Ян Копчинський – Марись). У наступні дні він, зустрівшись із кожним, надав основну інформацію про функціонування СЗБ, поставивши завдання підбирати та вербувати нових членів. Під час цього візиту Казімежу Язвінському повідомили адреси й паролі на явочні квартири у Львові та видали 2 тис. радянських рублів для організаційних витрат: поїздок у справах підпілля та на матеріальну допомогу членам СЗБ, які перебували у скрутному становищі¹⁷.

Єжи Крюгер мав підготувати й завербувати осіб, здатних очолити відділи розвідки та постачання, а ті повинні були підібрати людей для роботи в цих відділах. Виконуючи вказівки Юзефа Відавського, Єжи Крюгер залучив до підпільної діяльності своїх колишніх колег – працівників пошти Станіслава Егерта й Олександра Дубасевича. Першого було призначено помічником Єжи Крюгера. Оскільки Єжи Крюгер був осадником і з дня на день очікував арешту, ігноруючи правила, він повідомив Станіславу Егерту ім'я коменданта обводу (району) та наказав негайно сповістити Казімежа Язвінського у випадку ув'язнення. Після вступу до організації Станіслав Егерт обрав собі псевдо Шпак. Як і Єжи Крюгер, він скористався своїм старим псевдонімом із часів перебування в ПОВ.

13–14 березня 1940 р. Єжи Крюгер завербував і призначив керівником розвідвідділу пенсіонера Олександра Дубасевича, аргументувавши свій вибір тим, що він мав вільний час і зв'язки. Дубасевич отримав завдання з'ясувати, де можна роздобути зброю. Відділ постачання доручили очолити Ольгерду Вірпші, незважаючи на те, що він відмовився присягати на вірність СЗБ і залишився без псевдо. Йому доручили зібрати відомості про місця розташування складів продуктів, зброї та боєприпасів на території Рівного, а також створити п'ятірку з надійних осіб¹⁸.

До 20 березня 1940 р. Казімеж Язвінський мав зібрати відомості від керівного осередку про кількість завербованих осіб і передати звіт Юзефу Відавському через кур'єра зі Львова, користуючись паролем «Вітання від Віта»¹⁹. Зазначимо, що всі кур'єри, які у справах організації відвідували Рівне, зупинялися на квартирі Яна Язвінського, а той уже організовував їм контакт із братом Казімежем Язвінським. Таку схему було розроблено з метою конспірації, оскільки Казімеж Язвінський жив по сусідству з працівником облвиконкому²⁰.

Під час формування основи СЗБ–1 на Рівненщині часто спостерігалось залучення осіб, яких раніше вербували інші підпільні структури. Наприклад, Ян Копчинський уже долучався до діяльності однієї з гілок конспірації і, за його словами, неодноразово контактував із кур'єрами білостоцького керівного центру, але після аргументів Юзефа Відавського дав присягу на вірність СЗБ²¹. В іншій підпільній організації з листопада 1939 р. до вступу в СЗБ був і Мечислав Куликовський²².

---

¹⁷ Архів УСБУ в Рівненській області. ФП. Спр. 15162. Т. 1. Арк. 170–175, 177.

¹⁸ Там само. Т. 2. Арк. 4–5, 17.

¹⁹ Там само. Т. 1. Арк. 178.

²⁰ Там само. Т. 2. Арк. 44.

²¹ Там само. Т. 3. Арк. 47.

²² Там само. Т. 3. Арк. 203.

10 березня 1940 р. Казімеж Язвінський зустрівся з представником львівського штабу Янеком, який прямував до села Янова Долина Костопільського району. За словами останнього, йому доручили з'ясувати ситуацію в Костополі й підпорядкувати підпільну організацію в Яновій Долині. Тоді ж Казімеж Язвінський отримав завдання особисто виїхати до Луцька для створення там окремого осередку й підшукати надійну особу на посаду керівника. При цьому керівництво СЗБ–1 наполягало, аби його очолив представник «Народної партії». Серед інших завдань, отриманих Казімежом Язвінським, – поїздки до Здолбунова і Кременця з метою створення керівних п'ятірок, із яких у подальшому мали утворити нові округи. Для полегшення такого доручення Янек передав Казімежу Язвінському список імовірних кандидатів на посади комендантів: у Здолбунові – Кендзерський, у Кременці – Могульський²³. Ще один кур'єр зі Львова, який мав зустріч із Казімежом Язвінським 15 березня 1940 р., передав запрошення прибути до їхнього штабу 28 березня з особистою доповіддю про роботу, виконану організацією. Ця зустріч стала останнім контактом Казімежа Язвінського зі львівським центром. У ніч із 15 на 16 березня 1940 р. його арештували²⁴.

Щодо структури СЗБ–1, то її відображення знаходимо в документах НКВС. Головному штабу підпорядковувалися штаби організації (центри), наявні на території, окупованих і СРСР, і Німеччиною. Таких штабів існувало два: у Львові і Варшаві. Інші, наприклад, у Білостоці, було розформовано²⁵. Наступною структурною ланкою організації були округи, які територіально охоплювали колишні воєводства, а їх керівні осередки, як правило, розташовувалися у воєводських центрах. Однак осередок Волинського округу містився не в Луцьку, а в Рівному.

Округи, своєю чергою, ділилися на райони, а керівні осередки останніх мали утворитися в колишніх повітових центрах. У Волинському окрузі їх планували сформувати в Рівному, Дубні, Сарнах, Ковелі, Здолбунові, Кременці, Володимирі-Волинському й Костополі²⁶. Райони складалися з дільниць, яких могло бути кілька в одному районі. Дільниці охоплювали частину міста або кілька сіл із польським населенням. Рівне було розбито на три дільниці, окрему – четверту – сформовано на залізничній станції. Існують відомості, що представник львівського центру Юзеф Відавський здійснював заходи зі створення дільниці в Гощі та підпорядкування її Рівненському району.

Казімеж Язвінський так ілюстрував структуру організації: дільниця рівнялася чисельності компанії (роти), компанію складали три плютони (взводи), кожен із яких ділився на три відділи по 16 осіб, що дорівнювало 48 особам у взводі і 144 в роті²⁷. Керівництво організації здійснювалося таким чином: на чолі округу, району, дільниці та п'ятірки мали перебувати коменданти, кожному з яких призначали заступника. У керівних ланках організації, що були вище дільниць (район, округ), комендант керував так званим штабом, до якого входили чотири-п'ять відділів: організаційний, розвідувальний, постачання, санітарний.

Найнижчою ланкою СЗБ–1 були п'ятірки. З метою конспірації членам однієї п'ятірки не повідомляли про склад інших. Коменданти будь-якої ланки і керівники

---

²³ Архів УСБУ в Рівненській області. ФП. Спр. 15162. Т. 1. Арк. 185–186.

²⁴ Там само. Т. 1. Арк. 186зв.

²⁵ Там само. Т. 1. Арк. 182.

²⁶ Там само. Т. 1. Арк. 183.

²⁷ Там само. Т. 2. Арк. 31.

відділів проводили вербування нових учасників за власною ініціативою, звітуючись перед керівництвом лише про кількісний склад організації²⁸.

Щодо Рівненського округу, то, як уже зазначалося, його очолив Казімеж Язвінський, заступником керівника й одночасно очільником організаційного відділу став Єжи Крюгер. Яна Язвінського призначили комендантом центрального району Рівного, який охоплював територію від вулиці Гмінної (тепер вулиця Шопена) до костелу з прилеглими вулицями і провулками з обох боків. Ян Копчинський очолив дільницю від костелу до вулиці Дубенської, а Зигмунт Сочинський – на Грабнику²⁹. Їхні обов'язки включали вербування керівників п'ятірок і командування ними. Окрему дільницю на залізничній станції Рівне очолив Владислав Слівінський (псевдонім Чорний Владек), завербований Юзефом Відавським³⁰. Очевидно, інші заплановані відділи так і не створили, оскільки відомості про їх діяльність відсутні.

Як уже неодноразово згадувалося, основною метою польської конспірації було відновлення польської держави в її колишніх межах. Учасники СЗБ–1 вважали радянську владу в Західній Україні та Західній Білорусі тимчасовим явищем – окупацією польських земель. Таку ж оцінку вони давали й захопленню іншої частини Польщі німецькими військами. На одному з допитів, що відбувся 30 березня 1940 р., Казімеж Язвінський свідчив: «І проти німецької, і проти радянської влади організація веде активну боротьбу за незалежність Польщі, яка здійснюється з одного центру і за одним планом. Філії організації наявні і в західних областях УРСР, БРСР, і на території Генерал-губернаторства. Організація цілковито орієнтується на Англію та Францію, і від їх успіху в боротьбі з Німеччиною залежить успіх чи поразка СЗБ». Серед іншого, Казімеж Язвінський зауважив, що керівництво підпілля чекає весни 1940 р. Саме тоді, за його прогнозами, західні союзники мали почати активний наступ на Німеччину. Великі надії керівники СЗБ покладали на Лондон і Париж, сподіваючись, що вони вплинуть на Москву і примусять радянський уряд звільнити окуповану територію Польщі. Відповідно до цих планів будувалася і стратегія підготовки структурних осередків СЗБ³¹.

Головними завданнями львівського окружного центру СЗБ–1 були встановлення наявності розрізнених підпільних формувань у західних областях України і підпорядкування їх одному керівному осередку, налагодивши зв'язок із їх очільниками; активізація створення нових повстанських груп шляхом вербування якомога більшої кількості молодшого і середнього командного складу розгромленого Війська Польського та учнів навчальних закладів; забезпечення підпільних формувань зброєю і боєприпасами³². Таким чином до моменту збройного протистояння мали бути підібрані й підготовлені чисельні загони учасників СЗБ і так званий резерв із його симпатиків.

На випадок мирного врегулювання міжнародної ситуації та добровільного повернення захоплених територій до складу Польщі члени СЗБ–1 після відступу і німецьких, і радянських військ повинні були зайняти всі стратегічні об'єкти й організувати органи місцевої влади³³. Це питання було особливо актуальним для територій, що увійшли у сферу інтересів СРСР, оскільки тут існувала третя сила – Організація українських націоналістів, яка прагнула створити незалежну українську

---

²⁸ Архів УСБУ в Рівненській області. ФП. Спр. 15162. Т. 1. Арк. 183зв.–184.

²⁹ Там само. Т. 3. Арк. 72.

³⁰ Там само. Т. 1. Арк. 178.

³¹ Там само. Т. 1. Арк. 180зв.

³² ГДА СБУ. Ф. 9. Спр. 33. Арк. 197–198.

³³ Архів УСБУ в Рівненській області. ФП. Спр. 15162. Т. 1. Арк. 181.

державу. Протягом тривалого перебування в підпіллі вона набула певного досвіду конспіративної діяльності, а тому, існуючи паралельно з польським підпіллям, попри численні превентивні арешти, нарощувала свій потенціал.

Відповідно до організаційної ієрархії, місцеві осередки СЗБ–1 не мали права самостійно приймати рішення про будь-які прояви активної боротьби, як-то саботаж, шкідництво, відкрита антирадянська агітація, оскільки такі дії могли привести до провалу. Ця заборона стосувалася і виборів до Народних зборів. Щодо кількісного складу, то СЗБ мав бути багаточисельним, однак із ретельно підібраних кадрів³⁴. Юзеф Відавський попереджав Казімежа Язвінського, що Рівненський округ не повинен складатися більше ніж із 80 активних підпільників польської національності. До лав СЗБ–1 не брали жінок й учнівську молодь. Також категорично заборонялося встановлювати контакти з таборами військовополонених, наявними в Рівному. Таке рішення аргументували тим, що серед полонених було багато озлоблених і незадоволених своїм становищем осіб, здатних спровокувати повстання, яке могло призвести до небажаних жертв і врешті провалу організації. Проте, даючи такі вказівки, представники львівського керівного центру цікавилися настроями військовополонених у рівненському табірному пункті, його розташуванням і матеріальним забезпеченням³⁵. На момент ліквідації СЗБ–1 енкаведистами навесні 1940 р. він не орієнтувався на збройне повстання проти СРСР, вважаючи такий план завчасно приреченим на невдачу³⁶.

Для посилення боротьби з польськими та українськими націоналістичними організаціями до Рівненського обласного управління НКВС 22 березня 1940 р. прибула оперативно-слідча група НКВС СРСР у складі п'яти осіб: один працівник 3-го відділу і четверо слідчих слідчої частини Головного управління державної безпеки (ГУДБ).

Відповідно до наказу НКВС СРСР, того ж дня опергрупа на чолі зі старшим лейтенантом держбезпеки Журавльовим складала план операції з арештів «антирадянського елементу» й переглянула матеріали на осіб, які підлягали затриманню. Основна хвиля арештів відбулася 22–23 березня. Часткові затримання проводили вже після виборів, починаючи з 25 березня 1940 р.

Наслідком дій працівників ГУДБ стала реалізація цілої низки агентурних справ та справ-формулярів на членів польського підпілля. У доповідній записці від 27 квітня 1940 р., адресованій наркомові Івану Серову, йшлося про справи, які заслуговували особливої уваги. Серед них – «Перспектива», в рамках якої 3-й відділ УДБ розробляв польську молодіжну організацію «Легіон незалежності Польщі». У результаті проведених агентурно-оперативних заходів було встановлено її зв'язок із рівненським центром СЗБ–1 в особі Яна Язвінського. За кілька днів до загальної операції молодіжну організацію було ліквідовано. Одночасно арештували члена керівної п'ятірки рівненського осередку СЗБ Яна Язвінського і прибулого до нього зі львівського центру кур'єра Мацея Жолнерчика.

Результатом слідства стали виявлення і ліквідація СЗБ–1 у Рівному та арешт усього його керівного складу. Уникнути арешту вдалося лише С. Лямбаху, керівникові залізничного підрозділу союзу. Їхні свідчення давали слідчим матеріали для подальших арештів підпільників у всій Рівненській області³⁷.

---

³⁴ Архів УСБУ в Рівненській області. ФП. Спр. 15162. Т. 1. Арк. 181зв.

³⁵ Там само. Т. 1. Арк. 182.

³⁶ Там само. Т. 1. Арк. 181зв.

³⁷ ГДА СБУ. Ф. 16. Оп. 32. Спр. 44. Арк. 32–33.

Щодо методів ведення слідства у справах учасників польської конспірації варто зауважити, що вони вирізнялися жорстокістю. Процеси дізнання тривали навіть по кільканадцять годин, переважно ввечері та вночі. Наприклад, один із допитів керівника рівненського осередку СЗБ–1 Казімежа Язвінського розпочався о 15.00 8 квітня 1940 р., а завершився о третій ночі 9 квітня. Протокол від 30 березня цього року в його справі зафіксовано на 40 аркушах. Зазначимо, що допити Казімежа Язвінського проводили начальник 3-го відділу УДБ УНКВС у Рівненській області Попов і начальник опергрупи НКВС СРСР Журавльов³⁸.

Не вирізнялися гуманністю і вироки, винесені керівникам і активістам польсько-го підпілля Рівненським обласним судом під час двох виїзних засідань у Дубні. На першому засіданні, що відбулося 22–23 листопада 1940 р., Єжи Крюгера, братів Казімежа і Яна Язвінських засудили до найвищої міри покарання з конфіскацією майна. Зауважимо, що Казімеж Язвінський був власником готелю і кінотеатру «Новий світ» у Рівному. Ольгерда Вірпшу, Мацея Жолнерчика, Юзефа Копицяка, Зигмунта Сочинського, Адама Вагнера, Владислава Слівінського і Юзефа Яніцького засудили до десяти років виправно-трудових таборів (ВТТ) з обмеженням у громадянських правах на три або п'ять років і конфіскацією майна. Яна Трибу і Фелікса Галаса засудили до восьми років ВТТ із конфіскацією майна й обмеженням у громадянських правах на п'ять років. Ще двоє учасників СЗБ–1 отримали по шість років ВТТ із конфіскацією майна й обмеженням у громадянських правах на п'ять років³⁹.

Через недбалість головного судді Гапона Кримінальна колегія Верховного Суду УРСР визнала вирок недійсним у зв'язку з порушенням ст. 312 КПК УРСР, оскільки на документі були відсутні підписи народних засідателів Бродера і Шмуклера. Повторне судове засідання, яке відбулося 17–18 січня 1941 р., залишило без змін вироки всім учасникам підпільної організації⁴⁰.

10 червня 1941 р. було приведено до виконання смертні вироки Казімежу Язвінському, Яну Язвінському і Єжи Крюгеру. Усі засуджені на момент здійснення присуду перебували в Дубенській в'язниці НКВС, однак у довідці, наявній в архівно-слідчій справі (АСС), зафіксовано, що їх стратили в Рівному⁴¹. Зауважимо, що 12 січня 1942 р., відбуваючи покарання у ВТТ, 66-річний Юзеф Яніцький помер, деяких учасників зазначеного судового процесу амністували як польських громадян у 1941 р.⁴².

Отже, відразу після вторгнення Червоної армії на східні території Другої Речі Посполитої в середовищі польських громадських, професійних та військових організацій утворилися ізольовані конспіративні структури, керовані місцевими активістами, головною метою яких було протидіяти радянському окупаційному режимові. Однак можна констатувати, що їх діяльність на першому етапі функціонування характеризувалася низькою ефективністю, зумовленою потребою централізованого управління й об'єднання зусиль усіх наявних підпільних організацій.

---

³⁸ Архів УСБУ в Рівненській області. ФП. Спр. 15162. Т. 1. Арк. 167–186, 189.

³⁹ Там само. Т. 3. Арк. 219–219зв.

⁴⁰ Там само. Т. 3. Арк. 279–285.

⁴¹ Там само. Т. 3. Арк. 285, 377–379.

⁴² Там само. Т. 3. Арк. 389–402.

№ 1

**1 października 1940 r. – Akt oskarżenia
w sprawie Kazimierza Jaźwińskiego oraz pozostałych 13 osób**

**1 жовтня 1940 р. – Обвинувальний висновок
у справі Казімежа Язвінського та інших 13 осіб**

УТВЕРЖДАЮ: По след[ственному] делу № 21531
ЗАМ[ЕСТИТЕЛЬ] НАЧАЛЬНИКА УНКВД ПО РОВЕНСКОЙ ОБЛАСТИ
СТ[АРШИЙ] ЛЕЙТЕНАНТ ГОС[УДАРСТВЕННОЙ] БЕЗОПАСНОСТИ
/МАСТИЦКИЙ/
«1» октября 1940 г.

ОБВИНИТЕЛЬНОЕ ЗАКЛЮЧЕНИЕ

По обвинению ЯЗВИНСКОГО Казимира, ЯЗВИНСКОГО Ивана, КРЮГЕРА Г. Э., КОПЫТЯКА И. И. и друг[их] в преступлениях предусмотренных в ст. ст. 54–2 и 54–11 УК-УССР.

В марте месяце 1940 года, в УНКВД по Ровенской области поступили данные о том, что в гор. Ровно существует антисоветская польская повстанческая организация, состоящая в основном из офицеров бывш[ей] польской армии и чиновников бывш[их] польских учреждений.

По поступившим данным, эта организация готовила вооруженное восстание на территории Западной Украины и Западной Белоруссии, ставя своей целью свергнуть Советскую власть и восстановить бывш[ее] польское государство.

На основании этих данных, как активные участники этой организации были арестованы и привлечены к ответственности следующие лица:

1. ЯЗВИНСКИЙ Казимир Генрихович
2. КРЮГЕР Георгий Эдуардович
3. ВИРЬША Ольгерт Доминикович
4. ЯЗВИНСКИЙ Ян /Иван/ Генрихович
5. ТРИБА Иван Адамович
6. МАЦИИЕВСКИЙ Антон Чеславович
7. ЖАЛНЕРЧИК Матвей Карлович
8. КОПЫТЯК Иосиф Иванович
9. СОЧИНСКИЙ Сигизмунд Людвигович
10. ГАЛАС Феликс Иванович
11. ВАГНЕР Адам Юлианович
12. ЯНИЦКИЙ Иосиф Бронислав Ромуальдович
13. КУЛИКОВСКИЙ Мечеслав Ромуальдович
14. СЛИВИНСКИЙ Владислав Станиславович

Следствием по делу установлено:

В феврале месяце 1940 года в гор. Ровно прибыл представитель Львовского центра польских повстанческих организаций ВИДАВСКИЙ Юзеф Андреевич, который имел задание от руководителей центра, известных под псевдонимом «ТОМ», «МОЛОТ» и «ЭМИЛЬ» – создать на Волыни польскую повстанческую организацию.

ВИДАВСКИЙ ранее работал в гор. Ровно в качестве учителя и располагает широким кругом знакомых среди польской интеллигенции и офицерства.

Этим обстоятельством он воспользовался при вербовке надежных кадров в создаваемую им антисоветскую польскую повстанческую организацию на Волыни. Кроме того по поручению от Львовского центра – ВИДАВСКИЙ должен был создать в гор. Ровно – Волынский окружной центр с подчинением ему создаваемых повстанческих организаций в Волынской и Ровенской областях.

При выезде из Львова – ВИДАВСКИЙ получил указания от «МОЛОТА» и «ЭМИЛЯ» – связаться с офицером запаса б[ывшей] польской армии – ЯЗВИНСКИМ Казимиром, проживающим в г. Ровно, с которым уже велась предварительная беседа ранее приезжавшими в гор. Ровно «ТОМОМ», «МОЛОТОМ» и «ЭМИЛЕМ» по делам организации.

/л[ист] д[ела] 173–230 том 1-й, 5–29 том 3-й/

Задачей ВИДАВСКОГО Юзефа являлось – окончательно договориться с ЯЗВИНСКИМ Казимиром, принять от него присягу и возложить на него обязанность временного коменданта Волынского окружного повстанческого центра, который должен быть создан в гор. Ровно.

/л[ист] д[ела] 5–29 том 3-й/

В средних числах февраля м-ца 1940 года ЯЗВИНСКИЙ Казимир был окончательно завербован ВИДАВСКИМ в антисоветскую польскую повстанческую организацию, именуемую «ЗВЕНЗЕК ВАЛЬКИ ЗБРОЙНЕЙ» /Союз Вооруженной борьбы/ и принял на себя обязанности временного Волынского окружного коменданта.

/л[ист] д[ела] 175–182 том 1-й/

После принятия ЯЗВИНСКИМ Казимиром обязанностей временного Волынского окружного коменданта организации, последний получил задание от ВИДАВСКОГО Юзефа – вести широкую вербовочную работу по вовлечению в антисоветскую польскую повстанческую организацию, именуем[ую] «ЗВЕНЗЕК ВАЛЬКИ ЗБРОЙНЕЙ» /Союз Вооруженной Борьбы/ надежных людей из польских патриотов.

Для организации работы вручил ЯЗВИНСКОМУ Казимиру 2.000 рубл.

/л[ист] д[ела] 180 том 1-й/

По заданию ВИДАВСКОГО – ЯЗВИНСКИЙ Казимир разновременно вовлек в организацию 1/ КРЮГЕРА Георгия и назначил его своим заместителем, одновременно поручил последнему возглавить организационный отдел.

2/ ЯЗВИНСКОГО Ивана /своего брата/, поручив последнему функции коменданта «дельницы» на территории г. Ровно и вербовочную работу.

/л[ист] д[ела] 180–182 том 1-й/

ЯЗВИНСКИЙ Иван, будучи комендантом «дельницы» гор. Ровно, связался через своего дальнего родственника СИНКЕВИЧА Тадеуша Иосифовича /аресто-

ванного по другому делу/ с руководителем повстанческой организации, именуемой «ЛЕГИОН НЕЗАВИСИМОСТИ ПОЛЬШИ» – СТАНЧИКОМ Тадеушем /арестован по другому делу/. Последнему ЯЗВИНСКИЙ И. дал ряд инструктивных указаний по работе организации. При этом ЯЗВИНСКИЙ объявил СТАНЧИКУ, что на время восстания он берет на себя руководство молодежной организации.

/л[ист] д[ела] 32–33, 40 том 2-й/

По показаниям обвиняемых ЯЗВИНСКОГО Казимира, ЯЗВИНСКОГО Ивана, КРИГЕРА Георгия и других установлено, что Ровенская повстанческая организация являлась филиалом единой польской антисоветской повстанческой организацией, существовавшей, как в Западных областях Украины и Белоруссии, так и на территории бывш[ей] Польши, занятой немцами.

Организация именовалась «СОЮЗ ВООРУЖЕННОЙ БОРЬБЫ» руководилась штабом генерала бывш[ей] польской армии СИКОРСКИМ из Парижа.

/л[ист] д[ела] 173–230 том 1-й, 1–250 том 2-й/

Волынский окружной центр вскрытый в гор. Ровно строился в структурном отношении по следующему принципу: штаб этого центра состоял из четырех отделов:

- 1-й отдел – организационный
- 2-й отдел – разведывательный
- 3-й отдел – санитарный и
- 4-й отдел – снабжения

Штабу подчинялись районные повстанческие организации, создаваемые в бывш[их] уездных центрах, которые назывались «обводами». «Обводы» в свою очередь делились на участки, именуемые «дельницами», а последние делились на «пятерки». Кроме того для конспирации и связи между собой участники организации имели псевдонимы, которые выбирались ими после дачи присяги. Связь с Львовским центром осуществлялась через специальных курьеров, которые связывались с участниками организации по условленным паролям.

/л[ист] д[ела] 173–230 том 1-й, 1–250 том 2-й/

НА ОСНОВАНИИ ИЗЛОЖЕННОГО ОБВИНЯЕТСЯ:

1/ – ЯЗВИНСКИЙ Казимир Генрихович – 1891 г. рождения, уроженец г. Ровно, по национальности поляк, гражд[анин] СССР, без определенных занятий, бывш[ий] домовладелец четырех домов в г. Ровно и содержатель кино-театра «Новый Свет». Служил в бывш[ей] польской армии до 1921 г. в чине поручика. В последующие годы поручиком запаса б[ывшей] польской армии. Состоял в организации «ПОВ» и в польской фашистской партии «ОЗН» Со слов несудим. До ареста проживал в гор. Ровно по ул. Новый Свет № 6.

в том, что:

С февраля месяца 1940 г. до дня ареста являлся одним из руководителей антисоветской польской повстанческой организации, именуемой «Звонек Вальки Збройней» /Союз Вооруженной Борьбы/, выполнял функции временного Волынского окружного коменданта. Лично завербовал в организацию КРЮГЕРА, ЯЗВИНСКОГО Ивана, КОПЫТЯКА /арестованных по настоящему делу/ и других.

Поддерживал связь с Львовским центром через представителя Львовского центра ВИДАВСКИМ Юзефом /арестован/. Руководил организационной работой организации, действовавшей на территории б[ывшего] Волынского воеводства, т[о] е[сть] в преступлениях предусмотренных ст. ст. 54–2, 54–11 УК-УССР. В пред'явленном обвинении виновным себя признал.

/л[ист] д[ела] 194 том 1-й /

Изоблачается показаниями арестованных участников организации КРЮГЕРА, ЯЗВИНСКОГО И., ВИДАВСКОГО Юзефа /арестован/ КОПЫТЯКА, ВИРЬША и СОЧИНСКОГО и очными ставками с КРЮГЕРОМ, КОПЫТЯКОМ, СОЧИНСКИМ и ВИРЬШЕЙ.

/л[ист] д[ела] 1–78, 125–152 2-й, 5–46, 77–84, 89–96 том 3-й/

2/ – КРЮГЕР Георгий Эдуардович – 1890 г. рождения, уроженец с. Каргошин Цеханского уезда, Варшавской губ[ернии], по национальности поляк, капитан резерва бывш[ей] польской армии, военный осадник, состоял в организации «ПОВ», Союзе осадников и в польской фашистской партии «ОЗН».

В 1927 г. бывш[им] польским правительством был наделен осадой в 17 десятин земли, работал на Ровенской почте – служащим. До ареста проживал в гор. Ровно по ул. Литовской № 20.

в том, что:

с февраля м-ца 1940 г. до дня ареста являлся участником антисоветской польской повстанческой организации, «Звензек Вальки Збройней» /Союз Вооруженной борьбы/. Сам лично завербовал в организацию ЭЙГЕРТА /арестованного по друг. делу/ ДУБАСЕВИЧА /по болезни не арестован/, как участник организации выполнял функции зам[естителя] временного Волынского коменданта и руководил организационным отделом,

т[о] е[сть] в преступлениях предусмотренных ст. ст. 54–2 и 54–11 УК-УССР.

В пред'явленном обвинении виновным себя признал. Изобличается показаниями участником организации: ВИДАВСКОГО /арестован/, ЯЗВИНСКОГО Казимира, ЯЗВИНСКОГО Ивана, ЭЙГЕРТА /арестован по друг. делу/ и другими, а также очной ставкой с ЯЗВИНСКИМ Казимиром.

/л[ист] д[ела] 173–230 т. 1-й, 1–16, 26–78 том 2-й, 5–29, 37–41; 79–80 том 3-й/

3/ – ВИРЬША Ольгерт Доминикович – 1886 г. рождения, уроженец г. Бобрыйск, житель г. Ровно, поляк, гр-н СССР, б[ез]п[артийный], принадлежал к «ОЗОН», б[ывший] офицер польской армии. До установления Советской власти на Западной Украине являлся владельцем магазинов – торговец. До ареста без определенных занятий.

в том, что:

являлся участником польской подпольной организации именуемой «Союз вооруженной Борьбы» готовившей вооруженное выступление против Советской власти.

Входил в состав руководства организации в Ровно.

т[о] е[сть] в преступлениях предусмотренных ст. ст. 542 и 54–11 УК УССР.

В пред'явленном обвинении виновным себя признал. Изобличается показаниями обвиняемых КРЮГЕРА и ЯЗВИНСКОГО Казимира и очной ставкой с последним.

/л[ист] д[ела] 173–230 том 1-й, 1–25 том 2-й, 89–96 том 3-й/

4/ – ЯЗВИНСКИЙ Иван Генрихович, 1886 г. рождения, уроженец г. Ровно, по национальности поляк, без определенных занятий, бывш[ий] владелец табачного магазина в г. Ровно, служил в царской и польской армии в чине поручика, принадлежал к организации «ПОВ» и польской фашистской партии «ОЗН». До ареста проживал в г. Ровно по ул. Новый Свет № 3 кв. 1

в том, что:

с февраля м-ца 1940 г. до дня ареста являлся участником антисоветской польской повстанческой организации, именуемой «Звензек Вальки Збройней» /Союз вооруженной борьбы/, сам лично завербовал в организацию ВИРБША /арестован по друг[ому] делу/

Кроме того руководил молодежной антисоветской организацией именуемой «Легион независимости Польши», а также выполнял функции коменданта дельницы в Ровно.

т[о] е[сть]

в преступлениях предусмотренных ст. ст. 54–2, 54–11 УК-УССР.

В пред'явленном обвинении виновным себя признал. Изобличается показаниями участников организации ВИДАВСКОГО Юзефа /арестован/, ЯЗВИНСКОГО Казимира, КРЮГЕРА, ТРИБА, СТАНЧИКА и друг[их] и очной ставкой с ТРИБОЙ.

/л[ист] д[ела] 173–230 том 1-й, 1–16, 26–87 том 2-й, 5–29, 58–86, 100–113 том 3-й/

5/ – ТРИБА Иван Адамович – 1904 г. рождения, уроженец с. Ператин, Дубновского уезда, поляк, гр[ажданин] СССР, служил в польской армии. Без определенных занятий, житель г. Ровно ул. Новый Свет № 3.

в том, что:

является участником польской подпольной организации, именуемой «Союз вооруженной борьбы», готовившей вооруженное выступление против Советской власти.

В эту организацию вовлечен ЯЗВИНСКИМ Яном. Подбирал и приводил людей к ЯЗВИНСКОМУ для оформления их вербовки.

т[о] е[сть]

в преступлениях предусмотренных ст. ст. 54–2, 54–11 УК-УССР.

В пред'явленном обвинении виновным себя признал. Изобличается показаниями ЯЗВИНСКОГО Ивана и очной ставкой с ним.

/л[ист] д[ела] 26–87 том 2-й, 100–113 том 3-й/

6/ – МАЦИЕВСКИЙ Антон Чеславович – 1909 г. рождения, уроженец г. Ровно, сын почтового служащего, по национальности поляк, слушатель курсов шоферов. До ареста проживал в г. Ровно по ул. Костюшки № 21.

в том, что:

с февраля м-ца 1940 г. до дня ареста являлся участником антисоветской польской повстанческой организации, именуемой «Звензек Вальки Збройней» /Союз Во-

оруженной Борьбы/, как участник организации имел поручение создать отряд санитарной службы на случай восстания.

т[о] е[сть]

в преступлениях предусмотренных ст. ст. 54–2, 54–11 УК УССР.

В пред'явленном обвинении виновным себя признал.

/л[ист] д[ела] 98–101 том 2-й/

Изобличается показаниями арестованного участника организации СТАНЧИКА /арестован по друг. делу/ и ЯЗВИНСКОГО К. и очными ставками с ними.

/л[ист] д[ела] 26–78; 88–101 том 2-й; 58–66, 97–99; 144–149 том 3-й/

7/ – ЖАЛНЕРЧИК Матвей Карлович – 1911 г. рождения, уроженец г. Львова, по национальности поляк, служил в бывш[ей] польской армии в чине плутонового. Без определенных занятий. Житель гор. Луцка.

в том, что:

с марта м-ца 1940 г. до дня ареста являлся участником антисоветской польской повстанческой организации, именуемой «Звензек Вальки Збройней» /Союз Вооруженной борьбы/ в данную организацию был вовлечен участником Львовского центра ТАБЕНСКИМ /во Львове/, как участник организации был прислан от Львовского центра в расположение штаба Волынского повстанческого округа в гор. Ровно.

т[о] е[сть]

в преступлениях предусмотренных ст. ст. 54–2 и 54–11 УК-УССР.

В пред'явленном обвинении виновным себя признал.

/л[ист] д[ела] 102–124 том 2-й/

Изобличается показаниями руководителя Ровенской «дельницы» ЯЗВИНСКИМ Иваном.

/л[ист] д[ела] 26–78 том 2-й/

8/ – КОПЫТЯК Иосиф Иванович, 1892 г. рождения, уроженец с. Лободно, Келецкого воеводства, Чистоховского воеводства, по национальности поляк, служащий, без определенных занятий, состоял в организации «ПОВ» и в польской фашистской партии «ОЗН». До дня ареста проживал в г. Ровно по ул. Круча № 11.

в том, что:

с февраля м-ца 1940 г. до дня ареста являлся участником антисоветской польской повстанческой организации, «Звензек Вальки Збройней» /Союз вооруженной Борьбы/. Как участник организации имел поручение подбирать кадры в организацию, приобретать оружие для нужд организации,

т[о] е[сть] в преступлениях предусмотренных ст. ст. 54–2 и 54–11 УК-УССР.

В пред'явленном обвинении виновным себя признал.

/л[ист] д[ела] 125–136 том 2-й/

Изобличается показаниями участников организации ЯЗВИНСКОГО К. и КОПЧИНСКОГО /арестован по другому делу/ и очной ставкой с ЯЗВИНСКИМ К.

/л[ист] д[ела] 173–230 т. 1-й; 30–36, 76–78 том 3-й/

9/ – СОЧИНСКИЙ Сигизмунд Людвигович – 1894 г. рождения, уроженец г. Одесса, поляк, гр-н СССР, б[ывший] офицер польской армии примыкал к польской правительственной партии «ББ». Житель гор. Ровно.

в том, что:

являлся участником польской организации «Союз Вооруженной Борьбы», готовившей вооруженное выступление против Советской власти. Участвовал на совещаниях руководящих участников организации. Лично завербовал в организацию ГАЛАСА, ВАГНЕРА и МЕМПЕЛЯ.

т[о] е[сть]

в преступлениях предусмотренных ст. ст. 54–2 и 54–11 УК УССР.

В пред'явленном обвинении виновным себя признал.

/л[ист] д[ела] 137–152 том 2-й/

Изобличается показаниями обвиняемых ВАГНЕРА, ГАЛАСА, ЯЗВИНСКОГО К., МЕМПЕЛЯ и КОПЧИНСКОГО и очными ставками с ВАГНЕРОМ, ГАЛОСОМ, ЯЗВИНСКИМ и МЕМПЕЛЕМ.

/л[ист] д[ела] 178–230 т. 1-й; 153–189 том 2-й; 30–35, 47–50, 70–76, 81–84, 114–120 том 3-й/

10/ – ГАЛАС Феликс Иванович, 1897 г. рождения, урож[енец] Варшавской губ[ернии], поляк, гр[ажданин] СССР, по специальности парикмахер, житель гор. Ровно.

в том, что:

являлся участником польской организации, именуемой Союз Вооруженной Борьбы, готовившей вооруженное выступление против Советской власти.

Вовлечен в эту организацию СОЧИНСКИМ,

т[о] е[сть]

в преступлениях предусмотренных ст. ст. 54–2 и 54–11 УК-УССР.

В пред'явленном обвинении виновным себя признал. Изобличается показаниями обвиняемых ВАГНЕРА и СОЧИНСКОГО и очной ставкой с СОЧИНСКИМ.

/л[ист] д[ела] 137–180 т. 2-й, 116–120 том 3-й/

11/ – ВАГНЕР Адам Юлианович – 1899 г. рождения, уроженец Варшавской губ[ернии], поляк, гр[ажданин] СССР, б[ес]п[артийный], б[ывший] подофицер польской армии, работав в немецкой фирме «Зингера», житель гор. Ровно.

в том, что:

являлся участником польской организации, именуемой «Союз Вооруженной Борьбы», готовившей вооруженное выступление против Советской власти.

Вовлечен в эту организацию СОЧИНСКИМ,

т[о] е[сть]

в преступлениях предусмотренных ст. ст. 54–2 и 54–11 УК-УССР.

Виновным себя признал. Изобличается показаниями обвиняемых СОЧИНСКОГО и ГАЛАСА и очной ставкой с СОЧИНСКИМ.

/л[ист] д[ела] 137–180 т. 2-й, 85–88 том 3-й/

12/ – ЯНИЦКИЙ Иосиф-Бронислав Ромуальдович, 1876 г. рождения, уроженец с. Б[ольшие] Цепцевичи Сарненского округа, по национальности поляк, служил в царской армии в чине капитана, с 1917 по 1927 г. служил в бывш[ей] польской армии в чине подполковника. Состоял в составе союза польских легионеров и в союзе офицеров резерва./ без определенных занятий. До дня ареста проживал в г. Ровно по ул. Каваллерийская 8.

в том, что:

с января м-ца 1940 г. до дня ареста являлся участником антисоветской польской повстанческой организации, именуемой «Звензек Вальки Збройней» /Союз Вооруженной Борьбы/, как участник организации имел задание создавать разведывательный отдел и готовить к вербовке надежных лиц в организацию, а также свою квартиру представлял участникам организации для тайных собраний участников организации,

т[о] е[сть]

в преступлениях предусмотренных ст. ст. 54–2 и 54–11 УК-УССР.

В пред'явленном обвинении виновным себя признал частично.

/л[ист] д[ела] 181–193 том 2-й/

Изобличается показаниями участников организации ВИДАВСКОГО /арестован/ СЛИВИНСКОГО, ЯНИЦКОГО Э., /арестован по друг[ому] делу/ КУЛИКОВСКОГО и очными ставками с КУЛИКОВСКИМ и СЛИВИНСКИМ.

/л[ист] д[ела] 194–236 т. 2-й, 5–29, 53–37, 121–128 т. 3/

13/ – КУЛИКОВСКИЙ Мечеслав Ромуальдович, 1919 г. рождения, уроженец с. Юлиановка, Житомирской области, по национальности поляк, б[ес]п[артийный], состоял в организации «скаутов», механик Ровенской мельницы, сын железнодорожного служащего.

До ареста проживал в гор. Ровно по ул. Ожешковой № 16.

в том, что:

с ноября м-ца 1939 г. до дня ареста являлся участником антисоветской организации, которая вела борьбу против Советской власти. В данную организацию был завербован сыном полицейского ГОМУЛКО /бежал за кордон/. С января м-ца 1940 г. также являлся участником антисоветской польской повстанческой организации, именуемой «Звензек Вальки Збройней» /Союз Вооруженной Борьбы/ в которую был вовлечен ВИДАВСКИМ /арестован./

По заданию ВИДАВСКОГО КУЛИКОВСКИЙ как участник организации связал последнего с подполковником бывш[ей] польской армии ЯНИЦКИМ И. и другими.

т[о] е[сть]

в преступлениях предусмотренных ст. ст. 54–2 и 54–11 УК-УССР.

В пред'явленном обвинении виновным себя признал.

/л[ист] д[ела] 194–214 том 2-й/

Изобличается показаниями участников организации ВИДАВСКОГО Юзефа, ЯНИЦКОГО Иосифа, ЭЙГЕРДА /арестован по друг[ому] делу/ СЛИВИНСКОГО В. С. и очной ставкой с ЯНИЦКИМ И. и СЛИВИНСКИМ.

/л[ист] д[ела] 181–193, 215–236 том 3-й, 5–29, 137–140 т. 3-й/

14/ – СЛИВИНСКИЙ Владислав Станиславович – 1910 г. рождения, уроженец Варшавской губ[ернии], поляк, гр-н СССР, до ареста работал ветфельшером в Костополе, житель гор. Ровно.

в том, что:

является участником польской организации, именуемой «Союз Вооруженной Борьбы», готовившая вооруженное выступление против Советской власти.

Возглавлял «дельницу» этой организации

т[о] е[сть]

в преступлениях предусмотренных ст. ст. 54–2 и 54–11 УК-УССР.

В пред[ъявленном] обвинении виновным себя признал. Изобличается показаниями обвиняемых ВИДАВСКОГО, ЯНИЦКОГО Э., ЯНИЦКОГО И., ЗЕНТАРА, ЯЗВИНСКОГО К., КУЛИКОВСКОГО, ОГАНОВСКОГО и очными ставками с ЯНИЦКИМ И., ОГАНОВСКИМ и КУЛИКОВСКИМ.

/л[ист] д[ела] 173–230 т. 1-й, 180–236 т. 2-й, 5–29, 53–57, 42–46, 121–126, 129–143 том 3-й/

-

На основании изложенного ПОЛАГАЛ-БЫ

Следственное дело № 21521 по обвинению ЯЗВИНСКОГО Казимира Генриховича, КРЮГЕРА Георгия Эдуардовича, ВИРБША Ольгерта Доминиковича, ЯЗВИНСКОГО Ивана /Яна/ Генриховича, ТРИБА Ивана Адамовича, МАЦИЕВСКОГО Антона Чеславовича, ЖАЛНЕРЧИКА Матвея Карловича, КОПЫТЯКА Иосифа Ивановича, СОЧИНСКОГО Сигизмунда Людвиговича, ГАЛАСА Феликса Ивановича, ВАГНЕРА Адама Юлиановича, ЯНИЦКОГО Иосифа-Бронислава Ромуальдовича, КУЛИКОВСКОГО Мечеслава Ромуальдовича, СЛИВИНСКОГО Владислава Станиславовича по ст. ст. 54–2 и 54–11 УК УССР следственным производством считать оконченным и дело в отношении их направить Прокурору по Ровенской области для направления по подсудности.

НАЧАЛЬНИК 2 ОТД[ЕЛЕНИЯ] 3 ОТДЕЛА УГБ УНКВД

СЕРЖАНТ ГОС[УДАРСТВЕННОЙ] БЕЗОПАСНОСТИ

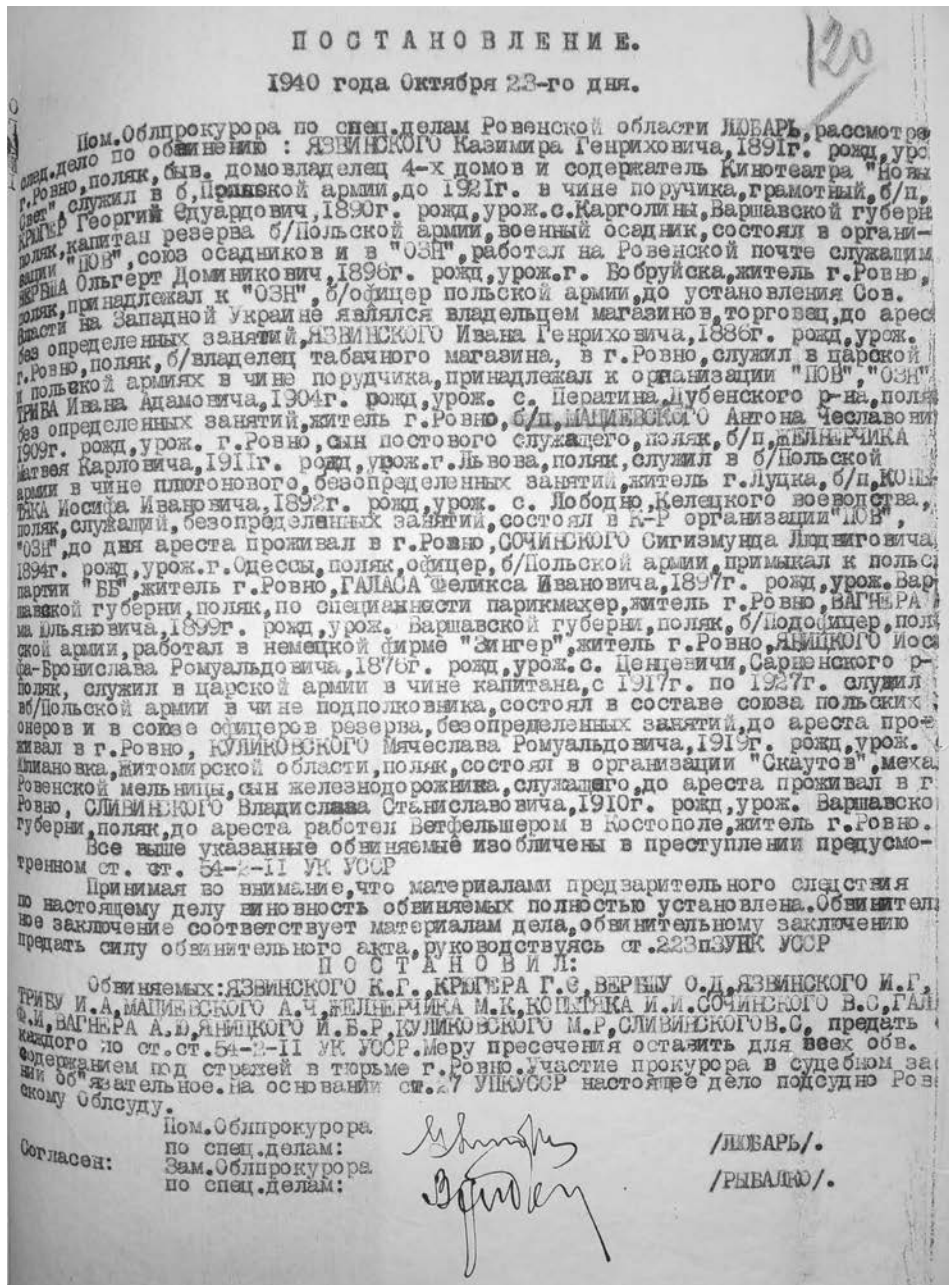
/КАРЕВ/

СОГЛАСЕН:

ВРИД [ВРЕМЕННО ИСПОЛНЯЮЩИЙ ДОЛЖНОСТЬ] НАЧАЛЬНИКА 3 ОТДЕЛА УГБ УНКВД ПО Р[ОВЕНСКОЙ] О[БЛАСТИ]

СТ[АРШИЙ] ЛЕТЕЙНАНТ ГОС[УДАРСТВЕННОЙ] БЕЗОПАСНОСТИ

/КАГАНОВИЧ/

23 października 1940 r. – Postanowienie pomocnika obwodowego prokuratora ds. specjalnych w obwodzie rówieńskim Lubarja o przekazaniu akt sprawy karnej do Rówieńskiego Sądu Obwodowego

23 жовтня 1940 р. – Постанова помічника обласного прокурора зі спеціальних справ Рівненської області Любаря про передачу матеріалів справи до Рівненського обласного суду

Архів УСБУ у Рівненській області. ФП. Спр. 15162. Контрольно-наглядова справа. Арк. 120.

Справа № 2871

УХВАЛА
ІМЕНЕМ УКРАЇНСЬКОЇ РАДЯНСЬКОЇ СОЦІАЛІСТИЧНОЇ РЕСПУБЛІКИ
КРИМІНАЛЬНА КОЛЕГІЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ
УРСР.

30 грудня 1940 року

В складі: голови тов. Глущенко
членів тов. тов. Стеценко та Бобриньської
доповідач тов. Стеценко

з участю прокурора тов. ПРКОПЕНКО та ЧКА тов.Ферапонтов,
Піриць, Блях.

Розглянула в судовому засіданні справу в кримінальному порядку в широкому Ровенського облсуду від 22.12/41-30 року про:

ЯЗВІНСЬКОГО Казіміра Генріховича, 1891 року народження,

КРЮГЕРА Георгія Едуардовича, 1890 року народження

ЯЗВІНСЬКОГО Івана Генріховича, 1886 року народження, засуджених по 54-2, 54-11 ст.КК до розстрілу в конфіскацією належного їм майна.

Вирбта Ольгерта Домініковича, 1886 р. народження
Долнерчіка Матвія Карловича, 1911 року народження
Копитяка Досифа Івановича, 1892 р. народження,
Соцінського Сигізмунда Людвіговича, 1894 року нар.
Вагнера Адама Євстаховича, 1899 р. народження,
Яніцького Досифа-Броніслав Ромуальдовича, 1876 р. народження,

Слівінського Владіслава Станіславовича, 1910 р. народження, засуджено всіх по 54-2, 54-11 ст.КК до позбавлення волі всіх на 10 років кожного в обмеженням в правах на 3 роки кожного в конфіскацією належного їм майна.

Трибу Івана Адамовича, 1904 р. народження,
Галаса Фелікса Івановича, 1897 р. народження, засуджено по 54-2, 54-11 ст.КК до позбавлення волі на 8 років кожного в обмеженням в правах на 5 років в конфіскацією належного їм майна.

Куліковського Мечіслава Ромуальдовича, 1919 р. народження та

Мацієвського Антона Чеславовича, 1909 р. народж. обох засуджено по 54-2, 54-11 ст.КК до позбавлення волі на 6 років кожного в обмеженням в правах на 3 роки в конфіскацією належного їм майна.

Всі засуджені подали касаційні скарги.

Розглянувши справу судовою колегією по кримінальних справам Верховного Суду УРСР виходить, що справа не підлягає до розгляду в касаційному порядку, оскільки судом грубо порушено ЗІЗ ст. КПК тим, що вирок суду не підписано народними засідателями і по суті вирок об'єкту суду виявляється незаконним.

Керуючись ст. 315, 316 ст. КПК

У Х В А Л И Л А:

Касаційні скарги засуджених залишити без розгляду, вирок об'єкту скасувати та справу надіслати до Рівненського облсуду для розгляду по суті в іншому складі суддів.

Про грубе порушення головуючим суду т. Гроном ст. 312 КПК, довести до відому Наркома Юстиції УРСР тов. Бабченка.

Глуценко, Стеценко, Вобриньові.

ГОЛОВИ ВЕРХОВНОГО
СУДУ УРСР.

/Топчій/

згідно:

30/ХП-40 р.
№ 462
тир. 22

30 грудня 1940 р. – Ухвала Колегіум Кримінального Суду Найвищого УСРР
30 грудня 1940 р. – Ухвала Кримінальної колегії Верховного Суду УРСР

Архів УСБУ у Рівненській області. ФП. Спр. 15162. Контрольно-наглядова справа. Арк. 125–126.

**17–18 stycznia 1941 r. – Wyrok Rówieńskiego Sądu Obwodowego wydany
w trakcie wyjazdowego posiedzenia**

17–18 січня 1941 р. – Вирок виїзної сесії Рівненського обласного суду

ВИРОК кримінальний

Ім'ям Української Радянської Соціалістичної Республіки

1941 року Січня 17–18 дня Виїздна Сесія Ровенського обл[асного] Суда в м. Дубно

в складі

Голови Брайловського

Народних засідателів Самко

Ганжа

з секретарем Василенко

з участю прокурора Квітко

та оборонця Дробах й Першиць

розглянувши на закритому засіданні справу по обвинуваченню

1. ЯЗВІНСЬКОГО КАЗІМІРА ГЕННРІХОВИЧА 1891 р. народження, по національності поляка, письменного, по соц[іальному] стану власник 4-х будинків та кінотеатру за польщі належав до організації ОЗОН та ПОВ й поручик запасу польської армії. Житель м. Ровно цієї ж області, несудимого.

2. КРЮГЕР ГЕОРГІЙ ЕДУАРДОВИЧ, 1890 р. народження, по національності поляка за б[увшої]. польщі належав до партії ПОВ, ОЗОН та належав в резерві польської армії в чині капітана, осадник, несудимий житель м. Ровно.

3. ВИРЬША ОЛЬГЕРД ДОМІНІКОВИЧ, 1886 р. народження, по національності поляка, письменного, по соц[іальному] стану торговець, належав до партії ОЗОН, бувший офіцер житель м. Ровно.

4. ЯЗВІНСЬКИЙ ІВАН ГЕНРІХОВИЧ, 1886 р. народження, по національності поляк, письменний, торговець, при польщі належав до партій ОЗОН та ПОВ, в старій царській та польській армії служив в чині поручика, несудимого, жителя м. Ровно.

5. ТРИБА ІВАН АДАМОВИЧ, 1904 р. народження, по національності поляка, письменний, служив тринадцять років в б[увшій] польській армії в чині молодшого комскладу. Уроженець с. Пирятин Дубновського уезда, житель м. Ровно, несудимого.

6. МАЦЄВСКИЙ АНТОН ЧЕСЛАВОВИЧ, 1909 р. народження, по національності поляк, письменний, службовця, жителя м. Ровно, несудимого.

7. ЖАЛНЕРЧИК МАТВІЙ КАРЛОВИЧ, 1911 р. народження, по національності поляк, письменний, по соц[іальному] статусу службовець, уроженець м. Львова, житель м. Луцька, несудимого.

8. КОПИТЯК ЙОСИП ІВАНОВИЧ, 1892 року народження, по національності – поляк, письменного, по соцстатусу – службовця, при польській владі належав до партій ОЗОН й ПОВ, житель м. Ровно, несудимого.

9. СОЧІНСЬКИЙ СІГІЗМУНД ЛЮДВИКОВИЧ, 1890 р. народження, по національності – поляк, письменний, по соцстатусу службовець, офіцер польської армії, належав до організації «Безпартійний блок праці з Урядом». Уроженець Одеси, житель м. Ровно, несудимого.

10. ГАЛАС ФЕЛІКС ІВАНОВИЧ, 1897 року народження, по національності – поляк, письменного, по спеціальності – парікмахер, жителя м. Ровно, несудимого.

11. ВАГНЕР АДАМ ЮЛІАНОВИЧ, 1899 р. народження, по національності – поляк, письменного, по соцстатусу службовця, жителя м. Ровно, несудимого.

12. ЯНІЦЬКИЙ ЙОСИП-БРОНІСЛАВ РОМУАЛЬДОВИЧ, 1876 р. народження, по національності – поляк, письменний, належав до польського легіону, з 1917 р. по 1927 р. подполковником, житель м. Ровно, несудимого.

13. КУЛІКОВСЬКИЙ МЕЧИСЛАВ РОМУАЛЬДОВИЧ, 1919 р. народження, по національності – поляк, письменного, по соц[іальному] положенні робітник, при Польщі належав до організації «Скаут», житель м. Ровно, несудимого.

14. СЛІВІНСЬКИЙ ВЛАДИСЛАВ СТАНІСЛАВОВИЧ, 1910 р. народження, по національності – поляк, службовець, письменний, в б[увшій] польській армії – під-офіцер, несудимий, житель м. Ровно.

Всі звинувачуються за ст. 54–2 й 54–11 У[головного] к[одексу] УРСР.

Матеріалами справи до судовим й судовим слідством, вислухавши дебати сторін та пояснення й останнє слово підсудних судом ВСТАНОВЛЕНО:

В лютому й березні м-ці 1940 р. під керівництвом контрреволюційної організації м. Львова, через її представників зокрема Відавського в м. Ровно була організована контрреволюційна організація, що іменувалася «Звйонзек Вальки Збройней» або «Союз Вооруженой Борьбы», яка готувала збройне повстання на терені Західних областей України і ставила своїм завданням повалення Радянської Влади і встановлення бившої польської капіталістичної держави. В зазначену контрреволюційну організацію вступили всі підсудні та приймали в ній участь, а саме:

Підсудний Язвінський Казімір був завербований в зазначену організацію Відавським в лютому м-ці 1940 р. Давши останньому присягу на вірність й конспіративність організації, прийнявши на себе керівництво к[онтр]-р[еволюційною] організацією по м. Ровно одержавши для останньої дві тисячі карбованців грошей, для організаційних витрат, завербувавши в останню свого брата Язвінського Яна та Крюгера, Вирбша та інших. Призначивши своїм замісником Крюгера та призначити керівниками рефератів, цілком здійснював керівництво к[онтр]-р[еволюційною] організацією.

Крюгер Георгій – в лютому місяці був завербований в к[онтр]-р[еволюційну] організацію Відавським давши останньому присягу на вірність організації, прийнявши керівництво замісника, завербував в організацію Ейгerta й Добасевича, й приймавши в неї активну участь в справі організації й завданнях.

Вірбша – в лютому м-ці 1940 р. був завербований в к[онтр]-р[еволюційну] організацію Язвінським Казіміром й як пояснює підсудний Язвінський Казімір керував участком по виявленню баз постачання на випадок повстання.

Підсудний Язвінський Іван був завербований Язвінським Казіміром в лютому м-ці 1940 р. й з того часу з'являється активним членом к[онтр]-р[еволюційної] організації. Керував відповідним рефератом. Завербував в організацію Вірбша та здійснював керівництво над молодіжною к[онт]-р[еволюційною] організацією «Легіон незалежних», до якої належали Станьчик та інші.

Триба – в лютому м-ці 1940 р. був завербований в к[онтр]-р[еволюційну] організацію Язвінським Яном з якого часу належав до цієї організації, та приводив до Язвінського, Женавера, щоб завербувати його в організацію, а також привів Бжуско й Бальцевова яких Язвінський Ян за його допомогою завербував прийнявши від їх присягу.

Підсудний Мацеевський Антон – з лютого м-ця 1940 р. належав до к[онтр]-р[еволюційної] організації. Був завербований Язвінським Яном після завербування

втягував Пакульчика Леона в санітарний відділ зазначеної к[онтр]-р[еволюційної] організації. Крім цього знав про к[онтр]-р[еволюційну] організацію молоді, якою керував засуджений по другій справі Станьчик, в яку його вербував останній, не заявивши про існування тієї організації Рад[янській] Владі.

Підсудний Жалнерчик Матвій – з березня м-ця 1940 р. з'являвся членом к[онтр]-р[еволюційної] організації, в яку був завербований ст. майором б[увшої] польської армії Табінським в м. Львові. Приймавши присягу був направлений на роботу в к[онтр]-р[еволюційну] організацію в м. Ровно, керованою Язвінським Казіміром, але тут же був заарештований.

Підсудний Копитяк Йосип – з лютого м-ця 1940 р. належав до к[онтр]-р[еволюційної] організації. Був завербований Язвінським Казіміром та Копчинським, взявши на себе зобов'язання підбирати кадри та зброю.

Підсудний Сочинський Сігізмунд, був завербований з лютого м-ця 1940 Відавським (очевидно, мається на увазі Відавський, – авт.) на квартирі у Яніцкого, де й склав присягу. Втягнув до організації Мемпеля від якого прийняв присягу, а також завербував Вагнера й Галаса.

Підсудні Галас й Вагнер з лютого м-ця 1940 р. з'являлися членами к[онтр]-р[еволюційної] організації, в яку були завербовані Сочинським, приймавши в останній к[онтр]-р[еволюційну] участь.

Підсудний Яніцкій Йосип – з лютого м-ця 1940 р. з'являвся членом к[онтр]-р[еволюційної] організації, вербувався в себе на квартирі Відавським. Допомогавав останньому квартиру для вербовки Слівінського та обмірковував с Відавським питання й завдання к[онтр]-р[еволюційної] організації.

Підсудний Куліковський Мечислав – з'являвся членом к[онтр]-р[еволюційної] організації в яку був завербований Маркевичем. Улаштовував зустріч Відавського з Яніцким на квартирі у останнього, де проводилось вербування Слівінського.

Підсудний Слівінський Владислав – з'являвся членом к[онтр]-р[еволюційної] організації, в яку був – як пояснює Відавський арх[івна] спр[ава] № 23 том 3. – ним завербований під кличкою «Чорний Владек», який мав зв'язатись та працювати у Язвінського Казіміра, як пояснив останній.

Закинуті обвинувачення за ст.54–2, 54–11 КК. Суд вважає доведено повністю, що стверджується поясненнями підсудних, показами попереднього слідства Відавським, Станьчиком та іншими, реч[овими] доказами-оригіналами присутні при справі.

Обмірковуючи ступінь скоєного злочину Суд вважає злочин є найтяжчим який був спрямований проти Рад[янської] Влади й в ньому є суспільно-найнебезпечнішими Язвінський Казімір, Крюгер, Язвінський Ян, яких виправити тюремним ув'язненням неможливо а тому керуючись ст. ст. 296, 297 і 302 пкт.3 КПК

ПРИГОВОРИВ:

1. Язвінського Казіміра Генріховича
2. Крюгера Георгія Едуардовича
3. Язвінського Івана Генріховича за ст. 54–2, 54–11 КК повернути до висшої міри покарання – розстріляти, з конфіскацією усього їх майна.
4. Вірбша Ольгерда Домініковича
5. Копитяка Йосипа Івановича
6. Сочинського Сігізмунда Людвіковича
7. Вагнера Адама Юльєновича

8. Яніцкого Йосипа-Броніслава Ромуальдовича

9. Жолнерчика Матвія Карловича

10. Слівінського Владіслава Станіславовича за ст. 54–2, 54–11 КК підвергнути до міри покарання позбавлення волі з відбуттям кари в далеких таборах Союзу терміном по 10 /десять/ років кожного, та за ст. 29 пкт а, б, в обмежити після відбуття покарання в громадських правах по п'ять років з конфіскацією усього їм належного майна.

11. Триба Іван Адамович

12. Галаса Фелікса Івановича за ст. 54–2, 54–11 КК позбавлення волі з відбуттям в далеких місцях Союзу терміном на вісім років кожного, та за ст. 29 КК пкт а, б, в обмежити в громадських правах після відбуття кари, по п'ять років з конфіскацією всього їм належного майна.

13. Куліковського Мечислава Ромуальдовича

14. Мацеєвського Антона Чеславовича за ст. 54–2, 54–11 КК підвергнути до позбавлення волі з відбуттям в далеких таборах Союзу на 6 /шість/ років кожного та після відбуття міри покарання за ст. 29 КК пкт а, б, в обмежити в громадських правах по п'ять років кожного з конфіскацією усього належного їм майна.

Зарахувати попереднє утримання під вартою

Вагнеру з 9/III – 1940 р.

Галасу з 9/III – 1940 р.

Вірбшу з 3/IV – 1940 р.

Мацеєвському з 16/III – 1940 р.

Жолнерчику з 27/III – 1940 р.

Копитяк з 31/III – 1940 р.

Сочинському з 30/III – 1940 р.

Яніцкому з 5/IV – 1940 р.

Куліковському з 12/IV – 1940 р.

Слівінському з 6/III – 1940 р.

Триба 27/IV – 1940 р.

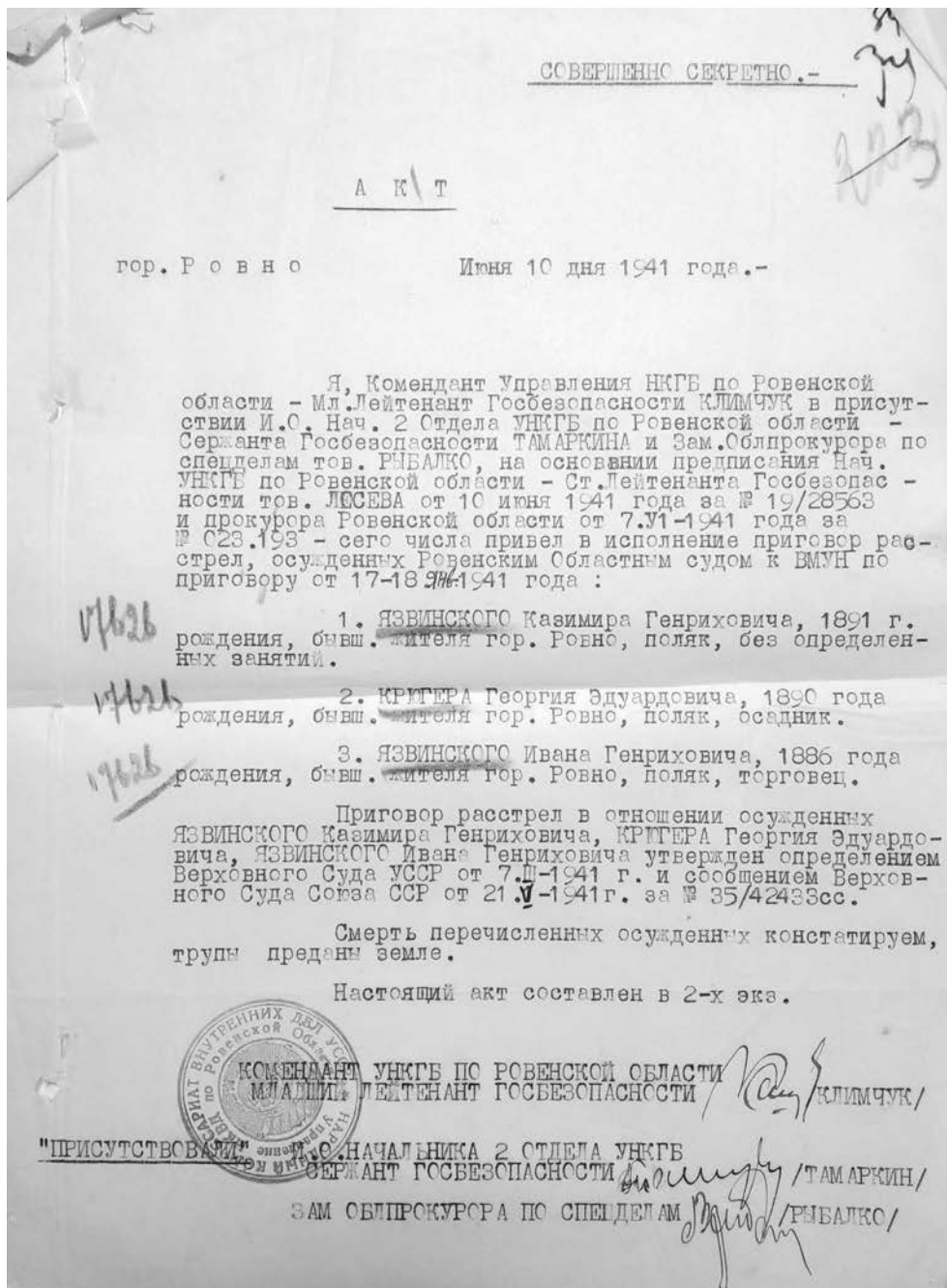
Міру запобіжних заходів залишити попередньою утриманням під вартою в Дубновській тюрмі.

Термін оскарження до Верх[овного] Суду УРСР з дня вручення копії вироку 5 діб.

Головуючий (підпис) /Брайловський/

Нар[одні] засідателі (підпис) /Самко/

(підпис) /Ганжа/

10 czerwca 1941 r. – Akt o wykonaniu wyroku śmierci na Kazimierzu Jaźwińskim, Jerzym Krügerze i Janie Jaźwińskim
10 червня 1941 р. – Акт про виконання смертного вироку Казімежу Язвінському, Ежи Крюгеру та Яну Язвінському

Архів УСБУ у Рівненській області. ФП. Спр. 15162. Контрольно-наглядова справа. Арк. 34.

31 marca 1940 r. – Więzienne zdjęcie Józefa Widawskiego
31 березня 1940 р. – Юзеф Відавський після арешту

Архів УСБУ у Львівській області. ФП. Спр. 1844Д. Арк. 10.

Józef Widawski

Józef Widawski urodził się w 1914 r. w Janowie (obecnie województwo lubelskie). Nie wiemy, kiedy jego rodzice Andrzej (ur. ok. 1862 r.) oraz Paulina (ur. ok. 1874 r.) Widawscy podjęli decyzję o przeprowadzce na Wołyń, ale w okresie międzywojennym rodzina mieszkała we wsi Wydumka w powiecie rówieńskim (obecnie – część Równego). Andrzej Widawski był stolarzem, a Paulina gospodynią domową. Poza Józefem mieli jeszcze czworo dzieci: Adama (ur. w 1917 r.), Antoniego (ur. w 1911 r.), Leokadię (ur. w 1906 r.) i Władysławę (ur. w 1900 r.).

Józef posiadał średnie wykształcenie. Pracował jako nauczyciel w Równem. Od 1929 r. był członkiem Związku Nauczycielstwa Polskiego. W latach 1936–1937 służył w Wojsku Polskim.

Na początku wojny niemiecko-polskiej, we wrześniu 1939 r., Józef Widawski został zmobilizowany i trafił na front w stopniu podporucznika. W jednej z bitew został ranny po wybuchu granatu. Przez długi czas leczył się w szpitalu w Otwocku. Dopiero pod koniec listopada 1939 r. udało mu się powrócić do rodziców do Równego. Razem z Józefem na wojnę poszli dwaj jego bracia. Obaj trafili do niewoli niemieckiej i ich losy na początku II wojny światowej pozostawały dla rodziny nieznane.

Po powrocie do Równego Józef potrzebował psychologicznej rehabilitacji oraz operacji usunięcia odłamka granatu, który utkwił w jego twarzy. Na operację potrzebne były środki, których rodzina Widawskich nie posiadała. Józefowi nie udało się powrócić do pracy w szkole, ponieważ na jego miejscu pracowała już inna osoba.

Pod koniec listopada 1939 r. Józef Widawski spotkał się w Równem ze swoim znajomym Józefem Ozerskim (*lub Jezierskim, w aktach NKWD nazwisko zostało wpisane po rosyjsku Озерский, – red.*), który powiedział, że jedzie do Lwowa, żeby przedostać się stąd za granicę. Ponieważ Józef Widawski również planował wizytę we Lwowie, postanowili, że pojadą razem. We Lwowie Ozerski poznał Widawskiego z Kowalem (imię nie jest nam znane). Po rozmowie o życiu i nastrojach panujących w Równem, Kowal zaproponował Widawskiemu aktywny udział w działalności podziemia. Widawski zgodził się na propozycję i wkrótce przedstawiono go jednemu z dowódców lwowskiego centrum o pseudonimie Emil. Pseudonimem tym posługiwał się Piotr Marciniak, dowodzący od stycznia do kwietnia 1940 r. regionalnymi ośrodkami ZWZ, w tym działającymi na terenie województwa wołyńskiego. Józef Widawski otrzymał pseudonimy Wit i Józek i od tej pory utrzymywał ścisły kontakt z Kowalem i Marciniakiem, wykonując ich polecenia w zakresie usprawnienia działalności ośrodków organizacji na ziemiach włączonych do ZSRR. Od czasu do czasu spotykał się również z dowódcą lwowskiego ośrodka ZWZ – 1 płk. Władysławem Żebrowskim.

Józef Widawski został aresztowany 31 marca 1940 r. i osadzony w więzieniu NKWD w Drohobycz. W ankiecie aresztowanego, w punkcie «Charakterystyczne cechy wyglądu zewnętrznego» podano: wzrost powyżej średniego, blondyn, oczy szare, twarz szczupła. W trakcie aresztowania Widawskiemu skonfiskowano 164 sowieckie ruble i 36 kopiejek, 1 złoty 80 groszy, 16 banknotów walut obcych oraz różne drobiazgi: grzebień, lufki papierosowe, ołówki, krawat, chusteczkę itd. Skonfiskowane rzeczy zostały przekazane do przechowania w 1. Specjalnym Oddziale NKWD w Obwodzie Drohobyckim.

Na pierwszym przesłuchaniu, które rozpoczęło się 3 kwietnia o 23:20, a zakończyło 4 kwietnia o 5:10, Józef nie ukrywał, że jest polskim patriotą. Przyznał się, że w ZWZ pełnił funkcję łącznika, a nawet oficera-instruktora w zakresie dowodzenia okręgowymi ośrodkami działającymi w obwodzie rówieńskim i drohobyckim. W trakcie śledztwa szczegółowo opowiedział o swoich wizytach w Borysławiu czy Równem w styczniu-lutym 1940 r.

Po rocznym pobycie w więzieniu Widawski postanowił zastosować nową strategię. Na przesłuchaniu, odbywającym się 24 marca 1941 r., zaczął kategorycznie zaprzeczać, że konspiracyjna organizacja, do której należał, walczyła w sowietami. Twierdził, że ZWZ przygotowywał powstanie tylko na wypadek, jeżeli Zachodnia Ukraina zostanie zajęta przez Niemców, czyli że ZWZ był sojusznikiem władz radzieckich.

W trakcie śledztwa Widawski nadal przebywał w więzieniu w Drohobycz. Dochođenje w jego sprawie było dwukrotnie wznawiane, więc w chwili wybuchu wojny niemiecko-radzieckiej wciąż oczekiwał na wyrok Kolegium Specjalnego NKWD ZSRR w drohobyckim więzieniu.

W aktach dotyczących Józefa Widawskiego zachowało się zaświadczenie Zarządu NKWD w Swierdłowsku z 11 lutego 1942 r., w którym napisano, że ponieważ «Józef Widawski został ewakuowany z linii frontu w związku z rozpoczęciem wojny, a następnie nie znaleziono go w żadnym więzieniu i nie jest znane miejsce, w którym przebywa, jego sprawa nie będzie rozpatrywana przez Kolegium Specjalne i zostanie przekazana na okres nieokreślony do archiwum 1. Specjalnego Oddziału NKWD ZSRR».

Według decyzji Zarządu Ministerstwa Bezpieczeństwa Państwowego w Obwodzie Drohobyckim, 13 października 1948 r. wydano rozkaz poszukiwania Józefa Widawskiego. Dopiero 22 lutego 1957 r. postępowanie w jego sprawie zostało umorzone i akta zostały ostatecznie przekazane do archiwum. W postanowieniu kapitana Kałasznikowa, starszego śledczego Zarządu KGB przy Radzie Ministrów ZSRR w Obwodzie Drohobyckim, napisano: «Podjęte działania mające na celu odnalezienie Widawskiego nie były skuteczne

i miejsce jego pobytu nie zostało ustalone. Zeznania aresztowanych Stecia, Czechowskiego i Burczyka, działaczy drohobyskiego ośrodka ZWZ, nie mogą zostać uznane za niezaprzeczalne dowody winy Widawskiego, ponieważ między nimi nie zostały przeprowadzone ani rozpoznanie, ani konfrontacje. W dodatku miejsce ich pobytu również nie jest znane. Ze względu na to, dowody, pozwalające na przekazanie sprawy Widawskiego do sądu, są niewystarczające i nie jest możliwe ich zgromadzenie».

Dalsze losy Józefa Widawskiego nie są nam znane.

Юзеф Відавський

Юзеф Відавський народився 1914 р. у Янові (нині Люблінське воєводство). Невідомо, коли саме його батьки Анджей (приблизно 1862 р. н.) та Павліна (приблизно 1874 р. н.) Відавські прийняли рішення про переїзд на Волинь, проте вже в міжвоєнний період багатодітна родина мешкала в селі Видумка Рівненського повіту (нині це частина Рівного). Анджей Відавський столярював, а Павліна займалася домашнім господарством. Окрім Юзефа, вони виховали ще чотирьох дітей: Адама (1917 р. н.), Антона (1911 р. н.), Леокадію (1906 р. н.) та Владиславу (1900 р. н.).

Відомо, що Юзеф мав середню освіту. Після її здобуття він працював учителем у Рівному. 3 1929 р. молодий працівник вступив до Союзу вчителів Польщі. 1936–1937 рр. юнак перебував на строковій військовій службі.

На початку німецько-польської війни у вересні 1939 р. Юзефа Відавського призвали на фронт у званні підпоручика. Там він отримав поранення від розриву гранати. Тривалий час лікувався в госпіталі в Отвоцьку. І лише в кінці листопада 1939 р. йому вдалося повернутися до своїх батьків до Рівного. Разом із Юзефом на війну призвали також двох його братів. Обоє потрапили до німецького полону і їхні долі на початку Другої світової війни залишалися для родини невідомими.

Після повернення до Рівного Юзеф потребував психологічної реабілітації та операції з видалення осколка, який залишився в його обличчі. На це потрібні були кошти, яких родина Відавських не мала. Юзефу не вдалося повернутися на попереднє місце роботи у школі, оскільки воно було вже зайняте.

У кінці листопада 1939 р. у Рівному Юзеф Відавський зустрівся зі своїм знайомим Юзефом Озерським. Останній розповів, що їде до Львова, щоб звідти нелегально перебратися за кордон. Оскільки Юзеф Відавський теж планував поїздку до Львова, вони вирішили їхати разом. У Львові Озерський познайомив Юзефа з Ковалем (ім'я не відоме). Розпитавши Відавського про його життя, настрої, Коваль запропонував йому взяти активну участь у діяльності підпільної організації. Юзеф Відавський погодився, і невдовзі його представили одному з керівників Львівського центру на псевдо Еміль. Таке псевдо мав Пьотр Марціняк, який із січня до квітня 1940 р. здійснював керівництво регіональними осередками СЗБ, зокрема й на території Волинського воєводства. Відтоді Юзеф, який отримав два псевдо, Віт та Юзек, був на постійному зв'язку з Ковалем та Марціняком, виконуючи їхні завдання з налагодження діяльності штабів організації на території, приєднаній до УРСР. Неодноразово Юзефу доводилося зустрічатися з очільником львівського керівного центру СЗБ–1, полковником Владиславом Жебровським.

Юзефа Відавського арештували 31 березня 1940 р. і доправили до в'язниці НКВС у Дрогобичі. В анкеті арештованого у графі «особливі зовнішні прикмети» зазначено: ріст вище середнього, блондин, очі сірі, обличчя худорляве. Під час арешту в нього вилучили 164 радянські рублі 36 копійок, 1 злотий 80 грошів, 16 купюр іноземної валюти та інший дріб'язок, як-от гребінці, мундштуки для куріння, прості олівці, краватка, носовичок. Усі вилучені речі передали на зберігання до 1-го спецвідділу УНКВС у Дрогобицькій області.

На першому допиті, який розпочався о 23 год. 50 хв. 3 квітня і завершився о 5 год. 10 хв. 4 квітня 1940 р., Юзеф не приховував, що був патріотом Польщі. Він розповів, що в СЗБ виконував функції зв'язкового, а радше офіцера-інструктора з керівництва окружними штабами, що діяли в Рівненській та Дрогобицькій областях. Упродовж слідства він у деталях описував свої поїздки до Борислава та Рівного в січні-лютому 1940 р.

Через рік перебування у в'язничній камері Відавський вирішив обрати нову стратегію своєї поведінки. На допиті від 24 березня 1941 р. він почав категорично заперечувати той факт, що конспіративна організація, членом якої він був, вела боротьбу з радянською владою. Тепер він переконував, що СЗБ готував збройне повстання лише на той випадок, коли Західну Україну захопить Німеччина, тобто фактично був союзником радянської влади.

Упродовж слідства Юзеф перебував у в'язниці в Дрогобичі. Двічі його справу відправляли на дослідження. На початку німецько-радянської війни він перебував у дрогобицькій в'язниці, чекаючи вироку Особливої наради при НКВС СРСР.

В архівно-слідчій справі Юзефа Відавського є довідка Управління НКВС СРСР Свердловська, датована 11 лютого 1942 р., у якій зазначено: оскільки «...Відавського Юзефа Андрійовича евакуювали у зв'язку з воєнним станом із прифронтової смуги й не виявили у в'язницях, його справу знято з розгляду Особливої наради за відсутністю відомостей про місце перебування обвинуваченого й тимчасово передано на зберігання до архіву 1-го спецвідділу НКВС СРСР».

Постановою Управління Міністерства державної безпеки Дрогобицької області від 13 жовтня 1948 р. було оголошено розшук Юзефа Відавського. Лише 22 лютого 1957 р. кримінальну справу за його звинуваченням припинили й остаточно здали до архіву. У постанові старшого слідчого УКДБ при Раді міністрів УРСР у Дрогобицькій області, капітана Калашнікова зазначено: «Вжиті заходи не допомогли знайти Відавського, і його місце перебування невідоме. Свідчення арештованих Стеця, Чеховського і Бурчика, діячів Дрогобицького осередку СЗБ, не можуть бути прийняті як беззаперечні докази провини Відавського, оскільки ні опізнань, ні очних ставок між ними та Відавським зроблено не було, а їхнє місце перебування також не відоме. Таким чином, достатні докази для передачі Відавського до суду у справі відсутні й зібрати їх немає можливості».

Подальша доля Юзефа Відавського нам не відома.

1 kwietnia 1940 r. – Protokół przesłuchania Józefa Widawskiego

1 квітня 1940 р. – Протокол допиту Юзефа Відавського

ПРОТОКОЛ ДОПРОСА

1-го апреля 1940 года. гор. Дрогобыч.

Я, Заместитель Начальника Следственной Части УНКВД по Дрогобычской области – лейтенант Государственной Безопасности Павлюченко, допросил нижепоименованного, который показал:

ВИДАВСКИЙ Юзеф Андреевич, 1914 года рожд[ения] из крестьян дер. Янов, быв[шего] Любенского воеводства /Германия/, по профессии учитель, образование среднее, гр-н СССР, холост, не судим, в поль[ской] армии служил с 1935–37 гг., а затем с 15-го августа 1939 года по день распада польского государства, в чине подхорунжего, прожив. в гор. Львов, по Японской ул. д. № 8.

Будучи предупрежден о даче показаний, в порядке ст. ст. 89 УК УССР, показал:
ВОПРОС: С какого времени, Вы являетесь членом к[онтр]-р[еволюционной] организации, какую работу вели?

ОТВЕТ: Я состою в организации «Союз вооруженной борьбы», куда был вовлечен в начале декабря п[оточного]/г[ода] одним из руководителей Львовского центра организации, – Ковалем, он же «ЯНЕК».

С Ковалем, впервые меня познакомил мой сослуживец по армии – ОЗЕРСКИЙ Юзеф, проживающий после войны в г. Ковель.

С ОЗЕРСКИМ я встречался после войны в г. Ровно, в конце ноября 1939 года, где я в то время проживал с отцом.

При встрече со мной, ОЗЕРСКИЙ рассказал мне, что он едет в г. Львов, чтобы оттуда затем пробраться нелегально за кордон.

В это время я собирался ехать в г. Львов, с тем чтобы произвести себе операцию лица /удалить осколки снаряда/, – таким образом, мы вместе с ОЗЕРСКИМ приехали в г. Львов.

Тогда же в конце ноября 1939 года, мы жили несколько дней у знакомых ОЗЕРСКОГО, по ул. названия сейчас не помню. Знакомыми были две женщины – мать и дочь, из быв[ших] помещиков.

В этот раз, в г. Львове меня и познакомил ОЗЕРСКИЙ с КОВАЛЕМ, с которым он был знаком еще ранее.

ОЗЕРСКИЙ меня пригласил вместе с ним пойти к КОВАЛЮ, проживавшему в то время по ул. Дверницкая д. № 11 /первый этаж, налево/ – где он меня и познакомил с ним.

При первой встрече с КОВАЛЕМ, последний в разговоре со мной интересовался моей жизнью, работой, службой в армии, расспрашивал меня где я бывал и что делал.

После этой встречи с КОВАЛЕМ, последний предложил мне придти к нему дня через 2–3, чтобы побеседовать со мною на более интересную и современную тему, и более важных делах, в которых необходимо будет мое участие.

Дня через три, я опять посетил Ковалю на его квартире.

В этот раз, разговор был между нами с глазу на глаз. – Предупредив меня о сохранении в тайне разговора между нами КОВАЛЬ рассказал мне о существовании на территории быв[шей] Польши организации польских патриотов, которая ставит своей целью, путем вооруженной борьбы с Советской Властью, – восстановление польского государства.

КОВАЛЬ предложил мне принять активное участие в деятельности организации, на что я как польский патриот дал свое согласие.

Получив мое согласие, КОВАЛЬ дал мне явку к одному из руководителей Львовского центра организации, – «Эмилю», с которым я должен был связаться по адресу Лугоша д. № 19 /спросить «Эмиля», ответить «пришел от КОВАЛЯ»/.

КОВАЛЬ направил меня к «Эмилю» для того, чтобы последний дал мне конкретные задания по работе организации.

Впоследствии КОВАЛЬ принял от меня присягу на верность делу организации, я остался в г. Львове.

ВОПРОС: Конкретно, какие и от кого задания Вы получали?

ОТВЕТ: В первый раз, когда я посетил «ЭМИЛЯ» по адресу данному мне КОВАЛЕМ, после короткого разговора с «Эмилем», последний сказал мне, что он меня знает и верит мне, дал мне задание быть специальным связным Львовского центра организации, т. е. держать связь с центрами организации на местах, а через КОВАЛЯ держать связь с ним «Эмилем».

ВОПРОС: Назовите руководителей организации?

ОТВЕТ: Руководителем Львовского центра организации «Союз вооружённой борьбы» – являлся полковник ЖЕБРОВСКИЙ, он-же Профессор ЖУК /по нелегальным документам/, псевдоним его в организации «СТАРЫЙ». –

С ЖЕБРОВСКИМ мне пришлось встречаться два раза на конспиративных квартирах, где я бывал по выполнению заданий по связи с КОВАЛЕМ:

- в феврале с[его]/г[ода] на явочной квартире организации по ул. Львовских детей д. № 2;

- в январе с[его]/г[ода] на явочной квартире, по ул. Унии д. № 3.

Вторым руководителем Львовского центра организации /по руководству организациями на местах/ – являлся «Эмил», фамилия его мне неизвестна.

При полковнике ЖЕБРОВСКОМ, в качестве адъютанта был указанный мною выше КОВАЛЬ через которого «Эмил» осуществлял связь со мною, как связистом с организациями на местах.

Связистом при полковнике ЖЕБРОВСКОМ является МАРКЕВИЧ Тадеуш, кличка в организации «ТАДЕК».

Других лиц, входящих в руководящий центр организации в г. Львове, – я не знаю.

ВОПРОС: С какими организациями на местах осуществлялась связь Львовского центра?

ОТВЕТ: Лично через меня осуществлялась связь Львовского центра, с организациями на местах: г.г. Ровно, – руководитель организации ЯЗВИНСКИЙ, псевдоним его в организации «БЛАКС», проживает в г. Ровно, Новый Свет д. № 6, бывший владелец кинотеатра, встречался с ним у него на квартире; Борислав, – руководитель организации ЧАХОВСКИЙ, псевдоним его «ИЖЕВСКИЙ».

Кроме меня связистом Львовского центра с организациями на местах, по заданиям «ЭМИЛЯ», был «ЮХАСЬ» [*навпроти рядка наявна примітка, написана від руки: «Югас, а не Юхась»*], – фамилии и имя его не знаю.

«ЮХАСЬ» держал связь с организациями в г.г. Тарнополь, – руководитель ВУНДЕРЛИХ, псевдоним его не знаю; Станислав – руководителя организации по фамилии не знаю.

ВОПРОС: Какие задания Вами и «ЮХАСЕМ» были переданы руководителям организации на местах?

ОТВЕТ: Как я, так и «ЮХАСЬ» связь с руководителями организации на местах осуществляли по указанию и заданиям «ЭМИЛЯ».

В основном задания «ЭМИЛЯ» сводились: к подбору и оформлению через присягу новых членов организации, подготовка их к предстоящему вооруженному восстанию; ПОДГОТОВКА и осуществление диверсионных актов на ж[елезной] д[ороге] транспорте /спуск поездов под откос, взрывы мостов/, подготовка химикатов, для массовых отравлений населения; сбор и создание резервов оружия, для обеспечения организации к моменту вооруженного восстания. –

ВОПРОС: Как практически осуществлялись эти задания?

ОТВЕТ: Ничего определенного сказать об этом не могу, т[ак] к[ак] сведений о выполнении даваемых заданий на местах, от местных руководителей не поступали.

ВОПРОС: На какое время определялось начало вооруженного восстания?

ОТВЕТ: Определенного времени, когда начнется вооруженное восстание, назначено не было. Была одна, центральная установка: готовить людей, создавать резервы оружия.

ВОПРОС: Каким численным составом и резервами оружия располагает организация?

ОТВЕТ: Точных данных об этом нет, лично же мне об этом не известно. Все данные по этому вопросу имеются у «Эмиля».

ВОПРОС: Назовите места явок, встреч и местонахождения «ЖУКА» и КОВАЛЯ?

ОТВЕТ: Как связист Львовского центра организации, я могу иметь связь сейчас, как с КОВАЛЕМ, так и «ЖУКОМ» в назначенном для встреч месте, а именно: столовая, /напротив Академической площ[и] улица на правой стороне/ – время от 1–2 ч[асов] дня.

Место это для встреч указано мне «ТАДЕКОМ» /Маркевичем/, специальным связным при ЖЕБРОВСКОМ и КОВАЛЕ.

Последний раз, в этом месте, в столовой я имел встречу с «ТАДЕКОМ» – 30 марта 1940 года.

«ТАДЕКУ» известно также о местопребывании /где ночуют/ – «ЖУК» и Коваль, мне же лично это не известно.

МАРКЕВИЧ Тадеуш /«ТАДЕК»/ – проживает, гор. Львов, ул. Успенская д. № 31. В этом доме живет СВИСТЕЛЬНИЦКАЯ Елена, жена быв[шего] польофицера /муж

которой не вернулся с войны/, которая дает приют МАРКЕВИЧУ, находящемуся на нелегальном положении. –

МАРКЕВИЧ быв[ший] студент Львовского университета.

Через МАРКЕВИЧА /«ТАДЕКА»/ – я имею также возможность связаться, как с «ЖУКОМ», так и КОВАЛЕМ, помимо столовой. –

Для этого, необходимо прежде, через СВИСТЕЛЬНИЦКУЮ связаться с «ТАДЕКОМ». –

ПРИМЕТЫ «ТАДЕКА»: в возрасте 23–24 лет, среднего роста, тонкий, худой, лицо продолговатое, худое, блондин, волосы длинные с зачесом назад, глаза голубые.

Одевается: черный плащ, студенческая фуражка.

Допрос прерывается.

Записано с моих слов верно, прочитано на понятном мне языке, в чем и расписываюсь

/подпись/

ДОПРОСИЛИ:

ЗАМ[еститель] НАЧ[альника] СЛЕД[ственной]

Части УНКВД по Д[рогобычской]/О[бласти]

ЛЕЙТЕНАНТ ГОС[ударственной] БЕЗОПАСНОСТИ /ПАВЛЮЧЕНКО/

Архів УСБУ в Львівській області. ФП. Спр. 1844Д. Арк. 26–30.

полковник
(ГРИЦЕНКО) *Гриценко*
"22" февраля 1957 года.

ПОСТАНОВЛЕНИЕ

(о прекращении уголовного дела)

"22" февраля 1957 г.

гор.Дрогобыч.

Ст.следователь следотдела УКГБ при СМ УССР по Дрогобычской области капитан КАЛАШНИКОВ, рассмотрев следдело № 060755 по обвинению -

ВИДАВСКОГО Юзефа Андреевича, 1914 г. рождения, уроженца с.Янов, Любеньского воеводства, до ареста проживал в г.Львове, ул.Японская 8, по национальности поляк, обвиняемого по ст.ст.54-2 и 54-II УК УССР,

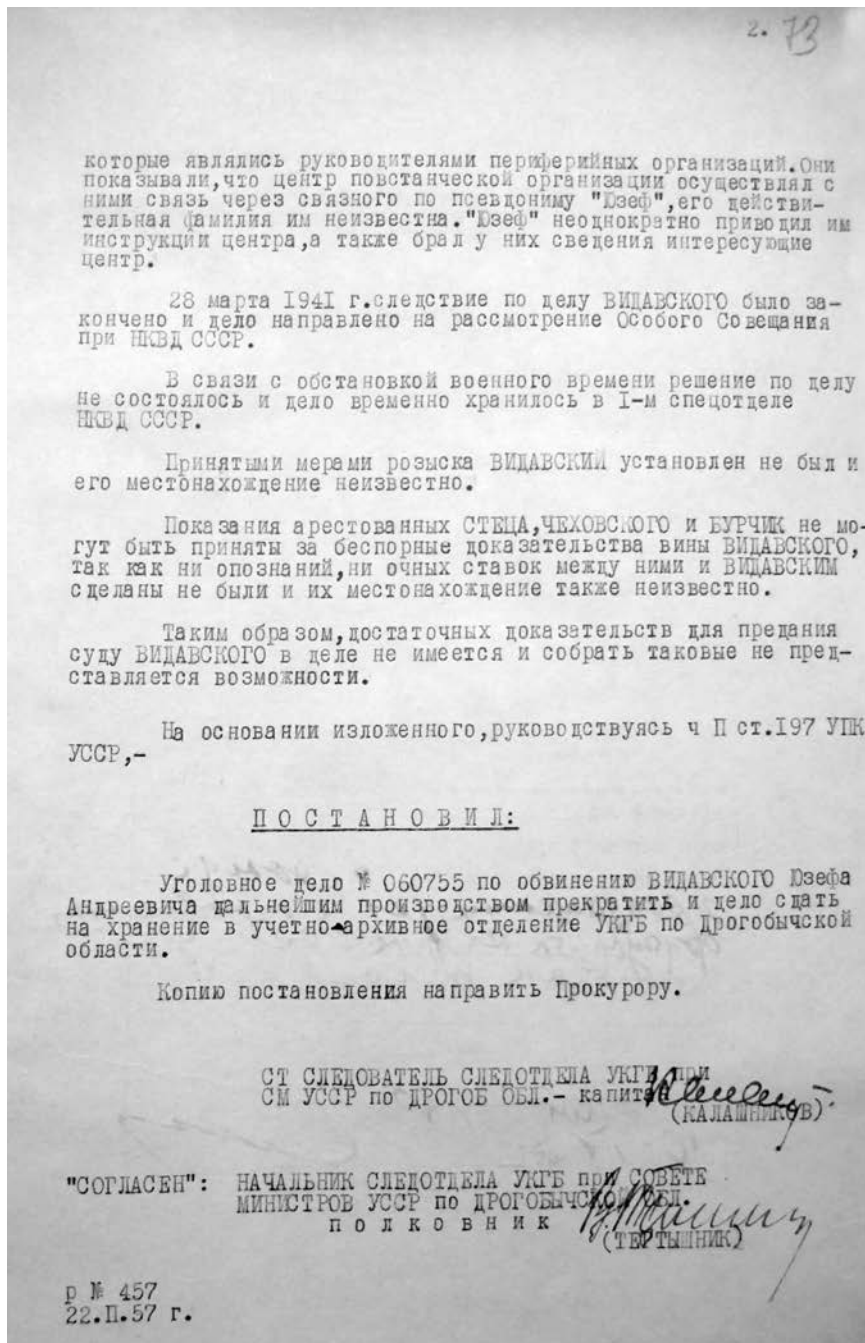
НАШЕЛ:

ВИДАВСКИЙ был арестован УНКВД Дрогобычской области 31 марта 1940 г.

Он обвинялся в том, что в декабре 1939 г. вступил в польскую повстанческую организацию "Союз вооруженной борьбы", штаб которой находился в г.Львове, ставившей целью свержение Советской власти на территории Западной Украины и установление бывшего польского государства. Руководством этой ~~этой~~ организации ВИДАВСКИЙ был назначен связным штаба данной организации под псевдонимом "Юзеф". Являясь связным, он по заданию своего руководителя выезжал в периферийные органы этой организации для организации в них работы и передачи заданий центра.

На первоначальных допросах ВИДАВСКИЙ это обвинение подтверждал, но затем свои показания изменил и заявил, что анти-советской работы он не проводил, а организация в которой он состоял, не ставила своей задачей свержение Советской власти. Она готовила восстание на случай, если территория Западной Украины будет занята немцами.

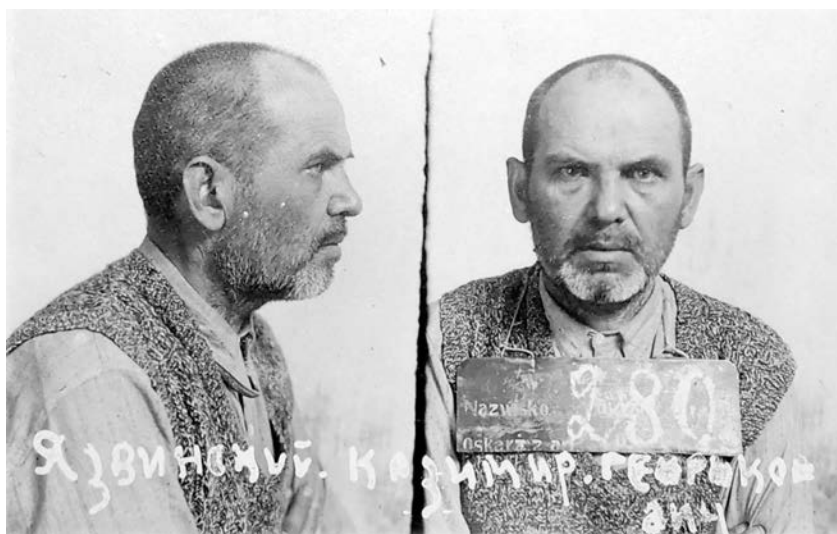
Участие ВИДАВСКОГО в названной выше повстанческой организации подтверждалось показаниями арестованных участников этой организации: СТЕЦА Тадеуша, ЧЕХОВСКОГО Эрвина и БУРЧИК Ежи,

22 lutego 1957 r. – Postanowienie o umorzeniu postępowania karnego nr 060755
w sprawie Widawskiego Józefa s. Andrzeja

22 лютого 1957 р. – Постанова про припинення кримінальної справи № 060755 за звинуваченням
Відавського Юзефа Андрійовича

Архів УСБУ у Львівській області. ФП. Спр. 1844Д. Арк. 72–73.

Marzec 1940 r. – Więzienne zdjęcie Kazimierza Jaźwińskiego
Березень 1940 р. – Казімеж Язвінський після арешту

Архів УСБУ у Рівненській області. ФП. Спр. 15162. Контрольно-наглядова справа. Арк. 130Є.

Kazimierz Jaźwiński

Kazimierz Jaźwiński (jego imię w dokumentach NKWD zapisano jako Казимир) urodził się 18 stycznia 1891 r. w Równem w zamożnej rodzinie pochodzenia szlacheckiego. Jego ojciec, Henryk Jaźwiński, był urzędnikiem państwowym. Posiadał budynek przy ul. Szosejnej (w latach 20–30. ulica nazywała się 3 Maja, dom znajdował się pod numerem 56, obecnie jest to ulica Soborna, w miejscu budynku stoi centrum handlowe «Premier»). Zmarł w 1899 r. Matka, Elżbieta Jaźwińska, była gospodynią domową. Zmarła w 1915 r. Rodzice zostali pochowani w Równem, grób matki na cmentarzu przy ul. Dubieńskiej zachował się do dziś.

Rodzina Jaźwińskich była wielodzietna. Po śmierci męża Elżbieta sama wychowywała: Kazimierza, Jana (ur. w 1885 r.), Daniela (ur. w 1897 r.) oraz Marię (ur. w 1893 r.). Udało się jej opłacić naukę trzech swoich synów. Według stanu na 1939 r. siostra Kazimierza Jaźwińskiego Maria (po ślubie Saganowska) mieszkała w Warszawie, brat Jan – w Równem przy ul. Nowy Świat 3 (więcej o nim na str. 78). W tym samym mieście mieszkał również Daniel, według stanu na 1927 r. – przy ul. 3 Maja 56. W 1940 r. został wysiedlony jako osadnik w głąb ZSRR.

Z dokumentów Rówieńskiej Szkoły Realnej dowiedzieliśmy się, że w 1901 r. Kazimierz Jaźwiński rozpoczął naukę w tej placówce. W 1911 r., po ukończeniu sześciu klas, został zwolniony z nauki. Do tej samej szkoły w latach 1907–1915 uczęszczał także jego młodszy brat Daniel (w dokumentach archiwalnych jego imię jest zapisane jako Daniil).

W latach 1911–1912 Kazimierz służył w 127 Pułku Piechoty carskiej armii, w 1914 r. ukończył Szkołę Rolniczą, następnie, w latach 1914–1915, służył w 2 Batalionie Rezerwo-

wym, skąd został zdemobilizowany w stopniu chorążego. W 1918 r. Jaźwiński wstąpił do Polskiej Organizacji Wojskowej. Działał w niej niezbyt długo ze względu na to, że większość jej członków, z którymi się znał, w ciągu tego roku opuściło Równe.

W latach 1919–1921 był porucznikiem Wojska Polskiego, następnie trafił do rezerwy. W 1930 r. podczas ćwiczeń wojskowych komisja medyczna uznała Kazimierza Jaźwińskiego za osobę niezdolną do pełnienia służby, w związku z czym wykreślono go z listy rezerwistów.

Po założeniu w 1937 r. prorządowego Obozu Zjednoczenia Narodowego Kazimierz Jaźwiński został zaproszony na zebranie tej organizacji w Równem. Jako przedsiębiorcy prowadzącemu interesy z wieloma Żydami nie spodobały się mu założenia programowe tej partii, które miały na celu usunięcie żydowskich kupców i przedsiębiorców z systemu handlowego ówczesnej Polski.

Kazimierz Jaźwiński mieszkał w Równem przy ul. Nowy Świat 6 (obecnie jest to ulica Posztowa) razem z żoną Bronisławą Marią (c. Gnata, ur. w 1887 r. w Kaniowie w powiecie kijowskim). Na mocy postanowienia Rówieńskiej Rady Miejskiej z 28 grudnia 1939 r. piętrowa kamienica nr 6 przy ul. Nowy Świat, której właścicielami byli Jan i Kazimierz Jaźwińscy oraz Maria Saganowska, została wyceniona na 234000 rubli oraz upaństwowiona. Według dokumentów Komitetu Wykonawczego Rówieńskiej Rady Miejskiej 16 lutego 1940 r. w budynku Jaźwińskich zakwaterowano I. M. Budnika, a 26 marca tegoż roku M. F. Korniczuka, pracownika Komisariatu Ludowego Finansów (ich imiona nie są nam znane).

Wiemy, że we wrześniu 1939 r. syn Kazimierza i Bronisławy Jarosław (ur. w 1920 r.), żołnierz Wojska Polskiego, wyemigrował na Węgry, a córka Irena (ur. w 1926 r.) była uczennicą szóstej klasy jednej z miejscowych szkół powszechnych.

Kazimierz Jaźwiński był właścicielem kina «Nowy Świat» oraz kilku budynków w Równem, a także komisjonerem firmy «Strem». Po ustanowieniu władzy radzieckiej, należące do niego kino zostało znacjonalizowane.

Kiedy na początku 1940 r. przedstawiciel lwowskiego centrum ZWZ o pseudonimie Toma zaproponował Jaźwińskiemu, aby stanął na czele rówieńskiego miejskiego ośrodka ZWZ, ten nie wahał się długo. Spotkanie miało miejsce pewnego lutowego dnia o 18.00 w Równem przy ul. Kościuszki. Kazimierz Jaźwiński zdecydował wówczas, kto będzie jego zastępcą. Według niego, do pełnienia tej funkcji najlepiej nadawał się Jerzy Krüger, rotmistrz i prezes Związku Byłych Ochotników Armii Polskiej w Równem. W tym samym dniu Kazimierz Jaźwiński i Jerzy Krüger jeszcze raz spotkali się z Tomą, żeby dowiedzieć się o strukturze, celach i kierownictwie organizacji. Otrzymali polecenie, aby do przyjazdu Józefa Widawskiego, który miał pomóc w sprawie zorganizowania działalności podziemnego ośrodka, znaleźć jeszcze trzy osoby, które tworzyłyby zespół kierowniczy organizacji. Wykonując polecenie wydane przez Tomę Kazimierz Jaźwiński zwerbował do ZWZ swojego brata Jana Jaźwińskiego, Zygmunta Soczyńskiego oraz Jana Kopczyńskiego.

Aktywna działalność ośrodka w Równem rozpoczęła się po wizycie Józefa Widawskiego. Przez kilka dni spotykał się on z Kazimierzem Jaźwińskim i kierownikami piątek. Widawski zapoznał Jaźwińskiego z hasłami i adresami lwowskiego centrum i przekazał mu 2 tys. sowieckich rubli na potrzeby organizacyjne. Józef Widawski przyjął od Jaźwińskiego przysięgę na wierność ZWZ. W celu konspiracji Kazimierz Jaźwiński wybrał sobie pseudonim Blaks. W ciągu krótkiego okresu działalności organizacji prowadzono przeważnie werbowanie nowych członków i tworzenie piątek. W warunkach totalnej kontroli i wszechobecnych agentów NKWD, to z pozoru proste zadanie okazało się trudnym do wykonania przedsięwzięciem. Nikt z członków ZWZ nie był pewny, czy nie zostanie nagle zatrzymany

przez sowieckie organy ścigania pod byle jakim zarzutem, a każde takie aresztowanie mogło doprowadzić do upadku konspiracji. Mimo to Kazimierzowi Jaźwińskiemu udało się nie tylko podzielić miasto na dzielnice i stworzyć organizacyjną sieć, ale również na początku marca 1940 r. wysłać do Lwowa kuriera w celu otrzymania dalszych instrukcji. W sprawach dotyczących organizacji wysyłał kurierów również do Janowej Doliny, Łucka oraz Zdobuńowa.

Kazimierz Jaźwiński został aresztowany 16 marca 1940 r. Na przesłuchaniu, które odbyło się 30 kwietnia, zeznał, że nie tylko jest członkiem ZWZ, ale również tymczasowym komendantem obwodu obejmującego Równe. Od pozostałych aresztowanych członków organizacji śledczy dowiedzieli się o szczegółach działalności miejscowego ośrodka ZWZ-1, dlatego Jaźwiński uważał, że nie ma sensu niczego ukrywać czy zaprzeczać temu, co było oczywiste. Poza tym enkawudziści prowadzili przesłuchania po kilkanaście godzin oraz stosowali wobec więźniów tortury, uzyskując w ten sposób wszystkie możliwe szczegóły dotyczące działalności polskiej konspiracji.

Wyrok w sprawie dowódcy rówieńskiego ośrodka ZWZ-1 wydał Rówieński Sąd Obwodowy. Na jego wyjazdowym posiedzeniu, które odbyło się 22–23 listopada 1940 r. w gmachu Dubieńskiego Sądu Rejonowego, Kazimierz Jaźwiński został skazany na karę śmierci i konfiskatę mienia. Na skutek niedbalstwa głównego sędziego Hapona, o którym pisaliśmy na str. 20, w tej sprawie w dniach 17–18 stycznia 1941 r. odbyło się powtórne posiedzenie, sąd jednak pozostawił bez zmian wyroki wszystkich działaczy konspiracji.

Wyrok śmierci na Kazimierzu Jaźwińskim wykonano 10 czerwca 1941 r. W chwili jego wydania przebywał on w Dubieńskim Więzieniu NKWD, ale jak wynika z dokumentów zawartych w aktach śledztwa, wyrok został wykonany w Równem przez komendanta Zarządu NKWD w Obwodzie Rówieńskim młodszego lejtnanta bezpieczeństwa państwowego Klimczuka. Miejsce pochówku Kazimierza Jaźwińskiego oraz innych członków konspiracji pozostaje nieznane.

Według postanowienia Prokuratury Obwodu Rówieńskiego z dnia 30 grudnia 1993 r., wobec Kazimierza Jaźwińskiego zastosowano art. 1 Ustawy USRR «O rehabilitacji ofiar represji politycznych na Ukrainie» z dnia 17 kwietnia 1991 r.

Pod koniec 2017 r., przygotowując do druku w «Monitorze Wołyńskim» tekst o Kazimierzu Jaźwińskim, w trakcie poszukiwań informacji o jego rodzinie trafiliśmy na forum internetowe. Jeden z jego uczestników pisał, że interesują go losy Kazimierza, Jana i Daniela Jaźwińskich. Wysłaliśmy list na podany adres i już po godzinie odpowiedział na niego Ian Zejma – wnuk Jana Jaźwińskiego.

«Moja matka nie wiedziała na pewno, co się stało z Kazimierzem i jej ojcem» – napisał Ian Zejma. Powiedział również, że stara się dowiedzieć więcej o historii swojej rodziny oraz podzielił się informacjami, które są mu znane. Dzięki temu mogliśmy poznać losy rodziny Jaźwińskich.

Bronisława Jaźwińska, żona Kazimierza Jaźwińskiego, w 1940 r. wraz z córką została wywieziona na Sybir. Po wojnie mieszkała w Anglii. Zmarła w 1989 r. Ich syn Jarosław Jaźwiński, który w 1939 r. wyemigrował na Węgry, pracował jako architekt w Londynie, gdzie zmarł w 2010 r. Córka Irena w wieku 16 lat zmarła na tyfus w Uzbekistanie.

Daniel Jaźwiński, najmłodszy z braci Jaźwińskich, zmarł na tyfus w Uzbekistanie w 1942 r. i tam został pochowany. Siostra braci Jaźwińskich Maria Saganowska po wojnie mieszkała we Włoszech. Zmarła w Turynie w 1983 r.

Казімеж Язвінський

Казімеж Язвінський (його ім'я в документах НКВС записане як Казимир) народився 18 січня 1891 р. у Рівному в заможній дворянській родині. Його батько Генрик Язвінський працював державним службовцем, він був власником будинку на вулиці Шосейній (в 1920–1930-х рр. це була вулиця 3 Мая, 56, нині вулиця Соборна, на місці будинку розташований торговий центр «Прем'єр»). Генрик помер 1899 р. Матір Ельжбета Язвінська була домогосподаркою, померла 1915 р. Обоє поховані в Рівному. Могила матері на цвинтарі на вулиці Дубенській збереглася до сьогодні.

Родина була багатодітною. Втративши чоловіка, Ельжбета самостійно виховувала дітей: Казімежа, Яна (1885 р. н.), Даніеля (1897 р. н.) та Марію (1893 р. н.). Вона знайшла кошти на навчання трьом своїм синам. Станом на 1939 р. сестра Казімежа Язвінського Марія (у шлюбі Сагановська) мешкала у Варшаві, брат Ян – у Рівному на вулиці Новий світ, 3 (про нього ми детальніше розповідаємо на ст. 81), Даніель також жив у цьому місті, станом на 1927 р. – на вулиці 3 Мая, 56. У 1940 р. його виселили у віддалені райони СРСР як осадника.

Із документів Рівненського реального училища дізнаємося, що Казімеж Язвінський вступив до цього навчального закладу 1901 р. Із 1911 р., закінчивши шість класів, він був звільнений від навчання. У реальному училищі в 1907–1915 рр. вчився і його менший брат Даніель (за архівними документами Даниїл).

У 1911–1912 рр. Казімеж проходив службу в 127-му піхотному полку царської армії, 1914 р. закінчив агрономічну школу, а 1914–1915 рр. провів на службі 2-го запасного батальйону, звідки демобілізувався у званні прапорщика. 1918 р. Язвінський вступив до Польської військової організації, однак його перебування там було недовгим, оскільки більшість її членів, із якими він контактував, того ж року залишили Рівне.

У 1919–1921 р. служив поручником у Війську Польському. Пізніше був резервистом. Під час військових навчань у 1930 р. медкомісія визнала Казімежа Язвінського непридатним до військової служби та зняла його з обліку.

Після створення в 1937 р. Табору національної єдності, проурядової польської політичної сили, Язвінського запросили на організаційні збори в Рівному. Проте підприємцю, який мав багатьох компаньйонів-євреїв, не сподобалися програмні ініціативи партії про витіснення єврейських купців і промисловців із торговельної системи тодішньої Польщі.

У Рівному Казімеж Язвінський мешкав на вулиці Новий світ, 6 (нині вулиця Поштова) разом із дружиною Броніславою-Марією Гнатівною (народилася 1887 р. у Каневі Київського повіту). Згідно з постановою Рівненської міської ради від 28 грудня 1939 р., кам'яний двоповерховий будинок № 6 на вулиці Новий світ, який перебував у власності Яна, Казімежа Язвінських та Марії Сагановської, було оцінено у 234000 крб і націоналізовано. У документах виконавчого комітету Рівненської міської ради депутатів трудящих зазначено, що 16 лютого 1940 р. у будинок Язвінських поселили І. М. Будника, а 26 березня того ж року – М. Ф. Корничука, працівника Наркомфіну (повні імена обох нам не відомі).

Відомо, що у вересні 1939 р. син Казімежа і Броніслави Ярослав (1920 р. н.), солдат Війська Польського, емігрував до Угорщини, а донька Ірена (1926 р. н.) навчалася в шостому класі однієї з місцевих загальноосвітніх шкіл.

Казімеж Язвінський був власником кінотеатру «Новий світ» і кількох будинків у Рівному та комісіонером фірми «Стрем». Після встановлення радянської влади його кінотеатр націоналізували.

Коли на початку 1940 р. Язвінський отримав пропозицію від представника львівського керівного центру СЗБ на псевдо Тома очолити рівненську міську організацію союзу, він недовго вагався. Та зустріч відбулася одного лютого дня о 18.00 у Рівному на вулиці Костюшка. Тоді ж Казімеж визначився з кандидатурою свого заступника. На його думку, Єжи Крюгер, ротмістр і голова Союзу колишніх добровольців польської армії в Рівному, підходив якнайкраще. Того ж дня Казімеж Язвінський і Єжи Крюгер мали ще одну зустріч із Тома, на якій детально дізналися про структуру, завдання та керівників організації. Вони отримали доручення до приїзду Юзефа Відавського, який мав надати практичну допомогу у справі налагодження діяльності підпільного осередку, підібрати ще три кандидатури для створення керівного ядра організації. Виконуючи доручення Тома, Казімеж завербував до лав організації свого брата Яна Язвінського, Зигмунта Сочинського та Яна Копчинського.

Фактично діяльність підпілля в Рівному розгорнулася після приїзду Юзефа Відавського. Він упродовж кількох днів проводив зустрічі з Казімежем Язвінським і керівниками п'ятірок. Від Відавського Язвінський дізнався паролі та явки львівського керівного центру і отримав 2 тис. рублів на організаційні витрати. Юзеф Відавський прийняв присягу на вірність СЗБ. Із метою конспірації Казімеж обрав собі псевдо Блякс. Упродовж нетривалого існування організації діяльність її керівного осередку зводилася до вербування нових членів і формування п'ятірок. Однак в умовах жорсткого контролю і всюдишущих інформаторів НКВС це, на перший погляд, просте завдання виявилось складно реалізувати. Жоден із членів союзу не був застрахований від арешту за будь-які приписані «злочини», і кожен такий арешт міг стати крахом діяльності підпілля. Проте Казімежу Язвінському вдалося не лише сформувати організаційну мережу, розбивши місто на кілька дільниць, а й на початку березня 1940 р. відправити кур'єра до Львова для отримання подальших інструкцій. Своїх кур'єрів у справах організації він відправляв також до Янової Долини, Луцька та Здолбунова.

Казімежа Язвінського арештували 16 березня 1940 р. На допиті, який відбувся 30 квітня того ж року, він зізнався, що є не просто членом польської підпільної організації СЗБ, а тимчасовим комендантом обводу, що охоплює Рівне. Від інших арештованих членів організації слідчим стали відомі фактично всі деталі діяльності конспіративного осередку, тому Язвінському не було сенсу щось приховувати чи заперечувати очевидні факти. До того ж енкаведисти проводили допити по кількох-надцять годин із застосуванням тортур, вибиваючи із членів підпілля потрібну їм інформацію про діяльність польської конспірації.

Вирок у справі коменданта рівненського осередку СЗБ–1 виніс Рівненський обласний суд. На його виїзному засіданні, яке відбулося 22–23 листопада 1940 р. у приміщенні Дубенського районного суду, Казімежа Язвінського засудили до найвищої міри покарання з конфіскацією майна. Через недбалість головуючого судді Гапона, про яку ми писали на ст. 29, засідання в цій справі відбулося повторно 17–18 січня 1941 р., проте суд залишив без змін вирокі всім учасникам підпільної організації.

Смертний вирок щодо Казімежа Язвінського виконано 10 червня 1941 р. На момент затвердження вироку засуджений перебував у Дубенській в'язниці НКВС, однак у довідці, наявній у його архівно-слідчій справі, зафіксовано, що страту здійс-

нено в Рівному. Вирок виконав комендант Управління НКВС у Рівненській області, молодший лейтенант держбезпеки Климчук. Місце захоронення Казімежа Язвінського, як і інших учасників польського підпілля, досі не вдалося встановити.

Згідно з рішенням прокуратури Рівненської області від 30 грудня 1993 р., на Казімежа Язвінського поширюється дія ст. 1 Закону УРСР «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» від 17 квітня 1991 р.

Наприкінці 2017 р., готуючи до друку в газеті «Волинський монітор» текст про Казімежа Язвінського, під час пошуків інформації про його родину ми натрапили в інтернеті на форум, один з учасників якого писав, що його цікавлять долі Казімежа, Яна і Даніеля Язвінських. Ми надіслали лист на подану адресу і вже через годину отримали відповідь Яна Зейми – внука Яна Язвінського.

«Моя мама не знала точно, що сталося з Казімежом та її батьком», – написав Ян Зейма. Розповів також, що намагається пізнати історію своєї родини, та поділився інформацією, яка йому відома. Завдяки цьому ми дізналися про долю родини Язвінських.

Броніславу Язвінську, дружину Казімежа Язвінського, у 1940 р. разом із донькою депортували в Сибір. Після війни вона мешкала в Англії. Померла в 1989 р. Їхній син Ярослав Язвінський, який у 1939 р. емігрував до Угорщини, працював архітектором у Лондоні, де проживав до смерті у 2010 р. Донька Ірена померла від тифу в 16-річному віці в Узбекистані.

Даніель Язвінський, найменший із братів, у 1942 р. помер від тифу в Узбекистані, де й був похований. Сестра братів Язвінських Марія Сагановська після війни жила в Італії. Померла в Турині в 1983 р.

УТВЕРЖАЮ:

Директор Управления НКВД по Ровенской области
/ КРУТОВ

" 14 " марта 1940 года

Адрес
Самостоятельно / Прокурор
Ровенской области
" 14 " марта 1940 года

ПОСТАНОВЛЕНИЕ

/ На арест /

гор.Ровно. Марта 14-го дня 1940 года. Я, зам. Начальника 3-го отдела
УБ УНКВД по Ровенской области, Ст. Лейтенант Государственной Безопасности-КАГАНОВИЧ, рассмотрев материалы, поступившие в УНКВД на ЯЗВИНСКОГО Казимира Генриховича, уроженца гор. Ровно, по национальности поляк, без определенных занятий, проживающий в гор.Ровно по ул.Новый Свет дом № 3.

Н А Ш Е Л

ЯЗВИНСКИЙ К.Г. является офицеров б. польской армии, участвовал в войне против СССР в 1920 году. В доме ЯЗВИНСКОГО при б.польском государстве был открыт магазин по продаже оружия.

Сын ЯЗВИНСКОГО нелегально бежал в Венгрию.

ЯЗВИНСКИЙ К.Г. является участником польской контрреволюционной повстанческой организации, подготавливающей вооруженное выступление против Советской власти.

ЯЗВИНСКИЙ близки связан с руководством повстанческого подполья в Ровно ксендзом ШРЕВЕМ и другими польскими к-р деятелями.

В целях пресечения к-р деятельности ЯЗВИНСКОГО он подлежит аресту.

ПОСТАНОВИЛ

ЯЗВИНСКОГО Казимира Генриховича-АРЕСТОВАТЬ.

ЗАМ НАЧАЛЬНИКА 3 ОТДЕЛА УБ УНКВД ПО РОС.
СТ. ЛЕЙТЕНАНТ ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ
/КАГАНОВИЧ/

СОГЛАСЕН: НАЧАЛЬНИК 3 ОТДЕЛА УБ УНКВД ПО РОС.
СТ. ЛЕЙТЕНАНТ ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ
/ ПОКОВ /

4 marca 1940 r. – Postanowienie o aresztowaniu Kazimierza Jaźwińskiego
4 березня 1940 р. – Постанова про арешт Казімежа Язвінського

Архів УСБУ у Рівненській області. ФП. Спр. 15162. Т. I. Арк. 2.

30 marca – 1 kwietnia 1940 r. – Protokół przesłuchania Kazimierza Jaźwińskiego

30 березня – 1 квітня 1940 р. – Протокол допиту Казімежа Язвінського

Протокол допроса

К ДЕЛУ № 21521

1940 г. 30 марта – 1 апреля

допросил в качестве обвиняемого

1. Фамилия: Язвинский.
  2. Имя и отчество: Казимир Генрихович.
  3. Дата рождения: 18/1 1891 года.
  4. Место рождения: г. Ровно.
  5. Местожительство: г. Ровно, улица Новый Свет дом № 6.
  6. Место работы и занимаемая должность: Не работаю.
  7. ---
  8. Национальность и гражданство (подданство): Поляк гр. СССР.
  9. Социальное происхождение: Сын служащего каменоломни.
  10. Социальное положение (род занятий и имущественное положение): Бывший домовладелец, вместе с братьями и сестрой владел четырьмя домами, до мая 1939 года был владельцем кинотеатра «Новый Свет».
  11. Состав семьи: Жена Бронислава Игнатьевна Язвинская – домохозяйка; сын Ярослав Язвинский 1920 г. рождения эмигрировал в Венгрию в октябре 1939 г.; дочь Ирина Язвинская 1926 г. рождения – учащаяся.
  12. Образование (общее, специальное): Среднее; окончил агрономическую школу.
  13. Партийность в (прошлом и настоящем): Беспартийный.
  14. Каким репрессиям подвергался: судимость, арест и др. (когда, каким органом и за что): Репрессиям не подвергался.
  15. Служба в армиях: Служил в б[ывшей] русской царской армии:
    - а) в 1911–1912 гг. вольноопределенный 127 пехот[ного] полка;
    - б) в 1914–1915 г. – прапорщиком II Запасного батальона.В б[ывшей] Польской армии служил с 1919 года по 1921 год – поручиком в Управлении по перевозкам войск.
- В 1930 году был призван на переподготовки, но [врачебной] комиссией признан негодным к военной службе и уволен из запаса.

Показания обвиняемого (свидетеля)

30 марта – 1 апреля 1940 г.

Вопрос: Вы состояли в организации П.О.В.?

Ответ: В организации П.О.В. я состоял очень короткое время в период сентябрь-ноябрь месяца 1928 года в г. Ровно. В связи с тем, что большинство организаций П.О.В. из Ровно в то время выехали я механически выбыл из рядов П.О.В.

Вопрос: Какую роль Вы играли в организации «ОЗОН» (Обоз З'єднання Народового) при польской власти на Волыни?

Ответ: Когда создавалась организация «ОЗОН» в Ровно (год не помню) я был назначен на организационное собрание. Узнав впоследствии, что «ОЗОН» одним из пунктов своей программы ставит задачу бороться с еврейским купечеством вышел из этой организации т. к. не был согласен с этой частью программы по той причине, что в своей коммерческой деятельности имел компаньонов – евреев.

За несколько дней состояния в организации «ОЗОН» я никакой руководящей роли в ней не занимал.

Вопрос: Вы арестованы как активный участник антисоветской организации. Из показаний арестованных участников организации Язвинского Яна и других следствию известна Ваша роль в организации и даже Ваш псевдоним как члена организации. Если Вы не станете на путь откровенных признаний Вас будут уличать по конкретным фактам Вашей антисоветской деятельности.

Вы признаете свое участие в антисоветской организации?

Ответ: Да, признаю. Я являюсь участником антисоветской польской организации «З.В.З.» – (Звензек Вальки Збройны) т. е. «Союза Вооруженной Борьбы» поставившей основной своей задачей борьбу за восстановление б[ывшего] польского государства.

Мой псевдоним как члена организации – «Блякс».

Вопрос: Из показаний арестованных участников организации следствию известно, что Вы являетесь руководителем организации как по городу Ровно та и по б[ывшему] Ровенскому уезду.

Вы признаете это?

Ответ: Да, признаю. В действительности я являлся временным комендантом «обводу» (района) нашей антисоветской организации по г. Ровно и по некоторым прилегающим к нему районам.

Постоянный комендант «обводу» должен был быть прислан в Ровно руководящим центром нашей организации через некоторое время.

Вопрос: По показаниям арестованных участников Вашей организации Вы имели ряд конспиративных встреч с представителями руководящего центра Вашей антисоветской организации, от которых получали указания по практической работе организации, общие ориентировки о структуре и задачах организации, пароли и явки руководящего центра.

Требуем от Вас откровенных показаний по всем этим вопросам.

Ответ: Как временный Комендант «обводу» нашей организации я действительно встречался с представителями Львовского центра нашей организации и получал от них руководящие указания по развертыванию работы нашей организации. Эти представители информировали меня о структуре и общих задачах организации.

Одним из них, известным мне под псевдонимом «Тома» я был завербован в организацию в феврале этого года.

Представитель Львовского центра организации «Вит» передал мне явки и пароли для связи с руководством организации во Львове.

По всем этим вопросам я намерен давать подробные показания и рассказать все что только мне было известно.

Вопрос: При каких обстоятельствах и где Вы были завербованы в антисоветскую организацию «Звензек Вальки Збройней»?

Ответ: В антисоветскую организацию «Звензек Вальки Збройней» я был завербован в средних числах февраля с[его] г[ода] в г. Ровно, приехавшим из Львова пред-

ставителем центра этой организации капитаном б[ывшей] польской армии известным мне под псевдонимом «Тома».

«Тома» связался со мной при помощи неизвестного мне человека. Этот человек пришел как-то ко мне на дом и сообщил, что знает меня и просит пойти с ним на окраину города именуемую «Габник» где со мной хочет видаться один приезжий «пан». Я был занят и попросил его прийти к вечеру когда я смогу пойти с ним. Я предполагал, что со мною хочет видаться возможно бежавший с пути мой брат Даниил, который незадолго перед этим был выслан советскими органами из Ровно вглубь СССР.

В назначенное время неизвестный человек пришел ко мне на дом и мы с ним пошли на окраину города на улицу Костюшко.

Подойдя к парку я увидел, что навстречу нам идет пожилой, хорошо одетый человек, к которому и подвел меня мой проводник.

Спросив меня являюсь ли я Язвинским Казимиром незнакомец поздоровался со мной и сказал, что обо мне знает от некоторых лиц.

Проводник оставил нас вдвоем и мы стали прогуливаться по улице.

Незнакомец назвал себя «Тома» заявив при этом, что это его тайный псевдоним и сообщил что говорит со мной от имени тайной польской организации. Имея обо мне определенное мнение как о надежном человеке и польском патриоте предложил вступить в эту организацию.

Если я соглашусь принять участие в работе тайной польской организации «Тома» предполагает, как он мне сказал, назначить меня руководителем по г. Ровно, на время, пока центр организации не пришлет сюда постоянного руководителя.

Я сразу не дал утвердительного ответа и сказал что подумаю и потом скажу свое решение.

«Тома» просил меня на случай моего согласия сразу же подыскать себе подходящего заместителя и вместе с ним прийти к нему на его временную квартиру. Тут же он подвел меня к одному из предпоследних домов по улице Костюшко и сказал, что он проживает на втором этаже и что если мы позвоним и скажем условленный пароль: «Чи ест пан Тома» – нас проводят прямо к нему. Запомнив место расположение дома я распростился с «Тома» и ушел домой.

Так как это было около шести часов вечера мы с ним договорились что я приду к нему в этот же вечер через несколько часов.

Будучи польским патриотом и желая восстановления б[ывшего] польского государства во всех его границах я решил принять предложение «Тома» и вступить в нелегальную организацию, о которой он мне сказал пока в общих чертах.

Подумав кого бы избрать себе в заместители по работе в тайной организации я остановил свой выбор на б[ывшем] ротмистре польской армии Крюгере Георгии. Последнего я знал как надежного польского патриота, активного деятеля б[ывшего] союза добровольцев польской армии и председателя Ровенского филиала этого союза.

Посетив Кригера я рассказал ему о предложениях «Тома» и пригласил его совместно со мной пойти к «Тома». Кригер согласился и мы, вместе с ним пошли на квартиру «Тома».

Когда мы пришли в дом, где временно остановился «Тома» и поднялись на второй этаж, на наш звонок вышла какая-то старая женщина, которой мы сообщили условленный пароль. Она нас провела в комнату налево, где находился «Тома».

Узнав о нашем принципиальном согласии вступить в организацию «Тома» проинформировал нас о ее задачах и структуре и сообщил о руководящих лицах органи-

зации. Далее сказал, что для дальнейшего оформления организации приедет другой представитель центра организации под псевдонимом «Вит», который практически поможет нам в создании основного костяка организации.

Насколько я понял, «Тома» имел поручение только подобрать руководителя организации и его заместителя и на этом считал свою миссию законченной.

Вопрос: Что Вам поручил делать «Тома» по созданию антисоветской организации в Ровно до приезда «Вита»?

Ответ: Поскольку наша организация строится на принципе «пятерок» – «Тома» предложил мне, вместе с Крюгером, подобрать до приезда «Вита» еще 3 человека руководящего состава организации, которые будут оформлены с приездом «Вита».

Он еще предлагал мне выработать текст присяги, которую нужно было брать от каждого вступающего в организацию, но я отказался это делать и он заявил, что «Вит» привезет с собой текст присяги и приведет к присяге руководящую пятерку организации.

Как я выше указал «Тома» поручил мне быть временным руководителем Ровенской организации, т. е. Комендантом «обводу», а Крюгер был назначен моим заместителем.

Для установления связи со мной «Тома» взял мой адрес и установил пароль, по которому со мной впоследствии связался «Вит». Пароль состоял из слов: «Поздравления от Тома».

Таким образом было первоначально оформлено мое вступление в антисоветскую организацию «Звензек Вальки Збройней».

Вопрос: «Тома» остался проживать в Ровно или уехал?

Ответ: «Тома» мне заявил, что на другой день он должен уехать в Ковель и поручил мне купить билет до Ковеля на железнодорожном вокзале и узнать расписание поездов, что я и выполнил. По его словам после Ковеля он должен был поехать в Сарны и Владимир-Волинск. Во все эти города он направлялся для закладывания руководящего ядра организации, по поручениям центра организации.

Уехал он или нет я не знаю, но больше я его в Ровно не встречал.

Вопрос: Опишите наружность «Тома» и того человека, который связал его с Вами?

Ответ: «Тома» – человек в возрасте приблизительно около 45–50 лет, среднего роста, плотный, с военной выправкой, шатен, волосы редкие зачесаны назад, усы тонкие, борода широкая, наполовину седая, других примет не помню.

С его слов, что он бывший капитан пехотного полка, служил в б[ывшем] Познанском воеводстве, но в каком полку не сказал. Жена его якобы осталась на территории занятой немцами и якобы выслана немцами из тех мест, где проживала.

Незнакомец, приходивший ко мне от «Тома» – очевидно житель г. Ровно. На вид ему около 40 лет, низкого роста, очень бедно и небрежно одетый, по виду рабочий. Разговаривал очень мало и о себе нечего не сообщил. Помню, что одет он был в крытый сукном полушубок, который имел много заплат.

Вопрос: Кому принадлежит квартира где останавливался «Тома»?

Ответ: Это мне неизвестно. Сам «Тома» по этому поводу ничего не говорил. Я даже не поинтересовался узнать номер дома, где «Тома» останавливался. Насколько мне помнится это двухэтажный, небольшой домик, расположенный по правой стороне улицы Костюшко как ехать из центра города, недалеко от здания строительства НКВД если мне показать улицу Костюшко я несомненно узнаю этот домик, где останавливался «Тома».

Рассказать подробно как расположена квартира, в которой проживал «Тома» не могу, так как не помню этого.

Вопрос: Как видно из Ваших показаний Представитель Львовского Центра Вашей организации «Тома» поручил Вам до приезда другого представителя Львовского центра – «Вита» провести вербовку трех членов руководящей пятерки организации в Ровно.

Что конкретно сделано было Вами по этому поручению?

Ответ: В период времени между моей встречей с «Тома» и приездом в Ровно «Вита» я провел подготовительную обработку на вербовку в организацию 3 человек намеченных мною в состав руководящей пятерки нашей организации в Ровно: Язвинского Яна – моего брата, Сочинского Сигизмунда и Копчинского Ивана.

Первых двух т. е. моего брата Язвинского Яна и Сочинского Сигизмунда подготавливал лично я, а Копчинского готовил, по моему поручению, мой брат – Язвинский Ян.

Все они были ознакомлены предварительно с задачами нашей организации. Окончательную их вербовку и приведение к присяге провел лично «Вит» в моем присутствии.

Вопрос: Когда к Вам приезжал «Вит» и что он практически проделал в Ровно по созданию антисоветской организации «Звензек Вальки Збройней»?

Ответ: «Вит» приехал ко мне приблизительно через 8–10 дней после отъезда «Тома». Найдя мою квартиру он вызвал меня и сообщив установленный ранее пароль, связался со мной.

Так как в моей квартире неудобно было беседовать по делам организации (были чужие) я пригласил «Вита» пойти на квартиру к брату, Язвинскому Яну. Последнего я представил «Виту» как своего человека т. е. как одного из руководящей пятерки организации. В его присутствии «Вит» беседовал продолжительное время со мной по вопросам работы организации.

За время своего пребывания в Ровно в течении 3–4 дней «Вит» ежедневно встречался со мной. Кроме того он встречался и беседовал с каждым из членов нашей руководящей пятерки т. е. с Кригером, Язвинским Яном, Сочинским и Копчинским.

Всех нас он ознакомил со структурой нашей организации и с задачами и давал практические советы по развертыванию нашей дальнейшей работы, основная цель которой на первое время сводилась к подысканию и вербовке новых членов организации.

Меня, как руководителя организации он информировал по всем этим вопросам значительно шире чем остальных.

«Вит» мне также сообщил адреса и пароли на явки Львовского центра нашей организации на случай моего приезда во Львов для личного доклада руководству организации о проделанной работе. Он выдал мне 2000 рублей советских денег на организационные расходы.

Для ясности изложу в хронологическом порядке деятельность «Вита» во время его пребывания в Ровно:

В первый день приезда «Вит» беседовал со мной и Язвинским Яном в его квартире (Яна). В тот же день вечером «Вит», я и Язвинский Ян пошли на квартиру Кригера где он нас еще раз инструктировал и принял от всех троих присягу.

Кригера я представил «Виту» как своего заместителя. При знакомстве с «Витом» Кригер заметил, что они немного уже знакомы с ним и раньше встречались, что

«Вит» подтвердил. Детализировать этот момент и выяснять при каких обстоятельствах они встречались я не стал.

После принятия присяги каждый из нас избрал себе псевдоним, т. к. «Вит» нам заявил, что в организации должна соблюдаться самая строгая конспирация и при явках и беседах о людях организации нужно оперировать только псевдонимами, избегая называть настоящие фамилии.

Я избрал себе псевдоним «Блякс», Язвинский Ян – псевдоним «Генрих», а Крюгер – псевдоним «Старый Войтек».

Во время беседы с нами в квартире Крюгера «Вит» давал указания как вербовать новых людей в организацию и советовал как распределить обязанности между членами руководящей пятерки.

Наряду с этим он выяснял у кого из нас есть хорошо знакомые, надежные люди в городах: Луцке, Дубно, Ковеле, Здолбунове и др. бывших уездных центрах Волыни. Такие люди ему нужны были для вовлечения в нашу организацию.

Как выяснилось ни у кого из нас троих таких знакомых не оказалось.

На второй день после приезда «Вита» он встречался с Копчинским Иваном на квартире Язвинского Яна, в моем присутствии. При вербовке Копчинского, последний заявил «Виту», что уже состоит в какой-то нелегальной польской организации, связанной с Белостоком, откуда к нему якобы прибывают курьеры этой организации.

В связи с этим Копчинский хотел поговорить подробнее лично с «Витом» у себя на квартире, куда пригласил его на вечер. На квартиру Копчинского «Вит» ходил вместе с Язвинским Яном, который очевидно знает подробности их совместной беседы.

Со слов «Вита» я знаю, что Копчинский согласился вступить в нашу организацию, принял присягу и избрал псевдоним – «Марысь».

На третий день «Вит» встретился с Сочинским Сигизмундом на квартире Язвинского Яна в моем присутствии, принял от него присягу и проинструктировал о работе организации. Псевдоним Сочинского я теперь не помню.

Вопрос: Назовите адреса и пароли оставленные Вам «Витом» для связи с Львовским центром Вашей организации.

Ответ: Насколько я помню «Вит» оставил мне три адреса по г. Львову и три пароля к ним для явок Центра нашей организации.

Ввиду слабой памяти я попросил его записать адреса и пароли на листке из блокнота. Этот листок с адресами я носил при себе в кошельке вплоть до ареста и на память не заучил. Во время ареста меня лично не обыскали, что дало мне возможность уничтожить записку во время перевозки в тюрьму. Клочки изорванной записки я выбросил во время выгрузки из машины перед воротами тюрьмы.

Из записанных «Витом» адресов я помню только один неполный адрес: Львов, Волынская улица... Остальные адреса совершенно не помню.

Вопрос: На какие нужды Вам были выданы «Витом» – 2000 рублей?

Ответ: Выдавая мне деньги «Вит» заявил, что их можно расходовать на разъезды, связанные с делами организации и на выдачу пособия отдельным, особенно нуждающимся участникам нашей организации.

Вопрос: Какие указания по развертыванию работы Вашей организации оставил Вам «Вит» при отъезде из Ровно?

Ответ: «Вит» дал мне указания по развертыванию вербовочной работы в нашу организацию. Согласно его указаниям вербовки должны были проводится очень ос-

торожно, во избежание провала. За количеством гнаться не рекомендовалось, главное внимание обращалось на подбор преданных б[ывшей] Польше людей, способных к работе организации и вполне надежных.

Он посоветовал мне как распределить функции между членами руководящей пятерки и дал указания в каком направлении каждый из нас должен вести работу. Каждому из вышеперечисленных членов руководящей пятерки был определен участок работы за который он должен нести ответственность перед организацией проявлять инициативу в подборе и вербовке людей в организацию.

«Вит» подтвердил, что я назначаюсь временно комендантом Ровенского «обвodu» (района). До прибытия постоянного руководителя этой организации.

По структуре нашей организации Крюгер был моим заместителем и одновременно руководителем организационного отдела.

Язвинский Ян, Копчинский Иван и Сочинский Сигизмунд – назначались комендантами «дельниц» (участков) по городу. Между ними я должен был распределить город на три основных «дельницы» (участка). Они в свою очередь должны были вербовать себе руководителей пятерок и ими руководить.

Нужно еще отметить, что «Вит» настаивал на создание особой «дельницы» на железнодорожном транспорте Ровенского узла, предавая этому какое-то особое значение. Он советовался со мной кого бы подыскать комендантом этой «дельницы».

Так как мы не смогли подобрать подходящего человека на руководителя «дельницы» по железнодорожному узлу «Вит» сообщил, что поручит эту работу одному из завербованных им лично людей некому «Чарному Владеку» (псевдоним), который свяжется потом со мной и доложит о проделанной работе.

К 20 марта «Вит» мне поручил собрать сведения от членов руководящей пятерки о проделанной работе по вербовке новых членов организации. К этому времени из Львова, от центра нашей организации прибудет курьер, которому я должен буду передать указанные сведения.

Для установления связи со мной курьером Львовского центра и «Чарным Владеком» – назначался один пароль: «Позровення од Вита».

Вопрос: Кто такой «Чарный Владек»?

Ответ: Это псевдоним участника организации «Звензек Вальки Збройней», завербованного лично «Витом» и незнакомого мне.

О нем «Вит» рассказывал, что живет он около железной дороги, кажется б[ывший] железнодорожник, средних лет, бывалый и энергичный человек, который сможет организовать группу нашей организации на железной дороге. Он бывший плютоновый 44 полка 13 дивизии б[ывшей] польской армии, служил вместе с «Витом» в этом полку и был с ним же на фронте в последнюю войну.

Фамилия его насколько помню длинная и оканчивается на «ич». Мне «Вит» записывал его адрес, но я порвал эту запись вместе с запиской где были указанные Львовские адреса. Насколько мне помнится он живет по улице Легионов (б[ывшей] Тамаровской) в доме № 14 или где-то около дома № 14.

Вопрос: Вы показали что «Вит» принимал от Вас и других членом организации присягу на верность делу борьбы за независимость Польши. Изложите текст этой присяги.

Ответ: Текст присяги я забыл и восстановить в памяти не могу. Суть ее приблизительно сводится к следующему:

«Во имя бога клянусь на кресте держать в тайне о существовании организации и подчиняться руководителям». Остальной текст забыл.

Вопрос: Вам приводится дословный перевод текста присяги изъятый при аресте у одного из членов Вашей организации.

Вот он:

«Во имя бога всемогущего и святой госпожи Марии, Королевы Короны Польской, кладу руку на этот святой крест знак муки Господней и присягаю, что буду верно и непреклонно стоять на стражи чести Польши и буду бороться за ее освобождение всеми силами вплоть до пожертвования своей жизнью.

Властям Союза буду безусловно послушным и тайны не выдам, чтобы со мной не случилось.

Принимаю Вас в ряды борцов за свободу. Вашей обязанностью будет борьба с оружием в руках за освобождение отчизны.

Победа будет наградой, измена будет наказана смертью».

Совпадает ли этот текст с текстом присяги, принимавшейся «Витом» од Вас?

Ответ: Да совпадает. Прослушав зачитанный мне текст присяги я вспомнил, что по такому же точно тексту «Вит» приводил меня и других членов нашей организации к присяге.

Этот текст привез с собой «Вит». Один экземпляр такого текста он передал мне, другой скопировали мой брат Язвинский Ян и Крюгер. Согласно этому тексту они должны были принимать присягу от вновь вступающих в организацию членов.

Вопрос: Изложите подробно что Вам известно о целях и задачах организации «Звензек Вальки Збройней»?

Ответ: В отношении целей и задач нашей организации «Звензек Вальки Збройней» я могу сказать только то, что узнал об этом из бесед с представителями Львовского центра нашей организации «Тома» и «Витом». Они мне обрисовали цели и задачи организации в такой перспективе:

Наша организация ставит своей конечной целью борьбу за восстановление б[ывшего] польского государства в прежних его границах. Об этом ясно и четко сказано в тексте присяги, которую должен принять каждый вступающий в организацию.

Из этого вытекают последующие задачи работы нашей организации.

Советскую власть в Западной Украине и Западной Белоруссии организация считает явлением временным иначе говоря «оккупацией польских земель». Также расценивается занятие немцами остальной части б[ывшей] Польши.

Как против немцев так и против СССР организация ведет активную борьбу за «независимую Польшу», причем борьба ведется из одного центра и по единому плану. В связи с этим филиалы нашей организации имеются как в Западных областях УССР и БССР так и в областях б[ывшей] Польши отошедших к Германии.

Организация всецело ориентируется на Францию и Англию. От успеха или поражения этих стран в их войне с Германией связывается и успех или неудача нашей работы за воссоздания б[ывшего] польского государства.

Руководство организации уверено, что этой весной англо-французские силы начнут решительное наступление против немцев и сломят сопротивление Германии. Победенная Германия пойдет на уступки союзникам и по их требованию очистит территорию б[ывших] польских областей.

Англия и Франция также сделают нажим на СССР и заставят последний вернуть Западную Украину и Западную Белоруссию – Польше. В худшем случае СССР может добиться создания на Западной Украине Самостоятельной Украинской Республики под протекторатом СССР.

Всю свою работу организация должна строить так, чтобы к наступлению этого момента быть максимально готовой: подобрать и подготовить надежные кадры и образцы «сочувствующими» нашей организации или т. н. «резервом».

В случае мирного разрешения вопроса о передаче польскому правительству б[ывших] польских областей организация имеет задачу при отходе немецких и советских войск сразу захватывать важнейшие промышленные и транспортные объекты и организовывать местную власть.

Не исключена возможность и вооруженной борьбы. На этот случай руководство организации (высшее) решит само как поступить и даст приказ подчиненным организации.

В настоящее время организация не ориентируется на вооруженное выступление против соввласти, т. к. считает что такое выступление заранее обречено на неудачу.

Без указания центра местные организации пока не имеют права начинать какую-либо активную борьбу с советской властью то ли в виде саботажа, вредительства, открытой антисоветской агитации и т. п. потому что все это может привести к провалам неокрепшей организации.

Касаясь отношения организации к предстоящим выборам в Верховные Советы СССР и УССР «Тома» и «Вит» давали указания не саботировать выборы, а участвовать в них.

Количественный состав организации должен быть небольшим, но тщательно подобранным. «Вит» мне заявил, что в Ровенском «обводе» должно быть не более 80 человек активных членов организации.

Члены организации должны комплектоваться из числа польского населения. Лица других национальностей в организацию не принимаются. Женщины и учащаяся молодежь как правило в организацию не втягиваются.

Блокирование с украинскими антисоветскими организациями запрещается.

Касаясь чисто местных задач хочу отметить указание «Вита» ни в коем случае не устанавливать контакта с лагерем военнопленных, имеющимся в Ровно и окрестностях. Это объясняется тем, что среди военнопленных много недовольных своим положением и озлобленных людей и они могут спровоцировать выступление, что повлечет за собой ненужные жертвы и провал организации.

«Вит» весьма подробно интересовался положением военнопленных, их размещением, питанием и настроением. Я что знал осветил ему по существу его вопросов.

Вопрос: Расскажите о структуре организации «Звездок Вальки Збройней».

Ответ: Со слов представителей Львовского центра нашей организации «Тома» и «Вита» построение организации «ЗВЗ» примерно рисуется в следующей схеме:

1. Во главе организации стоит генерал Соснковский, возглавляющий главный штаб организации. Он проживает в одной из европейских стран, якобы граничащих с СССР. «Тома» заверял меня, что если я приеду лично во Львов и свяжусь с центром организации, мне покажут приказ лично подписанный Соснковским о создании нашей организации. Этот приказ утвержден генералом Сикорским.

2. Главному штабу подчинены штабы организации (центры) находящиеся на территории СССР и Германии. Таких штабов теперь только два: один во Львове, а другой в Варшаве. До недавнего времени были еще штабы в других центрах, в частности в Белостоке но они расформированы.

Во главе Львовского штаба (центра) стоит генерал Токаржевский б[ывший] командир VI-го Львовского корпуса польской армии. Токаржевский однако мало руководит практической работой организации, потому что вынужден все время скрываться. Практически Львовским центром руководит какой-то полковник или подполковник.

3. От Львовского центра деление организации идет на «окреньги» (округи) которые охватывают территории б[ывших] воеводств и дислоцированы как правило в б[ывших] административных центрах воеводств. Округ на Волыни якобы предполагается иметь не в Луцке, а в Ровно, хотя этот вопрос еще окончательно не решен.

4. Округи делятся на «обводы» (районы) которые делятся в свою очередь на «дельницы» (участки).

Со слов «Вита» мне известно что «обводы» нашей организации должны быть в Ровно, Дубно, Луцке, Сарнах, Ковеле, Здолбунове, Кременце Владимир-Волинске, Костополе. Как правило «обводы» дислоцируются в б[ывших] уездных центрах.

5. «Дельницы» составляют части «обвода». В одном «обводе» может быть несколько «дельниц». Последние обыкновенно охватывают часть города или группу сел с польским населением. В Дубно созданы четыре «дельницы» причем город был разбит на три дельницы, а четвертая «дельница» создана специально на железнодорожном транспорте Ровенского узла. «Вит» заявил мне, что он лично создаст «дельницу» нашей организации в м. Гоща, где у него имеются обширные связи. Эта «дельница» должна была подчиняться Ровенскому «обводу».

6. «Дельницы» в свою очередь делятся на «пятерки» (ячейки). На этом звене организационная структура нашей организации заканчивалась. Если участники организации, члени «пятерок» подбирали нужных людей, могущих быть членами организации их следовало считать «резервом» и в состав организации не вводить.

7. Руководство организации построено по такому, примерно, принципу:

Во главе «округа», «обвода», «дельницы» и «пятерки» стоят коменданты, каждый из них имеет заместителя. В руководящих звеньях организации стоящих выше «дельницы» т. е. «обвод», «округ» и т. д. комендант имеет как бы свой штаб, состоящий из четырех-пяти отделов: организационного, разведывательного, снабжения и санитарного.

В целях конспирации организация строится по системе пятерок т. е. каждый руководитель знает своего старшего начальника и четырех подчиненных ему лиц и т. д.

Каждый «комендант» любого звена организации или руководитель отдела вербовки проводит сам по своей инициативе, отчитываясь перед вышестоящим начальником только о количестве вовлеченных им в организацию лиц.

Хочу оговориться, что эта схема примерная и возможно в отдельных случаях от нее имеются отклонения в зависимости от местных условий.

Вопрос: Представители Львовского центра Вашей организации информировали Вас о наличии параллельных Вашей организации антисоветских организациях?

Ответ: Представители Львовского центра нашей организации «Тома» и «Вит» меня информировали, что на ряду с организацией «Звензек Вальки Збройней» существует нелегальная польская организация, созданная Беком и Рыдз-Смиглы. Она

также ведет работу на территории б[ывшей] Западной Украины и Западной Белоруссии. Руководство этой организации ведется из Румынии. На советской территории практически руководит этой организацией полковник Соколовский. Где он проживает мне сказано не было. Название этой организации, ее структура и методы работы мне тоже не сообщили.

«Тома» рассказывал мне, что между Соколовским и представителями Львовского центра нашей организации ведутся переговоры о блокировании организации или даже об их слиянии. «Тома» высказал уверенность в успешном окончании переговоров т. к. по его мнению обе организации имеют одну цель и общего врага.

«Вит впоследствии мне сообщил, что организация, руководимая полковником Соколовским блокировалась в ряде мест с украинскими националистическими организациями. В результате слишком большой активности эта организация, совместно с украинской активно выступила в Тернопольской области и конечно была разгромлена.

Этот факт по мнению «Вита» подтолкнет Соколовского, он станет более сговорчивым и согласится на слияние организаций, т. к. наша организация якобы более совершенна и провалов нигде не имела.

Вопрос: После отъезда «Вита» к Вам приезжали представители Львовского центра Вашей организации?

Ответ: Да приезжали. Приблизительно 10 марта с[его] г[ода] ко мне приезжал с поручениями Львовского центра организации некий «Янек» (псевдоним). Он ехал из Львова в Яновую Долину б[ывшего] Костопольского уезда, где по его словам он создал некоторое время тому назад «дельницу» нашей организации, состоящую из 5 ячеек (пятерок).

«Янек» рассказывал что он имел поручение выяснить кто имеется из членов организации в Костополе, после чего созданная им в Яновой Долине организация будет подчинена Костопольскому «обводу».

Через «Янека» мне было передано распоряжение Львовского центра нашей организации выехать лично в Луцк для создания там организации т. е. «обвода» – организации «Звензек Вальки Збройней». Рекомендовалось подыскать руководителя «обвода» из числа активистов Луцкой организации «Стрионцтво Народове». Из этого поручения я понял, что в Луцке еще не было к тому времени оформленной организации «ЗВЗ».

Кроме того «Янек» привез поручения Львовского центра поехать в Кременец и Здолбунов и заложить там руководящие «пятерки» – будущих «обводов» нашей организации. При этом мне были названы кандидаты в руководители организации, с которыми я должен был вести беседу. По Кременцу мне был назван Могульский, а по Здолбунову Кендзерский.

По сообщению того же «Янека» в Ковеле, Владимир-Волынске и Горохове – непосредственно Львовским центром организации уже созданы «обводы» «ЗВЗ» и назначены их руководители.

«Янеку» я выдал 300 рублей из имевшихся у меня денежных сумм организации на поездку в Костополь, а потом во Львов. Об этом также он передал мне распоряжение Львовского центра.

Второй курьер Львовского центра организации посетил меня 15/III с[его] г[ода]. Связался со мной он по установленному паролю. Ему на вид около 40 лет, низкого роста бритый, хорошо одет. Рассказывал, что он б[ывший] офицер, живет во

Львов, а по делам организации объездил ряд городов Волыни: Сарны, Луцк, Ковель, Кременец и Владимир-Волынский. Сообщил мне, что в Сарнах, Ковеле, Владимир-Волынске имеются руководители наших организаций, которые временно будут подчинены Ковелю.

Расспросил у меня как идет работа по созданию организации в Ровно и передал приглашение Львовского центра прибыть во Львов для личного доклада к 28 марта.

В тот же день он от меня ушел.

Вопрос: Вы ездили в Луцк, Кременец и Здолбунов для выполнения задания Львовского центра «ЗВЗ»?

Ответ: Нет, не ездил, т. к. вскоре т. е. в ночь с 15 на 16 /III был арестован.

Допрос прерывается – (підпис)

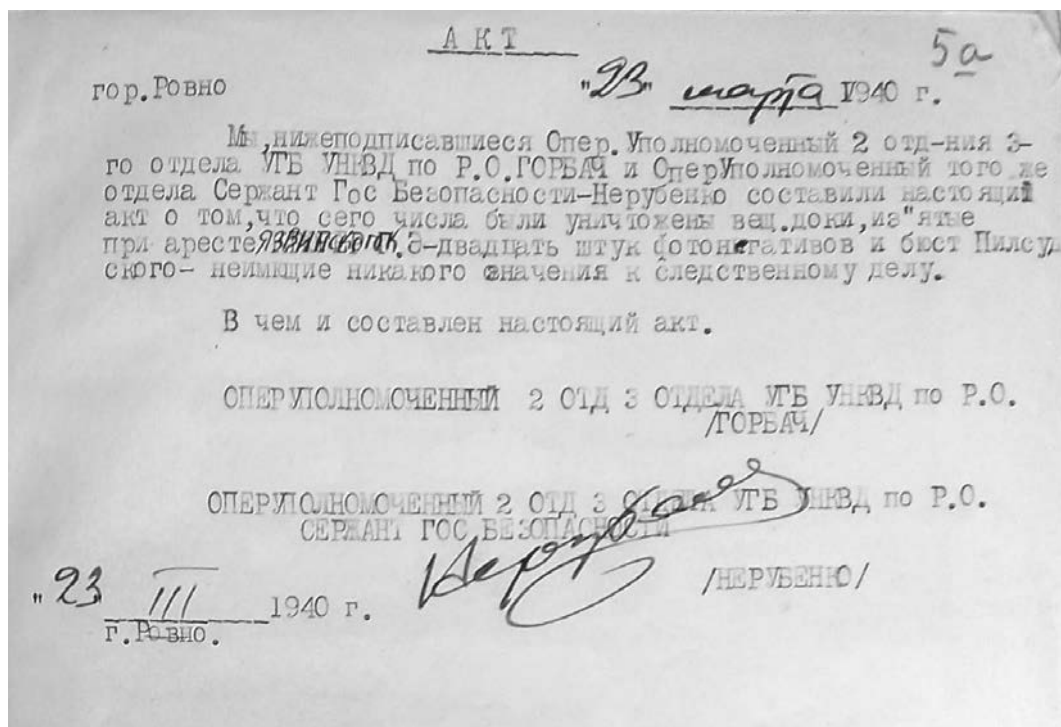
Допросили: Нач. 3 отдела УГБ

УНКВД по Ровенской обл. (Попов)

Нач. Опер Группы НКВД СССР Журавлев

Архів УСБУ у Рівненській області. ФП. Спр. 15162. Т. I. Арк. 167–187зв. Оригінал. Рукопис.

№ 10

23 marca 1940 r. – Akt informujący o zniszczeniu dowodów rzeczowych skonfiskowanych

Kazimierzowi Jaźwińskiemu podczas aresztowania

23 березня 1940 р. – Акт про знищення речових доказів, вилучених при арешті Казімежа Язвінського

Архів УСБУ у Рівненській області. ФП. Спр. 15162. Т. I. Арк. 5A.

- 2 -
10. Будинки по вул. Мидлярній № 8: I | камінний, одноповерховий з підвалами, та підвалами, 2 | камінний, одноповерховий. Всього кімнат 13, кухонь 6, 1463 к|м., оцінений в 63576 крб., належав купцям готової одяги Качка Орулу і Давиду.
  11. Будинки по вул. Гандльовій № 13: I | камінний, двухповерховий з підвалами, 2 | два камінних, одноповерхових. Всього магазинів 9, кімнат 8, кухонь 3, 2353 к|м., оцінений в 101842 крб., належав домовласнику Хусад Брухі, яка жила за рахунок оренди будинків.
  12. Буд. по вул. Кривій № 20а., камінний, двухповерховий з підвалами, кімнат 7, кухонь 2, 2926 к|м., оцінений в 204820 крб., належав домовласн. Купер Сурі, яка жила за рахунок оренди будинків.
  13. Буд. по вул. Понатовського № 100, камінний, двухповерховий з підвалами, магазинів 2, кімнат 4, кухонь 2, 741 к|м., оцінений в 41903 крб., належав купцеві Штифу Гершу.
  14. Буд. по вул. Переця № 48, камінний, двухповерховий з підвалами, кімнат 17, кухонь 11, 2500 к|м., оцінений в 93750 крб., належав домовласнику Биненбойму Шоелю.
  15. Буд. по вул. Новий Світ № 6, камінний, двухповерховий | при кінотеатрі "Ас", кімнат 6, кухонь 2, 5200 к|м., оцінений в 234000 крб., належав ор. Язвинським Івану і Казіміру, та Сагановської Марії, які жили за рахунок оренди будинків.
  16. Буд. по вул. Понатовського № 88, камінний, двухповерховий з підвалами, магазинів 6, кімнат 4, кухонь 2, 1472 к|м., оцінений в 55218 крб., належав рибпромисловцю Мільмей-отеру Давиду.
  17. Будинки по вул. Понатовського № 90: I | камінний, двухповерховий з підвалами, 2 | камінний, одноповерховий з підвалами. Всього магазинів 6, кімнат 11, кухонь 4, 2375 к|м., оцінений в 89092 крб., належав домовласниці Фришберг Еабі Шейндлі, яка жила за рахунок оренди будинків.
  18. Буд. по вул. Галера № 49 і 51, камінний, двухповерховий з підвалами, кімнат 12, кухонь 4, 2471 к|м., оцінений в 131988 крб., належав купцям мануфактури Райзбергу і Меер-зулину.
  19. Буд. по вул. Обозовій № 4 і 4а., камінний, двухповерховий з підвалами, кімнат 16, кухонь 6, 2737 к|м., оцінений в 187758 крб., належав купцям Бульбі Абраму і Рейзлі.
  20. Буд. по вул. Понатовського № 162, камінний, одноповерховий з підвалами, кімнат 9, кухонь 4, 1631 к|м., оцінений в 61171 крб., належав Баралу Шлемі.
  21. Буд. по вул. Вартовій № 2, камінний, двухповерховий з підвалами, магазинів 2, кімнат 15, кухонь 5, 2700 к|м., оцінений в 113400 крб., належав купцеві Сафіру Дебора і Мееру та Шрайману Мордку.
  22. Буд. по вул. Понатовського № 64, камінний, двухповерховий, кімнат 8, 1239 к|м., оцінений в 59472 крб., належав Шпі-ро Мееру-Фавелю, домовласн. який жив за рахунок оренди будинків.

28 грудня 1939 р. – Витяг з протоколу nr 5 posiedzenia Równieńskiej Rady Miejskiej w sprawie upaństwowienia budynków w Równem

28 грудня 1939 р. – Витяг із протоколу № 5 засідання Рівненської міської ради про націоналізацію будинків у Рівному

ДАРО. ФР. 122. Оп. 1. Спр. 48. Арк. 8.

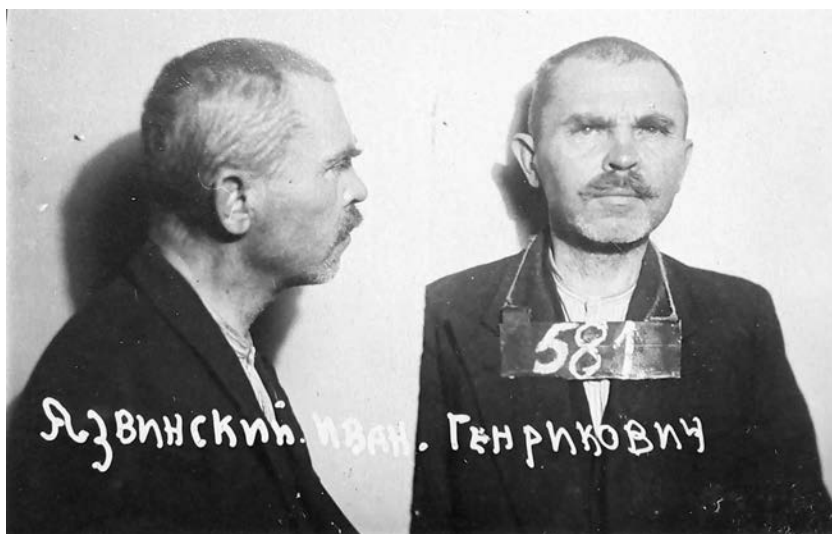
Miasto (miasteczko) _____
gmina _____
powiat _____

Rejestr № _____

L. porządkowa	Nazwisko, imię i imiona rodziców	Data i miejsce urodzenia (rok, wieś, gmina, miasto, powiat)	Zawód	1) Czy posiadał przed 1918 r. ziemię państwową lub był dyspolowym człowiekiem 2) Jakim było jego położenie majątkowe 3) Jak dawno mieszkał w obecnym miejscu miejscu zamieszkania i względnie na terytorium Polski
1	2	3	4	5
3323	Jasimski Kamiera Janusz, Elżbieta	5.1.1891. wieś _____ gmina _____ miasto Równe powiat _____	Pracownik	1. — 2. Pół rocznie. 3. Od urodzenia tutaj.
3324	Jasimski Kamiera-Maja Zdzisław, Anna	10.11.1887. wieś _____ gmina _____ miasto _____ powiat 2. g. w. w. w.	Dom. gosp.	1. — 2. Dom. gosp. 3. Od 1892 w Równem.
3325	Jasimski Daniel Janusz, Elżbieta	31.11.1891. wieś _____ gmina _____ miasto Równe powiat _____	Włas. m. i. z.	1. — 2. Pół rocznie. 3. Od urodzenia
3326	Jasimski Kamiera Leon, Maja	1900 wieś _____ gmina _____ miasto _____ powiat _____	Dom. gosp.	1. — 2. Pół rocznie. 3. Od 1910 w Równem. Od urodzenia w Polsce.
3327	Jasimski Ryszard Antoni, Zofia	10.1.1892 wieś Bawol. Zof. gmina _____ miasto _____ powiat _____	Pracownik	1. — 2. Od urodzenia 3. Od 1918 w Równem. Od urodzenia w Polsce.
3328	Jasimski Amela Adam, Zofia	1899 wieś _____ gmina _____ miasto _____ powiat _____	Prac. m. i. z.	1. — 2. Pół rocznie. 3. Od 1912 w Równem. Od urodzenia w Polsce.

1927 r. – Księga ewidencji mieszkańców
1927. – Книга обліку населення Рівного

ДАРО. Ф. 31. Оп. 1. Спр. 1070. Арк. 48зв.–49.

Marzec 1940 r. – Więzienne zdjęcie Jana Jaźwińskiego
Березень 1940 р. – Ян Язвінський після арешту

Архів УСБУ у Рівненській області. ФП. Спр. 15162. Контрольно-наглядова справа. Арк. 130Е.

Jan Jaźwiński

Jan Jaźwiński (imię w dokumentach NKWD było zapisywane także jako Иван) był starszym bratem Kazimierza Jaźwińskiego, komendanta rówieńskiego ośrodka ZWZ-1, któremu poświęciliśmy poprzedni szkic biograficzny.

Urodził się w 1886 r. w Równem. Z dokumentów Rówieńskiej Szkoły Realnej dowiedzieliśmy się, że w sierpniu 1897 r. rodzice Jana Jaźwińskiego wystąpili z podaniem o przyjęcie syna do tej placówki, otrzymali jednak odmowę. Naukę w pierwszej klasie Jan rozpoczął dopiero rok później, w 1898 r. i uczył się tu do 1902 r.

W 1914 r. Jaźwiński został zmobilizowany do armii carskiej, gdzie służył w stopniu chorążego. W 1919 r., w czasie wojny polsko-bolszewickiej, znowu został powołany do wojska – tym razem polskiego. Nie uczestniczył bezpośrednio w walkach z Armią Czerwoną, gdyż zajmował stanowiska administracyjne. Przez pewien czas po demobilizacji pełnił obowiązki zastępcy komendanta wojskowego Warszawy, a później komendanta dworca kolejowego w Zdobunowie.

Służba wojskowa skończyła się dla Jaźwińskiego w 1921 r. Za sumienne pełnienie obowiązków został nagrodzony dwoma medalami, a w maju 1939 r. z rąk generała Felicjana Sławoja Składkowskiego, prezesa Rady Ministrów II Rzeczypospolitej, który odwiedził Równe, otrzymał Krzyż Zasługi. Był wówczas urzędnikiem w gminie Równe.

Wiemy, że w 1927 r. Jan Jaźwiński przynależał do Związku Oficerów Rezerwy, w którym od 1927 do 1930 r. był członkiem zarządu rówieńskiego ośrodka organizacji. W 1932 r. wstąpił do Związku Strzeleckiego, był komendantem lokalnego ośrodka organizacji. Później, po założeniu prorządowego Obozu Zjednoczenia Narodowego, Jaźwiński jako urzęd-

nik musiał dołączyć do jego szeregów. Podczas przesłuchań twierdził jednak, że był tylko biernym członkiem tej partii.

Na początku II wojny światowej Jan Jaźwiński mieszkał w Równem ze swoją żoną Leonią (ur. w 1899 r.), gospodynią domową, i córką Haliną (ur. w 1921 r.).

W okresie międzywojennym bohater tego tekstu prowadził sklep z tytoniem. Po ustanowieniu władzy radzieckiej stracił pracę w gminie Równe, a jego sklep został upaństwowiony przez sowietów, wskutek czego rodzina została bez środków do życia.

W grudniu 1939 r. Jaźwiński rozpytywał swoich znajomych, zwłaszcza Jana Godowskiego, czy ktoś z nich wie o istnieniu jakiejś organizacji podziemnej, która prowadziłaby walkę z reżimem bolszewickim. Będąc pod wrażeniem rozmowy z osadnikiem Kazimierzem Przesławskim, który opowiedział o działalności konspiracyjnej Polaków we Lwowie, postanowił samodzielnie założyć organizację podziemną. Tym pomysłem podzielił się z księdzem Stanisławem Ziętara, który powiedział mu, że kierownictwo polskiej konspiracji we Lwowie planuje radykalne akcje walki z okupantami, zwłaszcza akcje dywersyjne, czyli zburzenie mostów w Łucku, Dubnie i we wsi Warkowicze (obecnie rejon dubieński), na drodze Równe–Dubno i na trasie korzeckiej prowadzącej przez wieś Horbaków (obecnie rejon rówieński). Głównym zadaniem Jana, oprócz znalezienia zaufanych ludzi, było zaopatrzenie ich w broń. Dlatego bohater tego tekstu często spotykał się z kolejarzami, z których część jako uchodźcy trafiła do Równego z Katowic i zamieszkała przy ulicy Zamkowej. Kolejarze powiedzieli Jaźwińskiemu, że gdy Armia Czerwona wydała zarządzenie o zakazie posiadania broni palnej, większość z nich wyrzuciła swoje rewolwery do rowów odwadniających w pobliżu Pałacu Lubomirskich. Jan również dowiedział się o tym, że miejscowi kolejarze w pierwszych dniach września 1939 r. przejęli wagon z amunicją, gdy niemieckie siły powietrzne bombardowały Równe.

Jan Jaźwiński był w Równem autorytetem. Świadczy o tym m.in. to, że Tadeusz Stańczyk, dowódca młodzieżowej organizacji podziemnej, nazwa której w dokumentach NKWD wymieniana była jako «Sokół» lub «Legion Niepodległości Polski», nie posiadając doświadczenia związanego z działaniem w konspiracji, starał się nawiązać kontakt z Jaźwińskim, by ten udzielił mu odpowiednich rad. W czasie spotkania Jan dowiedział się, że organizacja Stańczyka liczyła 25 osób i posiadała arsenał broni ukrytej w różnych częściach miasta. Nieco później Jan Jaźwiński poinformował Józefa Widawskiego o istnieniu tej organizacji młodzieżowej i otrzymał rozkaz dołączenia jej do ZWZ–1.

16 marca 1940 r. Jan Jaźwiński został zatrzymany w swoim mieszkaniu przy ulicy Nowy Świat 3 i osadzony w więzieniu w Równem. W trakcie aresztowania skonfiskowano mu złoty zegarek, 50 zdjęć, 40 kartek korespondencji, plan działki, dowód osobisty i kilka zaświadczeń.

Podczas śledztwa Jan Jaźwiński powiedział, że do ZWZ wstąpił 15 lutego 1940 r., kiedy do jego domu przyszedł nieznajomy o pseudonimie Wit (był to Józef Widawski) i przyniósł list polecający od Piotra Kulawika, dawnego znajomego Jana. Napisano w nim, że Wit jest człowiekiem zaufanym i będzie prowadził rozmowę o założeniu organizacji konspiracyjnej. Ponieważ w domu nikogo nie było, Jan zaprosił go na rozmowę.

Wit mówił o konieczności prowadzenia walki o niepodległość Polski i przekonywał, że takie działanie jest możliwe tylko w razie powstania jednej, potężnej organizacji konspiracyjnej, ponieważ poróżnione ośrodki nie mogą być siłą zdolną do stawiania oporu reżimom okupacyjnym. Ze względu na to polski rząd na emigracji czyni wszelkie próby w celu założenia regularnych jednostek wojskowych w krajach Europy, a oni, miejscowi patrioci, powinni zorganizować podziemny ruch na terenie wschodnich województw okupowanej Polski. Wtedy też Wit powiedział Janowi Jaźwińskiemu, że we Lwowie działa centrum do-

wódcze polskiego podziemia i wprost zadał pytanie, czy jest on gotów zostać członkiem organizacji. Jan Jaźwiński od razu przystał na tę propozycję.

Jak już wiemy, na czele rówieńskiego ośrodka ZWZ stał Kazimierz Jaźwiński. Swego brata zaś mianował komendantem centralnego rejonu Równego, do którego należały tereny od ulicy Gminnej (obecnie ulica Chopina) do kościoła Świętego Antoniego z przylegającymi ulicami i zaułkami po obu stronach. Jan pełnił wiele funkcji. Wszyscy kurierzy odwiedzający Równe w sprawach organizacji zatrzymywali się w jego mieszkaniu, a on następnie załatwiał im spotkania z bratem. Ten schemat został opracowany w celu konspiracji, ponieważ Kazimierz mieszkał w sąsiedztwie funkcjonariusza obwodowego komitetu wykonawczego. Jan werbował nowych członków organizacji, przyjmował od nich przysięgi, dawał polecenia w sprawie angażowania zaufanych osób itp.

W trakcie śledztwa Jan Jaźwiński powiedział wprost, że prowadził «działalność antysowiecką» i przyznał się do stawianych mu zarzutów z art. 54–2 (przygotowanie zbrojnego powstania) i 54–11 (członkostwo w organizacji kontrrewolucyjnej) KK USRR. Na posiedzeniu Rówieńskiego Sądu Obwodowego, które odbyło się 22–23 listopada 1940 r. w Dubnie, Jan Jaźwiński został skazany na karę śmierci i konfiskatę mienia.

6 grudnia 1940 r. Jaźwiński złożył wniosek o ulaskawienie do Prezydium Rady Najwyższej ZSRR, w którym prosił o zamienienie kary śmierci na pozbawienie wolności. 21 stycznia 1940 r. do komisji spraw kryminalnych Sądu Najwyższego USRR został skierowany wniosek kasacyjny, w którym adwokat L. Pierszyc zaznaczył, że skazany nie czynił akcji agresywnych wobec władz sowieckich i ze względu na przyznanie się do winy prosił o zamienienie kary rozstrzelania na karę więzienia. Bracia Kazimierz i Jan Jaźwińscy złożyli również prośbę o ulaskawienie do komisji w sprawach «prywatnej amnestii». Prosilili komisję o darowanie życia i «możliwość odpokutowania swojej winy w obozach pracy». Mimo wysiłków adwokata, wyrok sądu w sprawie Jana Jaźwińskiego pozostał bez zmian. 10 czerwca 1941 r. bracia Jan i Kazimierz Jaźwińscy zostali rozstrzelani w Równem. Wyrok został wykonany przez komendanta Zarządu NKWD w Obwodzie Rówieńskim młodszego lejtnanta bezpieczeństwa państwowego Klimczuka.

Według postanowienia Prokuratury Obwodu Rówieńskiego z dnia 30 grudnia 1993 r., wobec Jana Jaźwińskiego zastosowano art. 1 Ustawy USRR «O rehabilitacji ofiar represji politycznych na Ukrainie» z dnia 17 kwietnia 1991 r.

Ian Zejma, wnuk Jana Jaźwińskiego, poinformował nas o tym, że żona bohatera tego szkicu Leonia Katarzyna z domu Drzemajło (urodziła się w Zdołbunowie) i ich córka Halina zostały zesłane w głąb ZSRR. Przez Uzbekistan, Persję i Palestynę dotarły do Europy i w 1947 r. zamieszkały w Anglii. Leonia zmarła w 1983 r. w Londynie. Halina wyszła za mąż za Wacława Zejmę (wówczas Żejmę – w angielskiej pisowni polskiego nazwiska Żejma nie zachowała się kropka nad literą z), z którym miała dwóch synów. Zmarła w Anglii 15 marca 2016 r.

Ян Язвінський

Ян Язвінський (його ім'я в документах НКВС подавали також як Іван) – старший брат Казімежа Язвінського, очільника рівненського осередку СЗБ–1, про якого ми писали в попередньому біографічному нарисі.

Він народився 1886 р. у Рівному. Із документів Рівненської реальної гімназії відомо, що в серпні 1897 р. батьки Яна Язвінського подали «прошення» про вступ сина до цього навчального закладу, однак отримали відмову. До першого класу гімназії він вступив через рік, у 1898 р., і навчався тут до 1902 р.

1914 р. Яна Язвінського призвали в царську армію, де він служив прапорщиком. 1919 р., під час радянсько-польської війни, його знову мобілізували до війська – тепер уже польського. Яну Язвінському вдалося уникнути участі в боях із Червоною армією, оскільки він перебував на адміністративних постах. Якийсь час після мобілізації він виконував обов'язки помічника військового коменданта Варшави, а згодом коменданта залізничної станції Здолбунів.

Військова служба завершилася для Яна Язвінського в 1921 р. За сумлінне виконання військових обов'язків його нагородили двома медалями, а у травні 1939 р. із рук генерала Феліціана-Славоя Складковського, голови Ради міністрів Другої Речі Посполитої, який тоді відвідав Рівне, Ян Язвінський отримав Хрест за заслуги. Тоді він був держслужбовцем у Рівненській гміні.

Відомо, що з 1927 р. Ян Язвінський належав до Союзу офіцерів резерву, в якому з 1927 до 1930 р. виконував обов'язки члена правління рівненського осередку організації. 1932 р. він вступив до Стрілецького союзу, був комендантом місцевого осередку організації. Пізніше, після створення Табору національної єдності, проурядової польської політичної сили, Ян Язвінський як державний службовець був змушений долучитися до її лав. Однак на допитах стверджував, що був лише пасивним членом цієї партії.

На початку Другої світової війни Ян Язвінський жив у Рівному зі своєю дружиною Леонією (1899 р. н.), домогосподаркою, та донькою Галиною (1921 р. н.).

Упродовж міжвоєнного періоду герой цього тексту мав тютюновий магазин. Після встановлення радянської влади він втратив роботу в Рівненській гміні, а його магазин совети націоналізували, унаслідок чого родина залишилася без засобів для існування.

Ще у грудні 1939 р. чоловік цікавився у своїх знайомих, зокрема у Яна Годовського, чи не знає хтось із них про існування якоїсь підпільної організації, яка вела би боротьбу з більшовицьким режимом. Будучи під враженням після розмови з осадником Казімежом Пшеславським, який розповів про налагодження конспіративної діяльності поляків у Львові, Ян Язвінський вирішив самотужки закласти підпільну організацію. Цією ідеєю він поділився із ксьондзом Станіславом Зентарою. Священник повідомив йому, що очільники польської конспірації у Львові планують радикальні заходи боротьби з окупантами, зокрема диверсійні акти зі знищення мостів у Луцьку, Дубні, селі Варковичі (тепер Дубенський район), на трасі Рівне–Дубно й корецькому шосе в селі Горбаків (тепер Рівненський район). Тоді ж основним завданням Яна, крім підбору надійних людей, було забезпечення їх зброєю. Тому він часто контактував із залізничниками-біженцями, частина з яких потрапила до Рівного з Катовіц і розселилася в місті на вулиці Замковій. Ті стверджували: коли Червона армія

видала розпорядження про здачу вогнепальної зброї, більшість із них викинула свої револьвери до водостічних канав біля палацу Любомирських. Яну теж було відомо, що місцеві залізничники розграбували вагон із боеприпасами на початку вересня 1939 р., коли німецька авіація бомбардувала Рівне.

Очевидно, Ян Язвінський був авторитетною персоною в Рівному, оскільки керівник молодіжної підпільної організації, яка в документах НКВС фігурує під двома назвами – «Сокіл» і «Легіон незалежності Польщі», Тадеуш Станчик, не маючи досвіду проведення конспіративної роботи, намагався встановити контакти з Яном Язвінським для отримання практичних порад. Під час зустрічі Язвінський з'ясував, що організація Станчика нараховувала 25 осіб і володіла певним арсеналом зброї, захованої в різних частинах міста. Дещо пізніше Ян Язвінський повідомив Юзефу Відавському про існування цієї молодіжної організації та отримав розпорядження зайнятися приєднанням її до СЗБ–1.

Яна Язвінського арештували 16 березня 1940 р. у його квартирі на вулиці Новий світ, 3 і доправили до рівненської в'язниці. Під час арешту в нього вилучили золотий годинник, 50 фотографій, 40 аркушів різних листів, план земельної ділянки, посвідчення особи та кілька довідок.

Як запевняв сам Ян Язвінський під час слідства, до СЗБ він долучився 15 лютого 1940 р., коли в його будинок прийшов невідомий на псевдо Віт (Юзеф Відавський) і приніс записку від Петра Кулявика, давнього знайомого Яна. В записці йшлося про те, що Віт – надійна людина, яка буде вести мову про створення підпільної організації. Оскільки в будинку нікого не було, Ян запросив чоловіка на розмову.

Віт розповідав про необхідність ведення боротьби за відновлення Польщі й говорив, що така боротьба можлива лише за наявності єдиної потужної конспіративної організації, оскільки розрізнені групи не можуть стати реальною силою, здатною протидіяти окупаційним режимам. Зважаючи на це, еміграційний уряд Польщі робить усе необхідне для створення регулярних військових формувань у країнах Європи, а їм, місцевим патріотам, необхідно організувати підпільний рух на території східних воєводств окупованої Польщі. Тоді ж Віт розказав Яну Язвінському, що у Львові існує керівний центр польського підпілля, і запитав, чи готовий той стати членом організації. Ян Язвінський відразу погодився на цю пропозицію.

Як відомо, рівненський осередок СЗБ очолив Казімеж Язвінський. Свого брата він призначив комендантом центрального району Рівного, який охоплював територію від вулиці Гмінної (тепер Шопена) до костелу з прилеглими вулицями і провулками з обох боків. Ян виконував чимало функцій. Наприклад, усі кур'єри, які в справах організації відвідували Рівне, зупинялися в його квартирі, а він сприяв їхнім контактам із братом. Таку схему розробили з метою конспірації, оскільки Казімеж жив по сусідству з працівником облвиконкому. Ян вербував нових членів організації, приймав у них присяги, здійснював інструктажі щодо залучення надійних осіб тощо.

Під час слідства він зізнався, що займався «антирадянською діяльністю», та визнав себе винним у злочинах, передбачених ст. 54–2 (підготовка збройного повстання) та 54–11 (участь у контрреволюційній організації) КК УРСР. На засіданні Рівненського обласного суду, що відбулося 22–23 листопада 1940 р. у Дубні, Яна Язвінського засудили до найвищої міри покарання з конфіскацією майна.

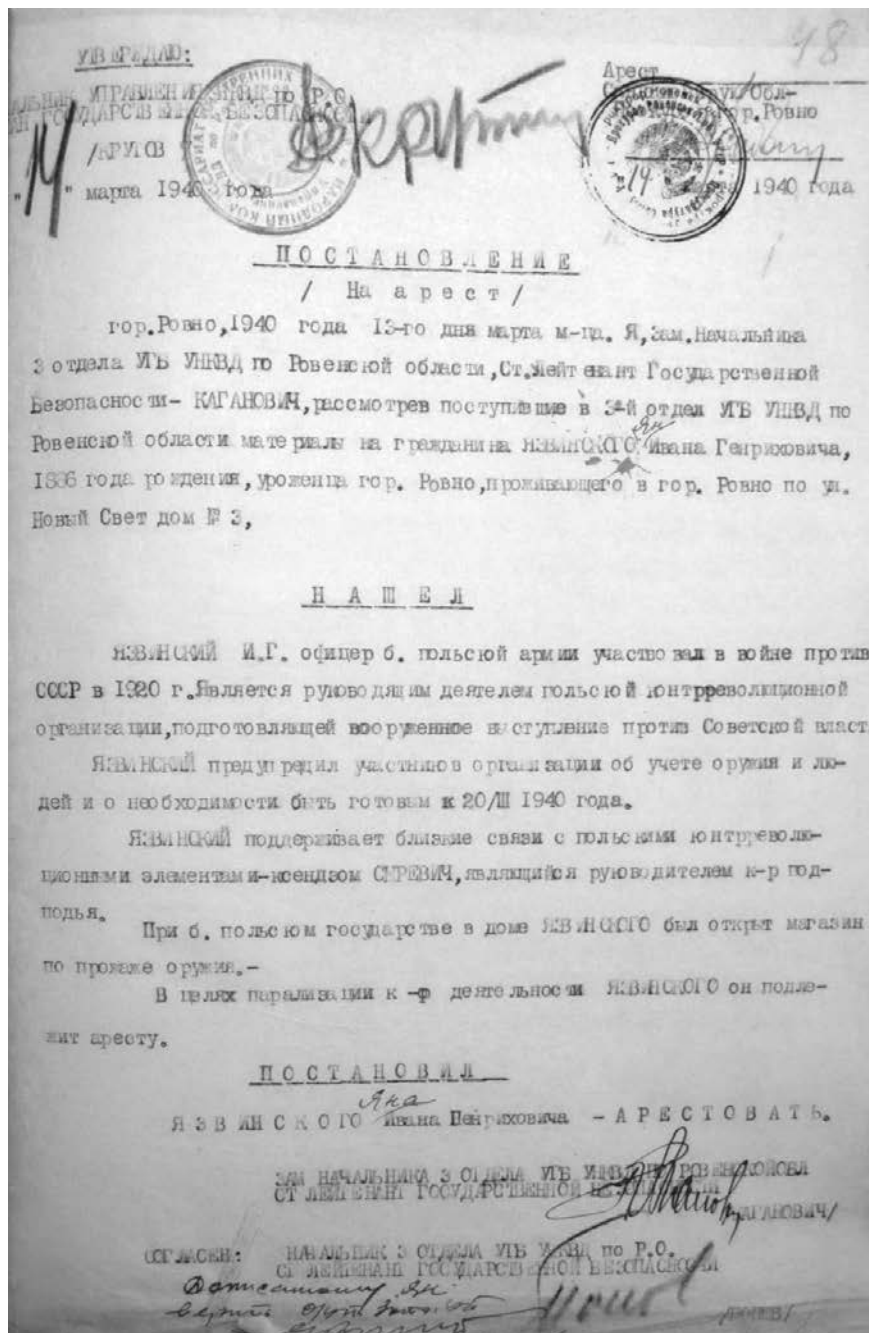
6 грудня 1940 р. Ян Язвінський надіслав клопотання про помилування до Президії Верховної Ради УРСР, у якому просив замінити смертний вирок на позбавлення волі. 21 січня 1940 р. до комісії з кримінальних справ Верховного Суду УРСР була

направлена касаційна скарга, у якій адвокат Л. М. Першиц зазначав, що підсудний не чинив агресивних дій проти радянської влади і, зважаючи на щиросердне каяття, розстріл як міру покарання в його справі потрібно замінити на ув'язнення. Брати Казімеж і Ян Язвінські направили також «Прохання про дарування життя» до комісії у справах «частной амнистии». Засуджені до страти просили комісію дарувати їм життя і «дати можливість спокутувати свою провину у виправно-трудовах таборах». Попри зусилля адвоката, вирок у справі Яна Язвінського залишився в силі. 10 червня 1941 р. його разом із братом Казімежем Язвінським стратили в Рівному. Вирок виконав комендант Управління НКВС у Рівненській області, молодший лейтенант держбезпеки Климчук.

Згідно з рішенням прокуратури Рівненської області від 30 грудня 1993 р., на Яна Язвінського поширюється дія ст. 1 Закону УРСР «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» від 17 квітня 1991 р.

Завдяки Яну Зеймі, внуку Яна Язвінського, ми дізналися, що дружину героя цього нарису Леонію-Катажину (в дівочтві Джемайло, народилася в Здолбунові) та їхню доньку Галину 1940 р. депортували вглиб СРСР. Через Узбекистан, Персію та Палестину вони дісталися до Європи і в 1947 р. осіли в Англії. Леонія померла в 1983 р. у Лондоні. Галина вийшла заміж за Вацлава Зейму (Жейму; нині в англійському написанні польського прізвища Żejma втратилася крапка над Z), у них народилося двоє синів. Померла в Англії 15 березня 2016 р.

14 marca 1940 r. – Postanowienie o aresztowaniu Jana Jaźwińskiego

14 березня 1940 р. – Постанова про арешт Яна Язвинського

Архів УСБУ у Рівненській області. ФП. Спр. 15162. Т. I. Арк. 48.

НКВД УНКВД по Ров. обл. 55

Анкета арестованного

ВОПРОСЫ	ОТВЕТЫ
1. Фамилия	Язвинский
2. Имя и отчество	Ян Генрихович
3. Год и место рождения	Родился в 1886 году Ровенский область (край) УССР район, село гор. Ровно
4. Постоянное место жительства (адрес)	г. Ровно ул. Новый свет № 3/1
5. Профессия и специальность	Владелец табачного магазина
6. Последнее место службы и должность или род занятий	а) учреждение <u>Собственник табачной</u> предприятия <u>магазина</u> б) должность <u>хозяин, перед арестом</u> в) звание <u>безработный</u> г) в систему какого Наркомата, или другого руководящего органа входит учреждение (предприятие) д) если не работает — когда уволен " " 19 г.
Партийная принадлежность	а) в прошлом <u>принадлежал к ВУОМ</u> б) в настоящее время билет №
Национальность	Польск
Гражданство (при отсутствии паспорта, указать какой документ удостоверяет гражданство)	а) гражд. (подд.) <u>б. Польши</u> б) паспорт № кем выдан

ВОПРОСЫ	ОТВЕТЫ
10. Образование (подчеркнуть и указать, что закончил)	Высшее, среднее, низшее <i>Среднее</i>
11. К какой общественной группе себя причисляет (подчеркнуть)	Рабочих, служащих, колхозников, единоличников, кустарей, мелких профессий, служителей культа, иждивенцев, прочих <i>Купец-торговец.</i>
12. Социальное происхождение (кем был отец и мать)	<i>Купец.</i>
13. Имущественное положение и чем занимался до 1929 года	а) имущ. полож. <i>Имел собственную лаву</i> б) занятие <i>Знал. торговлю</i>
14. То же до 1917 года	а) имущ. полож. <i>тоже</i> б) занятие
15. Служба в царской армии и чин	<i>поручик Царской армии</i>
16. Служба в белой армии (какой) и чин	<i>поручик Белой армии</i>
17. Категория воинского учета (запаса)	<i>не созданы по возрасту</i>
18. Участие в к-р восстаниях и бандах (когда и где)	<i>подготавливал восстание в Чеченской</i>
19. Судимости (состоял ли под судом и следствием, где, когда, за что, приговор)	<i>Нет.</i>
20. Примыкал ли к антисоветским партиям и организациям (меншевики, с-р, анархисты, правые, националисты и т. д.) где и когда	<i>к полковнику Наумову, с-р, Овону, "Союзу офицеров резерва" и т.д.</i>

56

ВОПРОСЫ	ОТВЕТЫ
21. Состав семьи (о каждом указывать фамилию, имя, отчество, возраст, место работы и должность, адрес)	Отец <i>Уинд В 1899г.</i> Мать <i>Уинд В 1915г.</i> Муж Жена <i>Язвинская Вероника 1899г. рож.</i> <i>дом. хозяйка.</i> Дети <i>Язвинская Галина-дочь.</i> <i>1921г. рож.</i> Братья (сестры) <i>Братья: 1. Язвинский Казимир-49 лет - Исполнительный торговый с братом Язвинским Якимом 1897г. рож.</i>
Личная подпись арестованного	<i>Язвинский</i>

1. Особые внешние приметы арестованного .....

2. Кем и когда арестован или куда прибыл (номер ордера) *17 марта 1940 года* *Из отряда 40*

3. Направлен в *Ровенскую* тюрьму

4. Другие замечания .....

Должность, звание и фамилия сотрудника, опросившего арестованного и заполнявшего анкету *Оперуполномоченный Зытцера*
Из отряда по Ровенской области Зюбенко

Подпись *Зытцер*

17 марта 1940 г.

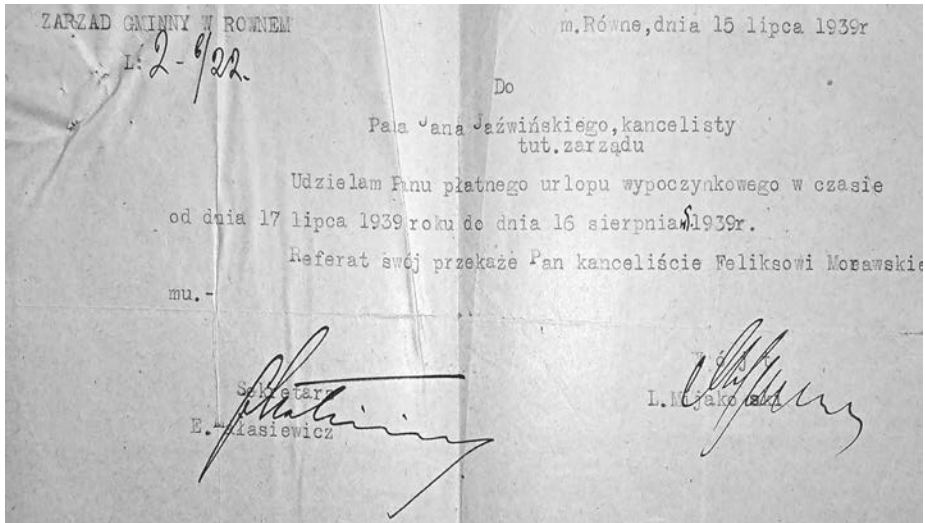
1. Социальная принадлежность .....

2. Отрасль хозяйства, госаппарата, культуры .....

17 marca 1940 r. – Ankieta więźnia Jana Jaźwińskiego
17 березня 1940 р. – Анкета арештованого Яна Язвінського

Архів УСБУ у Рівненській області. ФП. Спр. 15162. Т. I. Арк. 55–56зв.

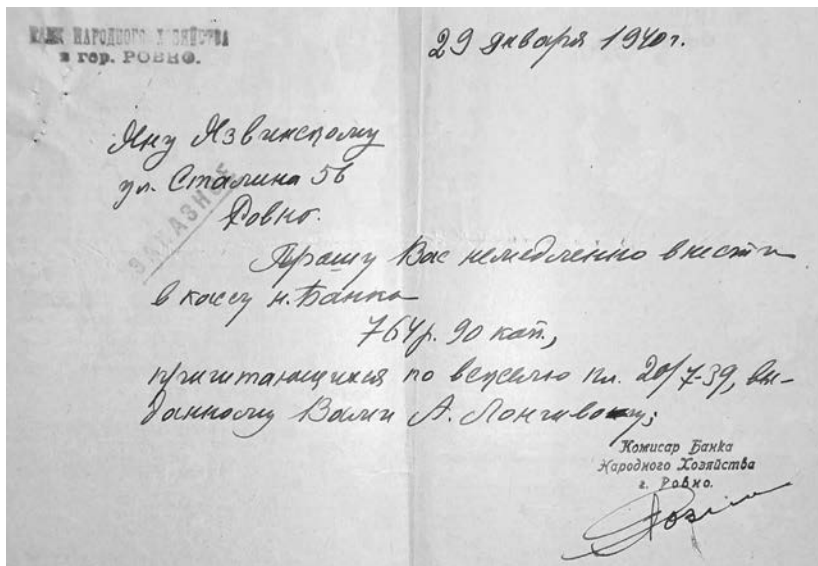
№ 15

15 lipca 1939 r. – Dokument skonfiskowany Janowi Jaźwińskiemu podczas przeszukania
15 липня 1939 р. – Документ, вилучений під час обшуку у Яна Язвінського

Архів УСБУ у Рівненській області. ФП. Спр. 15162. Контрольно-наглядова справа. Арк. 130В.

№ 16

29 stycznia 1940 r. – Dokument skonfiskowany Janowi Jaźwińskiemu podczas przeszukania
29 січня 1940 р. – Документ, вилучений під час обшуку у Яна Язвінського

Архів УСБУ у Рівненській області. ФП. Спр. 15162. Контрольно-наглядова справа. Арк. 130Г.

№ 17

URZĄD POCZTOWO-TELEGRAFICZNY
Równa Wokulskie 1

dnia 16 stycznia 1936.

Oplaty abonamentowe pobierane
będą stosownie do zgłoszenia
w ratach miesięcznych

UPOWAŻNIENIE Nr. 2904 (2904)

Na prawo nabycia, założenia i użytkowania radiostacji odbiorczej, wydane na podstawie przepisów zawartych w Rozporządzeniach Ministra Przemysłu i Handlu z d. 10 paźdz. 1924 r., z d. 27 kwietnia 1926 r. i z d. 31 lipca 1926 r. (Dz. Ustaw P. P. z r. 1924 Nr. 99 poz. 915 z r. 1926 Nr. 40 poz. 253 i Nr. 87 poz. 483) otrzymuje Pan(i) Daniel Jaźwiński obywatel państwa Polskiego w wieku lat 39 zamieszkał w Równem przy ul. Nowy Świat Nr. 3 m. 2

Miejsce zainstalowania radiostacji odbiorczej w Równem przy ul. Nowy Świat Nr. 3 m. 2 Przeznaczenie stacji dla użytku osobistego

Posiadacz upoważnienia obowiązany jest do ścisłego przestrzegania podanego na odwrotnej stronie wyciągu z przepisów, normujących jego stosunek do Władz Państwowych i Towarzystw eksploatujących radiofon, pod rygorem cofnięcia upoważnienia.

Upoważnienie niniejsze jest ważne na czas nieograniczony aż do odwołania.

Przy wydaniu upoważnienia pobrano:

Oplatę kancelaryjną	Zł.	1
Oplatę abonamentową	od 1 II do 29 II	Zł. 3
Ewentualna opłata abonamentowa wstecz	od do	Zł. 4
Razem Zł. 4		
Zapisano do wykazu opłat pod poz. №		

W razie sprzedaży, lub oddania radiostacji odbiorczej Inne należy upoważnienie zwrócić urzędowi pocztowemu, w przeciwnym razie opłaty będą pobierane w dalszym ciągu.

M. P. i T. 1314-od. 0-45 530 Druk S. A. Polska 2009

Naczelnik Urzędu

16.1.36

16 stycznia 1940 r. – Dokument skonfiskowany Janowi Jaźwińskiemu podczas przeszkukania
16 січня 1940 р. – Документ, вилучений під час обшуку у Яна Язвінського

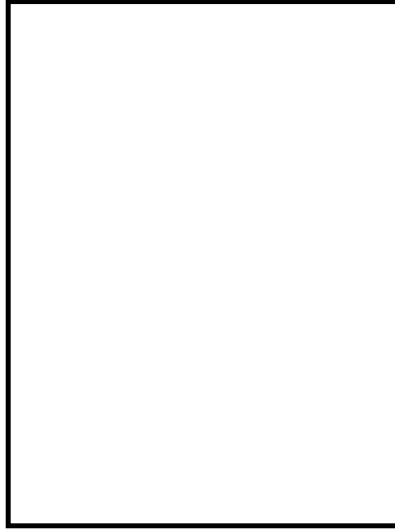
Архів УСБУ у Рівненській області. ФП. Спр. 15162. Контрольно-наглядова справа. Арк. 130Д.

№ 18

Jan Jaźwiński w młodości.
Zdjęcie udostępnione przez Iana Zejmę,
wnuka Jana Jaźwińskiego

Молодий Ян Язвінський.
Фото надав Ян Зейма,
внук Яна Язвінського

Jerzy Krüger

Jerzy Krüger (imię w dokumentach NKWD zostało zapisane po rosyjsku jako Георгий, nazwisko – Крюгер lub Крйгер) urodził się w 1890 r. we wsi Kargoszyn (obecnie powiat ciechanowski w województwie mazowieckim) w rodzinie Edwarda i Otelii Krügerów. Edward Krüger był właścicielem młyna. W większości dokumentów NKWD zaznaczono, że Jerzy Krüger był Polakiem, tylko w jednym znajdujemy informację, że pochodził z niemieckiej rodziny protestanckiej. Wiadomo, że na początku II wojny światowej rodzice Jerzego mieszkali u jednej ze swoich córek w Warszawie. Krügerowie mieli pięcioro dzieci. Oprócz Jerzego w rodzinie byli synowie Bolesław (ur. ok. 1873 r.) i Grzegorz (ur. ok. 1893 r.), córki Fiokła (ur. ok. 1905 r.) i Maria (nieznany rok urodzenia). Na początku II wojny światowej wszyscy mieszkali na terenie Generalnego Gubernatorstwa.

Jerzy ukończył szkołę realną. W latach 1914–1917 służył w carskim wojsku w stopniu podporucznika, a w latach 1919–1921 w Wojsku Polskim jako porucznik.

Mieszkając w Warszawie w 1918 r. wstąpił do nielegalnej wówczas Polskiej Organizacji Wojskowej.

W 1937 r. na prośbę swojego kolegi, ppłka Jana Burkharda, Jerzy Krüger stworzył w powiecie rówieńskim ośrodek Związku Byłych Ochootników Armii Polskiej – organizacji mającej na celu wywalczenie dla byłych ochotników Wojska Polskiego praw i przywilejów jednakowych z legionistami. Do Związku zapisało się 300 osób przybyłych na zjazd do Równego. Na prezesa wybrano Jerzego Krügera. W 1938 r. reprezentował rówieński ośrodek na ogólnopolskim zjeździe Związku w Wilnie.

Od 1927 r. Jerzy Krüger był właścicielem ziemi we wsi Zawizów w powiecie zdołbunowskim o ogólnej powierzchni 17 dziesięcin, na której stał dom i chlew. W 1927 r. został członkiem Związku Osadników Wojskowych. Podobnie jak inni osadnicy, którzy zajmowali stanowiska urzędowe, Krüger dzierżawił swoją ziemię. Możemy przypuszczać, że po wyborach do Zgromadzenia Ludowego Zachodniej Ukrainy w październiku 1939 r. rodzina Krügerów straciła ten majątek.

Wiadomo, że po założeniu prorządowego Obozu Zjednoczenia Narodowego Jerzy Krüger jako urzędnik państwowy został członkiem tej partii.

W Równem Jerzy Krüger mieszkał przy ulicy Litewskiej 20 razem ze swoją żoną Wasylią c. Wasyla (ur. w 1900 r.), córkami Zofią (ur. ok. 1918 r.) i Haliną (ur. ok. 1920 r.) oraz synem Pawłem (ur. w 1927 r.). Obie córki na początku wojny były niezamężne. Podobnie jak ojciec pracowały na poczcie, natomiast syn był uczniem jednej z rówieńskich szkół.

Pewnego dnia w styczniu 1940 r., jak twierdził Jerzy Krüger, o godz. 17.00 do jego mieszkania przyszedł nieznajomy młody człowiek, który pamiętał go jako prezesa Związku Byłych Ochotników Armii Polskiej. Zaproponował udział w założeniu w Równem podziemnej organizacji. Powołując się na chorobę Jerzy Krüger odmówił nieznajomemu. Później dowiedział się, że był to przedstawiciel lwowskiego dowództwa ZWZ o pseudonimie Wit (Józef Widawski). Po dwóch tygodniach do Krügera przyszedł Kazimierz Jaźwiński. Zaproponował spotkanie z przedstawicielem polskiego podziemia ze Lwowa. Jerzy Krüger zgodził się. Tego wieczora nieznanemu Jerzemu Krügerowi mężczyzna wytłumaczył jemu i Kazimierzowi Jaźwińskiemu, w jaki sposób mają założyć ośrodek podziemia w mieście i koordynować działalność jego poszczególnych oddziałów.

Następne spotkanie Kazimierza i Jana Jaźwińskich, Jerzego Krügera i przedstawiciela ze Lwowa odbyło się na początku marca. Tym razem do mieszkania Krügera przybył znany mu już Wit. Wtedy Jerzy dowiedział się o głównych kierunkach działalności organizacji, która nazywała się Związek Walki Zbrojnej. Należy podkreślić, że Jerzy Krüger był chyba jedynym działaczem ZWZ, który w trakcie przesłuchań powiedział, że członkowie organizacji w razie wycofania sowieckich wojsk (wskutek ofensywy wojsk sojusznicych) mieli za zadanie niedopuszczenie do przejęcia władzy w regionach przez Ukraińców. W tym samym dniu Jerzy Krüger został mianowany na zastępcę komendanta okręgu ZWZ obejmującego teren Równego. Następnie w krótkim czasie miał znaleźć osoby, które dowodziłyby oddziałami wywiadu i zaopatrzenia.

Ponieważ Jerzy Krüger obawiał się, że zostanie deportowany jako osadnik wojskowy, zwerbował do ZWZ i mianował na swojego zastępcę Stanisława Egerta, który był jego dawnym znajomym i przyjacielem. 13 marca 1940 r. obaj mężczyźni odwiedzili Aleksandra Dubasiewicza – emerytowanego urzędnika pocztowego. Według Jerzego Krügera, Dubasiewicz był najlepszą kandydaturą na stanowisko kierownika oddziału wywiadu, ponieważ miał dużo wolnego czasu i szerokie kontakty w kręgach miejscowych Polaków. Aleksander Dubasiewicz zgodził się na propozycję Krügera i wspólnie ze Stanisławem Egertem złożył przysięgę na wierność organizacji. Pełniąc obowiązki zastępcy komendanta okręgu, Jerzy Krüger spotykał się z członkami ZWZ i wydawał im rozkazy w sprawie organizowania działalności poszczególnych oddziałów.

23 marca 1940 r. Jerzy Krüger został aresztowany przez Wydział 3 Zarządu Bezpieczeństwa Państwowego NKWD w Obwodzie Rówieńskim i osadzony w rówieńskim więzieniu.

W nakazie aresztowania Jerzego Krügera z dnia 22 marca 1940 r. konieczność jego uwięzienia była argumentowana w następujący sposób: «G. Krüger jest nastawiony przeciw władzy sowieckiej, przed ustanowieniem władzy sowieckiej na terenie Zachodniej Ukrainy czynnie walczył przeciwko niej. W celu powstrzymania antysowieckiej działalności G. Krügera należy go aresztować».

W trakcie zatrzymania Jerzemu Krügerowi skonfiskowano m.in. legitymację kapitana rezerwy i inne dokumenty, instrukcję o wydawaniu przesyłek pocztowych, metrykę, pokwitowanie o złożeniu broni, dwa polskie kalendarze, trzy przepustki do rówieńskiego

Urzędu Pocztowego, kilka podpisanych kopert i listów, a także cztery pociski do rewolweru «Browning». Skonfiskowano również siedem polskich pieczętek państwowych, portrety Józefa Piłsudskiego i Ignacego Mościckiego w ramkach (jak wynika z dokumentów zostały one spalone w dniu aresztowania Jerzego Krügera) i sześć polskich medali. Do rąk funkcjonariuszy NKWD trafiło też 425 złotych (srebro) i 63 złote 80 groszy (nikiel). Jako dowód rzeczowy do sprawy aresztowanego dołączono tekst przemówienia wygłoszonego przed członkami Oddziału Związku Byłych Ochotników Armii Polskiej w Równem i tekst przysięgi członków ZWZ. Ponieważ Jerzy Krüger od razu powiedział o tym, czym się zajmował, przesłuchiowano go tylko dwa razy. W tej grupowej sprawie karnej zachowały się tylko dwa protokoły przesłuchań.

Na posiedzeniu Rówieńskiego Sądu Obwodowego, które odbyło się 22–23 listopada 1940 r. w Dubnie, Jerzego Krügera uznano za winnego popełnienia przestępstw z art. 54–2 (przygotowanie zbrojnego powstania) i 54–11 (członkostwo w organizacji kontrrewolucyjnej) KK USRR i skazano na najwyższy wymiar kary – rozstrzelanie z konfiskatą mienia.

Wyrok w sprawie Jerzego Krügera został potwierdzony decyzją Sądu Najwyższego USRR w dniu 7 marca 1941 r. i decyzją Sądu Najwyższego ZSRR w dniu 21 maja 1941 r. Jerzy Krüger został rozstrzelany 10 czerwca 1941 r. w Równem przez komendanta Zarządu NKWD w Obwodzie Rówieńskim młodszego lejtnanta bezpieczeństwa państwowego Klimczuka, który następnie złożył odpowiedni meldunek.

Według postanowienia Prokuratury Obwodu Rówieńskiego z dnia 30 grudnia 1993 r., wobec Jerzego Krügera zastosowano art. 1 Ustawy USRR «O rehabilitacji ofiar represji politycznych na Ukrainie» z dnia 17 kwietnia 1991 r.

Єжи Крюгер

Єжи Крюгер (його ім'я в документах НКВС подано як Георгій, а прізвище як Крюгер або Крігер) народився 1890 р. у селі Каргошин (нині Цехановський повіт Мазовецького воєводства) в родині Едварда та Отелії Крюгерів. Едвард Крюгер був власником млина. І хоч у більшості документів НКВС вказано, що Єжи був поляком, в одному з них зазначено, що він походить із родини німців-протестантів. Відомо, що на початку Другої світової війни батьки Єжи мешкали у Варшаві в однієї зі своїх дочок. Загалом у подружжя було п'ятеро дітей: окрім Єжи, сини Болеслав (приблизно 1873 р. н.), Григорій (приблизно 1893 р. н.), доньки Фекла (приблизно 1905 р. н.) та Марія (рік народження невідомий). На початку Другої світової війни всі вони проживали на території Генерал-губернаторства.

Єжи закінчив реальне училище. В 1914–1917 рр. він служив у царській армії у званні підпоручика, а 1919–1921 рр. провів у Війську Польському у званні поручика.

1918 р., мешкаючи у Варшаві, юнак приєднався до нелегальної на той час Польської військової організації.

1937 р. на прохання свого товариша, підполковника Яна Бурхарда, Єжи заснував у Рівненському повіті осередок Союзу колишніх добровольців польської армії – організації, покликаної відстоювати для колишніх добровольців Війська Польського однакові з легіонерами права і привілеї. До осередку вступили 300 членів, які прибули на з'їзд до Рівного й обрали головою Єжи Крюгера. 1938 р. як голова організації Єжи їздив до Вільна на загальнопольський з'їзд союзу.

Із 1927 р. Єжи був власником осади в селі Завизів Здолбунівського повіту загальною площею 17 десятин, на якій розташовувалися будинок і хлів. 1927 р. він став членом Союзу військових осадників. Так само, як і інші осадники, які працювали на державних посадах, Крюгер здавав свою землю в оренду. Можемо припустити, що після проведення в жовтні 1939 р. виборів до так званих Народних зборів Західної України родина Крюгерів позбулася цієї власності.

Відомо, що після створення проурядового Табору національної єдності Єжи як службовець державної установи вступив до цієї партії.

У Рівному Єжи Крюгер мешкав на вулиці Литовській, 20 разом зі своєю дружиною Василюсою Василівною (1900 р. н.), доньками Софією (приблизно 1918 р. н.) та Галиною (приблизно 1920 р. н.) й сином Павлом (1927 р. н.). Обидві доньки на момент початку війни були незаміжніми, як і батько, вони працювали на пошті, син був учнем однієї з рівненських шкіл.

Одного дня в січні 1940 р., як стверджував Єжи Крюгер, до його квартири о 17.00 прийшов невідомий йому юнак, який знав його як голову Союзу колишніх добровольців польської армії, і запропонував узяти участь у створенні в Рівному підпільної організації. Зіславшись на хворобу, Єжи Крюгер відмовився допомагати незнайомцю. Згодом він з'ясував, що це був представник львівського керівного центру СЗБ на псевдо Віт (Юзеф Відавський). Приблизно через два тижні до Крюгера прийшов Казімеж Язвінський із пропозицією зустрітися з представником польського підпілля зі Львова. Єжи Крюгер погодився. Того вечора незнайомий Єжи Крюгеру чоловік пояснив йому та Казімежу Язвінському, яким чином створити осередок підпілля в місті і як координувати діяльність окремих ланок.

Наступна зустріч братів Казімежа і Яна Язвінських, Єжи Крюгера і представника зі Львова відбулася на початку березня. Цього разу на квартиру Крюгера прибув уже відомий йому юнак на псевдо Віт. Тоді Єжи дізнався основні напрямки діяльності Союзу збройної боротьби. Принагідно зазначимо, що Єжи Крюгер чи не єдиний, хто під час допитів сказав, що члени організації при відступі радянської армії (у випадку наступу військ країн-союзниць) повинні були не допустити захоплення влади на місцях українцями. Того дня Єжи Крюгера призначили заступником коменданта округу СЗБ, що охоплював територію Рівного. Впродовж короткого терміну він мав знайти кандидатури, які очолили би відділи розвідки та постачання.

Оскільки Єжи Крюгер підозрював, що його виселять як військового осадника, він завербував до СЗБ і призначив своїм заступником Станіслава Егерта, свого давнього колегу та приятеля. 13 березня 1940 р. обоє чоловіків відвідали Олександра Дубасевича – поштового службовця на пенсії. Єжи Крюгер вважав, що Дубасевич – це найкраща кандидатура на посаду керівника розвідувального відділу, оскільки має багато вільного часу, а також широкі зв'язки в колах місцевих поляків. Олександр Дубасевич дав свою згоду і разом зі Станіславом Егертом склав присягу на вірність організації. Виконуючи обов'язки заступника коменданта округу, Єжи Крюгер проводив зустрічі з членами СЗБ–1, даючи їм розпорядження щодо налагодження діяльності окремих відділів.

23 березня 1940 р. Єжи Крюгера арештував 3-й відділ УДБ УНКВС у Рівненській області та доправив до рівненської в'язниці.

У постанові на арешт Єжи Крюгера від 22 березня 1940 р. необхідність його ув'язнення аргументовано наступним чином: «Крюгер Г. Э. антисоветски настроен, до прихода Сов. Власти на территорию Зап. Украины, активно боролся против та-

ковой. В целях пресечения антисоветской деятельности Крюгера Г. Э. он подлежит аресту».

Під час арешту у Єжи Крюгера вилучили, зокрема, довідку про те, що він є капітаном запасу, різні посвідки, інструкцію про видачу поштових переказів, метричні виписки, квитанцію про здачу зброї, два польських календарі, три перепустки на вхід до рівненського поштового відділення, кілька підписаних конвертів та листів, а також чотири патрони до револьвера системи «Браунінг». Окрім того, рекувізували сім польських гербових печаток, портрети Юзефа Пілсудського та Ігнація Мосціцького в рамках (останні, відповідно до акту, спалили в день арешту Єжи Крюгера) та шість медалей польської держави. До рук енкаведистів теж потрапили 425 злотих сріблом і 63 злотих 80 грошів із нікелю. Як речовий доказ до справи арештованого долучили текст промови, виголошеної перед членами рівненського осередку Союзу колишніх добровольців польської армії, та присягу членів Союзу збройної боротьби. Оскільки Єжи Крюгер одразу розповів про свою діяльність, його допитували лише двічі, принаймні у груповій архівно-слідчій справі є тільки два протоколи допитів.

На засіданні Рівненського обласного суду, що відбулося 22–23 листопада 1940 р. у Дубні, Єжи Крюгера визнано винним у злочинах, передбачених ст. 54–2 (підготовка збройного повстання) та 54–11 (участь у контрреволюційній організації) КК УРСР, та засуджено до найвищої міри покарання – розстрілу з конфіскацією майна.

Вирок було затверджено рішенням Верховного Суду УРСР від 7 березня 1941 р. та повідомленням Верховного Суду СРСР від 21 травня 1941 р. Його привели в дію 10 червня 1941 р. у Рівному. Єжи Крюгера стратив комендант Управління НКВС у Рівненській області, молодший лейтенант держбезпеки Климчук, про що він склав відповідний акт.

Заклученням прокуратури Рівненської області від 30 грудня 1993 р. на Єжи Крюгера поширюється дія ст. 1 Закону УРСР «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» від 17 квітня 1991 р.

15 31

АНКЕТА

для начальствующего состава бывшей польской армии.

1. Фамилия, имя и отчество	Крюгер Георгий Эдуардович
2. Год и место рождения	1890 г. с. Каргошим Цухановского уезда Варшавской губ.
3. Национальность	Польша.
4. С какого времени служил в польской армии, в какой войсковой части и какой имеет последний чин (указать в кадрах или запасе)	Служил с 1919 г. по 1920 г. поручиком в первом стрелковом полку. В 1924 г. произведен в капитаны резерва.
5. Служил ли в полиции, жандармерии, карательных органах, где, в какой должности	Не служил.
6. Служил ли в других армиях, где, в каком году, когда и чин	Служил с 1914 г. по 1918 г. в Царской Российской армии последний чин поручик.
7. Образование	Среднее. окончил реальное училище.
8. Имущественное положение.	Имел 14 десятин земли, крестьянской изд., сарай.
9. Чем занимались родители.	Отец был арендатором покосов.
10. Семейное положение.	Жена Крюгер Василия Васильевна 1901 г. дочери Соня-8 лет, Галина-20 лет, сын Павел 12 лет.
11. Какие имеет документы удостоверяющие личность	Увольнительная карточка № 8549 рошесбург замас Удостоверение личности № 1325/805 почтой от 9 окт. 1939 г.
12. Адрес:	г. Ровно ул. Литоветская № 20
13. Что еще хочет сказать о себе	В настоящее время нахожусь в Ровенской армии сержантом артиллерии.

ПРИМЕЧАНИЕ: Лица, давшие неверные сведения о себе, будут привлечены к ответственности.

З "ноября" 1939 г.
гор. Ровно

подпись *Георгий Крюгер*

Подпись заполнявшего анкету. *Александр /Бабенко/*

3 listopada 1939 r. – Ankieta dla dowództwa byłego wojska polskiego
2 листопада 1939 р. – Анкета для керівного складу колишньої польської армії

Архів УСБУ у Рівненській області. ФП. Спр. 15162. Т. I. Арк. 31.

УТВЕРЖДАЮ: *Крюгер* 16
 Начальник Управления НКВД по Р.О.
 Лейтенант Государственной Безопасности
 /КРУТОВ /
 "12" марта 1940 года.

АРЕСТ *Крюгер* 16
 Санитарный Прокурор
 По Ровенской области
Крюгер
 "23" марта 1940 г.

ПОСТАНОВЛЕНИЕ
 / На арест /
 гор.Ровно. "23" марта 1940 г.

Я, Начальник 3 отдела 2 отделения УГБ УНКВД по Ровенской области, Сержант Государственной Безопасности - КАРЕВ, рассмотрев поступивший материал в УНКВД в отношении КРЮГЕРА Георгия Эдуардовича, 1890 г. рождения, поляк, без определенных занятий, уроженец села Каргощина, Пыжановского уезда 6. Варшавск. губ., в настоящее время проживает в гор.Ровно, по ул.Литовская 20.,

НАШЕЛ

КРЮГЕР Г.Э. выходец из семьи купца, с 1914 по 1917 г. служил в царской армии в чине поручика, с 1919 по 1920 г. служил в 6.польской армии поручиком, 1 -го Стрелкового полка. В 1924 г. переведен в чин капитана.

КРЮГЕР Г.Э. антисоветски настроен, до прихода Сов. власти на территорию Зап.Украины активно боролся против таковой. В целях пресечения антисоветской деятельности КРЮГЕРА Г.Э. он подлежит аресту.

П
ОСТАНОВИЛ

КРЮГЕР Георгия Эдуардовича АРЕСТОВАТЬ.

НАЧАЛЬНИК 3 ОТД 3 ОТДЕЛА УГБ УНКВД по Р.О.
 СЕРЖАНТ ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ
 /КАРЕВ /

СОГЛАСЕН: *Крюгер*
 НАЧАЛЬНИК 3 ОТДЕЛА УГБ УНКВД по Р.О.
 СЕРЖАНТ ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ
 /КАРЕВ /

22 marca 1940 r. – Postanowienie o aresztowaniu Jerzego Krügera
 22 березня 1940 р. – Постанова на арешт Ежи Крюгера

Архів УСБУ у Рівненській області. ФП. Спр. 15162. Т. I. Арк. 16.

№ 21

23 marca 1940 r. – Nakaz aresztowania Jerzego Krügera
23 березня 1940 р. – Ордер на арешт Єжи Крюгера

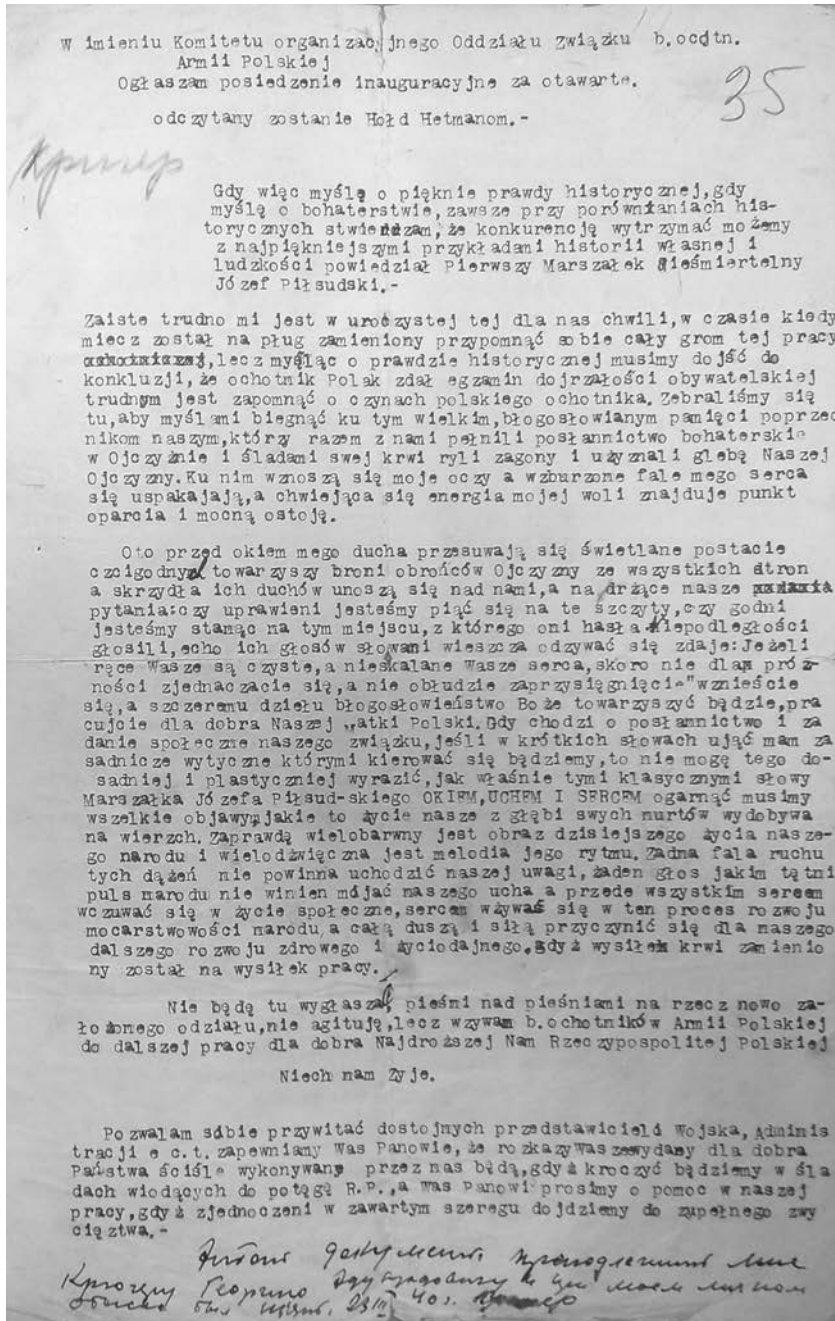
Архів УСБУ у Рівненській області. ФП. Спр. 15162. Т. I. Арк. 18.

№ 22

Marzec 1940 r. – Odbitki pieczętek skonfiskowanych Jerzemu Krügerowi podczas przeszukania
Березень 1940 р. – Відтиск печаток, вилучених при обшуку у Єжи Крюгера

Архів УСБУ у Рівненській області. ФП. Спр. 15162. Т. I. Арк. 28.

23 marca 1940 r. – Dokument skonfiskowany Jerzemu Krügerowi podczas przeszukania 23 березня 1940 р. – Документ, вилучений при обшуку у Ежи Крюгера

K. obli. na Boga Królestwo Jego
 i Najśw. Marii Panny Królowej Korony
 Polskiej, swe życie na ten Św. Krzyż-żan-
 mski Złotnicela i przysięgam, że będę
 wiernie i nieugięcie stał na straży
 honoru Polskiej, a o jej wyzwoleniu z rąk
 wroli walcząc będę ze wszystkimi sił-
 mami, aż do ofiarowania swego życia.
 Władcy i w. ku będę bezwzględnie
 postępując, a tajemnicy nieustannie
 utrzymam. Cokolwiek by mnie spotka-
 miało.

Przysięgam, że (ci) i w sercu i w czynach
 wolności. Obowiązkiem moim jest
 walczyć z bronią i ręką o wyzwolenie
 Ojczyzny, zwycięstwo i wolność. Tęż sądzę
 Zdrada karana jest śmiercią.

Działam zgodnie z przeświadcze-
 niem moim Królestwu Koronie
 Rzeczypospolitej i Św. Kościołowi
 moim miłemu odwiecznemu
 Krzyżowi

23 marca 1940 r. – Tekst przysięgi skonfiskowany Jerzemu Krügerowi podczas przeszukania
 23 березня 1940 р. – Текст присяги, вилучений при обшуку у Єжи Крюгера

Архів УСБУ у Рівненській області. ФП. Спр. 15162. Т. III. Арк. 35.

№ 25

Вспомни Бога Всемогущего и святой Божией
Матери, Королевы Небесной Короны, кладу руку
на этот святой крест знак святой Троицы
и присягаю, что буду верно и непрестанно стоять
на стражи чести Иисуса и буду бороться за
ее освобождение всеми силами, аж до пожертво-
вания своей жизнью.
Властен возюгу буду безусловно послушным, а
тайны не выдам, не смотря на то, что бы ни было
со мной не случилось.

Примила Вас (Побед) в ряды борцов за
свободу. Твоей обязанностью бороться с оружием
в руках за освобождение Отчизны.
Победа будет Твоей наградой. Имена будут
написаны на знамени.

Перевеня с полвека Я. Жуков

Marzec 1940 r. – Tłumaczenie na język rosyjski tekstu przysięgi
skonfiskowanego Jerzemu Krügerowi podczas przeszukania

Березень 1940 р. – Переклад російською мовою присяги, вилученої при обшуку у Єжи Крюгера

Архів УСБУ у Рівненській області. ФП. Спр. 15162. Т. III. Арк. 35.

№ 26

СССР
НАРОДНЫЙ
КОММУНАРИСТ ВЪТРЕШНИХ
ДѢЛ
УПРАВЛЕНИЕ НКВД
по Ровенской обл.

Совершенно секретно

НАЧАЛЬНИКУ 1 СПЕЦИАЛЬНОГО УЧЕБНОГО ПО РОВЕНСКОЙ ОБЛ.
ЛЕЙТЕНАНТУ ГОС. БЕЗОПАСНОСТИ

тов. РЕЗНИЦКОМУ

в д е л ь

194 г.

Прошу этапировать в Ровенскую тюрьму
обвиняемого КРЮГЕР Григория Эдвардовича 1890г. рождения,
последний содержится в Лубновской тюрьме.

НАЧАЛЬНИК 3 ОТДЕЛА УЧЕБНОГО ПО Р.О.
С-Лейтенант ГОС. БЕЗОПАСНОСТИ

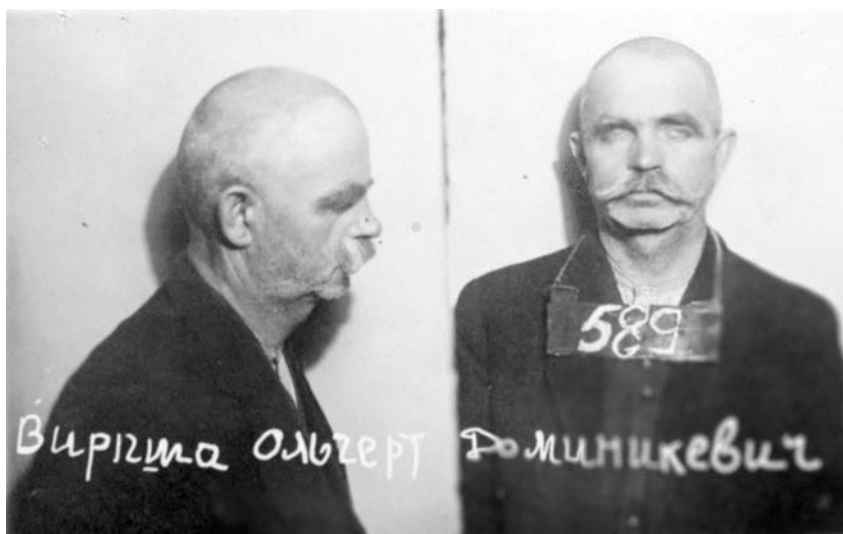
Лисов /

6/11

5 listopada 1940 r. – Nakaz przewiezienia Jerzego Krügera do rówieńskiego więzienia NKWD

5 листопада 1940 р. – Документ про необхідність етапування Єжи Крюгера до Рівненської в'язниці НКВС

Архів УСБУ у Рівненській області. ФП. Спр. 15162. Контрольно-наглядова справа. Арк. 43.

Kwiecień 1940 r. – Więzienne zdjęcie Olgierda Wirpsy
Квітень 1940 р. – Ольгерд Вірпша після арешту

Архів УСБУ у Рівненській області. ФП. Спр. 15162. Т. III. Арк. 181А.

Olgierd Wirpsza

Olgierd Wirpsza (w aktach sprawy jego imię zostało zapisane przez funkcjonariuszy NKWD po rosyjsku jako Ольгерд, a nazwisko podano jako Вирбша oraz kilka razy jako Вирпш) urodził się w 1886 r. w Bobrujsku w guberni mińskiej. Jego ojciec, Dominik Wirpsza, pracował jako agent Rosyjskiego Towarzystwa Ubezpieczeń. Wiadomo, że zmarł w 1916 r. Matka, Kazimiera Wirpsza, gospodyni domowa, zmarła w 1923 r. Rodzina Wirpszów wychowywała: Kazimierza (ur. w 1874 r.), Stanisława (ur. w 1880 r.), Bronisława (ur. w 1875 r.), Jana (ur. w 1890 r.), Władysława (rok urodzenia nie jest znany), Zofię (ur. w 1883 r.) i Olgierda.

Z akt sprawy karnej Olgierda Wirpsy możemy dowiedzieć się, że skończył rolniczą szkołę techniczną, pracował w rolnictwie, a w latach 1915–1917 był podporucznikiem w armii carskiej. W 1919 r. został powołany do Wojska Polskiego, w którym również służył w stopniu podporucznika do końca wojny z bolszewikami.

Na początku II wojny światowej bracia Olgierda Kazimierz i Jan mieszkali w Ołyce i żyli z handlu. Bracia Stanisław i Bronisław mieszkali w Gdyni i również zajmowali się handlem. Brat Władysław pracował jako fotograf, a mieszkał w Swierdłowsku (obecnie Jekaterynburg) przy ulicy Łunaczarskiego 240.

W Równem Olgierd Wirpsza posiadał kilka sklepów i mieszkał przy ulicy Kruczej 11 (obecnie część tej ulicy to zaułek Ostapa Weresaja) z żoną Walentyną, córką Adama i Wiktorii z Borkowskich Zabiełło herbu Topór-Zabiełło (ur. w 1901 r.) i dziećmi: Zygmuntem (ur. w 1928 r.), Jerzym (ur. w 1931 r.) i Ireną (ur. w 1933 r.).

3 kwietnia 1940 r. Olgierd Wirpsza został aresztowany przez Wydział 3 Zarządu Bezpieczeństwa Państwowego NKWD w Obwodzie Rówieńskim i osadzony w więzieniu w Równem. W czasie aresztowania skonfiskowano mu złotą biżuterię i pieniądze w kwocie 501 złotych 50 groszy, a także 4 carskie ruble i 95 kopiejek w srebrze.

Na pierwszym przesłuchaniu, które odbyło się 5 kwietnia 1940 r., Olgierd Wirpsza przyznał się, że jest członkiem Związku Walki Zbrojnej, do którego został zwербowany w pierwszej połowie lutego 1940 r. przez Kazimierza Jaźwińskiego. Werbunek odbył się w mieszkaniu Jaźwińskiego, gdzie gospodarz, znając Olgierda Wirpszę jako patriotę, poinformował go, że w mieście działa podziemna polska organizacja i zaproponował, aby stanął na czele jednego z jej oddziałów oraz był zastępcą Jerzego Krügera. W tym miejscu w aktach śledztwa pojawiają pewne różnice w zeznaniach więźniów. Wiemy już, że sam Kazimierz Jaźwiński i inni członkowie rówieńskiego ośrodka ZWZ nazywali go kierownikiem obwodu działającego w Równem. Natomiast Olgierd Wirpsza w trakcie przesłuchania powiedział, że Kazimierz Jaźwiński kierował nie obwodem, lecz okręgiem, do którego należały tereny od Krzemieńca do Sarn, a na czele organizacji obejmującej miasto Równe stał Jerzy Krüger.

Na polecenie Jerzego Krügera Olgierd Wirpsza miał zebrać wiadomości o rozmieszczeniu jednostek Armii Czerwonej oraz o wszystkich magazynach z żywnością, mundurami, bronią i amunicją położonych na terenie Równego, a także w Krzemieńcu, Dubnie, Łucku i Sarnach. Ponadto Wirpsza musiał znaleźć do swojej piątki zaufane osoby.

Śledczy jednostki Głównego Zarządu Bezpieczeństwa Państwowego NKWD ZSRR, porucznik безпеки Połuchin, starał się wyciągnąć od więźnia informacje dotyczące innych członków organizacji. Jednak ten twierdził, że poza Kazimierzem Jaźwińskim i Jerzym Krügerem nikogo nie zna.

Zgadając się z aktem oskarżenia, Olgierd Wirpsza w trakcie przesłuchania 10 kwietnia 1940 r. zaznaczył, że nie był aktywnym członkiem podziemia i poleconych mu przez Jerzego Krügera zadań nie wykonał.

Pół roku później, 20 września 1940 r. w konfrontacji z Kazimierzem Jaźwińskim, Wirpsza prawie dosłownie powtórzył zeznania złożone na początku kwietnia 1940 r., które potwierdził również Kazimierz Jaźwiński.

We wniosku oskarżycielskim z 1 października 1940 r. napisano: «Wirpsza Olgierd s. Dominika (...) jest oskarżony o to, że (...) przynależał do dowództwa organizacji w mieście Równem, czyli o przestępstwa z art. 54–2, 54–11 KK USRR».

Rówieński Sąd Obwodowy, którego wyjazdowe posiedzenie odbyło się w Dubnie 22–23 listopada 1940 r., skazał Olgierda Wirpszę na 10 lat poprawczych obozów pracy, konfiskatę mienia oraz pozbawienie praw obywatelskich na okres trzech lat.

6 grudnia 1940 r. Olgierd Wirpsza skierował do Sądu Najwyższego USRR wniosek kasacyjny. Jednak postanowieniem Kolegium Kryminalnego Sądu Najwyższego USRR z dnia 7 marca 1941 r. decyzję sądu pozostawiono bez zmian.

W aktach śledztwa, w oparciu o które napisano ten szkic biograficzny, zachował się dokument opatrzone klauzulą «Ścisłe tajne». 30 czerwca 1950 r. został on wysłany majorowi Gusiewowi, kierownikowi Wydziału 7 Zarządu Bezpieczeństwa Państwowego Ministerstwa Bezpieczeństwa Państwowego w Obwodzie Rówieńskim, a następnie do Zarządu Ministerstwa Bezpieczeństwa Państwowego w Obwodzie Bobrujskim na Białorusi. Jego treść brzmi następująco: «W czasie Wojny Ojczyźnianej przeciwko hitlerowskim okupantom, wojska sowieckie na terenie Niemiec wśród innych trofeów zabrały też dokumenty archiwalne organów Ministerstwa Bezpieczeństwa Państwowego, które dotyczą m.in. Olgierda Wirpszy, s. Dominika. Prosimy o potwierdzenie zamieszkania Wirpszy w mieście Równem i poin-

formowanie o tym, jakie konkretne dokumenty o nim są w waszej dyspozycji, ponieważ jest możliwe, że Wirpsza w okresie Wojny Ojczyźnianej mieszkał na terenach czasowo okupowanych przez Niemców w poprzednim miejscu swojego zamieszkania i mógł być wykorzystywany przez wywiad niemiecki». Jednak funkcjonariuszom Zarządu MBP w Obwodzie Rówieńskim i Obwodzie Bobrujskim (przypominamy, że Wirpsza urodził się w Bobrujsku) nie udało się ustalić miejsca pobytu Olgierta Wirpszy.

Według postanowienia Prokuratury Obwodu Rówieńskiego z dnia 30 grudnia 1993 r., wobec Olgierta Wirpszy zastosowano art. 1 Ustawy USRR «O rehabilitacji ofiar represji politycznych na Ukrainie» z dnia 17 kwietnia 1991 r.

Poszukując informacji o dalszych losach Olgierta Wirpszy 1 lutego 2018 r. trafiliśmy na stronę internetową Zygmunta Wirpszy, ur. w 1928 r. w Równem, emerytowanego wykładowcy, profesora nadzwyczajnego Uniwersytetu Techniczno-Humanistycznego im. Kazimierza Pułaskiego w Radomiu (dzisiejsza nazwa uczelni, wcześniej – Wyższa Szkoła Inżynierska, Politechnika Radomska i in.). W tym samym czasie redakcja wysłała wiadomość na adres znaleziony na stronie. I już 2 lutego dostała odpowiedź na maila, w temacie którego napisane było: «Olgiert Wirpsza – mój ojciec».

Zygmunt Wirpsza podzielił się z nami wspomnieniami o ojcu, życiu na Wołyniu oraz kazachstańskim zesłaniu, które zostały opublikowane na łamach «Monitora Wołyńskiego». Niestety nie dożył tej publikacji – zmarł w Warszawie w 2021 r. w wieku 92 lat.

We wspomnieniach syn zaznaczył m.in., że Olgiert Wirpsza był jednym z dwanaściorga dzieci Dominika i Kazimiery Wirpszów. W aktach śledztwa wymienionych zostało tylko sześcioro rodzeństwa – podajemy ich imiona wyżej. W wieku poborowym został wysłany do wojska do miejscowości Kokanda w Uzbekistanie.

Po wytyczeniu granicy polsko-sowieckiej w 1921 r. Dominik Wirpsza ściągnął swoje dzieci do Polski. Wrócili wszyscy oprócz jednego syna, Władysława, który ożenił się i pozostał w Swierdłowsku, o czym pisaliśmy już wyżej.

Olgiert Wirpsza założył sklepy w Ołyce, Zdobunowie oraz Równem. Jak wspominał Zygmunt Wirpsza, prowadził je umiejętnie i miał poważanie wśród innych kupców.

Na wiosnę 1940 r. do mieszkania Wirpszów wprowadził się sowiecki porucznik, rodzina musiała przenieść się do domu na przedmieściu. 3 kwietnia Olgierta Wirpszę aresztowało NKWD.

Jego żonę i dzieci 13 kwietnia 1940 r. załadowano do wagonów bydłych i wywieziono do stacji Bułajewo Kolei Transsyberyjskiej na północy Kazachstanu. Następnie przetransportowano ich 25 km dalej (od kolei), do wsi Zarosłoje, gdzie trafiło około dziesięciu polskich rodzin. Walentyna z trojgiem dzieci i jeszcze pięcioma zesłańcami zamieszkała w ziemiance. Jesienią przenieśli się do chaty, zbudowanej z żerdzi uszczelnionych suchym nawozem i ziemią. Żyli ze sprzedawania rzeczy, które przywieźli ze sobą, póki się nie skończyły. W 1942 r. przenieśli się do Bułajewa i tam zamieszkali w wynajętym mieszkaniu.

Wkrótce z łagru na skutek podpisania Układu Sikorski-Majski wyszedł Olgiert Wirpsza, przyjechał do żony i dzieci do Bułajewa. Kilka tygodni później wraz z rodziną pojechał do Taszcentu, skąd udał się do Buzułuku, na miejsce zbiórki Armii Andersa, Walentyna z dziećmi – do Dżambułu.

Po wojnie trafił do Anglii. W 1947 r. powrócił do Polski. Trochę wcześniej przyjechała tu rodzina, która zatrzymała się najpierw w Radomiu, a następnie wszyscy razem zamieszkali we Wrocławiu. Olgiert Wirpsza pracował w Zakładach Mięsnych jako kasjer. Zmarł w 1961 r. Pochowany jest we Wrocławiu, na cmentarzu parafialnym św. Wawrzyńca przy ul. Bujwida.

Ольгерд Вірпша

Ольгерд Вірпша (в матеріалах справи енкаведисти записували його ім'я як Ольгерт, а прізвище російською – як Вирбша або Вирпш) народився 1886 р. у Бобруйську Мінської губернії. Його батько Домінік Вірпша працював агентом Російського страхового товариства. Відомо, що він помер 1916 р. Мати Казимира Вірпша – домогосподарка, померла 1923 р. Родина Вірпшів виховувала Казімежа (1874 р. н.), Станіслава (1880 р. н.), Броніслава (1875 р. н.), Яна (1890 р. н.), Владислава (рік народження не відомий), Софію (1883 р. н.) та Ольгерда.

В архівно-слідчій справі Ольгерда Вірпші зазначено, що він закінчив сільсько-господарське технічне училище, працював у сільськогосподарській галузі Середньої Азії та України, а в 1915–1917 рр. був підпоручиком у царській армії. 1919 р. його призывали до лав Війська Польського, де він служив до завершення війни з більшовиками також у званні підпоручика.

На початку Другої світової війни брати Ольгерда Казімеж та Ян мешкали в Олиці й займалися торгівлею. Брати Станіслав та Броніслав проживали у Гдині й також займалися торгівлею. Брат Владислав працював фотографом, він жив у Свердловську на вулиці Луначарського, 240 (тепер Єкатеринбург).

У Рівному Ольгерд Вірпша мав кілька магазинів і проживав на вулиці Круча, 11 (її частина – це нині провулок Остапа Вересая) із дружиною Валентиною Забелло, дочкою Вікторії Борковської й Адама Забелло, герба Топор-Забелло (1901 р. н.), і дітьми: Зигмунтом (1928 р. н.), Єжи (1931 р. н.) та Іреною (1933 р. н.).

3 квітня 1940 р. Ольгерда Вірпшу арештував 3-й відділ УДБ УНКВС у Рівненській області й доправив до в'язниці в Рівному. Під час арешту в нього вилучили золоті прикраси та гроші на загальну суму 501 злотий 50 грошів, а також чотири царських рублі та 95 копійок сріблом.

На першому допиті, що відбувся 5 квітня 1940 р., Ольгерд Вірпша зізнався в тому, що є учасником Союзу збройної боротьби, куди його завербував Казімеж Язвінський у першій половині лютого 1940 р. Вербування відбулося на квартирі Язвінського, де той, знаючи Ольгерда Вірпшу як патріота, повідомив, що в місті діє підпільна польська організація, і запропонував очолити один із її відділів та стати заступником Єжи Крюгера. І тут маємо певні розбіжності у свідченнях в'язнів. Попри те, що сам Казімеж Язвінський та інші учасники рівненського осередку СЗБ називали його керівником обводу, що діяв у Рівному, Ольгерд Вірпша зазначав, що Казімеж Язвінський керував не обводом, а округом, до якого входила територія від Кременця до Сарн. А організацію, що охоплювала Рівне, очолював Єжи Крюгер.

Виконуючи завдання Крюгера, Ольгерд Вірпша мав зібрати відомості про дислокацію частин Червоної армії та всі склади продуктів, обмундирування, зброї і боеприпасів, що містилися на території Рівного, а також у Кременці, Дубні, Луцьку та Сарнах. Окрім цього, Ольгерд Вірпша мав підібрати п'ятірку надійних осіб.

Від в'язня слідчий слідчастини ГУДБ НКВС СРСР, лейтенант держбезпеки Полухін намагався дізнатися дані про інших учасників організації. Проте той стверджував, що нікого, крім Казімежа Язвінського та Єжи Крюгера, не знав.

Погоджуючись із висунутим обвинуваченням, на допиті 10 квітня 1940 р. Ольгерд Вірпша зазначив, що не був активним учасником підпілля й так і не виконав завдання, поставлені Єжи Крюгером.

Через півроку, 20 вересня 1940 р., на очній ставці з Казімежом Язвінським Ольгерд Вірпша майже дослівно повторив свідчення, надані на початку квітня 1940 р., які підтвердив Казімеж Язвінський.

В обвинувальному висновку, датованому 1 жовтня 1940 р., зазначено: «Вірпша Ольгерд Домінікович (...) звинувачується в тому, що (...) входив до складу керівництва організації в Рівному, тобто у злочинах, передбачених ст. 54–2, 54–11 КК УРСР».

Вироком Рівненського обласного суду, виїзне засідання якого відбулося 22–23 листопада в Дубні, Ольгерда Вірпшу засуджено до 10 років виправно-трудових таборів з обмеженням у громадянських правах на три роки та конфіскацією майна.

6 грудня 1940 р. засуджений звернувся до Верховного Суду УРСР із касаційною скаргою. Проте ухвалою Кримінальної колегії Верховного Суду УРСР від 7 березня 1941 р. вирок суду залишено без змін.

В архівно-слідчій справі, яка стала джерелом написання цього нарису, зберігся документ із грифом «Цілком таємно», надісланий 30 червня 1950 р. начальнику 7-го відділу управління МДБ Рівненської області, майору Гусеву, а згодом і в управління МДБ Бобруйської області, такого змісту (подаємо без змін мовою оригіналу): «В период Отечественной войны с немецко-фашистскими захватчиками, Советскими войсками на территории Германии в числе других трофейных документов, были захвачены архивные документы органов МГБ, по которым проходит Вирбша Ольгерд Доминикович. Просим установить на жительство в гор. Ровно Вирбша и сообщить какими Вы на него располагаете (...) материалами, так как не исключена возможность что Вирбша в период Отечественной войны проживал на временно оккупированной немцами территории по месту прежнего своего жительства и мог использоваться немецкими разведорганами». Однак працівникам УМДБ у Рівненській та Бобруйській областях (нагадаємо, що Вірпша був уродженцем Бобруйська) так і не вдалося встановити місцезнаходження Ольгерда Вірпші.

Заклученням прокуратури Рівненської області від 30 грудня 1993 р. на Ольгерда Вірпшу поширюється дія ст. 1 Закону УРСР «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» від 17 квітня 1991 р.

Шукаючи інформацію про подальшу долю Ольгерда Вірпші, 1 лютого 2018 р. ми натрапили на сайт Зигмунта Вірпші, уродженця Рівного (1928 р. н.), надзвичайного професора Технічно-гуманітарного університету імені Казімежа Пуласького (колишні назви цього навчального закладу: Вища школа інженерів, Радомська політехніка та ін.). Того ж дня редакція газети «Волинський монітор» написала лист на подану на сайті адресу і вже 2 лютого отримала у відповідь мейл, у темі якого було зазначено: «Ольгерд Вірпша – мій батько».

Зигмунт Вірпша поділився з нами спогадами про батька, життя на Волині та казахстанське заслання, які згодом було опубліковано на сторінках «Волинського монітора». На жаль, він не довжив до виходу цієї книги – помер у 2021 р. у Варшаві, маючи 92 роки.

У спогадах син зазначив, що Ольгерд Вірпша був одним із дванадцяти дітей Домініка й Казимири Вірпшів. У кримінальній справі згадано тільки шестеро братів та сестер – їхні імена ми подали вище. У призовному віці його забрали до війська, служив у Коканді в Узбекистані.

Після встановлення польсько-радянського кордону в 1921 р. Домінік Вірпша зібрав своїх дітей у Польщі. Повернулися всі, окрім Владислава, який одружився й залишився у Свердловську, про що ми писали на початку цього тексту.

Ольгерд Вірпша відкрив магазини в Олиці, Здолбунові та Рівному. Як згадував Зигмунт Вірпша, батько керував ними впевнено та мав повагу серед місцевих купців.

Навесні 1940 р. у квартиру Вірпшів вселився радянський лейтенант, родина була змушена перебраться до будинку в передмісті. 3 квітня Ольгерда Вірпшу арештував НКВС.

Його дружину та дітей 13 квітня 1940 р. запхали до вагонів для худоби і вивезли на станцію Булаєво Транссибірської магістралі на півночі Казахстану. Звідти перевезли на 25 км далі (від залізниці), до села Зарослоє, куди потрапили ще близько десяти польських родин. Валентина з дітьми та ще п'ять засланців поселилися в землянці. На осінь вони перебралися до хати, зведеної з жердин, укладених парами навперемін, простір між ними було заповнено сухим кізяком і землею. Жили з продажу речей, які привезли із собою, доки вони не скінчилися. У 1942 р. переїхали на станцію Булаєво, де оселилися у знятій квартирі.

Невдовзі після підписання угоди Сікорський-Майський із табору вийшов Ольгерд Вірпша. Він приїхав до дружини та дітей до Булаєва. Через кілька тижнів разом із родиною виїхав до Ташкента, звідки подався до Бузулука, де був пункт збору Армії Андерса, а Валентина з дітьми – до Джамбула.

Після війни Ольгерд Вірпша потрапив до Англії. У 1947 р. повернувся до Польщі. Трохи раніше за нього сюди перебралася родина, яка спочатку мешкала в Радомі. Згодом усі разом переїхали до Вроцлава. Ольгерд Вірпша працював на м'ясопереробному заводі касиром. Помер у 1961 р. Похований у Вроцлаві на парафіяльному кладовищі Святого Лаврентія на вулиці Буйвіда.

42

УТВЕРЖДАЮ

НАЧАЛЬНИК 3 ОТДЕЛА УГБ УНКВД ПО РОВЕНСКОЙ ОБЛ.
СТ. ЛЕЙТЕНАНТ ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

/ ПОПОВ /

" 4 " апреля 1940 года.

ПОСТАНОВЛЕНИЕ

/ На сдачу ценностей /

гор. Ровно " 4 " апреля 1940 года.

Я, Оперуполномоченный 2 Отделения 3 Отдела УГБ УНКВД по Ровенской Области – ГОРБАЧ, рассмотрев материалы обыска у арестованного ВИРША Ольгерта Доминиковича

НАШЕЛ

Во время производства обыска у арестованного ВИРША О.Д. было изъято:

1. Два кольца золотых с тремя камнями каждое.
2. Один крест золотой.
3. Один крест желтого металла.
4. Религиозный значок с цепкой желтого металла.
5. Часы карманные на ходу фирма "Омега" № 8098/88
6. Денег серебрянных царской чиканки на сумму 4 р. 95 коп.
7. Денег никелевых польских злот на сумму 24 злот. 50 ц.
8. Польских злот бумажных на сумму 474 злот. злот.

ПОСТАНОВИЛ:

Указанные выше ценности изъятые при производстве обыска у арестованного ВИРША Ольгерта Доминиковича сдать на хранение в Финотдел УНКВД по Ровенской Области.

ОПЕРУПОЛНОМОЧЕННЫЙ 2 ОТД 3 ОТДЕЛА УГБ УНКВД
по Ровенской Области

ГОРБАЧ /

СОГЛАСЕН: НАЧАЛЬНИК 2 ОТД 3 ОТДЕЛА УГБ УНКВД ПО Р.О.
СЕРЖАНТ ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

КАРЕВ /

4 kwietnia 1940 r. – Postanowienie o przekazaniu cennych rzeczy,
skonfiskowanych Olgierdowi Wirpszy podczas aresztowania
4 квітня 1940 р. – Постанова про здачу цінностей, вилучених під час обшуку в Ольгерда Вірпші

Архів УСБУ у Рівненській області. ФП. Спр. 15162. Т. I. Арк. 42.

017 888

СЕКРЕТАРИАТ
18 июля 1950

197.

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО
Литер "А"
Знак № _____

НАЧАЛЬНИКУ 7 ОТДЕЛА УПРАВЛЕНИЯ МГБ
РОВЕНСКОЙ ОБЛАСТИ - МАЮРУ

тов. ГУСЕВУ

Здесь.

В ноябре месяце 1940 года Управлением МГБ Ровен-
ской области по ст. 54-2/54 - II УК УССР, был арестован и
осужден на 10 лет ИТЛ - гр-н ВИРША Ольгерт Доминикович,
1886 года рождения, уроженец гор. Вобруйска, Вобруйской области,
проживал в гор. Ровно по улице Круча № 11.

В период Отечественной войны с немецко-фашистскими
захватчиками, Советскими войсками на территории Германии в
числе других трофейных документов, были захвачены архивные
документы органов МГБ, по которым проходит ВИРША Ольгерт До-
миникович.

Просим установить на жительстве в гор. Ровно-ВИРША
и сообщить какими В. на него располагаете к/материалами, так
как не исключена возможность, что ВИРША в период Отечественной
войны проживал на временно- оккупированной немцами террито-
рии по месту прежнего своего жительства и мог использоваться
немецкими разведорганами.

О результатах установок и наличии имеющихся на
него к/материалов, просим сообщить нам.

НАЧАЛЬНИК ИНСПЕКЦИИ ПРИ НАЧАЛЬНИКЕ УМГБ
РОВЕНСКОЙ ОБЛАСТИ - ПОДПОЛКОВНИК

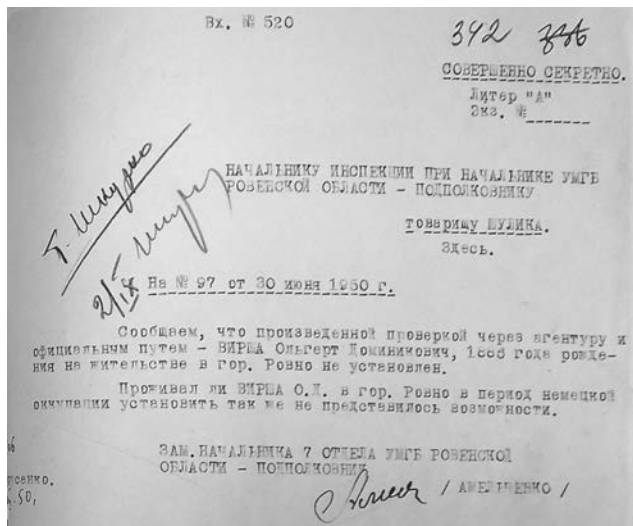
/МУЛИКА/

Всего: 1/1/1

30 czerwca 1950 r. – List naczelnika inspekcji przy Zarządzie Ministerstwa Bezpieczeństwa Państwowego (MGB) w Obwodzie Rówieńskim podpułkownika Szuliki do kierownika Wydziału 7 Zarządu MGB w Obwodzie Rówieńskim majora Gusiewa z prośbą o potwierdzenie zamieszkania Olgierda Wirpsy na terenie okupowanym przez hitlerowców oraz znalezienie związanych z nim dokumentów

30 червня 1950 р. – Лист начальника інспекції при начальнику УМДБ Рівненської області, підполковника Шуліки до начальника 7-го відділу управління МДБ Рівненської області, майора Гусева про встановлення факту проживання Ольгерда Вірпші на тимчасово окупованій території та наявність матеріалів, що його компрометують

№ 29

2 października 1950 r. – Odpowiedź majora Gusiewa na list naczelnika inspekcji przy Zarządzie MGB w Obwodzie Rówieńskim podpułkownika Szuliki
2 жовтня 1950 р. – Відповідь майора Гусєва на лист начальника інспекції при начальнику УМДБ Рівненської області, підполковника Шуліки

Архів УСБУ у Рівненській області. ФП.
Спр. 15162. Т. III. Арк. 342.

№ 30

Zdjęcia z rodzinnego archiwum Zygmunta Wirpszy.
Фото із сімейного архіву Зигмунта Вірпші.

Rodzina Wirpszów na majówce w 1936 r. Wołyń.
Olgierd Wirpsza – z prawej (z wąsami). Zygmunt Wirpsza siedzi z lewej, w białym ubranku.
Родина Вірпшів на пікніку в 1936 р. Волинь.
Ольгерд Вірпша – справа (з вусами). Зигмунт Вірпша – зліва, в білому одязі

Olgierd Wirpsza. Równe. Ok. 1937 r.
Ольгерд Вірпша. Рівне. Приблизно 1937 р.

Walentyna Wirpsza z synami Zygmuntem (z lewej) i Jerzym.
Równe, ul. 3 Maja. Ok. 1937 r.
Валентина Вірпша із синами Зигмунтом (зліва) та Єжи.
Рівне, вулиця 3 Мая. Приблизно 1937 р.

Grupa zesłańców w ziemiance we wsi Zarosłoje. Zygmunt Wirpsza – pierwszy z prawej.
Nad nim matka, Walentyna Wirpsza. 1940 r.
Група засланців у землянці в селі Зарослоє. Зигмунт Вірпша – перший справа.
Над ним – мама Валентина Вірпша. 1940 р.

Olgierd Wirpsza w Libanie w Armii Andersa (trzeci od lewej). Ok. 1943 r.
Ольгерд Вірпша в Лівані в Армії Андерса (третій зліва). Приблизно 1943 р.

Walentyna Wirpsza. Kazachstan.
Джамбул. 1943 р.
Валентина Вірпша. Казахстан.
Джамбул. 1943 р.

Wrocław. Po powrocie z Kazachstanu
Вроцлав. Після повернення з Казахстану

Olgierd Wirpsza. Wrocław. Lata 1950–1960.
Ольгерд Вірпша. Вроцлав. 1950–1960 рр.

Spotkanie rodziny po śmierci Olgierda Wirpsy. Wrocław, 1961 r.
З'їзд родини після смерті Ольгерда Вірпші. Вроцлав. 1961 р.

Kwiecień 1940 r. – Więzienne zdjęcie Jana Tryby
Квітень 1940 р. – Ян Триба після арешту

Архів УСБУ у Рівненській області. ФП. Спр. 15162. Т. III. Арк. 181В.

Jan Tryba

Jan Tryba (w aktach sprawy karnej jego imię zostało zapisane przez funkcjonariuszy NKWD po rosyjsku jako Иван) urodził się w 1904 r. we wsi Piratyn w powiecie dubieńskim guberni wołyńskiej. Jego ojciec, Adam Tryba, był robotnikiem w cukrowni w Żytyniu. Zmarł w tym samym roku, gdy Jan się urodził. Matka, Zofia Tryba, była gospodynią domową. Zmarła w 1916 r. w Żytyniu. Jan miał siostrę Franciszkę (ur. w 1903 r.), która na początku II wojny światowej mieszkała w Leningradzie i nie utrzymywała kontaktów z bratem.

Wiadomo, że Jan skończył sześć klas gimnazjum w Równem. Od 1924 r. do 17 września 1939 r. służył w Wojsku Polskim, przez ostatnie 11 lat w stopniu plutonowego. Został odznaczony przez państwo polskie Medalem za Długoletnią Służbę.

W Równem Jan mieszkał od 1922 r. Do 1925 r. pracował w zakładzie bryczek konnych. Ożeniwszy się z Zofią (ur. w 1905 r., nazwisko panieńskie nie jest nam znane), zamieszkał przy ulicy Nowy Świat 3, m. 2. Małżonkowie wychowywali dwóch synów. W momencie aresztowania Jana Tryby jego starszy syn Mieczysław skończył sześć lat, a młodszy Eugeniusz miał sześć miesięcy.

Jak wiadomo, po sowieckiej agresji 17 września 1939 r. wszyscy żołnierze Wojska Polskiego stali się bezrobotni, a tym samym nie mieli środków na utrzymanie. Na życie zarabiali ciężką fizyczną pracą. Część z nich nielegalnie przedostała się na Węgry, próbując dołączyć do Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie tworzonych przez Rząd RP na emigracji. Inni, pozostający na okupowanych terenach, często działali w organizacjach podziemnych, które powstawały w miastach i miasteczkach dawnych wschodnich województw Polski.

Niektórzy z nich, tracąc nadzieję na odzyskanie przez Polskę niepodległości, byli ostrożni w stosunku do radykalnych pomysłów na wyzwolenie spod okupacji bolszewickiej. Do nich należał również Jan Tryba. W marcu 1940 r. Jan Jaźwiński poinformował go o założeniu w Równem ośrodka Związku Walki Zbrojnej. Jak później opowiadał Jan Tryba, nie uwierzył słowom Jaźwińskiego o tym, że zbrojne powstanie przygotowywane przez ZWZ doprowadzi do odzyskania niepodległości przez Polskę.

Na przesłuchaniu mającym miejsce 27 kwietnia 1940 r. Jan Jaźwiński powiedział: «Po przyjeździe Wita w drugiej połowie lutego, rozmawiałem o powstającej organizacji z Janem Trybą, który mieszka w tym samym domu, co ja. W czasie niejednokrotnych moich wizyt w jego mieszkaniu, opowiadałem mu o powstającej polskiej organizacji, krótko przedstawiłem mu jej cele i powiedziałem, że priorytetowym zadaniem jest rekrutacja ludzi do organizacji. Tryba nie dał konkretnej zgody na wstąpienie do organizacji, ale też i nie odmówił, więc zleciłem mu znalezienie ludzi dla zwerbowania ich do organizacji, których miał mi rekomendować».

Po aresztowaniu Jan Tryba przyznał, że Jan Jaźwiński rozumiał jego wahania, ponieważ miał dwoje małych dzieci i żonę, które potrzebowały opieki. Jan Jaźwiński i Jan Tryba postanowili, że Tryba nie będzie wstępować do ZWZ, ale wybierze kandydatów do utworzenia piątki, którą będzie kierował Jaźwiński.

Wśród zaproponowanych przez Jana Trybę kandydatów był sierżant Edmund Szanawa, który mieszkał na Grabniku i po sowieckiej agresji pracował w kinie «Komintern» oraz podoficerowie Ludwik Brzuska i Wacław Balcorowiak mieszkający przy ulicy Białej. Balcorowiak pracował jako ładowacz na stacji kolejowej.

Jednak po rozmowie z Janem Jaźwińskim żaden z byłych wojskowych nie zgodził się dołączyć do podziemia. Według nich pomysł obalenia władz okupacyjnych przez zbrojne powstanie był zbyt ulotny i nierealny.

27 kwietnia 1940 r., czyli w tym samym dniu, kiedy Jan Jaźwiński złożył zeznania, Jan Tryba został aresztowany przez Wydział 3 Zarządu Bezpieczeństwa Państwowego NKWD w Obwodzie Rówieńskim i osadzony w rówieńskim więzieniu NKWD. W czasie aresztowania i rewizji skonfiskowano mu dowód osobisty, cztery zaświadczenia wydane na jego nazwisko, 719 złotych w banknotach i 125 złotych srebrem, a także dwa złote pierścionki. Pieniądze i biżuterię przekazano na przechowanie do Wydziału Finansowego Zarządu NKWD w Obwodzie Rówieńskim.

W sprawie Jana Tryby odbyło się tylko jedno przesłuchanie. Miało ono miejsce 28 kwietnia 1940 r., a już 7 maja oskarżono go o to, że był aktywnym członkiem «polskiej nacjonalistycznej antysowieckiej organizacji podziemnej». Więzień nie przyznał się do winy, twierdząc, że zgody na udział w organizacji nie dawał. Powiedział jednak: «Jako osoba wrogo nastawiona wobec władz sowieckich byłem zwolennikiem tej polskiej organizacji antysowieckiej i pośrednio prowadziłem w niej działania antysowieckie».

Wyrokiem Rówieńskiego Sądu Obwodowego, którego wyjazdowe posiedzenie odbyło się w dniach 22–23 listopada w Dubnie, zgodnie z art. 54-2, 54-11 KK USRR Jan Tryba został skazany na osiem lat poprawczych obozów pracy, pięć lat pozbawienia praw obywatelskich oraz konfiskatę mienia.

6 grudnia 1940 r., podobnie jak pozostali skazani w śledztwie wobec członków rówieńskiego ośrodka ZWZ–1, Jan Tryba zwrócił się do Sądu Najwyższego USRR z prośbą o kasację, w której przyznał się do winy i prosił o złagodzenie kary. Według postanowienia Kolegium Kryminalnego Sądu Najwyższego USRR z dnia 7 marca 1941 r. decyzję sądu pozostawiono bez zmian.

Dalszy los Jana Tryby i jego rodziny jest nam nieznany. Poszukując informacji o nich znaleźliśmy w sieci zdjęcie grobu na Cmentarzu Komunalnym nr 2 w Poznaniu. Są w nim pochowani Jan Tryba (1904–1978), Zofia Tryba (1905–1992) oraz Franciszka Slesar z d. Tryba (1903–1965). Zbieżność imion i nazwisk oraz roku urodzenia wszystkich trojga pozwalają nam stwierdzić, że jest to bohater tego tekstu, któremu udało się przetrwać w sowieckich łagrach, jego żona oraz siostra.

W aktach śledztwa w sprawie Jana Tryby zachował się dokument opatrzony klauzulą «Ściśle tajne» nadesłany 11 maja 1950 r. majorowi Gusiewowi, kierownikowi Wydziału 7 Zarządu Bezpieczeństwa Państwowego Ministerstwa Bezpieczeństwa Państwowego w Obwodzie Rówieńskim (o analogicznym dokumencie pisaliśmy w szkicu biograficznym o Olgierdzie Wirpszy). Jego treść brzmi następująco: «W czasie Wojny Ojczyźnianej przeciwko hitlerowskiemu okupantom, wojska sowieckie na terenie Niemiec wśród innych trofeów zdobyły też dokumenty archiwalne organów Ministerstwa Bezpieczeństwa Państwowego, które dotyczą m.in. Jana Tryby, s. Adama. W związku z tym, że znalezione dokumenty mają wartość operacyjną prosimy o potwierdzenie zamieszkania obywatela Jana Tryby w Waszym rejonie». W odpowiedzi na ten list, wysłany we wrześniu 1950 r. kierownikowi inspekcji przy dowódcy Zarządu MBP w Obwodzie Rówieńskim towarzyszowi Szulice podano, że Jan Tryba w Równem nie mieszka.

Według postanowienia Prokuratury Obwodu Rówieńskiego z dnia 18 stycznia 1994 r. wobec Jana Tryby zastosowano art. 1 Ustawy USRR «O rehabilitacji ofiar represji politycznych na Ukrainie» z dnia 17 kwietnia 1991 r.

Ян Триба

Ян Триба (у матеріалах справи енкаведисти записували його ім'я як Іван) народився 1904 р. у селі Пирятин Дубенського повіту Волинської губернії. Його батько Адам Триба працював робітником на цукровому заводі в Житині. Він помер того ж року, коли Ян з'явився на світ. Матір Софія Триба була домогосподаркою. Померла 1916 р. у Житині. Ян мав сестру Францішку (1903 р. н.). На початку Другої світової війни вона мешкала в Ленінграді й не підтримувала зв'язку з братом.

Відомо, що Ян закінчив шість класів Рівненської гімназії. З 1924 до 17 вересня 1939 р. він служив у польській армії, останні 11 років у званні плутонового (відповідник звання молодшого сержанта). За багаторічну службу отримав медаль від польського уряду.

У Рівному Ян жив із 1922 р. До 1925 р. він працював в екіпажній майстерні. Взявши шлюб із Софією (1905 р. н., дівоче прізвище не відоме), оселився на вулиці Новий світ, 3, кв. 2. Подружжя виховувало двох синів. На момент арешту Яна його старшому синові Мечиславу було шість років, а меншому Євгенію виповнилося шість місяців.

Як відомо, після встановлення радянської влади 17 вересня 1939 р. усі військовослужбовці польської армії опинилися без роботи, відповідно, й без засобів для існування. Звичні до усталеного життя вояки заробляли на життя важкою фізичною працею. Частина з них нелегальним шляхом потрапила до Угорщини, намагаючись приєднатися до військових легіонів, що формувалися під керівництвом еміграцій-

ного уряду. Інші, залишаючись на окупованих територіях, часто долучалися до підпільних угруповань, що виникали в містах і містечках колишніх східних воєводств Польщі. Дехто, втративши надію щодо відновлення Польщі, з обережністю ставився до радикальних ідей позбавлення від більшовицької окупації. Серед таких виявився і Ян Триба. У березні 1940 р. Ян Язвінський поінформував його про створення Союзу збройної боротьби в Рівному. Зі слів Яна Триби, він не вірив словам Язвінського, проте той переконував, що організація підніме збройне повстання проти советів і доб'ється відновлення незалежності Польщі.

На допиті від 27 квітня 1940 р. Ян Язвінський заявив: «После приезда Вита во второй половине февраля, я имел беседу о создаваемой организации с Трибой Иванов, проживающим в том же доме, где и я. Трибе Ивану, у него же на квартире при неоднократных моих посещениях, я ему рассказал что создается польская организация, вкратце посвятил его в задачи организации и заявил, что первоочередной задачей является вербовка людей в организацию. Хотя Триба мне не дал прямого ответа о согласии вступить в организацию, но и не отказался, я поручил ему подбирать людей для вовлечения в организацию и рекомендовать их мне».

Як зізнався після арешту Ян Триба, Язвінський розумів його вагання, адже він мав двох малих дітей і дружину. Ян Язвінський та Ян Триба зупинилися на тому, що Триба сам не буде членом СЗБ, а візьметься за підбір кандидатур для формування п'ятірки, якою керуватиме Ян Язвінський.

Серед запропонованих ним кандидатів були сержант Едмунд Шанава, який мешкав на Грабнику і після встановлення радянської влади працював різноробочим у кінотеатрі «Комінтерн», підофіцери Людвиг Бжуска та Вацлав Бальцоровяк. Останні проживали на вулиці Білій. Вацлав Бальцоровяк працював на залізничній станції вантажником.

Однак після розмови з Яном Язвінським жоден із колишніх військовослужбовців не погодився вступити до лав підпілля. Надто ефемерною і нереальною для них виглядала ідея повалення окупаційної влади шляхом збройного повстання.

Третій відділ УДБ УНКВС у Рівненській області арештував Яна Трибу 27 квітня 1940 р. (того ж дня, коли Ян Язвінський дав проти нього свідчення) і доставив до рівненської в'язниці НКВС. Під час арешту та обшуку в нього вилучили паспорт, чотири довідки на його ім'я, 719 злотих паперовими купюрами і 125 злотих сріблом, а також два золоті перстні. Гроші та прикраси передали на зберігання до фінансового відділу УНКВС у Рівненській області.

Єдиний допит відбувся 28 квітня 1940 р. Уже 7 травня Яну Трибі висунули звинувачення в тому, що він був активним учасником «польської націоналістичної антирадянської підпільної організації». В'язень не визнав своєї провини, заявивши, що згоди на участь в організації не давав. Проте сказав: «Будучи ворожебно настроєний по отношению к Советской власти я был сторонником этой антисоветской польской организации и косвенно проводил в ней антисоветскую работу».

Вироком Рівненського обласного суду, виїзне засідання якого відбулося 22–23 листопада в Дубні, за ст. 54–2, 54–11 КК УРСР Яна Трибу засуджено на вісім років виправно-трудоих таборів з обмеженням у громадянських правах на п'ять років та конфіскацією майна.

6 грудня 1940 р., як і інші фігуранти групової справи, заведеної на членів рівненського осередку СЗБ–1, Ян Триба звернувся до Верховного Суду УРСР з касаційною скаргою, в якій визнав себе винним та попросив зменшити міру покарання.

Ухвалою Кримінальної колегії Верховного Суду УРСР від 7 березня 1941 р. вирок суду залишили без змін.

Подальші долі Яна Триби та членів його родини нам не відомі. Шукаючи інформацію про них, ми знайшли в мережі фото могили на Комунальному цвинтарі № 2 в Познані. Там поховані Ян Триба (1904–1978 рр.), Софія Триба (1905–1992 рр.) та Францішка Слесар, у дівоцтві Триба (1903–1965 рр.). Співпадання імен, прізвищ та років народження дозволяють нам стверджувати, що це герой цього тексту, якому вдалося вижити в радянських таборах, його дружина й сестра.

В архівно-слідчій справі Яна Триби зберігається документ із грифом «Цілком таємно», надісланий 11 травня 1950 р. начальнику 7-го відділу управління МДБ Рівненської області, майору Гусеву (аналогічний документ ми цитували в біографічному нарисі про Ольгерта Вірпшу), наступного змісту: «В период Отечественной войны с немецко-фашистскими захватчиками, на территории Германии Советскими войсками захвачены трофейные документы, в числе которых имеются документы органов МГБ и на гр. Триба И. А. в связи с тем, что из числа захваченных документов последние представляют оперативный интерес, прошу принять меры по установлению на жительство на территории Вашего района гр. Триба И. А.» У відповіді на зазначений лист, датований вереснем 1950 р. та адресований начальнику інспекції при начальнику УМДБ Рівненської області, товаришу Шуліці, зазначено, що Триба Ян Адамович у Рівному не проживає.

Заключенням прокуратури Рівненської області від 18 січня 1994 р. Ян Триба потрапляє під дію ст. 1 Закону УРСР «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» від 17 квітня 1991 р.

"УТВЕРЖДАЮ"

НАЧАЛЬНИК УПРАВЛЕНИЯ ДИП. ПО РОВЕН. ОБЛ.
КАПИТАН ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

/ КРИТОВ /

"24" апреля 1940 года

АРХИВ

Министр / 60

Саниционеру
Прокурору Ровенской Области

"24" апреля 1940 года.

ПОСТАНОВЛЕНИЕ.

/ На арест /

гор. Ровно

"24" апреля 1940 года.

Я, Начальник 2 Отделения 3 Отдела УГБ УНКВД по Ровенской Области - Сержант Госбезопасности - КАРЕВ, рассмотрев поступивший в УНКВД материал в отношении ТРИБА Ивана Адамовича 1904 года рождения, по национальности поляк, проживает в г. Ровно по ул. Новый Свет № 3

НАШЕЛ

Что ТРИБА И.А. является участником антисоветской польской повстанческой организации, которая ставила своей задачей путем вооруженного восстания свергнуть Советскую власть и восстановить быв. польское капиталистическое государство на территории Западной Украины.

ТРИБА И.А. по совместной контрреволюционной деятельности был связан с одним из активных участников данной организации - ЯЗВИНСКИМ Яном, по поручению последнего подготавливал лиц в данную организацию и передавал ЯЗВИНСКОМУ, для осуществления вербовок выше указанную организацию.

ПОСТАНОВИЛ:

ТРИБА Ивана Адамовича АРЕСТОВАТЬ.

НАЧАЛЬНИК 2 ОТДЕЛЕНИЯ 3 ОТДЕЛА УГБ УНКВД
СЕРЖАНТ ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Б.К.С.
/КАРЕВ/

"СОГЛАСЕН"

НАЧАЛЬНИК 3 ОТДЕЛА УГБ УНКВД ПО РОВЕН. ОБЛ.
СТ. ЛЕЙТЕНАНТ ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

/ ПОПОВ /

27 kwietnia 1940 r. – postanowienie o aresztowaniu Jana Tryby
27 квітня 1940 р. – Постанова на арешт Яна Триби

Архів УСБУ у Рівненській області. ФП. Спр. 15162. Т. I. Арк. 60.

1. Фам. <u>Триба</u>		Орган <u>УНКВД Ровенск. обл.</u>
2. Имя <u>Иван</u>		Отдел <u>3-й</u>
3. Отч. <u>Адамович</u>		Окраска <u>ур к-р повес.</u>
4. Год рожд. <u>1906</u>	5. Место рожд. <u>с. Тирятин</u>	Орг. <u>«Связь вооружен. Ровенск.</u>
6. Адрес <u>г. Ровно ул. Новом свет №3</u>		Преступл. _____
7. Место работы, должн., профес. _____		Ст. УК <u>54-2, 54-11</u>
8. Прошл. <u>ур польск. повстан. организаци</u>		Сл. дело № <u>2/521</u>
9. Парт. <u>б/п.</u>	10. Нац. <u>польск.</u>	Арх. № _____
11. Гражд. <u>б/павес.</u>		Аг. дело № _____
12. Арестован <u>24/V</u>	1940 г. Кем. <u>3-й отд. УНКВД</u>	Арх. № _____
13. Содержится в <u>тюрьме г. Ровно</u>		Д-форм. № _____
14. Освобожд. под подписку _____		Арх. № _____
Карточку заполнил <u>5/V</u>		Уч. дело № _____
_____ 1940 г.		Арх. № _____
(подпись) <u>Васильев</u>		Тип. им. Урицкого - 54-с.

5 czerwca 1940 r. – Karta ewidencyjna Jana Tryby

5 червня 1940 р. – Облікова картка Яна Триби

Архів УСБУ у Рівненській області. ФП. Спр. 15162. Т. III. Арк. 181Г.

Antoni Maciejewski
АНТОН МАЦЕЄВСЬКИЙ

*Zdjęcie udostępnione przez Wiesława Szandere
Фото надав Веслав Шандера*

Antoni Maciejewski

Antoni Maciejewski (w aktach sprawy jego nazwisko zostało zapisane przez funkcjonariuszy NKWD po rosyjsku jako Мациевский) urodził się w 1909 r. w Równem. W dokumentacji śledztwa zachowały się bardzo skąpe informacje o nim i jego rodzinie.

Z ankiety aresztowanego dowiadujemy się, że jego ojciec, Czesław Maciejewski (s. Antoniego, ur. 1871 r.), pracował jako listonosz. Matka, Marcelina Maciejewska (ur. 1878 r.), prowadziła dom. W 1931 r. Antoni ukończył gimnazjum.

Wiadomo, że bohater tego tekstu przed II wojną światową mieszkał przy ulicy Kościuszki 21 w Równem. Jego ojciec był emerytem. Siostra Maria, po ślubie Zielińska (ur. w 1900 r.), mieszkała w Równem przy ulicy Idzikowskiego (obecnie Kłyma Sawura) i pracowała w szpitalu we wsi Tiutkowicze (obecnie część Równego). Siostra Anna, po ślubie Sztandera (ur. w 1906 r.), mieszkała razem z rodzicami przy ulicy Kościuszki 21 i była gospodynią domową.

Antoni Maciejewski nie był żonaty. Po ustanowieniu władzy sowieckiej zatrudnił się jako kierowca na Budowie nr 1 NKWD.

17 marca 1940 r. Maciejewski został aresztowany przez Wydział 3 Zarządu Bezpieczeństwa Państwowego NKWD w Obwodzie Rówieńskim i osadzony w rówieńskim więzieniu NKWD. W czasie rewizji i zatrzymania skonfiskowano mu książeczkę wojskową, prawo jazdy, zaświadczenie o ukończeniu kursu kierowców, dowód osobisty, zdjęcie i 56 kartek różnej korespondencji.

1 kwietnia 1940 r. oskarżono go o to, że jest członkiem antysowieckiej organizacji powstańczej, na co więzień odpowiedział, że do winy się nie przyznaje i jej nigdy nie należał do antysowieckiego podziemia.

10 czerwca odbyła się konfrontacja Antoniego Maciejewskiego i Tadeusza Stańczyka, który również został aresztowany w śledztwie dotyczącym ZWZ-1. W jej trakcie wyszło na jaw, że Antoni był związany z młodzieżową organizacją podziemną, która działała w Równem i znana była pod dwoma nazwami: «Sokół» i «Legion Niepodległości Polski».

Okazało się, że w styczniu 1940 r. (według innych źródeł na początku marca) Maciejewski przyszedł do mieszkania Tadeusza Stańczyka przy ulicy Nowej 5. Stańczyk, mimo że przed tym spotkaniem nie był znajomym Antoniego, w obecności Bolesława Łukowskiego i Stefańskiego (imię nie jest nam znane) starał się go namówić, by wstąpił do organizacji młodzieżowej, która przygotowywała powstanie przeciw władzom sowieckim. Chłopcy omawiali plan zbrojnego napadu na oddział banku państwowego w Równem w celu uzyskania środków na potrzeby organizacji. Antoni zapewnił śledczych, że odmówił przyłączenia do grupy, argumentując, że Tadeusz Stańczyk był uczniem, a on – dorosłym mężczyzną. Wtedy też polecił chłopcom, aby byli bardziej ostrożni w swoich działaniach, żeby nie trafić w ręce organów ścigania.

5 lipca 1940 r. na dodatkowym przesłuchaniu Jana Jaźwińskiego śledczy zapytał, czy ten nie zna Antoniego Maciejewskiego. Wtedy okazało się, że Jaźwiński poznał Maciejewskiego w 1935 r., w czasie ich wspólnej pracy w Rówieńskim Starostwie Powiatowym. Po ustanowieniu władzy sowieckiej mężczyźni spotykali się dość często. Mniej więcej w lutym 1940 r., w trakcie kolejnego spotkania w mieszkaniu Jaźwińskiego, znając Antoniego jako polskiego patriotę, Jan powiedział mu o istnieniu podziemnej organizacji. Wtedy też zaproponował mu zorganizowanie oddziału sanitariuszy, który będzie potrzebny w czasie powstania zbrojnego. Dowiedziawszy się, że Antoni Maciejewski uczy się na kursie dla kierowców, Jan Jaźwiński stwierdził, że będzie przydatny także jako kierowca.

Na tym przesłuchaniu Jaźwiński powiedział, że Antoni Maciejewski nie dał jednoznacznej zgody na dołączenie do szeregów organizacji. Jeśli chodzi o oddział sanitariuszy, to poprosił o czas na zastanowienie się, którzy zaufani ludzie mogą zostać zaangażowani do takiej działalności. Śledczy nalegał, aby Jan Jaźwiński potwierdził, że Antoni Maciejewski jest ważnym członkiem organizacji, ponieważ otrzymał konkretne zadanie, na co ten odpowiedział: «Chciałem zwerbować Maciejewskiego do Związku Walki Zbrojnej, dlatego otrzymał ode mnie polecenie jako kandydat do organizacji».

Wyrokiem Rówieńskiego Sądu Obwodowego wydanym w trakcie wyjazdowego posiedzenia 22–23 listopada w Dubnie oraz dodatkowego posiedzenia w dniach 17–18 stycznia 1941 r., Antoni Maciejewski został skazany z art. 54–2, 54–11 KK USRR na sześć lat więzienia w obozach pracy, pozbawienie praw obywatelskich na pięć lat i konfiskatę mienia. Zatem radziecka Temida ukarała Antoniego Maciejewskiego za to, że nie donosił, ponieważ nigdy nie znaleziono dowodów przynależności Antoniego do ZWZ i młodzieżowej organizacji podziemnej.

W aktach śledztwa zachował się dokument opatrzonej klauzulą «Ścisłe tajnie» i sporządzony w czerwcu 1950 r., w którym majora Gusiewa, kierownika Wydziału 7 Zarządu Bezpieczeństwa Państwowego Ministerstwa Bezpieczeństwa Państwowego w Obwodzie Rówieńskim, prosi się o potwierdzenie, czy Antoni Maciejewski mieszka w Równem.

Kolejny dokument w aktach śledztwa, sporządzony w październiku 1950 r., brzmi następująco: «Ustalono, że w Równem przy ul. Ostrowskiego (byłej ul. Kościuszki), w domu nr 21 zarówno w okresie pańskiej Polski oraz w okresie okupacji niemieckiej mieszkał Czesław Maciejewski, mający 60 lat, z pochodzenia Polak, emeryt (innych wiadomości o nim nie posiadamy). Syn Cz. Maciejewskiego, Antoni Maciejewski rzeczywiście w 1940 r. został aresztowany przez organy NKWD i zesłany poza teren obwodu, skąd nigdy nie powrócił.

W czasie okupacji niemieckiej Cz. Maciejewski mieszkał pod wskazanym adresem razem z żoną i młodszym synem. W 1945 r. Cz. Maciejewski razem z rodziną przeniósł się na stałe do Polski».

Według postanowienia Prokuratury Obwodu Rówieńskiego z dnia 18 stycznia 1994 r. wobec Antoniego Maciejewskiego zastosowano art. 1 Ustawy USRR «O rehabilitacji ofiar represji politycznych na Ukrainie» z dnia 17 kwietnia 1991 r.

Poszukując informacji o dalszych losach bohatera tego szkicu, znaleźliśmy na stronie polskiemmentarzewwloszech.eu (wgląd z 28 lutego 2018 r.) wpis o tym, że zginął on we Włoszech 17 lipca 1944 r. i jest pochowany na polskim cmentarzu w Loreto.

Już po zamieszczeniu publikacji w gazecie z redakcją skontaktował się Wiesław Sztandera z Polski – wnuk Anny Sztandery z d. Maciejewskiej, siostry bohatera tego tekstu. Potwierdził, że Antoni Maciejewski wyszedł z sowieckich łagrów po Układzie Sikorski-Majski, opuścił Związek Radziecki wraz z Armią Andersa oraz zginął we Włoszech w 1944 r.

Rodzice Antoniego Maciejewskiego, Czesław i Marcelina, przez okres wojny mieszkali w Równem, najpierw u swojej córki Anny Sztandery, a następnie u najstarszej córki Marii Zielińskiej. Na przełomie lutego i marca 1945 r. opuścili Równę i poprzez Lublin ewakuowali się do Gdańska Nowego Portu, gdzie zamieszkali razem z córką Marią i jej rodziną. Matka zmarła w 1945 r., ojciec – w 1950 r. Oboje są pochowani na cmentarzu w Gdańsku Nowym Porcie.

W październiku 1944 r. do Gdańska Wreszcza przeniosła się Anna Sztandera wraz z najmłodszym synem Jarosławem. Po zajęciu Równego przez Armię Sowietką mąż Anny Antoni, córka Sabina oraz starszy syn Jerzy (ojciec Wiesława Sztandery), wstąpili do Wojska Polskiego. Po wojnie Anna z Jarosławem przeprowadziła się do Szczecina, gdzie zamieszkał także Jerzy z rodziną. Sabina ze swoją rodziną pozostała w Gdańsku.

Wiesław Sztandera zaznaczył także, że od chwili aresztowania Antoniego Maciejewskiego rodzina nie miała o nim żadnej informacji. Dopiero po zakończeniu II wojny światowej jego ojciec Czesław Maciejewski zaczął szukać syna poprzez Polski Czerwony Krzyż. W 1948 r. Delegatura PCK w Londynie poinformowała rodzinę, że poszukiwany zmarł 17 lipca 1944 r. w Montefano we Włoszech oraz przysłała metrykę zgonu.

Analizując różne publikacje o więźniach sowieckich łagrów oraz o Polskich Siłach Zbrojnych na Wschodzie, Wiesław Sztandera dowiedział się, że Antoni Maciejewski był więźniem łagrów Kołomy. Pomiędzy 1 listopada a 1 grudnia 1941 r. przybył do miejscowości Tockoje w obwodzie czałowskim, gdzie zaciągnął się do Armii Andersa. Szlak bojowy przeszedł jako sanitariusz 6 Pułku Pancernego «Dzieci Lwowskich». Uczestniczył w walkach o Monte Cassino, Piedimonte oraz Anconę.

Wiesław Sztandera udostępnił nam kopie zdjęć i legitymacji Antoniego Maciejewskiego, które odebrał z Centralnego Archiwum Wojskowego w Warszawie, gdzie są przechowywane depozyty po oficerach, podoficerach i żołnierzach służących w czasie II wojny światowej w Polskich Siłach Zbrojnych na Zachodzie. Podzielił się także zdjęciem grobu Antoniego Maciejewskiego na Polskim Cmentarzu Wojennym w Loreto, który odwiedził w maju 2014 r.

Z osób, które pamiętają Antoniego Maciejewskiego, żyje jeszcze najmłodszy syn Anny Sztandery – urodzony w Równem Jarosław.

Антон Мацєєвський

Антон Мацєєвський (у матеріалах справи енкаведисти записували його прізвище як Мацїєвський) народився в 1909 р. у Рівному. У кримінальній справі подано скупі відомості про нього та його родину.

З анкети арештованого знаємо, що його батько Чеслав Антонович Мацєєвський (1871 р. н.) працював листоношою. Матір Марцеліна Мацєєвська (1878 р. н.) займалася домашнім господарством. 1931 р. Антон Мацєєвський закінчив гімназію.

Відомо, що герой цього тексту напередодні Другої світової війни мешкав на вулиці Костюшка, 21 в Рівному. Його батько був пенсіонером. Сестра Марія, у шлюбі Зелінська (1900 р. н.), жила в Рівному на вулиці Ідзіковського (нині Кліма Савура), працювала в лікарні в селі Тютковичі (нині це територія Рівного). Сестра Анна, у шлюбі Штандера (1906 р. н.), проживала разом із батьками на вулиці Костюшка, 21 і була домогосподаркою.

Антон був неодружений. Після встановлення радянської влади він влаштувався на будівництво № 1 НКВС, де працював водієм.

17 березня 1940 р. Антона Мацєєвського арештував 3-й відділ УДБ УНКВС у Рівненській області й доправив до в'язниці в Рівному.

Під час обшуку й арешту в нього вилучили військовий квиток, водійські права, посвідчення про проходження водійських курсів, посвідчення особи, фотокартку та 56 аркушів різних листів.

1 квітня 1940 р. арештованому пред'явили обвинувачення в тому, що він є членом антирадянської повстанської організації, на що той відповів, що жодних звинувачень не визнає й ніколи до антирадянського підпілля не належав.

10 червня того ж року відбулася очна ставка Антона Мацєєвського з Тадеушом Станчиком, ще одним фігурантом групової справи щодо СЗБ-1, на якій з'ясувалося, що Антон був пов'язаний із молодіжною підпільною організацією, яка діяла в Рівному й була відома під двома назвами: «Сокіл» і «Легіон незалежності Польщі».

Виявилося, що в січні 1940 р. (за іншими даними на початку березня) він потрапив на квартиру Тадеуша Станчика на вулиці Новій, 5. Останній, незважаючи на те, що до цієї зустрічі не був знайомий з Антоном, у присутності Болеслава Луковського та Стефанського (ім'я не відоме) намагався переконати того вступити до лав молодіжної організації, яка готувалася до повстання проти радянської влади. Хлопці обговорювали підготовку збройного пограбування відділення державного банку в Рівному, щоб отримати кошти на потреби організації. Антон Мацєєвський запевнив слідство, що відмовився від такої пропозиції, аргументувавши це тим, що Тадеуш Станчик був учнем, а він дорослий чоловік. Тоді ж він порекомендував хлопцям бути обачнішими у свої діях, аби не потрапити до рук «каральних органів».

5 липня 1940 р. на додатковому допиті Яна Язвінського слідчий цікавився його знайомством з Антоном Мацєєвським. Тоді з'ясувалося, що Ян Язвінський знав Антона з 1935 р., з моменту їхньої спільної роботи в Рівненському повітовому старостві. Після встановлення радянської влади чоловіки доволі часто зустрічалися. Приблизно в лютому 1940 р. на черговій зустрічі у квартирі Яна Язвінського він, знаючи Антона як польського патріота, розповів про існування підпільної організації. Тоді ж запропонував йому створити відділ санітарів, які знадобляться під час збройного

повстання. Дізнавшись про те, що Антон навчається на курсах водіїв, Ян Язвінський вирішив, що він стане в нагоді як водій.

На тому допиті Язвінський зазначив, що Антон не дав однозначної згоди долучитися до лав організації. Щодо створення відділу санітарів, то він попросив часу, аби подумати, кого з надійних людей можна залучити до цієї роботи. Слідчий наполягав, аби Ян Язвінський підтвердив, що Антон є дійсним членом організації, оскільки отримав конкретне завдання, на що Ян Язвінський відповів: «Мацеевський оброблювався мною для вербовки в організацію «Зв'язок Вальки Збройней» и получал от меня поручения как кандидат в организацию».

Вироком Рівненського обласного суду, виїзне засідання якого відбулося 22–23 листопада в Дубні, та повторного судового засідання, яке пройшло 17–18 січня 1941 р., Антона Мацеевського засуджено за ст. 54–2, 54–11 КК УРСР до шести років позбавлення волі у виправно-трудовах таборів та обмежено у громадянських правах на п'ять років із конфіскацією майна. Таким чином радянська Феміда покарала Антона за «недоносительство», оскільки доказів його приналежності до СЗБ та молодіжної польської організації так і не знайшлося.

В архівно-слідчій справі зберігається документ із грифом «Цілком таємно», датований червнем 1950 р. У ньому начальника 7-го відділу управління МДБ Рівненської області, майора Гусева просять встановити, чи Антон Мацеевський не проживає в Рівному.

Ще один документ у справі, датований жовтнем 1950 р., свідчить: «Установлено, что в г. Ровно по ул. Островского (бывшая Костюшко) в собственном доме № 21 как при панской Польше, так и в период немецкой оккупации г. Ровно проживал Мацеевский Чеслав, 60-ти лет, по национальности поляк, пенсионер (другие данные на него не добыты). Сын Мацеевского Ч. – Мацеевский Антон действительно в 1940 г. был арестован нашими органами и выслан за пределы области, откуда больше не возвратился. В период немецкой оккупации Мацеевский Ч. проживал по указанному адресу вместе с женой и младшим сыном. В 1945 г. Мацеевский Ч. вместе с семьей выехал в Польшу на постоянное жительство».

Заключенням прокуратури Рівненської області від 18 січня 1994 р. Антон Мацеевський потрапив під дію ст. 1 Закону УРСР «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» від 17 квітня 1991 р.

Шукаючи інформацію про подальшу долю Антона Мацеевського, на сайті polskiecmentarzewewloszech.eu (дата звернення 28 лютого 2018 р.) ми знайшли запис про те, що він загинув в Італії 17 липня 1944 р. та похований на польському цвинтарі в Лорето.

Уже після того, як текст було опубліковано в газеті «Волинський монітор», із редакцією зв'язався Веслав Штандера з Польщі – внук Анни Штандери, у дівочтві Мацеевської, сестри героя цього тексту. Він підтвердив, що Антон Мацеевський виїшов із радянських таборів після підписання угоди Сікорський-Майський, залишив Радянський Союз у складі Армії Андерса та загинув в Італії 1944 р.

Батьки Антона Мацеевського Чеслав і Марцеліна Мацеевські протягом війни жили в Рівному, спочатку у своїй доньки Анни Штандери, а потім у старшої доньки Марії Зелінської. Наприкінці лютого – на початку березня 1945 р. вони виїхали з Рівного і через Люблін евакуювалися до Нового порту в Гданську, де мешкали разом із донькою Марією та її родиною. Мати померла у 1945 р., батько – в 1950 р. Обоє поховані у Гданську на цвинтарі в мікрорайоні Новий порт.

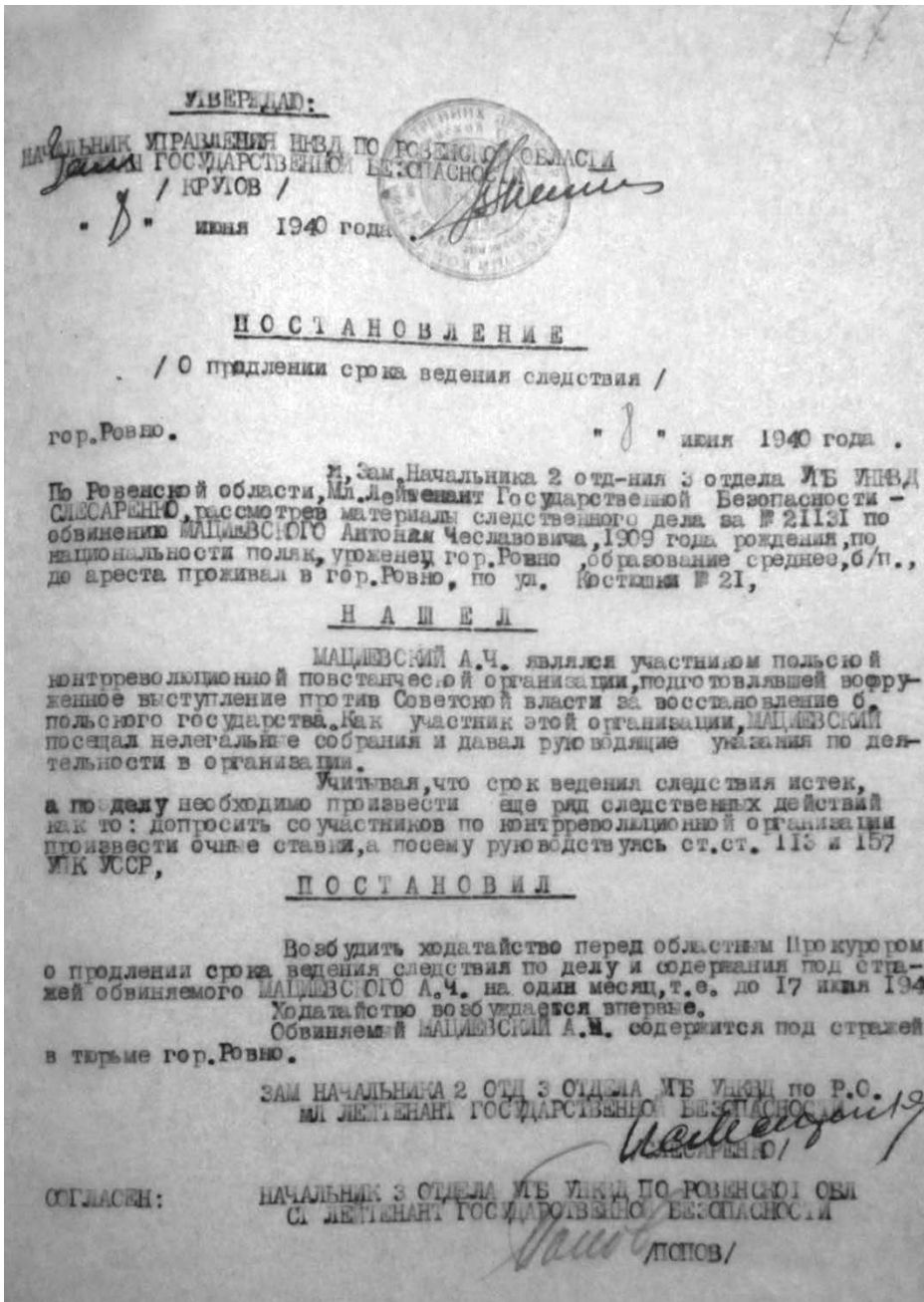
У жовтні 1944 р. до Гданська переїхала також Анна Штандера з меншим сином Ярославом. Вони поселилися в мікрорайоні Вжещ. Після того, як у Рівне увійшла Радянська армія, чоловік Анни Антон, донька Сабіна та старший син Єжи (батько Веслава Штандери) пішли служити до Війська Польського. Після війни Анна з Ярославом переїхали до Щецина, там невдовзі поселився також Єжи з родиною. Сабіна зі своєю родиною залишилася у Гданську.

Веслав Штандера зазначив також, що з моменту арешту Антона Мацеевського родина не мала про нього жодної інформації. Лише після завершення Другої світової війни його батько Чеслав Мацеевський почав шукати сина через Польський Червоний Хрест. У 1948 р. представництво Польського Червоного Хреста в Лондоні повідомило родині, що розшукуваний помер 17 липня 1944 р. у Монтефано в Італії, та прислало свідоцтво про смерть.

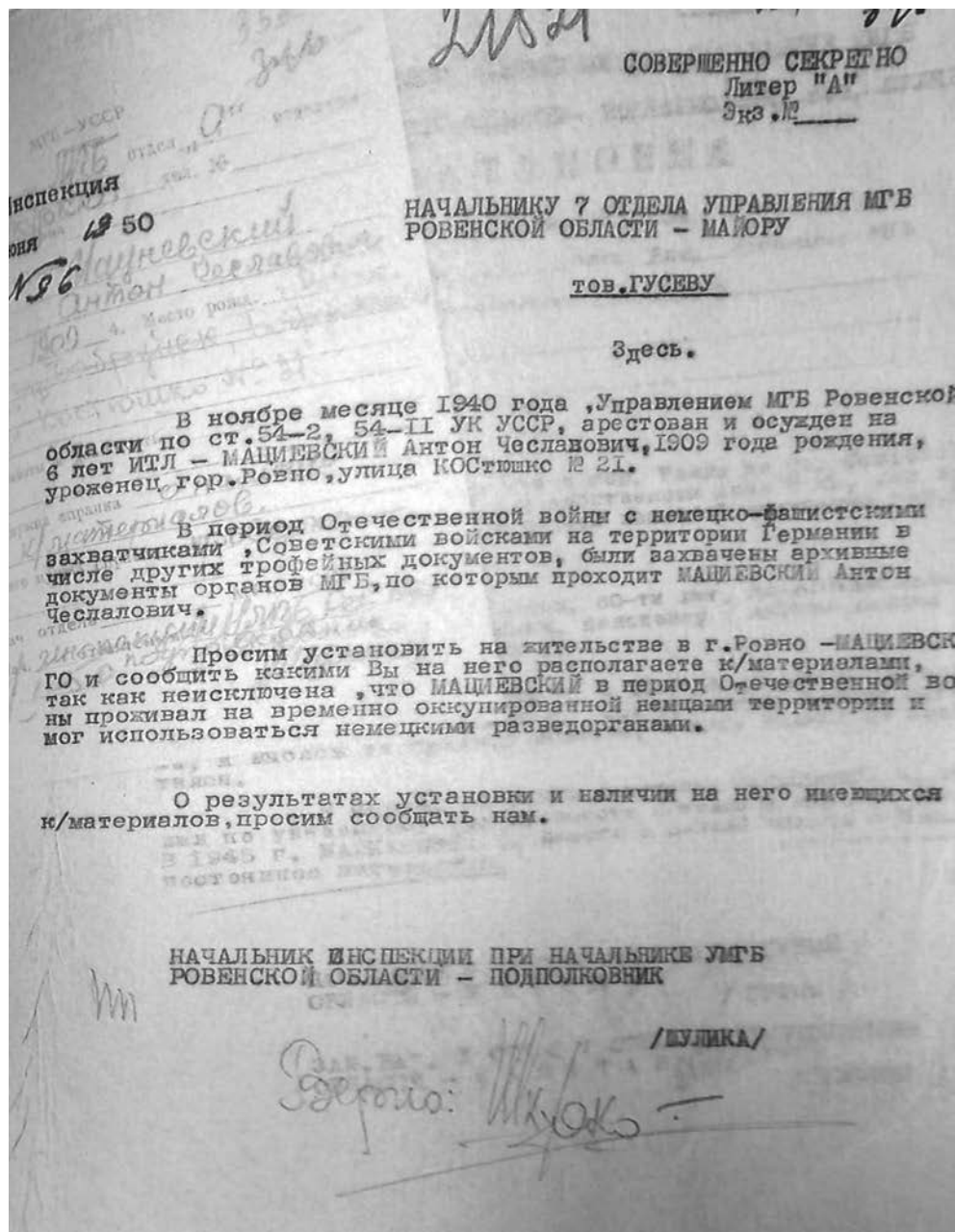
Вивчаючи різні публікації про в'язнів радянських таборів та Польські збройні сили на Сході, Веслав Штандера довідався, що Антон Мацеевський потрапив на Колиму. Між 1 листопада та 1 грудня 1941 р. він прибув до села Тоцьке Чкаловської області, де записався в Армію Андерса. З нею він пройшов бойовий шлях як санітар 6-го танкового полку «Львівських дітей». Брав участь у битвах під Монте-Кассіно, П'єдімонте та Анконою.

Веслав Штандера поділився із нами копіями фото та документів про військові нагороди Антона Мацеевського, які йому видали в Центральному військовому архіві у Варшаві, де зберігаються депозити з речами та документами офіцерів, підофіцерів і солдатів, які під час Другої світової війни служили в Польських збройних силах на Заході. Надіслав також фото могили Антона Мацеевського на Польському військовому цвинтарі в Лорето, на якій він побував у 2014 р.

З осіб, які пам'ятають Антона Мацеевського, живим залишився тільки найменший син Анни Штандери Ярослав, який народився в Рівному.

8 czerwca 1940 r. – Postanowienie o przedłużeniu śledztwa oraz aresztowania Antoniego Maciejewskiego
8 червня 1940 р. – Постанова про продовження терміну ведення слідства й утримання під вартою
Антон Мацеєвського

Czerwiec 1950 r. – List do kierownika Wydziału 7 Zarządu MGB w Obwodzie Rówieńskim majora Gusiewa z prośbą potwierdzenia zamieszkania Antoniego Maciejewskiego oraz znalezienia związanych z nim dokumentów

Червень 1950 р. – Лист до начальника 7-го відділу УМДБ Рівненської області, майора Гусева про необхідність встановлення місця проживання Антона Мацєєвського та пов'язаних із ним документів

Архів УСБУ у Рівненській області. ФП. Спр. 15162. Т. III. Арк. 354.

356 847
Совершенно секретно

отдел 1 отделение
ОКТАБРЯ 1950 г.
гор. Ровно.
10/188

НАЧАЛЬНИКУ ИНСПЕКЦИИ ПРИ НАЧАЛЬНИКЕ УМГБ
РОВЕНСКОЙ ОБЛАСТИ - ПОДПОЛКОВНИКУ тов. ШУЛИКА.

УСТАНОВКА

На задание № 1164
отд. _____ отдел Ров. Управление МГБ
По заданию требовалось: _____
_____
_____

УСТАНОВЛЕНО:

Установлено, что в гор. Ровно по ул. Островского
/ бывшая ул. Костюшко / в собственном доме № 21, как при
панской Польше, так и в период немецкой оккупации гор. Ров-
но проживал -

МАЦЕВСКИЙ Чеслав, 60-ти лет, по национальности
поляк, пенсионер / другие данные на
него не добыты /.

СЫН МАЦЕВСКОГО Ч. - МАЦЕВСКИЙ Антон Чеславо-
вич действительно в 1940 г. был арестован нашими органи-
зами, и выслан за пределы области, откуда больше не возвра-
тился.

В период немецкой оккупации МАЦЕВСКИЙ Ч. прожи-
вал по указанному адресу вместе с женой и младшим сыном.
В 1945 г. МАЦЕВСКИЙ Ч. вместе с семьей выехал в Польшу на
постоянное жительство.

НАЧАЛЬНИК 7 ОТДЕЛА УМГБ ПО РОВЕНСКОЙ
ОБЛАСТИ - МАЙОР / ГУСЕВ /

ЗАМ. НАЧ. 1 ОТД-Я 7 ОТДЕЛА УМГБ РОВЕНСКОЙ
ОБЛАСТИ - КАПИТАН / ЕВСЕВ /

Październik 1950 r. – Odpowiedź dotycząca miejsca zamieszkania Antoniego Maciejewskiego.
Жовтень 1950 р. – Відповідь щодо місця перебування Антона Мацевського

Архів УСБУ у Рівненській області. ФП. Спр. 15162. Т. III. Арк. 356.

№36

Zdjęcia udostępnione przez Wiesława Sztandere
Фото надав Веслав Штандера

Antoni Maciejewski, okres międzywojenny
Антон Мацеєвський, фото міжвоєнного періоду

Antoni Maciejewski podczas służby w Armii Andersa (pierwszy z lewej)
Антон Мацеєвський під час служби в Армії Андерса (перший зліва)

Antoni Maciejewski (drugi z prawej)
Антон Мацеєвський (другий справа)

Antoni Maciejewski (czwarty z lewej)
Антон Мацеєвський (четвертий зліва)

LEGITYMACJA
Nr. 30708

upoważniająca do noszenia
**KRZYŻA PAMIĄTKOWEGO
MONTE CASSINO**

wydana na podstawie
Dekretu Naczelnego Wodza
L. dz. 3504/Pers. 24
z dnia 26 Lipca 1944

Rozkazem Dtwa 2. Bryg. Kaw.
Nr. 18 z dnia 30 lutego 1945
został nadany plut.
Maciejewski Antoni
(nazwisko i imię)
Surw. 6. Kaw. Gr. H.
(oddział)

**KRZYŻ PAMIĄTKOWY
MONTE CASSINO**

Nr. 30708
W polu, dnia 5 marca 1945
L. dz. 3504/Pers. 24
z dnia 26 Lipca 1944

pieczęć
MOTYLA
podpis D-ty
ppłk. br. panc.

Legitymacja Krzyża Pamiątkowego Monte Cassino
Документ про нагородження Пам'ятним хрестом Монте-Кассіно

Serial No. 28
Date of Issue 4.2.1945

Army Form W3050B
Naval Form M193
R.A.F. Form 1653

BRITISH
IDENTITY CERTIFICATE.

No. 39263/42 Surname MACIEJEWSKI
Christian Name (in full) Antoni

has been specially trained as a
(medical orderly) and will, when necessary, be
(nurse) ordered to collect, transport and
(stretcher bearer) treat the wounded and sick.

HE is protected under the provisions of the Inter-
national Convention for the Amelioration of the
Condition of the Wounded and Sick in Armies in the
Field, Geneva, 1929, if taken prisoner while carrying
out this function. (Arts. 9 [para. 2] and 21 [para. 2]).

Signature & Rank of Issuing Officer
Stas. Lewinson

Signature of Holder
Maciejewski

Notice: This certificate will be withdrawn
immediately it ceases to be applicable to
the holder.

*Strike out whichever is inapplicable.
5670/FMEB-643

Brytyjski certyfikat identyfikacyjny Służby Medycznej
Британський ідентифікаційний сертифікат медичної служби

No. 23418/43

THE BEARER OF THE PRESENT
LICENCE

No. 114/111

Rank ser.

Name Maciejewski

Christian Name Antoni

Birthdate 2. IV. 1909

Birthplace

District

ARMIA POLSKA NA Wschodzie
POLISH ARMY IN THE EAST

POZWOLENIE
NA PROWADZENIE WOJSKOWYCH
POJAZDÓW MECHANICZNYCH

No 23418/43

DRIVING LICENCE
FOR MILITARY VEHICLES

ACCORDED THE PERMISSION TO DRIVE
MILITARY MOTORCARS, LORRIES,
TRACTORS, TRACKED VEHICLES,
MOTORCYCLES.

Date 30. I. 1943

Stamp

Authority's Signature

1541/PP & TJ/I/1 6.43

L 23418/43

OKAZIciel NINIEJSZEGO
POZWOLENIA

Nr. ewid. 114/111

Stopień plut.

Nazwisko Maciejewski

Imię Antoni

Data urodzenia 2. IV. 1909

Miejsce urodzenia

Województwo

UZYSKAŁ POZWOLENIE NA PRO-
WADZENIE WOJSKOWYCH SA-
MOCHODÓW, OSOBOWYCH, CIĘ-
ŻAROWYCH, CIĄGNIKÓW, POJA-
ZDÓW, GASIENICOWYCH,
MOTOCYKLI

Podstawa roz. w G. P. Jurena.

M. p. dnia 30. I. 1943

pieczęć

Podpis wystawiającego
H. JUREWICZ KPT.

Własnoręczny podpis

Przynależność służbowa i zmiany

Data Przydział Podpis D-cy

pieczęć

Pozwolenie na prowadzenie pojazdów mechanicznych
Дозвіл на керування військовими автомобілями

Grób Antoniego Maciejewskiego na Polskim Cmentarzu Wojennym w Loreto
Могила Антона Мацеєвського на Польському військовому цвинтарі в Лорето

Marzec 1940 r. – Więzienne zdjęcie Macieja Żołnierczyka
Березень 1940 р. – Мацей Жолнерчик після арешту

Архів УСБУ у Рівненській області. ФП. Спр. 15162. Контрольно-наглядова справа. Арк. 7.

Maciej Żołnierczyk

Maciej Żołnierczyk (w aktach sprawy jego imię i nazwisko zostały zapisane przez funkcjonariuszy NKWD po rosyjsku jako Матвей Жалнерчик) urodził się w 1911 r. we Lwowie w rodzinie Karola i Stefani Żołnierczyk. Wiadomo, że ojciec Macieja był urzędnikiem pocztowym i zmarł w 1920 r. w Krakowie. Matka zmarła w 1934 r. w Truskawcu.

Maciej miał starszego brata Stefana (ur. w 1910 r.), który przed II wojną światową mieszkał we Lwowie i pracował jako weterynarz. Młodsza siostra Anna (ur. w 1913 r.) mieszkała w Rzeszowie.

W 1932 r. Maciej Żołnierczyk ukończył gimnazjum we Lwowie, następnie służył w Wojsku Polskim. Z wojska został zdemobilizowany w stopniu plutonowego.

W czasie okupacji sowieckiej wschodnich ziem II Rzeczypospolitej, Maciej Żołnierczyk razem z żoną Ałłą (c. Leonida, ur. w 1921 r.) mieszkał w Łucku przy ul. Kumowskiej 1 m. 1 (obecnie ul. Jarowycia). Nie mając stałego zatrudnienia pracował przy demontażu mostu przez rzekę Styr w Łucku, ponieważ na wiosnę 1940 r. zapowiadano powódź.

W przededniu Wielkanocy Żołnierczykowie pojechali do Lwowa, aby zaopatrzyć się w żywność. Tam 12 marca Maciej spotkał swojego kolegę ze szkoły Krzysztofa Tabeńskiego. Maciej narzekał, że mieszka w małym mieście i nawet nie ma możliwości słuchania radia, więc nie zna sytuacji politycznej na świecie. Pamiętając o patriotycznych poglądach swojego kolegi, Krzysztof opowiedział mu o tworzeniu przez generała Władysława Sikorskiego polskiej armii na uchodźstwie do walki ze Związkiem Radzieckim i Niemcami.

Należy zaznaczyć, że o podobnych rozmowach wspomina się prawie w każdej sprawie śledczej dotyczącej represjonowanych Polaków. Dzięki temu możemy zaobserwować

tę samą zasadę rekrutacji nowych członków polskiej konspiracji: przypadkowe spotkanie kolegów ze szkoły, przyjaciół, wojskowych, następnie dyskusja o życiu codziennym, która stopniowo przekształcała się w rozmowę na tematy polityczne, w końcu propozycja jednego z uczestników rozmowy przyłączenia się do już istniejącej organizacji antysowieckiej.

Podobna konwersacja odbyła się między Maciejem Żołnierczykiem i Krzysztofem Tabeńskim. Ten ostatni powiedział: «Zadaniem każdego patrioty-Polaka jest zjednoczenie się dla zorganizowanej walki z jego wrogami. We Lwowie istnieje taka organizacja założona przez Polaków, której działalność jest skierowana na organizację powstania zbrojnego». Tabeński zaproponował Żołniercykowi, że zapozna go z Franciszkiem Baczą, który udzieli mu dokładnych odpowiedzi na pytania odnośnie działalności podziemia. Widocznie Krzysztof Tabeński nie wiedział, że Maciej Żołnierczyk i Franciszek Bacza dobrze znali się ze sobą od czasów wspólnej służby we Lwowskiej Miejskiej Straży Pożarnej. Sam Żołnierczyk też przemilczał ten fakt, ale obiecał Tabeńskiemu, że wstąpi do Straży Pożarnej, aby spotkać się z Baczą.

To spotkanie odbyło się 13 marca. Maciej od razu powiedział Franciszkowi Baczy, że miał rozmowę z Krzysztofem Tabeńskim i słyszał o istnieniu organizacji podziemnej, jednak chciałby dokładniej dowiedzieć się o jej działalności. Franciszek Bacza obiecał skontaktować Macieja Żołnierczyka z pewnym człowiekiem, który miał mu udzielić niezbędnych informacji. Spotkanie z nieznanym odbyło się we Lwowie, w mieszkaniu Stefana Żołnierczyka przy ul. Chmielewskiego 11a, gdzie czasowo zatrzymali się Maciej Żołnierczyk z żoną. 14 marca o godz. 9.00 do mieszkania przyszedł 25-letni brunet. Powiedział, że przysłał go Bacza i że wieczorem, o 21.00, Maciej musi być na rogu ulic Nabajki (tak miejscowi nazywali ulicę Na Bajkach) i Murarskiej.

Wieczorem Maciej Żołnierczyk przybył pod wskazany adres, gdzie dwaj nieznajomi zaproponowali mu, aby 15 marca przyszedł na ul. Lwowskich Dzieci 10, m. 2 podając hasło «Jestem od Ludy». Maciej Żołnierczyk trafił do mieszkania, gdzie znajdowało się pięciu nieznanych mu mężczyzn. Jeden z nich, do którego inni zwracali się Major, zapytał, w jaki sposób Maciej trafił do tego mieszkania, a także zmusił go do szczegółowego opisu osób, z którymi wcześniej się spotykał. Dopiero po tym Major zaczął rozmowę o działalności organizacji. Wtedy też Żołnierczyk wyraził zgodę na udział w walce z sowietami i złożył przysięgę. Wybrał sobie pseudonim Czarny. Major powiedział Maciejowi, że w Łucku planuje się założenie organizacji liczącej 1 tys. osób oraz dokładnie określił jej strukturę.

W ten sam wieczór Maciej Żołnierczyk otrzymał od Majora zadanie – miał pojechać do Równego i spotkać się tam z Jaźwińskim, który mieszkał przy ulicy Nowy Świat. Ten miał mu przekazać hasło i informacje o lokalu konspiracyjnym na spotkanie z kierownikiem podziemia w Łucku. Jaźwiński miał także zdecydować o tym, jakie funkcje w organizacji będzie pełnić Żołnierczyk. W czasie spotkania z Majorem w mieszkaniu konspiracyjnym Maciej poznał Wita, który też go instruował. Kontakt z Jaźwińskim Maciej miał nawiązać podając hasło «Jestem od Wita do Blaksa».

20 marca 1940 r. Maciej Żołnierczyk został aresztowany przez Wydział 3 Zarządu Bezpieczeństwa Państwowego NKWD w Obwodzie Rówieńskim i osadzony w rówieńskim więzieniu NKWD. W czasie rewizji skonfiskowano mu polski dowód osobisty i prawo jazdy.

Na pierwszym przesłuchaniu 21 marca 1940 r. Maciej Żołnierczyk przyznał się do tego, że jest członkiem antysowieckiej organizacji podziemnej i szczegółowo opowiedział, w jaki sposób trafił do jej szeregów.

Wyrokiem Rówieńskiego Sądu Obwodowego wydanym w trakcie wyjazdowego posiedzenia 22–23 listopada w Dubnie oraz dodatkowego posiedzenia w dniach 17–18 stycz-

ня 1941 р., Maciej Żołnierczyk został skazany z art. 54–2, 54–11 KK USRR na dziesięć lat pozbawienia wolności w obozach pracy z pozbawieniem praw obywatelskich na trzy lata i konfiskatę mienia. 7 marca 1941 r. Sąd Najwyższy USRR rozpatrywał skargę kasacyjną skazanego, ale pozostawił wyrok sądu niezmieniony.

Dalszy los Macieja Żołnierczyka nie jest nam znany. Ale w aktach śledztwa, podobnie jak w sprawach Antoniego Maciejewskiego i Olgierda Wirpszy, zachowały się dokumenty z czerwca 1950 r. skierowane do Wydziału 7 Zarządu Bezpieczeństwa Państwowego Ministerstwa Bezpieczeństwa Państwowego w obwodzie lwowskim oraz w obwodzie wołyńskim. Kierownicy tych wydziałów proszeni byli o sprawdzenie miejsca zamieszkania Macieja Żołnierczyka w Łucku lub we Lwowie. Jednak poszukiwania w obu miastach nie przyniosły żadnych rezultatów.

Według postanowienia Prokuratury Obwodu Rówieńskiego z dnia 30 grudnia 1993 r., wobec Macieja Żołnierczyka zastosowano art. 1 Ustawy USRR «O rehabilitacji ofiar represji politycznych na Ukrainie» z dnia 17 kwietnia 1991 r.

Мацей Жолнерчик

Мацей Жолнерчик (у матеріалах справи енкаведисти записували його ім'я та прізвище російською як Матвей Жалнерчик) народився 1911 р. у Львові в родині Кароля та Стефаниди Жолнерчиків. Відомо, що батько Мацея був поштовим чиновником. Помер 1920 р. у Кракові. Матір відійшла у вічність 1934 р. у Трускавці.

Мацей мав старшого брата Стефана (1910 р. н.), який до початку Другої світової війни мешкав у Львові та працював ветеринаром. Менша сестра Анна (1913 р. н.) проживала в Жешуві.

1932 р. Мацей Жолнерчик закінчив гімназію у Львові, після чого розпочав службу у Війську Польському. З армії демобілізувався у званні плутонового.

На момент радянської окупації східних земель Другої Речі Посполитої Мацей Жолнерчик разом із дружиною Аллою Леонідівною (1921 р. н.) мешкав у Луцьку на вулиці Кумівській, 1, кв. 1 (нині вулиця Яровиця). Не маючи постійного місця роботи, він працював на знятті мосту через річку Стир у Луцьку, оскільки весною 1940 р. передбачали повінь.

Напередодні Великодня подружжя Жолнерчиків вирушило до Львова, щоб закупити продукти. Там 12 березня Мацей зустрів свого шкільного товариша Кшиштофа Табенського. Мацей жалівся, що, живучи в маленькому місті й не маючи навіть радіоприймача, не знає політичної ситуації у світі. Пам'ятаючи пропольські настрої свого однокласника, Кшиштоф розповів йому про створення генералом Владиславом Сікорським польської армії в еміграції для боротьби з Радянським Союзом і Німеччиною.

Зазначимо, що згадки про розмови подібного змісту є мало не в кожній архівно-слідчій справі, яка стосується репресованих поляків. Завдяки цьому можемо спостерігати один і той же принцип вербування нових учасників польської конспірації: випадкова зустріч однокласників, колег, військовослужбовців, далі розмова на побутові теми, що плавно переходила в політичну площину, і врешті пропозиція одного з учасників бесіди приєднатися до вже наявної антирадянської організації.

Така ж розмова відбулася між Мацеєм Жолнерчиком і Кшиштофом Табенським. Останній заявив: «Завдання кожного патріота-поляка полягає в тому, щоб об'єднатися для організованої боротьби зі своїми ворогами. У Львові існує така організація, створена з поляків, діяльність якої спрямована на проведення збройного повстання». Табенський сказав Жолнерчику, що може звести його із Францом Бачею, який здатен детально відповісти на всі запитання, що виникли в Мацея щодо діяльності підпільної організації. Очевидно, Кшиштоф Табенський не знав, що Мацей Жолнерчик і Франц Бача були добре знайомі з часів спільної служби у Львівській міській пожежній команді. Сам Жолнерчик промовчав про це, але пообіцяв Табенському зайти до міської пожежної частини, аби побачитися з Бачею.

Ця зустріч відбулася 13 березня. Мацей відразу розповів Францу Бачі, що бачився з Кшиштофом Табенським і знає про існування підпільної організації, однак хотів би довідатися детальніше про її діяльність. Франц Бача пообіцяв звести Мацея Жолнерчика з одним чоловіком, який мав надати всю необхідну інформацію. Зустріч із незнайомцем пройшла у Львові, у квартирі Стефана Жолнерчика на вулиці Хмелевського, 11а, де тимчасово зупинився Мацей Жолнерчик із дружиною. 14 березня о 9 год. туди прибув 25-річний брюнет, який сказав, що він від Бачі, й повідомив, що Мацею о 9 год. вечора потрібно бути на розі вулиць Набайки (так місцеві мешканці називали вулицю На Байках) і Мурарської.

Увечері Мацей Жолнерчик прибув за вказаною адресою, де двоє невідомих осіб запросили його прийти 15 березня на квартиру № 2 в 10-му будинку на вулиці Львівських дітей. Назвавши пароль «Я від Люди», Мацей Жолнерчик потрапив у квартиру, де були присутні п'ятеро невідомих йому чоловіків. Один із них, якого інші звали Майор, розпитав, як саме Мацей потрапив у це помешкання, а також змусив його детально описати осіб, із якими він до того зустрічався. Лише після цього Майор завів розмову про діяльність організації. Тоді ж, склавши присягу, Мацей Жолнерчик дав остаточну згоду долучитися до антирадянської боротьби. Він обрав собі псевдо Чорний. Майор розповів Мацею, що в Луцьку має бути створено організацію чисельністю 1 тис. осіб, а також детально окреслив її структуру.

Того ж вечора Мацей Жолнерчик одержав від Майора завдання поїхати до Рівного, зустрітися з Язвінським, який мешкав на вулиці Новий світ, й отримати від нього явку до керівника підпільного осередку в Луцьку. Язвінський також мав вирішити, які функції у структурі організації буде виконувати Мацей. Під час зустрічі з Майором на конспіративній квартирі Мацей познайомився з Вітом, який теж його проінструктував. Контакт із Язвінським Мацей мав налагодити за паролем «Я від Віта до Блякса».

3-й відділ УДБ УНКВС у Рівненській області арештував Мацея Жолнерчика 20 березня 1940 р. на квартирі Яна Язвінського й доправив до в'язниці в Рівному. Під час обшуку в нього вилучили польське посвідчення особи та водійські права.

На першому ж допиті 21 березня 1940 р. він зізнався, що є членом антирадянської підпільної організації і в деталях розповів, як потрапив до її лав.

Вироком Рівненського обласного суду, виїзне засідання якого відбулося 22–23 листопада в Дубні, та повторного судового засідання, яке пройшло 17–18 січня 1941 р., Мацея Жолнерчика за ст. 54–2, 54–11 КК УРСР засуджено до десяти років позбавлення волі у виправно-трудових таборах з обмеженням у громадянських правах на три роки та конфіскацією майна. 7 березня 1941 р. Верховний Суд УРСР розглянув касаційну скаргу засудженого, проте залишив вирок суду без змін.

Подальша доля Мацея Жолнерчика нам не відома. Однак в архівно-слідчій справі, як і в справах Антона Мацеєвського та Ольгерта Вірпші, зберігаються документи, датовані червнем 1950 р. У них начальників 7-го відділу управлін МДБ Львівської та Волинської областей просять з'ясувати, чи Мацей Жолнерчик проживає в Луцьку або Львові. Пошуки в обох містах не дали результату.

Заключенням прокуратури Рівненської області від 30 грудня 1993 р. Мацей Жолнерчик потрапив під дію ст. 1 Закону УРСР «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» від 17 квітня 1991 р.

№ 37

Протокол личного обыска
г. Ровно 20 марта 1940 года

Я ст. оперуполномоченный
Заставленного Зайцева УГБ УНКВД по
Ровенской области Серганти Забе-
зопасности Брушковский в присут-
ствии сотрудников УНКВД Карова
и Знобенко произвели личный обыск
у задержанного г-на Жолнерчика
Матвея Карловича —

При обыске было найдено:

1. Паспорт особист № 4134 --- шт.
2. Удостоверение на право
езда на автомашинке
№ 5915/41 --- шт.

Подпись обыскиваемого: *Жолнерчик*
Майор

Подпись присутствовавшего
при обыске: *Брушковский*

Подпись лица
производившего обыск: *Трушковский*

20 marca 1940 r. – Protokół przeszukania zatrzymanego Macieja Żołnierczyka
20 березня 1940 р. – Протокол особистого обшуку Мацея Жолнерчика

Архів УСБУ у Рівненській області. ФП. Спр. 15162. Т. I. Арк. 83.

Форма № 1

Фамилия Жолнерчик Пол мужск

Имя и отчество Михайло Маркович

Качка русск Д/формула по МОНО зарег., не зарегист.

Социальное русск Негатив № 1944

Профессия 1944 Место рождения г. Мухоморова Образование г. Мухоморова

Год рождения 1944 Последнее место жительства г. Мухоморова

Указательный палец правой руки Паспорт серия № выдан

Рост арий Цвет волос русск Глаз голуб

Особые приметы:

Подпись зарегистрир. Жолнерчик Карту составил Жолнерчик

Форма № 2

5. Мизинец

ЛЕВАЯ РУКА

6. Большой 7. Указательный 8. Средний 9. Безымянный 10. Мизинец

Линия перегиба

КОНТРОЛЬНЫЙ ОТТИСК

Левой руки Правой руки

Подпись зарегистрированного Жолнерчик

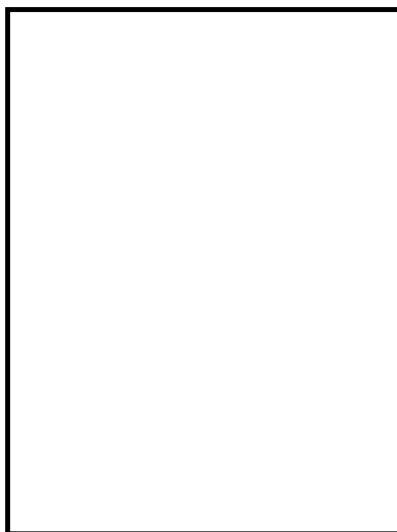
Карту составил Жолнерчик

Проверил Жолнерчик

ПРИМЕЧАНИЕ: В каждой половине карты, на лицевой стороне, в каждом квадратике должны быть прокатаны пальцы. В тыльной половине — в квадратах под надписью „Контрольный оттиск“ помещаются не прокатанные 4-х пальцы каждой руки без большого.

Marzec 1940 r. – Karta daktyloskopijna zatrzymanego Macieja Żołnierczyka
 Березень 1940 р. – Дактилоскопічна карта арештованого Мацея Жолнерчика

Архів УСБУ у Рівненській області. ФП. Спр. 15162. Контрольно-наглядова справа. Арк. 130А.

Józef Kopyciak

Józef Kopyciak urodził się w 1892 r. we wsi Łobodno (w okresie międzywojennym – powiat częstochowski w województwie kieleckim, obecnie województwo śląskie) w rodzinie Jana s. Karola i Elżbiety c. Franciszka Kopyciaków. W aktach sprawy jego nazwisko było zapisywane przez funkcjonariuszy NKWD po rosyjsku jako Копытяк, a imię podawane jako Юзеф, Иосиф lub Йосип.

Ojciec Józefa nie miał stałego miejsca pracy i nie posiadał żadnego majątku. Zmarł w 1938 r. Matka zmarła w 1936 r.

Józef ukończył sześć klas gimnazjum oraz kurs pedagogiczny w Częstochowie. Pracował jako nauczyciel w Kłobucku.

Nie wiemy w jakich okolicznościach Józef Kopyciak trafił do Równego. Zamieszkał tam przy ulicy Kruczej 11. Nie był żonaty. Z bliskich krewnych miał brata Pawła (ur. w 1899 r.), który przed II wojną światową oraz na jej początku mieszkał we wsi Brody Duże (obecnie powiat zamojski w województwie lubelskim), gdzie pracował jako nauczyciel. Miał też siostrę Stanisławę (ur. w 1905 r.), po ślubie Sobicz, mieszkającą w Kłobucku razem z mężem Edwardem Sobiczem, który był z zawodu kierowcą.

Do Związku Walki Zbrojnej – 1 Józefa Kopyciaka zwerbował Kazimierz Jaźwiński w lutym 1940 r. w swoim mieszkaniu przy ulicy Nowy Świat 6. Poznali się w 1938 r. dzięki byłemu dyrektorowi Kasy Chorych Antoniemu Korzeniowskiemu. Dobierając sprawdzonych ludzi do działalności konspiracyjnej, Kazimierz Jaźwiński postanowił zaangażować Józefa Kopyciaka i w tym celu zaprosił go do siebie do domu, gdzie opowiedział o organizacji, jej zadaniach i kierunkach działalności w warunkach sowieckiej okupacji. Zachęcając Józefa do walki o odzyskanie niepodległości Polski, Kazimierz Jaźwiński powiedział, że ich głównym zadaniem jest połączenie wszystkich polskich patriotów w jedną organizację i przygotowanie powstania zbrojnego przeciw władzom sowieckim. Dokładne informacje o ZWZ Józef miał otrzymywać od Jana Kopczyńskiego, ponieważ przypisano go właśnie do jego piątki.

Jan Kopczyński i Józef Kopyciak widzieli się tylko raz. Podczas spotkania Jan zaufał deklaracjom Józefa co do przynależności do podziemia i powiedział, że wezwą go w razie potrzeby.

Po kilku dniach Kazimierz Jaźwiński spotkał się z Józefem Kopyciakiem przy ulicy Stalina w Równem i poinformował go, że w sprawach organizacji ma on pojechać do Zdołbunowa. Jednak do tematu wyjazdu Kazimierz Jaźwiński więcej nie wracał, więc Józef nie otrzymał żadnego konkretnego zadania i z członków organizacji znał tylko Kazimierza Jaźwińskiego i Jana Kopczyńskiego.

30 marca (według niektórych dokumentów 31 marca) 1940 r. Józef Kopyciak został aresztowany przez Wydział 3 Zarządu Bezpieczeństwa Państwowego NKWD w Obwodzie Rówieńskim i osadzony w rówieńskim więzieniu NKWD. Powodem jego zatrzymania były prawdopodobnie zeznania Kazimierza Jaźwińskiego.

Podczas aresztowania Józefowi Kopyciakowi skonfiskowano 1020 polskich złotych w banknotach papierowych, 34 złote srebrem i 15 sowieckich rubli oraz paszport obywatela II Rzeczypospolitej, kilka zaświadczeń, 50 kartek pocztowych i srebrny kieszonkowy zegarek.

10 kwietnia 1940 r. Józef został oskarżony o przynależność do antysowieckiej organizacji i udział w przygotowaniu powstania zbrojnego. Przyznał się do zarzuconych mu czynów. Na tym śledztwo w sprawie działalności członka podziemia Józefa Kopyciaka zostało zawieszone, ale wypełniając ankietę aresztowanego śledczy zaznaczył, że ten należał do tak zwanych antysowieckich (według określeń stosowanych przez niektórych śledczych wręcz «faszystowskich») organizacji POW i OZN, czyli Polskiej Organizacji Wojskowej i Obozu Zjednoczenia Narodowego. Przesłuchanie, przeprowadzone 22 maja 1940 r., śledczy poświęcili wyłącznie wyjaśnieniu politycznej przynależności więźnia.

Józef Kopyciak przyznał się do tego, że od 1916 r. do chwili rozwiązania organizacji, czyli do 1918 r., był członkiem POW, a kiedy jej działalność w 1932 r. została wznowiona, od razu został jej członkiem, pełniąc obowiązki kasjera Rówieńskiego Komitetu Powiatowego POW. Według Józefa, obowiązki sekretarza Rówieńskiego Komitetu Powiatowego POW w tym czasie pełnił wspomniany już przez nas Jan Kopczyński, prezesem ośrodka był Antoni Korzeniowski, były dyrektor Kasy Chorych, który w listopadzie 1939 r. wyjechał z Równego do Warszawy. Zastępcą prezesa powiatowego ośrodka POW był Ćmielewski (imię jest nieznane), który pracował w Kasie Oszczędności w Równem.

W 1938 r. Józef Kopyciak wstąpił do OZN. Na przesłuchaniu wymienił nazwiska następujących członków tej organizacji: Witolda Wiśniewskiego, kierownika Wydziału Zaopatrzenia Kasy Chorych w Równem, mieszkającego na Grabniku w Równem; Józefa Mazura, dyrektora Kasy Chorych; Stefana Podobińskiego, kierownika Wydziału Gospodarczego Kasy Chorych, który również mieszkał na Grabniku; Stanisława Szymańskiego, sekretarza Kasy Chorych, mieszkającego przy ulicy Senatorskiej w Równem; Zofię Dobrowolską, księgową Kasy Chorych, mieszkającą na Grabniku.

Wyrokiem Rówieńskiego Sądu Obwodowego wydanym w trakcie wyjazdowego posiedzenia 22–23 listopada w Dubnie oraz dodatkowego posiedzenia w dniach 17–18 stycznia 1941 r., Józef Kopyciak został skazany z art. 54–2, 54–11 KK USRR na dziesięć lat pozbawienia wolności w obozach pracy z pozbawieniem praw obywatelskich na trzy lata i konfiskatę mienia. 7 marca 1941 r. Sąd Najwyższy USRR rozpatrywał skargę kasacyjną skazanego, ale pozostawił wyrok sądu niezmienny.

Według postanowienia Prokuratury Obwodu Rówieńskiego z dnia 30 grudnia 1993 r., wobec Józefa Kopyciaka zastosowano art. 1 Ustawy USRR «O rehabilitacji ofiar represji politycznych na Ukrainie» z dnia 17 kwietnia 1991 r.

Dalszy los bohatera naszego szkicu nie jest nam znany. Jednak w postanowieniu Prokuratury podano informację o tym, że z obozu został on zwolniony 1 listopada 1941 r. na podstawie dekretu o amnestii wydanego 12 września 1941 r. przez Prezydium Rady Najwyższej ZSRR. Mamy więc nadzieję, że Józefowi Kopyciakowi udało się przetrwać zawieruchę II wojny światowej.

Юзеф Копицяк

Юзеф Копицяк народився 1892 р. у селі Лободні (в міжвоєнний період Ченстоховський повіт Келецького воєводства, нині Сілезьке воєводство) в родині Яна Карловича та Ельжбети Францівни Копицяків. У матеріалах справи енкаведисти записували його прізвище як Копитяк, а ім'я також як Йосиф або Йосип. Батько Юзефа не мав постійного місця роботи й жодного майна. Помер у 1938 р. Мати померла в 1936 р.

Юзеф закінчив шість класів гімназії та педагогічні курси в Ченстохові. Працював учителем у Клобуцьку.

Невідомо, за яких обставин Юзеф Копицяк потрапив до Рівного. Там він мешкав на вулиці Кручій, 11. Юзеф не був одружений. Із близьких родичів мав брата Павла (1899 р. н.), який до Другої світової війни та на її початку проживав у селі Броди-Дуже (нині Замостський повіт Люблінського воєводства), де працював учителем, і сестру Станіславу (1905 р. н.), у шлюбі Собич, яка жила у Клобуцьку разом із чоловіком Едуардом Собичем, водієм за професією.

До Союзу збройної боротьби – 1 Юзефа Копицяка завербував Казімеж Язвінський у лютому 1940 р. у своїй квартирі на вулиці Новий світ, 6. Чоловіків познайомив у 1938 р. колишній директор «Каси хворих» Антон Коженювський. Підбираючи надійних людей для конспіративної роботи, Казімеж Язвінський вирішив залучити Юзефа Копицяка. Для цього запросив його до себе додому, де розповів про організацію, її завдання й напрями діяльності в умовах радянської окупації. Спонукаючи Юзефа до боротьби за відновлення Польщі, Казімеж Язвінський зауважив, що їхнє основне завдання – об'єднати всіх поляків-патріотів в одну організацію й підготувати збройне повстання проти радянської влади. Усі детальні відомості про СЗБ Юзеф мав отримати від Яна Копчинського, адже він увійшов саме до його п'ятірки.

Ян Копчинський і Юзеф Копицяк бачилися всього один раз. На зустрічі Ян пересвідчився в готовності Юзефа стати підпільником і повідомив, що за потреби його викличуть.

Через кілька днів Казімеж Язвінський, зустрівши Юзефа Копицяка в Рівному на вулиці Сталіна, повідомив йому, що у справах організації він має поїхати до Здолбунова. Але більше до теми поїздки Казімеж Язвінський не повертався. Тобто Юзеф не отримав жодного конкретного завдання і серед учасників організації знав лише Казімежа Язвінського та Яна Копчинського.

3-й відділ УДБ УНКВС у Рівненській області арештував Юзефа Копицяка 30 березня (за деякими документами 31 березня) 1940 р. й доправив до в'язниці НКВС у Рівному. Очевидно, підставою для його арешту стали свідчення Казімежа Язвінського.

Під час арешту в Юзефа Копицяка вилучили 1020 польських злотих паперовими купюрами, 34 злотих сріблом та 15 радянських рублів, а також паспорт періоду Другої Речі Посполитої, кілька посвідчень, 50 листівок і срібний кишеньковий годинник.

10 квітня 1940 р. Юзефу Копицяку висунули обвинувачення в приналежності до антирадянської організації та веденні роботи з підготовки збройного повстання. Він визнав себе винним. На цьому розслідування діяльності підпільника Юзефа Копицяка призупинили. Однак, заповнюючи анкету арештованого, слідчий зазначив, що той належав до так званих антирадянських (за термінологією окремих слідчих «фашистських») організацій ПОВ та ОЗН, тобто Польської військової організації й Табору національної єдності. Тому допит, проведений 22 травня 1940 р., слідчі присвятили виключно з'ясуванню політичної приналежності в'язня.

Юзеф Копицяк зізнався, що з 1916 р. був членом ПОВ до моменту припинення її існування, тобто до 1918 р., і коли діяльність цієї організації в 1932 р. відновили, він знову став її членом, виконуючи обов'язки касира Рівненського повітового комітету ПОВ. Зі слів Юзефа, обов'язки секретаря Рівненського повітового комітету ПОВ виконував уже згадуваний нами Ян Копчинський, головою осередку був Антон Коженювський, колишній директор «Каси хворих», який у листопаді 1939 р. виїхав із Рівного до Варшави. Заступником голови повітового осередку ПОВ був Чмилевський (ім'я не відоме). Останній працював у рівненській ощадкасі.

1938 р. Юзеф Копицяк вступив до ОЗН. Серед своїх однопартійців на допиті він назвав Вітольда Вишневецького, який працював завідувачем відділу забезпечення рівненської «Каси хворих» і проживав на Грабнику в Рівному; Юзефа Мазура, директора «Каси хворих»; Стефана Подобинського, завідувача господарської частини «Каси хворих», який також мешкав на Грабнику; Станіслава Шиманського, секретаря «Каси хворих», який жив на вулиці Сенаторській у Рівному; Софію Добровольську, рахівника «Каси хворих», яка мешкала на Грабнику.

Вироком Рівненського обласного суду, виїзне засідання якого відбулося 22–23 листопада в Дубні, та повторного судового засідання, яке пройшло 17–18 січня 1941 р., за ст. 54–2, 54–11 КК УРСР Юзефа Копицяка засудили до десяти років позбавлення волі у виправно-трудових таборах та обмеження у громадянських правах на три роки з конфіскацією майна. Ухвалою від 7 березня 1941 р. Верховний Суд УРСР залишив без задоволення касаційну скаргу засудженого.

Заключенням прокуратури Рівненської області від 30 грудня 1993 р. Юзеф Копицяк потрапляє під дію ст. 1 Закону УРСР «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» від 17 квітня 1991 р.

Подальша доля героя цього нарису нам не відома. Проте в заключенні прокуратури зазначено, що з місць позбавлення волі його звільнили 1 листопада 1941 р. на основі указу Президії Верховної Ради СРСР від 12 вересня 1941 р. Тож маємо надію, що Юзефу Копицяку вдалося вціліти у круговерті Другої світової війни.

98

УВЕРЖДАЮ:

НАЧАЛЬНИК 3-го ОТДЕЛА УГБ УИНВД по Р.О.
С/ ЛЕИТЕНАНТ ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

ЛЮПСВ/
" 4 " апреля 1940 года .

ПОСТАНОВЛЕНИЕ

/ О сдаче ценностей /

гор.Ровно. " 4 " апреля 1940 г.

Я, Оперуполномоченный 2 отд-ния 3 отдела УГБ УИНВД по
Ровенской области, ГОРБАЧ, рассмотрев материалы обыска арестованного
КОПИЦЯК ~~Ивановича~~ ^{Ивановича},

НАШЕЛ

При обыске у арестованного КОПИЦЯК было из"ято:

Часы серебряные ^{на} ходу № 0,800
денег б/польской чеканки бумажные на
сумму 1020 злот.

Деньги серебряные б/ польской чеканки
на сумму 34 зл.,
Деньги никелев. б/польск.чеканки
на сумму 10 зл. ^{Двадцать злот}

ПОСТАНОВИЛ

Вышеуказанные ценности, из"ятые при обыске у арестован-
ного КОПИЦЯК ~~Ивановича~~ ^{Ивановича} - сдать на хранение в СО УИНВД по
Ровенской области.

ОПЕРУПОЛНОМОЧЕННЫЙ 2 ОТД 3 ОТДЕЛА УГБ УИНВД
ПО РОВЕНСКОЙ ОБЛАСТИ ^{А. Горбач}

СОГЛАСЕН: НАЧАЛЬНИК 2 ОТД 3 ОТДЕЛА УГБ УИНВД по Р.О.
СЕРЖАНТ ГОСБЕЗОПАСНОСТИ ^{Карев}

Исправленному в "Исход"
на "Исход" вшить
Ф.И.О. Знач. Ум. ^{С. М. Карев}
С. М. Карев

4 kwietnia 1940 r. – Postanowienie o przekazaniu cennych rzeczy skonfiskowanych Józefowi Kopyciakowi podczas przeszukania

4 квітня 1940 р. – Постанова про здачу цінностей, вилучених під час обшуку в Юзефа Копицяка

Архів УСБУ у Рівненській області. ФП. Спр. 15162. Т. I. Арк. 92.

96

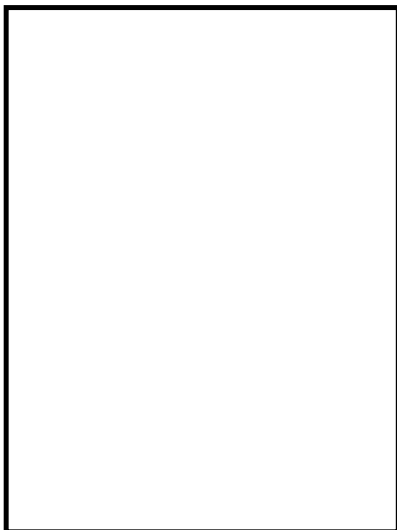
АНКЕТА АРЕСТОВАННОГО

В О П Р О С Ы:	О Т В Е Т Ы:
Фамилия	Копытск
Имя и отчество	Юзеф Иванович
Год и место рождения	Родился в 1892 году Келецкая Восточная область (край) Селюховского уезда, сел. Лесовое гор.
Постоянное местожительство (адрес)	гор. Ровно ул. Круга 7. II.
Профессия и специальность	Учитель
Последнее место службы и должность или род занятий	а) учреждение _____ Предприятие _____ б) должность Р. Кассе Харюк (при. Милиция). в) звание Инспектор г) в систему какого Наркомата или другого руководящего органа входит учреждение (предприятие) _____ д) если не работает — когда уволен _____ 19 ____ г.
Партийная принадлежность	а) в прошлом ОЗОН и др. ПОВ. б) в настоящее время беспартийный билет № _____
Национальность	Польск
Гражданство (при отсутствии паспорта, указать какой документ удостоверяет гражданство)	а) гражд. (подд.) гр. СССР (беспаспорт). б) паспорт № _____ кем выдан _____

В О П Р О С Ы:	О Т В Е Т Ы:
Члены семьи (о каждом указывать фамилию, имя, отчество, возраст, место работы, род занятий, адрес).	отец <u>Копицяк Иван Карлович.</u> <u>умер в 1938.</u>
	мать <u>Копицяк Элеона Францевна.</u> <u>умерла в 1956.</u>
	муж <u>—</u>
	жена <u>Холмберг</u>
	дети <u>нет</u>
	братья (сестры) <u>брат Павел Холмберг. 46.</u> <u>г.г. Бродячий (Польша)</u> <u>сестра - Собир - Франциска. - 25.</u> <u>домоводство, милая и дружелюбная</u> <u>Собир Эдуард. род. неизвестно в</u> <u>г.г. Кадуцко (Германия)</u>
Личная подпись арестованного	<u>Копицяк</u>

30 marca 1940 r. – Ankieta więźnia Józefa Kopyciaka
30 березня 1940 р. – Анкета арештованого Юзефа Копицяка
Архів УСБУ у Рівненській області. ФП. Спр. 15162. Т. I. Арк. 96– 97.

Zygmunt Soczyński

Zygmunt Soczyński urodził się w 1894 r. w Odessie (w aktach sprawy jego imię i nazwisko było zapisywane przez funkcjonariuszy NKWD jako Сигизмунд). Jego ojciec, Ludwik Soczyński, był urzędnikiem w zarządzie Kolei Rysko-Orłowskiej, łączącej środkowe regiony Imperium Rosyjskiego z portami Morza Bałtyckiego – Rygą i Lipawą. W aktach śledztwa wpisano, że był szlachcicem. Zmarł w 1916 r. Matka, Emilia Soczyńska (ur. w 1871 r.), pracowała na tej samej kolei jako księgowa. Wiadomo, że w 1940 r. mieszkała w Leningradzie.

Oprócz Zygmunta w rodzinie Soczyńskich było jeszcze troje dzieci: Franciszek (ur. w 1885 r.), z zawodu meteorolog, który mieszkał we Władywostoku, Edmund (ur. w 1891 r.), który przebywał w Rydze, i Stanisława (ur. w 1888 r.), z zawodu inżynier architekt, która mieszkała w Leningradzie.

Zygmunt Soczyński ukończył siedem klas szkoły realnej. Od 13 lipca 1916 r. do 10 czerwca 1918 r. służył w wojsku carskim w stopniu kaprała. Do Polski przybył legalnie w 1921 r. W 1924 r. Zygmunt zaciągnął się do rezerwy Wojska Polskiego w stopniu podporucznika i od tego czasu należał do Związku Oficerów Rezerwy.

Po ustanowieniu władzy sowieckiej na ziemiach Zachodniej Ukrainy pracował jako inspektor ds. zatrudnienia w Rówieńskim Obwodowym Oddziale Opieki Społecznej.

Zygmunt Soczyński był żonaty. Jego żona, Wanda Soczyńska (c. Witolda, ur. w 1901 r.), prowadziła dom. Syn, Ludwik (ur. w 1919 r.), w 1940 r. był studentem Rówieńskiego Ukraińskiego Instytutu Pedagogicznego. W Równem rodzina mieszkała przy ul. Szemplińskiego 10, m. 2 (obecnie Mykoły Chwyłowego).

Do Związku Walki Zbrojnej Zygmunt został zwerbowany przez Józefa Widawskiego. Widawski uczynił to w czasie swego pierwszego pobytu w Równem po rozmowie wstępnej z Kazimierzem Jaźwińskim. Soczyński złożył przysięgę na wierność organizacji w mieszkaniu Jana Jadźwińskiego. Wtedy też wybrał sobie pseudonim Szeligo.

Kazimierz Jaźwiński mianował Soczyńskiego komendantem jednej z trzech dzielnic ZWZ-1 w Równem, obejmującej przedmieście Grabnik. W ten sposób Zygmunt trafił do

kierowniczej piątki rówieńskiego ośrodka ZWZ-1. Znał nazwę organizacji, jej strukturę i zadania, z których głównym było przygotowanie zbrojnego powstania w celu obalenia władzy sowieckiej i przywrócenia niepodległości Polski. Od Kazimierza Jaźwińskiego i Jana Kopczyńskiego otrzymał zadanie utworzenia piątki. Wtedy też polecono mu zaangażowanie do niej Feliksa Hałasa, Kazimierza Mempla i Adama Wagnera. W pierwszych dniach marca 1940 r. Zygmunt odwiedził mieszkanie Feliksa Hałasa, gdzie zwierbował jego oraz Adama Wagnera, mieszkającego w tym samym budynku, co i Hałas. W trakcie tej wizyty Hałas i Wagner otrzymali polecenie znalezienia zaufanych osób wśród polskich patriotów w celu zwierbowania ich w szeregi ZWZ. Podobne zadanie otrzymał również Kazimierz Mempel.

30 marca 1940 r. Zygmunt Soczyński został aresztowany przez Wydział 3 Zarządu Bezpieczeństwa Państwowego NKWD w Obwodzie Rówieńskim i osadzony w rówieńskim więzieniu NKWD. Podczas aresztowania funkcjonariusze NKWD skonfiskowali Soczyńskiemu 4500 sowieckich rubli, 1214 polskich złotych, dwa złote i dwa srebrne zegarki, obrączki z wygrawerowanymi imionami «Zygmunt» i «Wanda», dwa pierścienie z diamentami, kilka złotych kosztowności, trzy srebrne papierosnice, srebrne sztucce, srebrne carskie i polskie monety oraz lornetkę wojskową, 20 zdjęć, korespondencję na 10 kartkach i jego polski paszport. Wszystkie skonfiskowane rzeczy 3 kwietnia 1940 r. zostały przekazane na przechowanie do Wydziału Finansowego w Obwodzie Rówieńskim. Lornetka wojskowa trafiła do komendantury Zarządu NKWD.

W przeciwieństwie do pozostałych oskarżonych w sprawie nr 21521 wśród dokumentów NKWD dotyczących Zygmunta Soczyńskiego zachowała się «Ankieta dla dowództwa byłego wojska polskiego». Soczyński wypełnił ją osobiście 3 listopada 1939 r., więc możemy założyć, że jego aresztowanie było tylko kwestią czasu.

Sledztwo wobec Soczyńskiego odzwierciedlone jest tylko w dwóch protokołach przesłuchań i kilku protokołach konfrontacji. Jego przynależność do ZWZ potwierdzili bracia Jaźwińscy i wszyscy zwierbowani przez niego członkowie organizacji. Aresztowany również nie ukrywał swojej przynależności do konspiracji i przyznał się do popełnienia wszystkich zarzucanych mu przestępstw.

Wyrokiem Rówieńskiego Sądu Obwodowego wydanym w trakcie wyjazdowego posiedzenia 22–23 listopada w Dubnie oraz dodatkowego posiedzenia w dniach 17–18 stycznia 1941 r., Zygmunt Soczyński został skazany z art. 54–2, 54–11 KK USRR na dziesięć lat pozbawienia wolności w obozach pracy z pozbawieniem praw obywatelskich na trzy lata i konfiskatę mienia na rzecz państwa. 7 marca 1941 r. Sąd Najwyższy USRR rozpatrywał skargę kasacyjną skazanego, ale pozostawił wyrok sądu niezmienny.

Według postanowienia Prokuratury Obwodu Rówieńskiego z dnia 18 stycznia 1994 r. wobec Zygmunta Soczyńskiego zastosowano art. 1 Ustawy USRR «O rehabilitacji ofiar represji politycznych na Ukrainie» z dnia 17 kwietnia 1991 r.

Dalszy los Zygmunta Soczyńskiego i jego rodziny nie jest nam znany.

Зигмунт Сочинський

Зигмунт Сочинський народився 1894 р. в Одесі (в матеріалах справи енкаведисти записували його ім'я як Сигізмунд). Його батько Людвіг Сочинський працював чиновником управління Ризько-Орловської залізниці, яка сполучала центральні райони Російської імперії з портами на Балтійському морі – Ригою та Лібавою. У документах архівно-слідчої справи зазначено, що він був дворянином. Помер 1916 р. Матір'я Емілія Сочинська (1871 р. н.) працювала на тій же залізниці рахівником. Відомо, що в 1940 р. вона мешкала в Ленінграді.

Окрім Зигмунта, в родині Сочинських було ще троє дітей: Франц (1885 р. н.), за спеціальністю метеоролог, мешкав у Владивостоці, Едмунд (1891 р. н.), жив у Ризі, та Станіслава (1888 р. н.), інженер-архітектор за професією, проживала в Ленінграді.

Зигмунт Сочинський закінчив сім класів реального училища. Із 13 липня 1916 р. до 10 червня 1918 р. він служив у царській армії у званні ефрейтора. До Польщі приїхав легально 1921 р. У 1924 р. Зигмунта Сочинського зарахували до резерву Війська Польського у званні підпоручика, з того ж часу він перебував у Союзі офіцерів резерву.

Після встановлення радянської влади на західноукраїнських землях працював інспектором із працевлаштування Рівненського обласного відділу соцзабезпечення.

Зигмунт Сочинський був одружений. Його дружина Ванда Вітольдівна Сочинська (1901 р. н.) була домогосподаркою. Син Людвіг (1919 р. н.) у 1940 р. навчався в Рівненському українському учительському інституті. У Рівному родина мешкала на вулиці Шемплінського, 10, кв. 2 (нині Миколи Хвильового).

До Союзу збройної боротьби Зигмунта Сочинського завербував Юзеф Відавський. Зробив він це під час свого першого перебування в Рівному, попередньо провівши підготовчу розмову з Казімежем Язвінським. Зигмунт Сочинський дав присягу на вірність організації у квартирі Яна Язвінського, тоді ж обрав собі псевдо Шеліго.

Казімеж Язвінський призначив Сочинського комендантом однієї з трьох дільниць СЗБ–1 у Рівному, яка охоплювала передмістя Грабник. Таким чином Зигмунт потрапив до керівної п'ятірки рівненського осередку СЗБ–1. Він знав назву організації, її структуру та завдання, основним із яких була підготовка до збройного повстання з метою ліквідації радянської влади та відновлення Польщі. Від Казімежа Язвінського і Яна Копчинського отримав доручення сформувати бойову п'ятірку. Вони ж рекомендували залучити до її складу Фелікса Галаса, Казімежа Мемпеля й Адама Вагнера. На початку березня 1940 р. Зигмунт відвідав квартиру Фелікса Галаса, де завербував його та Адама Вагнера, який мешкав в одному домі з Галасом. Тоді ж завербовані отримали завдання підібрати надійних осіб серед поляків-патріотів для залучення до лав союзу. Аналогічне завдання отримав і завербований Казімеж Мемпель.

30 березня 1940 р. 3-й відділ УДБ УНКВС у Рівненській області арештував Зигмунта Сочинського й доправив до рівненської в'язниці. Під час арешту працівники НКВС вилучили в нього 4500 радянських рублів, 1214 польських злотих, два золоті та два срібні годинники, обручки з вигравіюваними іменами «Зигмунт» і «Ванда», дві каблучки з діамантами, кілька золотих прикрас, три срібних портсигари, срібні столові прибори, срібні царські й польські монети, а також військовий бінокль, 20 фотографій, десять аркушів листів і польський паспорт на ім'я Зигмунта Сочинського. Усі

перераховані цінності 3 квітня 1940 р. передали на збереження до фінвідділу в Рівненській області. Вилучений військовий бінокль направили до комендатури УНКВС.

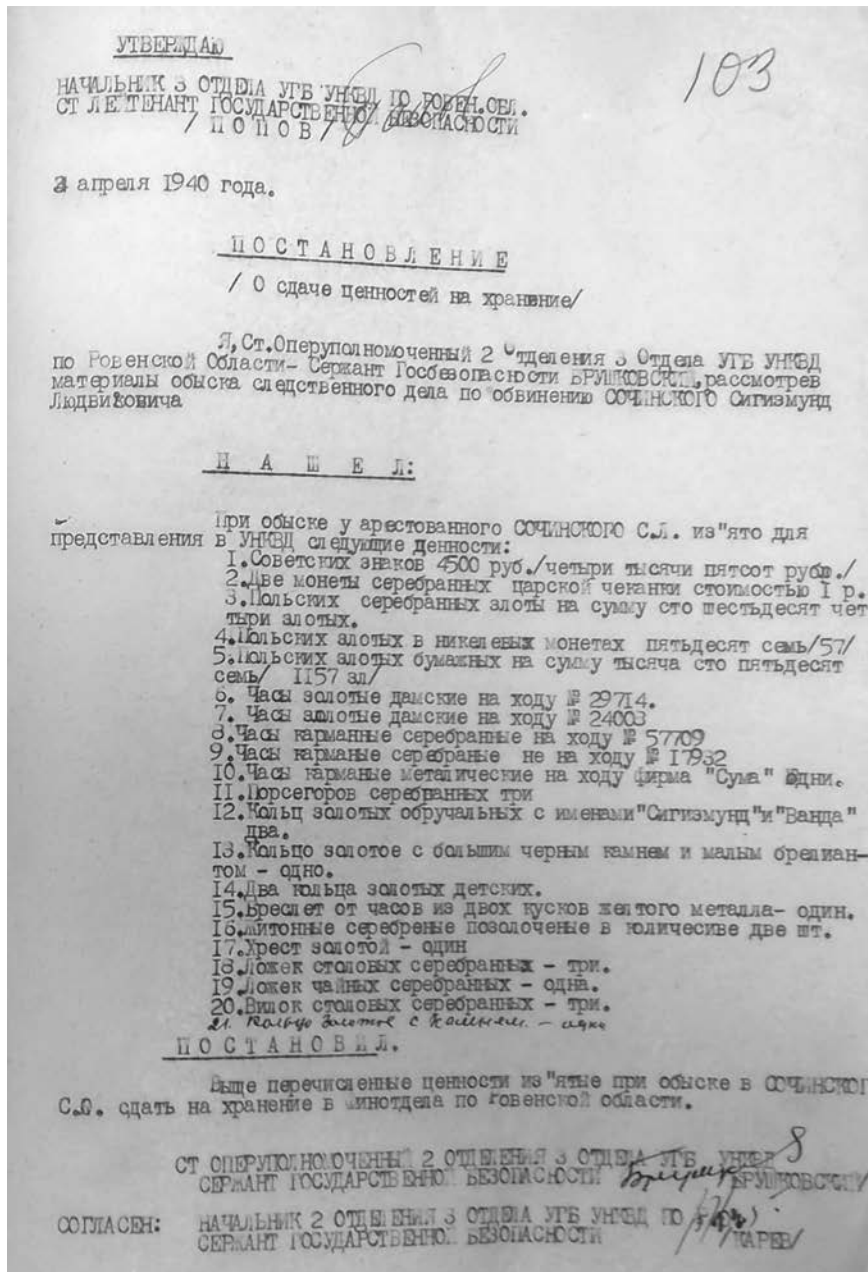
На відміну від інших фігурантів слідчої справи № 21521 серед документів, заведених енкаведистами на Зигмунта Сочинського, збереглася «Анкета на начальствующий состав бывшей польской армии». Сочинський заповнив її власноручно 3 листопада 1939 р., тому можемо припустити, що його арешт був лише питанням часу.

Зазначимо, що слідчий процес у його справі відображено лише у двох протоколах допитів та кількох протоколах очних ставок. Його причетність до СЗБ підтвердили брати Язвінські та всі завербовані ним учасники організації. Сам арештант не приховував своєї причетності до підпільного руху й повністю визнав свою вину в усіх інкримінованих йому злочинах.

Вироком Рівненського обласного суду, виїзне засідання якого відбулося 22–23 листопада в Дубні, та повторного судового засідання, що пройшло 17–18 січня 1941 р., Зигмунта Сочинського засуджено за ст. 54–2, 54–11 КК УРСР до десяти років позбавлення волі у виправно-трудовах таборах, обмеження у громадянських правах на три роки з конфіскацією всього майна. Ухвалою від 7 березня 1941 р. Верховний Суд УРСР залишив без задоволення касаційну скаргу засудженого.

Заключенням прокуратури Рівненської області від 18 січня 1994 р. Зигмунт Сочинський потрапляє під дію ст. 1 Закону УРСР «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» від 17 квітня 1991 р.

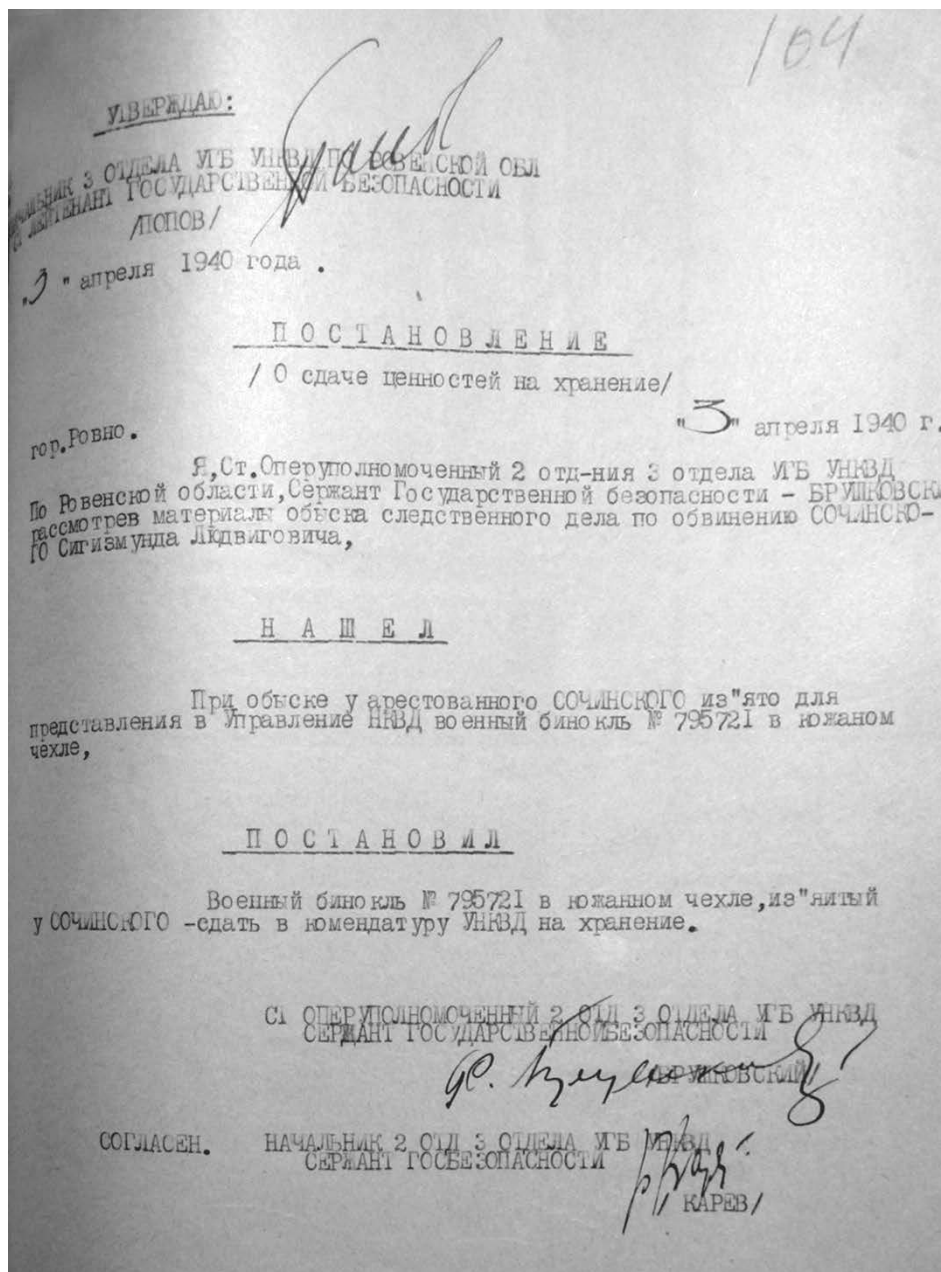
Подальші долі Зигмунта Сочинського та членів його родини нам не відомі.

3 kwietnia 1940 r. – Postanowienie o przekazaniu na przechowanie do Wydziału Finansowego Zarządu NKWD w Obwodzie Rówieńskim cennych rzeczy skonfiskowanych Zygmuntowi Soczyńskiemu w trakcie rewizji

3 квітня 1940 р. – Постанова про здачу на зберігання до фінансового відділу УНКВС у Рівненській області цінностей, вилучених під час обшуку в Зигмунта Сочинського

Архів УСБУ у Рівненській області. ФП. Спр. 15162. Т. I. Арк. 103.

3 kwietnia 1940 r. – Postanowienie o przekazaniu na przechowanie do komendatury Zarządu NKWD
cennych rzeczy skonfiskowanych Zygmuntowi Soczyńskiemu w trakcie rewizji
3 квітня 1940 р. – Постанова про здачу на зберігання в комендатуру УНКВС цінностей,
вилучених під час обшуку в Зигмунта Сочинського

Архів УСБУ у Рівненській області. ФП. Спр. 15162. Т. I. Арк. 104.

№ 43

НКО СССР
РОВЕНСКИЙ УЕЗДНЫЙ
ВОЕННЫЙ КОМИССАРИАТ

№ 5118
23/III 1940 г.
г. РОВНО.

Временное удостоверение
(Взамен военного билета)

Предъявитель сего военнообязанный *Сочинский*
Сигизмунд Людвинович
года рождения *1894* проживающий в *Ровно*
Чкалова 28 (село,
район, область)

ПРИНЯТ НА ВОЕННЫЙ УЧЕТ ВОЕННООБЯЗАННЫХ:

Состав *мк-3 оу*
(рядовой, младший нач. должностная квалиф.)

Действительно по *Паркина* № ВУС *1*
1940 г.

РОВЕНСКИЙ УЕЗДНЫЙ
ВОЕННЫЙ КОМИССАР *Ворот* (ПАРКМАН)

6allity 496

22 marca 1940 r. – Tymczasowa legitymacja Zygmunta Soczyńskiego skonfiskowana w trakcie rewizji
22 березня 1940 р. – Тимчасове посвідчення Зигмунта Сочинського, вилучене під час обшуку

Архів УСБУ у Рівненській області. ФП. Спр. 15162. Контрольно-наглядова справа. Арк. 130А.

№ 44

У. Р. С. Р.
РОВЕНСКИЙ ОБЛАСТНОЙ
Выполнительный комитет

Відділ Соціал. та Забезпечення

6 марта 1940 р.
№ 81

УДОСТОВЕРЕНИЕ.

Сим удостоверяется, что гр. СОЧИНСКИЙ Сигизмунд
Людвинович состоит инспектором Ровенского Областно-
го Отдела Исполнительного Обеспечения.

ЗАР. РОВЕНСКИЙ ОМЛ.
ОТД. СОЦИАЛ. ОБЕСП.

Мороз

6 marca 1940 r. – Legitymacja Zygmunta Soczyńskiego skonfiskowana w trakcie rewizji
6 березня 1940 р. – Посвідчення Зигмунта Сочинського, вилучене під час обшуку

Архів УСБУ у Рівненській області. ФП. Спр. 15162. Контрольно-наглядова справа. Арк. 130А.

113

АНКЕТА

для начальствующего состава бывшей польской армии.

1. Фамилия, имя и отчество *Сочинский, Сильвиусович, Мадаль.*
2. Год и место рождения *1894. г. ур. Одесса*
3. Национальность *Полька*
4. С какого времени служил в польской армии, в какой войсковой части и какой имеет последний чин (указать в кадрах или за-пасе) *Служил в Русск. армии с 1916 по 1917г. Кавказ. Сводный полк в Миле Вюртемберг. Присвоен в подполковника в запасе 1924г.*
5. Служил ли в полиции, жандармерии, карательных органах, где, в какой должности *Не служил*
6. Служил ли в других армиях, где, в каком году, когда и чин *с 1918. г. до 1918-19. служил в отдельной пехотной бригаде на Кавказе.*
7. Образование *Высшее неоконченное.*
8. Имущественное положение. *Не имел.*
9. Чем занимались родители. *Существовал, Машинный деловик*
10. Семейное положение. *Жена Ванда, Вильгельмовна Нови. Сын Мадаль, 1919. Мать нежна 46.*
11. Какие имеет документы удостоверяющие личность *Французский билет n 106742*
12. Адрес: *г. Ровно, ул. Шенниковского n 10/к.*
13. Что еще хочет сказать о себе *Набыв в Ленинграде Мадаль, Филипп, Франц, 76. Брат Франц. № 1. Брат Филипп. № 1. Брат Франц. № 1. Брат Франц. № 1.*

ПРИМЕЧАНИЕ: Лица, давшие неверные сведения о себе, будут привлечены к ответственности.

З. Мадаль 1939 г.

г. Ровно.

подпись *Зигмунт Сочинский*

Подпись заполнявшего анкету.

3 listopada 1939 r. – Ankieta dla dowództwa byłego wojska polskiego
 3 листопада 1939 р. – Анкета для керівного складу колишньої польської армії

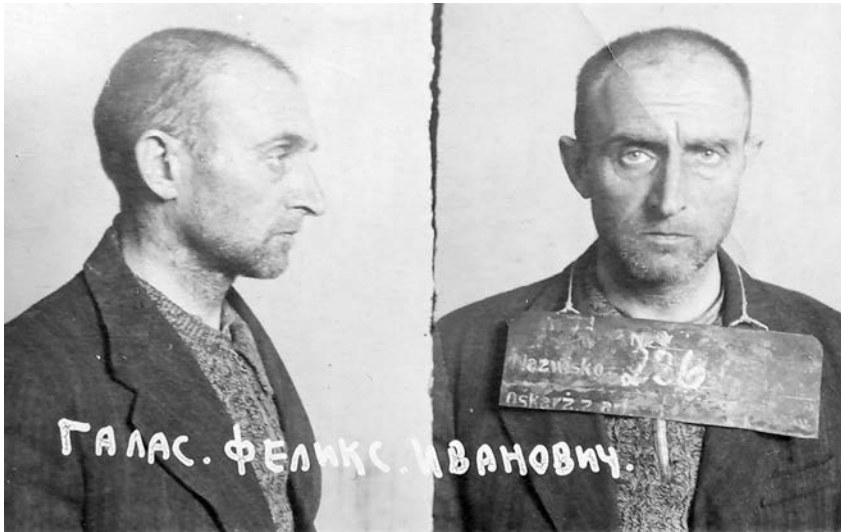
Архів УСБУ у Рівненській області. ФП. Спр. 15162. Т. I. Арк. 113.

Dom nr 10 przy ulicy Mykoły Chwylowego w Równem (dawniej ulica Szemplińskiego), w którym w mieszkaniu nr 2 do 1940 r. mieszkał Zygmunt Soczyński. Fot. Dmytro Masłow

Будинок № 10 на вулиці Миколи Хвильового в Рівному (колишня вулиця Шемплінського), де у квартирі № 2 до 1940 р. жив Зигмунт Сочинський. Фото Дмитра Маслова

Marzec 1940 r. – Więzienne zdjęcie Feliksa Hałasa
 Березень 1940 р. – Фелікс Галас після арешту

Архів УСБУ у Рівненській області. ФП. Спр. 15162. Контрольно-наглядова справа.

Feliks Hałas

Feliks Hałas urodził się 25 sierpnia 1897 r. w mieście Ciechocinek, w rodzinie stolarza Jana Hałasa (ur. w 1860 r.). Imienia matki Feliksa nie znamy, jednak wiemy, że zmarła w 1931 r. Ukończył jedną z miejskich szkół. W latach 1917–1918 był członkiem Polskiej Organizacji Wojskowej, w której, jak twierdził, nie prowadził żadnej czynnej działalności.

Brat Feliksa, Stanisław (ur. w 1904 r.), na początku II wojny światowej mieszkał na terenie Generalnego Gubernatorstwa.

W Równem Feliks Hałas mieszkał razem z żoną Antoniną (ur. 1904 r.) przy ulicy Leopolda Lisa-Kuli 17 (adres ten podany jest w aktach NKWD, natomiast według innych dokumentów przechowywanych w archiwum w Równem w 1935 r. rodzina mieszkała przy ul. Piłsudskiego 21; ul. Lisa-Kuli to obecnie ul. Wasyla Stusa, ul. Piłsudskiego – dziś Czorno-woła). Małżeństwo wychowywało dwoje dzieci: Alinę (ur. w 1932 r.) i Jerzego (ur. w 1937 r.). Akta sowieckich organów ścigania zawierają wiadomości o Feliksie Hałasie jako o właścicielu zakładu fryzjerskiego i domu.

Po ustanowieniu władzy sowieckiej, Feliks Hałas dołączył do zrzeszenia fryzjerów i pracował w salonie fryzjerskim nr 1 w Równem. Najprawdopodobniej właśnie ten zakład był jego własnością upaństwowioną przez władze sowieckie.

Jeszcze w październiku 1939 r. dom Hałasów stał się schronieniem dla Polaków, którzy pragnęli uniknąć prześladowań ze strony władz sowieckich. Właśnie wtedy zamieszkała u nich dentystka Irena Miller i jej siostra Przeclawska (imię nie jest nam znane), żona polskiego oficera. Przeprowadziły się one do Równego z osady Krechowickiej. W grudniu 1939 r. do Ireny Miller i Przeclawskiej przyjechał ich znajomy, oficer Wojska Polskiego pochodzący

z województwa poznańskiego, który przedstawił się jako Skirmund (lub Skirwut). Później Feliks Hałas dowiedział się, że w jego domu zatrzymał się aktywny działacz polskiego podziemia o pseudonimie Młot. W ten sposób dom Feliksa Hałasa zamienił się w mieszkanie konspiracyjne ZWZ.

W grudniu 1939 r. Irena Miller wyjechała do Warszawy, a po miesiącu dom Hałasów opuściła także pani Przeclawska.

Po raz drugi Młot przybył do Hałasów na początku lutego 1940 r. Według wersji oficjalnej, szukał swojej żony i w tym celu jeździł do Lwowa i Sarn. W prywatnej rozmowie Młot zdradził Feliksowi Hałasowi, dlaczego przyjechał do Równego – miał tu założyć ośrodek polskiego podziemia. To właśnie Feliks Hałas podał mu adresy osób, które go interesowały. W tym dniu, gdy Młot po raz pierwszy przybył do Równego, około 22.00 do domu Feliksa Hałasa przyszli Kazimierz Jaźwiński i Jerzy Krüger – dowódcy miejskiego ośrodka ZWZ. Można powiedzieć, że to właśnie w domu Feliksa Hałasa powstała nowa konspiracyjna organizacja antysowiecka w Równem.

Feliks Hałas już nigdy później nie spotkał się w Równem ani z Młotem, ani z Kazimierzem Jaźwińskim, ani z Jerzym Krügerem. Do ZWZ został zwerbowany przez Zygmunta Soczyńskiego – do jego piątki dołączył na początku marca 1940 r. Z rekomendacji Feliksa Hałasa do podziemia zwerbowano także Adama Wagnera. Obaj złożyli przysięgę na wierność ZWZ w mieszkaniu Feliksa Hałasa w obecności Zygmunta Soczyńskiego. Wtedy też otrzymali zadanie werbowania do organizacji zaufanych Polaków. Jednak już 17 marca 1940 r. do Feliksa przyszedł Jan Kopczyński i uprzedził, aby zaniechał jakiejkolwiek działalności jako członek organizacji, ponieważ w tym czasie do więzienia NKWD trafili już bracia Jan i Kazimierz Jaźwińscy.

Wbrew instrukcjom o werbowaniu nowych członków i przestrzeganiu zasad konspiracji, działacze podziemia często opowiadali sobie o zwerbowanych osobach, co później było przyczyną szybkiego wykrywania i likwidacji polskich struktur konspiracyjnych na Zachodniej Ukrainie. Na przykład Zygmunt Soczyński powiedział Feliksowi Hałasowi o tym, że do ZWZ należy Kazimierz Mempel, a Jan Kopczyński wiedział, że członkami ZWZ są Feliks Hałas i Adam Wagner.

Feliks Hałas został aresztowany 9 kwietnia 1940 r. Podczas przesłuchania 23 kwietnia 1940 r. śledczego zainteresował fakt, że Feliksa w Równem wszyscy znali jako Hałasińskiego. Więzień powiedział, że jego ojca w Ciechocinku również nazywano Hałasińskim, chociaż wszędzie w dokumentach był zapisany jako Hałas. Sam Feliks w szkole i podczas służby w Wojsku Polskim miał nazwisko Hałasiński, jednak w 1929 r. w celu otrzymania paszportu musiał prosić o wyciąg z księgi metrykalnej, aby potwierdzić swoje nazwisko. W metryce był wpisany jako Feliks Hałas, syn Jana Hałasa. Na szyldzie swojego zakładu fryzjerskiego napisał jednak, że to jest salon Hałasińskiego, dlatego w mieście wszyscy kojarzyli go właśnie z tym nazwiskiem.

W czasie śledztwa Feliks Hałas starał się ukryć swoją przynależność do ZWZ. Wkrótce jednak ujawnił wszystko, co wiedział o podziemiu. Wiadomości te były już znane śledczym, zdobyli je od wcześniej przesłuchanych działaczy konspiracji.

Wyrokiem Rówieńskiego Sądu Obwodowego wydanym w trakcie wyjazdowego posiedzenia 22–23 listopada w Dubnie oraz dodatkowego posiedzenia w dniach 17–18 stycznia 1941 r., Feliks Hałas został skazany z art. 54-2, 54-11 KK USRR na osiem lat poprawczych obozów pracy z pozbawieniem praw obywatelskich na pięć lat i konfiskatę mienia na rzecz państwa. 7 marca 1941 r. Sąd Najwyższy USRR rozpatrywał skargę kasacyjną skazanego, ale pozostawił wyrok sądu niezmieniony.

Według postanowienia Prokuratury Obwodu Rówieńskiego z dnia 30 grudnia 1993 r., wobec Feliksa Hałasа zastosowano art. 1 Ustawy USRR «O rehabilitacji ofiar represji politycznych na Ukrainie» z dnia 17 kwietnia 1991 r. W tym dokumencie zaznaczono, że Feliks Hałas przebywał w niewoli 1 rok, 5 miesięcy i 20 dni, i został zwolniony 29 sierpnia 1941 r. Możemy przypuszczać, że jako obywatelowi II Rzeczypospolitej udzielono mu amnestii na mocy Układu Sikorski-Majski.

Dalsze losy członków rodziny Hałasów nie są nam znane.

Фелікс Галас

Фелікс Галас народився 25 серпня 1897 р. у місті Цехоцінок у родині столяра Яна Галаса (1860 р. н.). Імені матері Фелікса ми не знаємо, проте відомо, що вона померла 1931 р. Хлопець закінчив міське училище. У 1917–1918 рр. він був членом Польської військової організації, однак, за його словами, жодної активної діяльності в ній не вів.

Брат Фелікса Станіслав (1904 р. н.) на початку Другої світової війни жив на території Генерал-губернаторства.

У Рівному Фелікс Галас мешкав разом із дружиною Антоніною (1904 р. н.) на вулиці Леопольда Ліса-Кулі, 17 (ця адреса вказана в документах НКВС, натомість, згідно з іншими архівними документами, станом на 1935 р. родина проживала на вулиці Пілсудського, 21; вулиця Ліса-Кулі нині носить ім'я Василя Стуса, Пілсудського – Чорновола). Подружжя виховувало двох дітей: Аліну (1932 р. н.) та Єжи (1937 р. н.). У радянських документах Фелікс Галас згадується як власник перукарні й будинку.

Після встановлення радянської влади Фелікс Галас вступив до артілі перукарів і працював у перукарні № 1 у Рівному. Очевидно, саме ця перукарня й була його власністю, націоналізованою радянською владою.

Ще в жовтні 1939 р. будинок Галасів став прихистком для поляків, які намагалися уникнути переслідування радянських органів влади. Саме тоді в них поселилися стоматолог Ірена Міллер та її сестра Пшецлавська (ім'я не відоме), дружина польського офіцера. До Рівного вони переїхали з військової осади Креховецька. У грудні 1939 р. до Ірени Міллер та Пшецлавської приїхав їхній знайомий, офіцер Війська Польського, виходець із Познанського воєводства, який представився Скірмундом (або Скірвотом). Пізніше Фелікс Галас з'ясував, що в його будинку зупинився активний член польського підпілля на псевдо Молот. Таким чином будинок Фелікса Галаса перетворився на явочну квартиру СЗБ.

У грудні 1939 р. Ірена Міллер виїхала до Варшави, через місяць будинок Галасів залишила і Пшецлавська.

Удруге Молот відвідав будинок Галасів на початку лютого 1940 р. За офіційною версією він розшукував свою дружину і з цією метою побував у Львові та Сарнах. У приватній розмові Молот розповів Феліксу Галасу про його справжнє завдання – він мав створити в Рівному осередок польського підпілля. Саме Фелікс повідомив йому адреси осіб, які того цікавили. У день, коли Молот вперше приїхав до Рівного, близько 10 год. вечора в будинок Фелікса Галаса прийшли Казімеж Язвінський та Єжи Крюгер, які очолювали міський осередок СЗБ. Фактично саме в будинку Фелікса Галаса зародилася нова конспіративна антирадянська організація в Рівному.

Більше Фелікс Галас жодного разу не зустрічався ні з Молотом, ні з Казімежом Язвінським, ні з Єжи Крюгером. До СЗБ його завербував Зигмунт Сочинський. На початку березня 1940 р. він увійшов до складу його п'ятірки. Також Фелікс рекомендував залучити до лав підпілля Адама Вагнера. Чоловіки склали присягу на вірність СЗБ на квартирі Фелікса в присутності Зигмунта Сочинського. Тоді ж отримали спільне завдання вербувати до організації надійних поляків. Однак уже 17 березня 1940 р. до Фелікса прийшов Ян Копчинський і попередив, аби він припинив будь-яку роботу як член організації, оскільки на той час до в'язниці НКВС уже потрапили брати Ян та Казімеж Язвінські.

Попри інструкції щодо вербування нових членів і забезпечення умов конспірації, члени підпілля часто розповідали один одному про вже залучених осіб, що в подальшому сприяло швидкому виявленню й ліквідації польських конспіративних структур у Західній Україні. Зигмунт Сочинський розказав Феліксу про те, що до СЗБ входить Казімеж Мемпель, а Яну Копчинському як члени СЗБ були відомі Фелікс Галас та Адам Вагнер.

Фелікса Галаса арештували 9 квітня 1940 р. На допиті 23 квітня 1940 р. слідчого зацікавив той факт, що Фелікса в Рівному всі знали як Галасінського. В'язень розповів, що його батька в Цехоцінку також називали Галасінським, хоча скрізь у документах він значився як Галас. Сам Фелікс у школі й на службі у Війську Польському проходив під прізвищем Галасінський, однак у 1929 р. для отримання паспорта він був змушений запросити витяг із метричної книги, аби дізнатися своє справжнє прізвище. У метриці зазначалося, що він Фелікс Галас, син Яна Галаса. Проте як власник перукарні на вивісці він зазначив, що це перукарня Галасінського, тому в місті всі знали його саме за цим прізвищем.

Під час слідства Фелікс Галас намагався приховати свою причетність до СЗБ. Однак згодом виклав усі відомі йому факти, про які слідчі вже знали від інших фігурантів справи.

Вироком Рівненського обласного суду, виїзне засідання якого відбулося 22–23 листопада в Дубні, та повторного судового засідання, яке пройшло 17–18 січня 1941 р., за ст. 54–2, 54–11 КК УРСР Фелікса Галаса засуджено до восьми років позбавлення волі у виправно-трудовах таборах та обмеження у громадянських правах на п'ять років із конфіскацією всього майна. Верховний Суд УРСР рішенням від 7 березня 1941 р. залишив касаційну скаргу засудженого без задоволення.

Заключенням прокуратури Рівненської області від 30 грудня 1993 р. Фелікс Галас потрапляє під дію ст. 1 Закону УРСР «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» від 17 квітня 1991 р. У цьому документі зазначено, що Фелікс Галас перебував у неволі один рік, п'ять місяців та 20 днів і був звільнений 29 серпня 1941 р. Можемо припустити, що як громадянина Другої Речі Посполитої його амністували на підставі договору Сікорський-Майський.

Подальша доля членів родини Галасів нам не відома.

23 kwietnia 1940 r. – Protokół przesłuchania Feliksa Hałasa

23 квітня 1940 р. – Протокол допиту Фелікса Галаса

ПРОТОКОЛ ДОПРОСА

Обвиняемого ГАЛАСА Феликса Ивановича

от 23-го апреля 1940 года.

ГАЛАС Ф. И. 1897 г. Рождения, уроженец
гор. Техотинок б[ывшей] Варшавской губ[ернии], поляк,
Гр[аждани]н СССР, владелец парикмахерской и дома –
до ареста парикмахер в парикмахерской № 1.

ВОПРОС: В каких политических партиях и организациях Вы состояли?

ОТВЕТ: Примерно с июня месяца 1917 года по 1918 год я состоял в ПОВ, но никакой работы не вел.

ВОПРОС: Почему Вас в гор. Ровно называют по фамилии ГАЛОСИНСКИЙ?

ОТВЕТ: Моя настоящая фамилия ГАЛАС, а отца моего в Техотинке называли ГАЛОСИНСКИМ, хотя в документах он значился как ГАЛАС.

По школе, когда я учился, по службе в польской армии и военному учету я значился, как ГАЛАСИНСКИЙ и лишь только при получении паспорта в 1929 г. На основании метрического свидетельства я стал значиться по фамилии ГАЛАС. А вывеска на моей собственной парикмахерской была под фамилией ГАЛОСИНСКИЙ, – поэтому многие жители гор. Ровно меня знают как ГАЛОСИНСКОГО.

ВОПРОС: Вы арестованы как участник польской националистической антисоветской организации. Расскажите, когда и кто Вас вовлек в эту организацию?

ОТВЕТ: После долгого запирательства я решил рассказать правду. Я действительно являлся участником польской антисоветской организации, именуемой «Звездка Вальки Збройней» /«Союз вооруженной борьбы»/. Завербовал меня в эту организацию СОЧИНСКИЙ в первых числах марта м[еся]ца 1940 года.

ВОПРОС: При каких обстоятельствах?

ОТВЕТ: За несколько дней до вербовки меня СОЧИНСКИМ в антисоветскую организацию, я с ним встретился около моего дома. При этой встрече он мне сказал, что ему от ЯЗВИНСКОГО известно, что я знаю о наличии тайной антисоветской организации и при этом спросил меня желаю ли я вступить в эту организацию и в ней работать. Являясь большим патриотом бывш[его] польского государства я дал свое согласие состоять в этой организации.

После того, как СОЧИНСКИЙ получил от меня согласие он меня спросил, можно-ли вербовать в эту организацию ВАГНЕРА. Я дал положительную характеристику ВАГНЕРУ, как верному патриоту бывш[его] польского государства и сказал, что вербовать его в организацию можно.

В первых числах марта месяца 1940 года, ко мне домой пришел СОЧИНСКИЙ и сказал, что хочет со мной разговаривать наедине, т[ак] к[ак] дома были дети. Когда мы вышли в комнату, где не было никого, он предложил позвать ВАГНЕРА. Из этого

я понял, что он с ним уже разговаривал об организации. Когда я провел ВАГНЕРА СОЧИНСКИЙ предложил нам /мне и ВАГНЕРУ/ принять присягу на верность организации. Мы будучи подготовлены к этому дали присягу.

ВОПРОС: Какой Вы избрали для себя псевдоним?

ОТВЕТ: Я никакого псевдонима для себя не избирал, да об этом и СОЧИНСКИЙ ничего не говорил.

ВОПРОС: Что Вам говорил СОЧИНСКИЙ о задачах организации и какое конкретное задание он Вам дал?

ОТВЕТ: СОЧИНСКИЙ говорил, что основная задача организации, это помощь Англии и Франции восстановить бывш[ую] Польшу. Система организации в целях конспирации будет «пятковая» с таким расчетом, чтобы участники не знали друг друга, кроме того человека, который их завербовал. О других задачах организации СОЧИНСКИЙ ничего не говорил.

Задание мне и ВАГНЕРУ-СОЧИНСКОМУ дал одно: вербовать в организацию поляков-патриотов и сообщать ему результаты. И обещал дать указание по дальнейшей работе и текст присяги.

ВОПРОС: Кого Вы завербовали в антисоветскую организацию «Звензек Вальки Збройней» /«Союз вооруженной борьбы»/?

ОТВЕТ: В антисоветскую организацию «Звензек Вальки Збройней» я никого не вербовал и даже никого не намечал.

ВОПРОС: Вы говорите неправду. Скажите кого Вы знали из участников Вашей организации?

ОТВЕТ: Из участников нашей организации, как я указал выше я знал – СОЧИНСКОГО и ВАГНЕРА. Кроме того мне известен участник нашей организации КОПЧИНСКИЙ Иван, который 17-го марта приходил ко мне домой и говорил, что он знает о моем участии в тайной польской организации и пришел предупредить, чтобы я прекратил вербовку людей в организацию, т. к. сейчас арестовывают участников нашей организации и уже ЯЗВИНСКИЙ /или ЯЗВИНСКИХ/ я точно не помню – арестованы.

Со слов СОЧИНСКОГО, мне известен как участник нашей организации МЕМПЕЛЬ /имя не знаю/ об этом мне СОЧИНСКИЙ сообщил при вербовке, но я с ним как с участником организации не встречался.

ВОПРОС: Что Вам известно об оружии?

ОТВЕТ: Мне об оружии ничего не известно и в присутствии меня этот вопрос не затрагивался.

ВОПРОС: Вы не все рассказываете об организации, пытаетесь скрыть известный Вам факт. Следствие располагает данными, что Вы знали о наличии антисоветской организации раньше, чем Вы показываете. Ваш дом был явочной квартирой, куда собирались люди по делам Вашей организации. Вы намерены рассказывать все известное Вам про организацию?

ОТВЕТ: Я убедился, что следствию все известно о нашей организации и решил рассказать все, что мне известно про нашу антисоветскую организацию. Мой дом действительно был превращен в явочную квартиру для нашей организации.

В октябре месяце 1939 года ко мне на квартиру прибыл из осады Галлера или Кроховца Миллерова Ирина примерно 40 лет, зубной врач /на осаду она приехала до войны 1939 г./ и ее сестра ПШЕЦЛАВСКАЯ – примерно 38 лет /муж ее Пшецлавской – подофицер имел осаду, уехал в Варшаву/.

В декабре месяце 1939 года к моим квартирантам МИЛЛЕРОВОЙ и ПШЕЦЛОВСКОЙ пришел человек, назвавший себя по фамилии СКИРМУНД или СКИРВУТ, с которым они меня познакомили. Он поручик б[ывшей] польской армии, примерно старше 50 лет, шатен с проседью, носил большую бороду. Жил СКИРВУТ /или СКИРМУНД/ где-то на Грабнике. Когда мы пили чай, то СКИРВУТ впоследствии оказавшийся активным участником нашей организации под псевдонимом «МОЛОТ» – утверждал, что Польша будет восстановлена с помощью Англии и Франции, которые выйдут победителями в войне с Германией.

СКИРВУТ из бывш[его] Познанского воеводства, имел там хоз[яйст]во, сад, дом и т[ак] д[алее], с наступлением немцев он с дочкой или сыном сбежал и поселился на осаде, там они с ним и познакомились, а жена его, якобы, осталась на Познани.

ВОПРОС: Где в данное время МИЛЛЕРОВА и ПШЕЦЛАВСКАЯ?

ОТВЕТ: Как мне известно от них, они выехали в Варшаву: Миллерова уехала в декабре месяце 1939 года, а ПШЕЦЛАВСКАЯ в конце января или начале февраля м[еся]ца 1940 года.

ВОПРОС: Когда и кто к Вам приезжал по делам Вашей организации?

ОТВЕТ: Вначале февраля м[еся]ца 1940 года утром ко мне приехал СКИРВУТ /«МОЛОТ»/ и рассказал, что разыскивая жену он был у своих близких знакомых или родственников во Львове и Сарнах. Где он нашел свою жену мне не известно, но говорил, что в то время проживал во Львове.

После завтрака СКИРВУТ /«МОЛОТ»/ мне сообщил, что он приехал из Львова для создания нелегальной польской организации в гор. Ровно, которая должна будет свергнуть Советскую власть и восстановить бывш[ое] польское государство. А основная и главная задача на данное время завербовать в эту организацию верных поляков-патриотов. Затем сказал, что он привез из Львова две фамилии бывш[их] офицеров ЯЗВИНСКОГО Казимира и БАЙКОВСКОГО и просил меня дать ему их адреса. Дав адрес ЯЗВИНСКОГО, я ему сообщил, что БАЙКОВСКИЙ сейчас сильно болен. После этого разговора он ушел в город.

ВОПРОС: С кем встречался СКИРВУТ /или СКИРМУНД/, когда он останавливался у Вас дома?

ОТВЕТ: В этот же день, во время обеда СКИРВУТ /или СКИРМУНД/ мне говорил, что он был у одного человека и послал его за ЯЗВИНСКИМ, чтобы он привел его ко мне домой для разговора с ним по делам организации.

ВОПРОС: Кто этот человек, который ходил за ЯЗВИНСКИМ?

ОТВЕТ: Я фамилии его не помню, – он работал дворником в доме доктора ЦЕЙТЛИНА, что находится на углу улиц Пушкина и бывш[его] Шемплинского, сам он живет где-то на Грабнике около кладбища. Его дочка и моя учатся в одной школе и дружат. Последнее время я его встречал в марте м[еся]ца 1940 года, когда он помогал мне привезти уголь, тогда моя дочка передавала через его дочку об этой просьбе по перевозке угля. Он живет бедно и СКИРВУТ просил меня его помогать, жена его прачка, стирает белье по частным квартирам.

Приметы этого человека: рост низкий, brunet, худой, примерно около 45 лет.

ВОПРОС: ЯЗВИНСКИЙ был у Вас дома в этот день?

ОТВЕТ: Да, примерно в 10 час[ов] вечера, когда я возвратился домой с работы – застал у себя дома: ЯЗВИНСКОГО Казимира, КРЮГЕРА, который работал на почте /усатый/ и СКИРВУТ /«МОЛОТ»/, последний просил меня подождать в одной комнате, пока они закончат разговор, о чем они разговаривали мне не известно.

Вскоре ЯЗВИНСКИЙ и КРЮГЕР ушли, перед уходом ЯЗВИНСКИЙ просил меня передать СОЧИНСКОМУ, что он с ним хочет видиться. Я его просьбу выполнил.

Минут через 15-20 СКИРБУТ /«МОЛОТ»/ ушел на вокзал, сказал, что поедет на Ковель. Перед уходом он меня предупредил, что сам если его кто-либо будет спрашивать, то будут называть не по фамилии, а по псевдониму «Молот» и вообще говорил, чтобы его не называли по фамилии, а по псевдониму.

И больше я с ЯЗВИНСКИМ, КРЮГЕРОМ и «МОЛОТОМ» ни где и никогда не встречался.

ВОПРОС: С кем из участников Вашей организации Вы были связаны по работе?

ОТВЕТ: По работе в организации я был связан только с СОЧИНСКИМ и входил в его «пятерку».

ВОПРОС: Кого вы еще знали из участников Вашей организации кроме названных?

ОТВЕТ: Кроме названных мною выше я больше никого из участников нашей организации не знал.

ВОПРОС: Кто еще останавливался у Вас дома из участников Вашей организации, приезжавших в гор. Ровно?

ОТВЕТ: Никто из участников нашей организации, приезжавших в г. Ровно у меня не останавливался, и никто не заходил.

ВОПРОС: Расскажите о структуре Вашей организации?

ОТВЕТ: Ничего о структуре нашей организации мне не известно.

ВОПРОС: Вы не всех назвали известных Вам участников организации и не все рассказали об организации. Вы будете еще допрошены по этому вопросу.

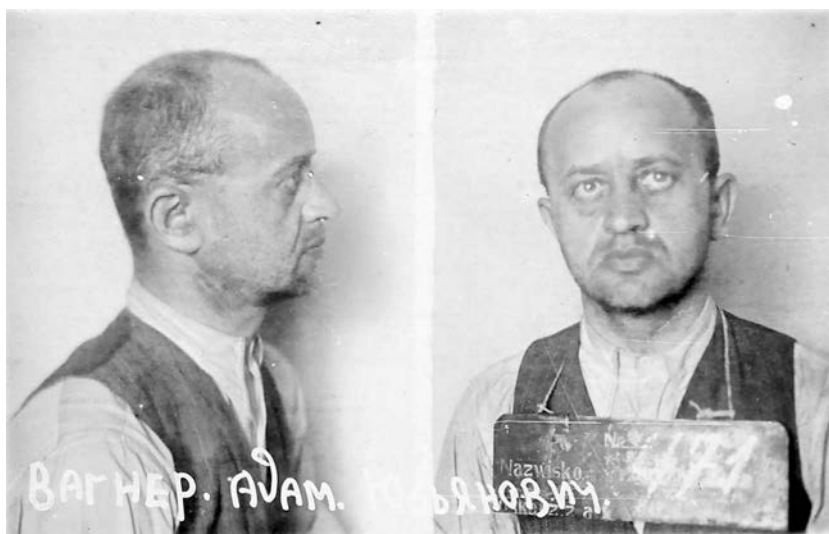
Галас

Записано ответы с моих слов правильно.
Прочитано мне на понятном русском языке.

Галас

ДОПРОСИЛ: СЛЕДОВАТЕЛЬ СЛЕД[СТВЕННОЙ] ЧАСТИ ГУГБ НКВД СССР
ЛЕЙТЕНАНТ ГОСБЕЗОПАСНОСТИ /ПОЛУХИН/

Архів УСБУ у Рівненській області. ФП. Спр. 15162. Т. III. Арк. 155–159. Оригінал. Машинопис.

Kwiecień 1940 r. – Więzienne zdjęcie Adama Wagnera
Квітень 1940 р. – Адам Вагнер після арешту

Архів УСБУ у Рівненській області. ФП. Спр. 15162. Т. III. Арк. 1813.

Adam Wagner

Adam Wagner urodził się w 1899 r. we wsi Sokołowo (obecnie województwo podlaskie). Jego ojciec Julian Wagner specjalizował się w rolnictwie, pełnił funkcję zarządcy w dużych gospodarstwach rolnych. Wiadomo, że zmarł w 1919 r. Matka Adama, Bazylia Wagner, zmarła w 1922 r. Adam skończył siedem klas szkoły powszechnej i zdobył wykształcenie księgowego. Od 1919 do 1921 r. służył w Wojsku Polskim, skąd został zdemobilizowany w stopniu kaprała. Rok przed rozpoczęciem służby w wojsku został członkiem Polskiej Organizacji Wojskowej, wybrałszy dla siebie pseudonim Zbroja. Mężczyzna sumiennie płacił składki członkowskie i czasem chodził na zebrania POW.

Wiemy, że Adam miał braci: Jana (ur. w 1885 r.), z zawodu malarza, Juliana (ur. w 1890 r.) i Kazimierza (ur. w 1897 r.), z wykształcenia technika geodetę, oraz siostry: Stefanię, po ślubie Kotlińską (ur. w 1880 r.), Marię (ur. w 1892 r.) i Ewę (ur. w 1898 r.). Na początku II wojny światowej całe jego rodzeństwo mieszkało na terenie Generalnego Gubernatorstwa.

Do 17 września 1939 r. Adam był kierownikiem rówieńskiego oddziału firmy Singer. W Równem razem z żoną Stefanią (c. Franciszka, ur. w 1907 r.) oraz z synami Ryszardem (ur. w 1937 r.) i Andrzejem (ur. w 1938 r.) mieszkał przy ulicy Leopolda Lisa-Kuli 12 (obecnie jest to ulica Wasyla Stusa).

Po ustanowieniu władzy sowieckiej Adam stracił pracę, wskutek czego nie miał środków na utrzymanie rodziny oraz mieszkania. We wrześniu 1939 r. rodzina z dwojgiem małoletnich dzieci musiała przeprowadzić się do domu Feliksa Hałasa. Kosztem mieszkań skonfiskowanych miejscowym Polakom i Żydom, których władze sowieckie uznawały za

niepewnych politycznie, rozwiązywano problem zakwaterowania nowo przybyłych funkcjonariuszy partyjnych i fachowców w różnych dziedzinach gospodarki sowieckiej.

Idea walki o odzyskanie przez Polskę niepodległości była Adamowi bliska, podobnie jak stało się to w przypadku większości Polaków, którzy znaleźli się w trudnej sytuacji materialnej i moralnej. Dlatego, gdy na początku marca 1940 r. w mieszkaniu Feliksa Hałasa zaproponowano mu wstąpienie do polskiej organizacji konspiracyjnej, nie miał wątpliwości, jaką decyzję podjąć. Ze szkicu o Feliksie Hałasie dowiadujemy się, że to właśnie on zlecił zwerbowanie Adama Wagnera do podziemia. Obaj złożyli przysięgę wierności Związkowi Walki Zbrojnej w obecności Zygmunta Soczyńskiego, który powiedział nowym członkom swojej piątki, że ich działalność ma na celu obalenie władz sowieckich poprzez zbrojne powstanie. Wtedy również zlecono im wspólne zadanie werbowania do organizacji zaufanych Polaków.

10 kwietnia 1940 r. Adam Wagner został aresztowany przez Wydział 3 Zarządu Bezpieczeństwa Państwowego NKWD w Obwodzie Rówieńskim i osadzony w więzieniu NKWD w Równem. Podczas aresztowania skonfiskowano mu 2315 polskich złotych w papierowych banknotach, 114 złotych srebrem i 10 złotych w postaci monet metalowych, które «tradycyjnie» zostały przekazane do Wydziału Finansowego NKWD w Obwodzie Rówieńskim. Skonfiskowane tymczasowe wojskowe zaświadczenie, polski dowód osobisty i jeszcze jedno zaświadczenie wydane na nazwisko Adama Wagnera przekazano na przechowanie do Pierwszego Specjalnego Wydziału Zarządu NKWD w Obwodzie Rówieńskim.

W jedynym protokole przesłuchania Adama Wagnera, które miało miejsce 22 kwietnia 1940 r., opisano jego werbunek do organizacji. Więzień powiedział wprost, że mimo otrzymania zadania werbowania nowych członków ZWZ, nic nie robił w tym zakresie w obawie przed aresztowaniem. Poza Feliksem Hałasem i Zygmuntem Soczyńskim nie znał nikogo z ZWZ, nic też nie wiedział na temat dokładnej struktury organizacji, dlatego że z żadnym innym członkiem podziemia się nie spotykał.

Na zamkniętym posiedzeniu Rówieńskiego Sądu Obwodowego w dniach 17–18 stycznia 1941 r. Adam Wagner powiedział: «... w mieszkaniu Hałasa spotkałem nieznanego mi mężczyznę, z którym mnie zapoznał Hałas. To był Soczyński. Poinformował nas, że na terenie Równego działa organizacja, która ma na celu samoobronę w przypadku powstania ukraińskich nacjonalistów i zaproponował mnie i Hałasowi dołączenie do tej organizacji, na co wyraziliśmy zgodę».

Wyrokiem Rówieńskiego Sądu Obwodowego, wydanym w trakcie wyjazdowego posiedzenia 22–23 listopada w Dubnie oraz dodatkowego posiedzenia w dniach 17–18 stycznia 1941 r., Adam Wagner został skazany z art. 54–2, 54–11 KK USRR na dziesięć lat pozbawienia wolności w obozach pracy z pozbawieniem praw obywatelskich na pięć lat i konfiskatę mienia na rzecz państwa. 7 marca 1941 r. Sąd Najwyższy USRR rozpatrywał skargę kasacyjną skazanego, ale pozostawił wyrok sądu niezmienny.

Według postanowienia Prokuratury Obwodu Rówieńskiego z dnia 30 grudnia 1993 r., «z powodu oczywistego braku dowodów na działalność kryminalną» wobec Adama Wagnera zastosowano art. 1 Ustawy USRR «O rehabilitacji ofiar represji politycznych na Ukrainie» z dnia 17 kwietnia 1991 r. W tym dokumencie zaznaczono, że Adam Wagner przebywał w niewoli 1 rok i 6 miesięcy oraz został uwolniony 9 września 1941 r.

Dalszy los Adama Wagnera nie jest nam znany.

Адам Вагнер

Адам Вагнер народився 1899 р. у селі Соколово (нині Підляське воєводство). Його батько Юліан Вагнер спеціалізувався на сільському господарстві, він працював економом у великих землевласницьких господарствах. Відомо, що він помер 1919 р. Матір Базилія Вагнер померла 1922 р. Адам закінчив сім класів загальноосвітньої школи та здобув освіту бухгалтера-рахівника. З 1919 до 1921 р. служив у Війську Польському, звідки демобілізувався у званні капрала. За рік до військової служби він став членом Польської військової організації, обравши собі псевдо Зброя. Чоловік сумлінно сплачував членські внески та іноді відвідував зібрання членів ПОВ.

Відомо, що Адам мав братів Яна (1885 р. н.), за професією маляра, Юліана (1890 р. н.) та Казімежа (1897 р. н.), техніка-землеміра за освітою. Були в нього також сестри Стефанія, у шлюбі Котлинська (1880 р. н.), Марія (1892 р. н.) та Ева (1898 р. н.). На початку Другої світової війни всі вони мешкали на території Генерал-губернаторства.

До 17 вересня 1939 р. Адам працював завідувачем рівненського відділення фірми «Зінгер». У Рівному він разом із дружиною Стефанією Францівною (1907 р. н.), синами Ришардом (1937 р. н.) і Анджеєм (1938 р. н.) проживав на вулиці Леопольда Ліса-Кулі, 12 (нині це вулиця Василя Стуса).

Зі встановленням радянської влади Адам утратив роботу й, відповідно, засоби для існування родини та житло. Сім'ї, на утриманні якої було двоє малолітніх дітей, у вересні 1939 р. довелося переїхати в будинок Фелікса Галаса. Нагадаємо, що за рахунок житлової площі, конфіскованої в місцевих поляків та євреїв із так званого неблагонадійного контингенту, радянська влада вирішувала питання облаштування новоприбулих партійних функціонерів та спеціалістів різних галузей радянського господарства.

Ідея боротьби за відновлення Польщі була для Адама близькою, як і для більшості поляків, що опинилися у скрутному матеріальному й моральному становищі. Тому, коли на початку березня 1940 р. на квартирі Фелікса Галаса Адам отримав пропозицію долучитися до діяльності польської конспіративної організації, він фактично не сумнівався. Із нарису про Фелікса Галаса нам відомо, що саме він рекомендував завербувати до лав підпілля Адама Вагнера. Обое склали присягу на вірність Союзу збройної боротьби в присутності Зигмунта Сочинського. Останній розповів новим членам організації, які увійшли до його п'ятірки, що метою їхньої діяльності є повалення радянської влади шляхом збройного повстання. Тоді ж вони отримали спільне завдання долучати до організації надійних поляків.

10 квітня 1940 р. 3-й відділ УДБ УНКВС у Рівненській області арештував Адама Вагнера і доправив до в'язниці в Рівному. Під час арешту в нього вилучили 2315 польських злотих паперовими банкнотами, 114 злотих срібними монетами та 10 злотих металевими монетами, які за традицією передали до фінансового відділу УНКВС. Вилучені тимчасове військове посвідчення, польський паспорт та ще одне посвідчення на ім'я Адама Вагнера відправили на зберігання 1-му спецвідділу УНКВС у Рівненській області.

У єдиному протоколі допиту Адама Вагнера, датованому 22 квітня 1940 р., йдеться про його вербування до організації. В'язень відверто розповів: попри те, що отримав завдання залучати нових членів, нічого не робив, побоюючись арешту. Він

не знав нікого із СЗБ, окрім Фелікса Галаса та Зигмунта Сочинського, та й детальна структура організації не була йому відомою, оскільки більше ні з ким із підпільників він не зустрічався.

На закритому судовому засіданні Рівненського обласного суду від 17–18 січня 1941 р. Адам Вагнер заявив (цитуюмо дослівно): «... на квартирі у Галаса я застав незнайомого мені чоловіка, з яким мене познайомив Галас. То був Сочинський. Сочинський під час розмови з нами заявив, що на території м. Ровно існує організація, яка має на меті самооборону на випадок повстання українських націоналістів і пропонує мені та Галасу взяти участь у цій організації, на що ми дали згоду».

Вироком Рівненського обласного суду, виїзне засідання якого відбулося 22–23 листопада в Дубні, та повторного судового засідання, яке пройшло 17–18 січня 1941 р., за ст. 54–2, 54–11 КК УРСР Адама Вагнера засуджено до 10 років позбавлення волі у виправно-трудових таборах та обмеження у громадянських правах на п'ять років із конфіскацією всього майна. Верховний Суд УРСР рішенням від 7 березня 1941 р. залишив касаційну скаргу засудженого без задоволення.

Заклученням прокуратури Рівненської області від 30 грудня 1993 р. Адам Вагнер підпадає під дію ст. 1 Закону УРСР «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» від 17 квітня 1991 р. «ввиду отсутствия совокупности доказательств, подтверждающих обоснованность привлечения к уголовной ответственности». У заключенні зазначено, що Адам Вагнер перебував у неволі один рік і шість місяців та був звільнений 9 вересня 1941 р.

Подальша доля Адама Вагнера нам не відома.

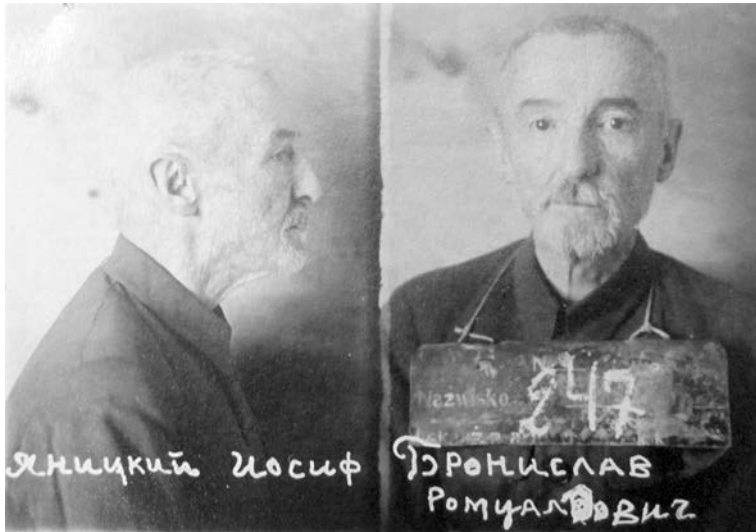
№ 48

1. Фам. <u>Вагнер</u>		Орган <u>УНКВД Рівненської обл.</u>
2. Ім'я <u>Адам</u>		Оддел <u>III</u>
3. Отч. <u>Федорович</u>		Окраска <u>заем. вх. в. орг.</u>
4. Год. рожд. <u>1899</u>	5. Место рожд. <u>Сосолово</u>	«Совз. востр. бурж.»
6. Адрес <u>Ровно ул. Лиси-Кури 12</u>		Преступл. _____
7. Место работы, должн., профес. <u>Заведующий Ровенск. инд. упр. «Зинер»</u>		Ст. УК <u>54-2, 54-11</u>
8. Прозв. <u>Гос. кр. орг. «ЗОВ»</u>		Сл. дело № <u>21521</u>
9. Пар. <u>б.п</u>	10. Нац. <u>польск</u>	Арх. № _____
11. Гражд. <u>б.польск</u>		Аг. дело № _____
12. Арестован <u>21.5</u>	1940 г. Кем <u>Донг. Гинд</u>	Арх. № _____
13. Содержится в <u>тюрем. п. Ровно</u>		Д-форм. № _____
14. Освобожд. под подписку _____ 194 г.		Арх. № _____
Карточку заполни <u>22 апреля 1941 г.</u>		Уч. дело № _____
<u>Вагнер</u> (подпись)		Арх. № _____
		Тип. им. Урицкого - 54-с.

22 kwietnia 1940 r. – Karta ewidencyjna Adama Wagnera

22 квітня 1940 р. – Облікова картка Адама Вагнера

Архів УСБУ у Рівненській області. ФП. Спр. 15162. Т. III. Арк. 181И.

Kwiecień 1940 r. – Więzienne zdjęcie Józefa Janickiego
Квітень 1940 р. – Юзеф Яніцький після арешту

Архів УСБУ у Рівненській області. ФП. Спр. 15162. Контрольно-наглядова справа.

Józef Janicki

Józef Bronisław Janicki urodził się w 1876 r. we wsi Cepcewicz Wielkie na Wołyniu (obecnie rejon waraski w obwodzie rówieńskim). W aktach sprawy jego imię zostało zapisane przez funkcjonariuszy NKWD po rosyjsku jako Иосиф. Jego ojciec, Romuald Janicki, pochodził ze szlacheckiego rodu, pracował jako pomocnik księgowego w cukrowni we wsi Szczedrowa (obecnie rejon chmielnicki w obwodzie chmielnickim). Romuald Janicki zmarł w 1918 r. Matka, Antonina Janicka, była gospodynią domową. Zmarła w 1920 r.

Józef był jedynakiem. Ukończył sześć klas gimnazjum. Od 8 lutego 1897 do 22 grudnia 1917 r. służył w carskiej armii w stopniu kapitana. W trakcie służby ukończył Szkołę Podchorążych w Czuhujowie. Następnie do 1 maja 1927 r. służył w Wojsku Polskim w stopniu podpułkownika. Ostatnim miejscem jego służby był 86 Pułk Piechoty stacjonujący w garnizonie Mołodeczno (obecnie Białoruś). Po 30 latach służby wojskowej, w 1927 r., Józef Janicki przeszedł na emeryturę, która wynosiła 520 zł.

Od 1917 r. Józef Janicki był członkiem Polskiej Organizacji Wojskowej, a od 1931 r. – Związku Legionistów Polskich.

W Równem Józef Janicki mieszkał z żoną Zofią (c. Antoniego, ur. w 1878 r.) przy ul. Ułańskiej 8/4 (obecnie Hryhorija Skoworody). Zofia Janicka pochodziła ze szlacheckiego rodu Filipowiczów. Ich syn Edward (ur. w 1905 r.) również został aresztowany przez władze sowieckie.

Na podstawie akt archiwalnych wiemy, że na początku stycznia 1940 r. do mieszkania Józefa Janickiego przybył Józef Widawski o pseudonimie Wit – przedstawiciel lwowskiego centrum ZWZ – 1. Przyprowadził go Mieczysław Kulikowski, który w trakcie pobytu we

Lwowie spotkał się z działaczami lwowskiego centrum ZWZ i polecił Janickiego Widawskiemu jako osobę zaufaną i patriotę.

Na pierwszym spotkaniu Józef Widawski próbował dowiedzieć się, czy w Równem działa polskie podziemie. Janickiemu zaproponował wstąpienie do konspiracji i zajęcie się kontrwywiadem. Józef Janicki odłożył rozmowę do następnego dnia. Dzień później spotkali się w obecności Władysława Śliwińskiego o pseudonimie Czarny Władek i Marcellego Smerdy. Wtedy to postanowili założyć podziemną organizację w Równem.

Kolejny raz Wit odwiedził mieszkanie Janickich w drugiej połowie stycznia 1940 r. Było wówczas już oczywiste, że Józef Janicki ze względu na wiek nie stanie na czele miejscowego ośrodka ZWZ – 1. Jego udział w działalności organizacji ograniczał się do tego, że udostępniał mieszkanie dla spotkań członków ZWZ. Był wśród nich także jego syn Edward. Podkreślić należy, że Józef Janicki nie znał Kazimierza i Jana Jaźwińskich, przywódców rówieńskiej organizacji ZWZ i nigdy nie doszło do ich spotkania.

6 kwietnia 1940 r. Józef Janicki został aresztowany przez Wydział 3 Zarządu Bezpieczeństwa Państwowego NKWD w Obwodzie Rówieńskim i osadzony w rówieńskim więzieniu NKWD. Powodem zatrzymania były zeznania Władysława Śliwińskiego. Podczas aresztowania funkcjonariusze NKWD skonfiskowali mu dokumenty emerytalne, korespondencję, osiem zdjęć, tymczasową legitymację wydaną zamiast książeczki wojskowej, a także srebrną papierośnicę z wygrawerowanym napisem «Dąbrowskiemu», która została przekazana do Wydziału Finansowego NKWD w Obwodzie Rówieńskim.

W trakcie śledztwa Józef Janicki ciągle zmieniał swoje zeznania, uzasadniając to słabą pamięcią. 24 kwietnia 1940 r. odbyła się konfrontacja Janickiego i Władysława Śliwińskiego, w trakcie której więźniowie pokłócili się. Oczywiście jest to, że każdy z nich chciał poprawić sytuację, w której się znalazł, ale ani pierwszemu, ani drugiemu to się nie udało.

Na zamkniętym posiedzeniu Rówieńskiego Sądu Obwodowego w dniach 17–18 stycznia 1941 r. Józef Janicki twierdził, że nie był członkiem ZWZ. Było to faktycznie prawdą, ponieważ nie składał przysięgi i nie wykonywał żadnych poleceń dowództwa organizacji. Oskarżony został o to, że wiedział o działalności ZWZ i o jego celach, ale nie poinformował o tym władz.

Wyrokiem Rówieńskiego Sądu Obwodowego, wydanym w trakcie wyjazdowego posiedzenia 22–23 listopada w Dubnie oraz dodatkowego posiedzenia w dniach 17–18 stycznia 1941 r., Józef Janicki został skazany z art. 54–2, 54–11 KK USRR na dziesięć lat pozbawienia wolności w obozach pracy z pozbawieniem praw obywatelskich na pięć lat i konfiskatę mienia na rzecz państwa.

Zdając sobie sprawę z tego, że dziesięć lat w obozach pracy dla 64-letniej osoby to faktycznie wyrok śmierci, Józef Janicki złożył kasację od wyroku, w której prosił o obniżenie wymiaru kary. 7 marca 1941 r. Sąd Najwyższy USRR rozpatrywał skargę kasacyjną skazanego, ale pozostawił wyrok sądu niezmienny.

Według postanowienia Prokuratury Obwodu Rówieńskiego z dnia 30 grudnia 1993 r. wobec Józefa Janickiego zastosowano art. 1 Ustawy USRR «O rehabilitacji ofiar represji politycznych na Ukrainie» z dnia 17 kwietnia 1991 r. Bohater tego tekstu w niewoli przebywał rok i 9 miesięcy. Zmarł w obozie 12 stycznia 1942 r.

Юзеф Яніцький

Юзеф-Броніслав Яніцький народився 1876 р. у селі Великі Цепцевичі (нині Вараський район Рівненської області). У матеріалах справи енкаведисти записували його ім'я російською як Иосиф. Його батько Ромуальд Яніцький, дворянського походження, працював помічником бухгалтера на цукровому заводі в селі Щедрова (нині Хмельницький район Хмельницької області). Відомо, що Ромуальд Яніцький помер 1918 р. Матір Антоніна Яніцька була домогосподаркою. Вона померла 1920 р.

Юзеф був єдиною дитиною в сім'ї. Він закінчив шість класів гімназії. З 8 лютого 1897 р. до 22 грудня 1917 р. служив у царській армії у званні капітана, тоді ж закінчив Чугуївську школу підпрапорщиків. Потім до 1 травня 1927 рр. служив у Війську Польському у званні підполковника. Останнє місце служби – 86-й піхотний полк, який дислокувався в місті Молодечно (нині Білорусь).

Після 30-літнього перебування на військовій службі 1927 р. Юзеф Яніцький пішов у відставку, був військовим пенсіонером із пенсійним забезпеченням у 520 злотих.

Із 1917 р. Юзеф Яніцький перебував у Польській військовій організації, з 1931 р. належав до Союзу польських легіонерів.

У Рівному Юзеф Яніцький разом із дружиною Софією Антонівною (1878 р. н.) мешкав на вулиці Уланській, 8, кв. 4 (нині Григорія Сковороди). Зауважимо, що Софія Яніцька походила з дворянського роду Філіповичів. Їхнього сина Едуарда (1905 р. н.) також арештувала радянська влада.

З архівно-слідчої справи відомо, що на початку січня 1940 р. на квартиру Юзефа Яніцького прибув Юзеф Відавський (псевдонім Віт), представник львівського керівного центру СЗБ–1. Туди його привів Мечислав Куликовський. Саме Мечислав, перебуваючи у Львові й маючи контакти з представниками львівського центру, рекомендував Юзефа Яніцького Відавському як надійну людину й польського патріота.

На першій же зустрічі Юзеф Відавський намагався з'ясувати, чи наявне в Рівному польське підпілля. Яніцькому він запропонував стати членом конспіраційної організації та зайнятися контррозвідкою. Тоді Юзеф Яніцький вирішив перенести розмову. Наступного дня їхня зустріч відбулася в присутності Владислава Слівінського (псевдонім Чорний Владек) і Марцелія Семерди. На ній вони домовилися створити підпільну організацію в Рівному.

Наступного разу Віт відвідав квартиру Яніцьких у другій половині січня 1940 р. Тоді вже було зрозуміло, що Юзеф Яніцький не зможе очолити міський осередок СЗБ–1 через свій вік. Тож його участь у діяльності організації обмежувалася тим, що на його квартирі відбувалися зустрічі членів союзу, серед яких був і його син Едуард. Зазначимо, що Юзеф Яніцький не знав братів Казімежа і Яна Язвінських, очільників рівненського осередку СЗБ, і вони жодного разу не зустрічалися.

Третій відділ УДБ УНКВС у Рівненській області арештував Юзефа Яніцького 6 квітня 1940 р. і доправив до в'язниці в Рівному. Підставою для його арешту стали свідчення Владислава Слівінського. Під час арешту в нього вилучили пенсійні картки, листи, вісім фотокарток, тимчасове посвідчення, видане замість військового квитка, а також срібний портсигар із вигравіруванням на ньому написом «Домбровському», який відправили на зберігання у фінансовий відділ УНКВС у Рівненській області.

Під час слідства Юзеф Яніцький плутався у своїх свідченнях, посилаючись на слабку пам'ять. 24 квітня 1940 р. він мав очну ставку з Владиславом Слівінським. Між в'язнями відбулася перепалка. Очевидно, кожен намагався покращити свою ситуацію за рахунок звинувачення іншого. Врешті ніхто з них не досяг бажаного.

На закритому засіданні Рівненського обласного суду від 17–18 січня 1941 р. Юзеф запевняв, що не був членом СЗБ. І це було правдою, адже він не складав присяги і не виконував жодних завдань керівництва. Його провина полягала в тому, що він знав про існування СЗБ, його мету та завдання й не повідомив про це відповідні органи.

Вироком Рівненського обласного суду, виїзне засідання якого відбулося 22–23 листопада в Дубні, та повторного судового засідання, яке пройшло 17–18 січня 1941 р., за ст. 54–2, 54–11 КК УРСР Юзефа Яніцького засуджено до десяти років позбавлення волі у виправно-трудовах таборах та обмеження у громадянських правах на п'ять років із конфіскацією всього майна.

Розуміючи, що десять років у нестерпних табірних умовах для 64-річної людини – це фактично смертний вирок, Юзеф Яніцький звернувся з касаційною скаргою до Верховного Суду УРСР, у якій просив зменшити покарання до мінімального терміну. Однак ухвалою Верховного Суду УРСР від 7 березня 1941 р. касаційну скаргу в'язня залишили без задоволення.

Заклученням прокуратури Рівненської області від 30 грудня 1993 р. Юзеф Яніцький підпадає під дію ст. 1 Закону УРСР «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» від 17 квітня 1991 р. У неволі він провів один рік і дев'ять місяців. Відбуваючи покарання, 12 січня 1942 р. Юзеф Яніцький помер.

55

УВЕРЖДАЮ:

НАЧАЛЬНИК УПРАВЛЕНИЯ НКВД ПО РОВЕНСКОЙ ОБЛ.
ГЛАВНОГО ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

/ КРУГОВ /

" " апреля 1940 года.

АРЕСТ

Санкционирую Прокурор
По Ровенской области

" " апреля 1940 г.

ПОСТАНОВЛЕНИЕ
/ Об избрании меры пресечения /

гор. Ровно.

" " апреля 1940 г.

Я, Нам. Начальника 3 отдела УГБ УНКВД по Ровенской области, Ст. лейтенант Государственной безопасности КАГАНОВИЧ, рассмотрев материал о преступной деятельности ЯНИЦКОГО Иосифа - Бронислава Ромуальдовича - 1876 г. рождения, поляка, бывшего польской армии, проживающего в гор. Ровно по Улановской улице № 8.

НАШЕЛ

ЯНИЦКИЙ Иосиф-Бронислав Ромуальдович подозревается в преступлениях предусмотренных 54-2, 54-11 ст.ст. УК УССР и принимая во внимание, что ЯНИЦКИЙ находясь на свободе может уклониться от следствия и суда.

Руководствуясь ст.ст. 143, 145 и 156 УИК УССР,

ПОСТАНОВИЛ

Мерой пресечения способов уклонения от следствия и суда в отношении ЯНИЦКОГО Иосифа-Бронислава Ромуальдовича избрать содержание под стражей. О чем об"явить обвиняемому под расписку в настоящем постановлении.

В соответствии со ст. 144 УИК УССР копию настоящего постановления направить Прокурору и передать Начальнику Ровенской тюрьмы для приобщения к личному тюремному делу.

ЗАМ НАЧАЛЬНИКА 3 ОТДЕЛА УГБ УНКВД ПО Р.О.
СТ. ЛЕЙТЕНАНТ ГОСБЕЗОПАСНОСТИ

СОГЛАСЕН: НАЧАЛЬНИК 3 ОТДЕЛА УГБ УНКВД ПО Р.О.
СТ. ЛЕЙТЕНАНТ ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

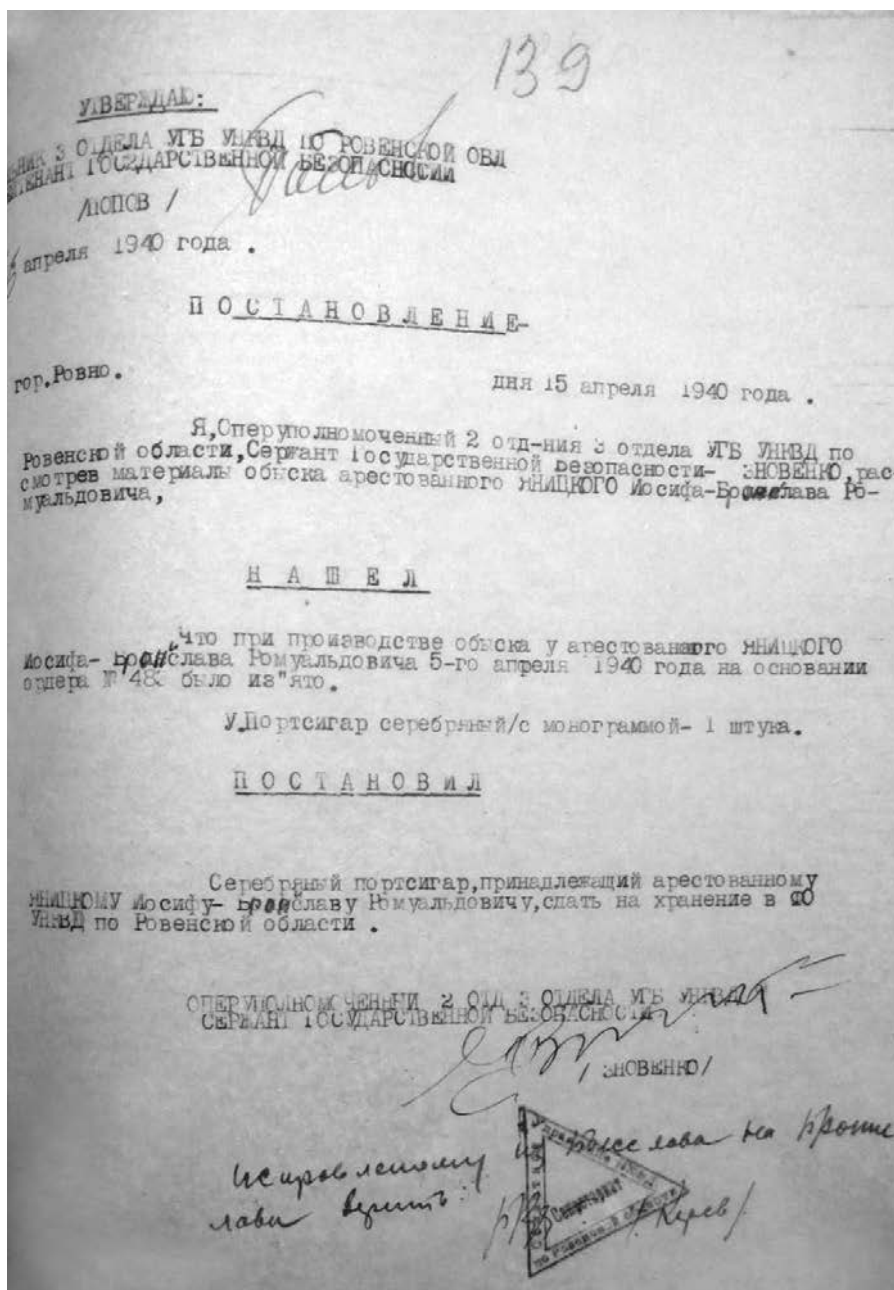
ПОПОВ

Настоящее постановление мне об"явлено " " апреля 1940

/подпись/

5 kwietnia 1940 r. – Decyzja o wyborze środka zapobiegawczego wobec Józefa Janickiego
5 квітня 1940 р. – Постанова про обрання міри запобіжного заходу Юзефові Яніцькому

Архів УСБУ у Рівненській області. ФП. Спр. 15162. Контрольно-наглядова справа. Арк. 5.

15 kwietnia 1940 r. – Postanowienie o przekazaniu do Wydziału Finansowego Zarządu NKWD w Obwodzie Rówieńskim srebrnej papierośnicy skonfiskowanej Józefowi Janickiemu w trakcie rewizji
 15 квітня 1940 р. – Постанова про передачу до фінансового відділу УНКВС у Рівненській області срібного портсигара, вилученого при обыску в Юзефа Яницького

Архив УСБУ у Рівненській області. ФП. Спр. 15162. Т. I. Арк. 139.

15 kwietnia 1940 r. – Protokół przesłuchania Józefa Bronisława Janickiego

15 квітня 1940 р. – Протокол допиту Юзефа-Броніслава Яніцького

ПРОТОКОЛ ДОПРОСА

Обвиняемого ЯНИЦКОГО Иосифа-Бронислава Ромуальдовича
От 15-го апреля 1940 года

ЯНИЦКИЙ И. Р. 1876 г. рождения, уродж[енец]
с. Б[ольшие] Цепцевичи, Сарненского окр. б[ывшего]
Волынского воеводства, поляк, подполковник
б[ывшей] польской армии.

ВОПРОС: Скажите, как представитель Вашей антисоветской организации из Львова «ВИТ» попал к Вам в дом, когда приезжал в гор. Ровно?

ОТВЕТ: Представитель от Львовской антисоветской организации «ВИТ» в начале января месяца 1940 года был приведен ко мне домой КУЛИКОВСКИМ /имя не помню/, старшим, который учился в морской школе в гор. Гдыне. Отец его работал телеграфистом на ж[елезно]д[орожной] станции Ровно. Являлся ли участником нашей антисоветской организации КУЛИКОВСКИЙ я не знаю. Когда КУЛИКОВСКИЙ привел ко мне «ВИТА», то сразу же ушел, а «ВИТ» был у меня 15–20 минут.

ВОПРОС: О чем Вы говорили с «ВИТОМ» в это посещение Вашего дома?

ОТВЕТ: Он меня спросил, есть ли в гор. Ровно антисоветская организация и с кем можно подробно об этом поговорить. Тогда я предложил «ВИТУ» зайти на следующий день.

ВОПРОС: Был у Вас дома «ВИТ» на следующий день и с кем?

ОТВЕТ: На следующий день часов в 8 вечера пришел «ВИТ», кроме него у меня дома был: 1. СЛИВИНСКИЙ Владислав, 2. ОСТАШЕВСКИЙ /имя не помню/ хорунжий, работал у военного начальника города Ровно до сентября 1939 года прожив[ал] по ул. Ожешко /номер дома не помню, около жел[езно]дор[ожной] станции/, знаю его как близкого знакомого 6–7 лет, и СЕМЕРДА Марцелий, унтер офицер артиллерии, знаю его с 1933 г. Проживал в осаде Галлерова, скрывался за боязни чтобы его не выслали собирался уехать в направлении Баранович.

ВОПРОС: Почему Вы скрывали от следствия, что в момент прихода к Вам «ВИТА» у Вас дома были ОСТАШЕВСКИЙ и СЕМЕРДА?

ОТВЕТ: Я не скрывал, а просто позабыл, у меня плохая память.

ВОПРОС: Вы на этом конспиративном совещании договорились о создании в гор. Ровно антисоветской организации?

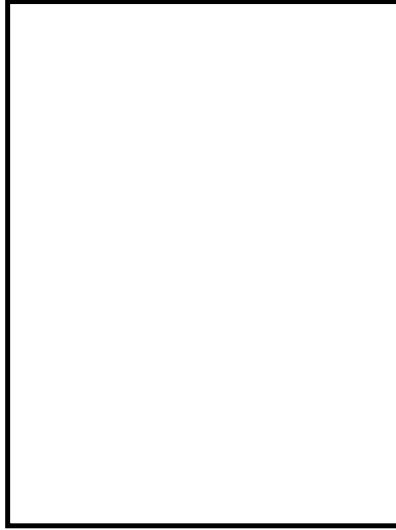
ОТВЕТ: Да, на этом совещании было принято решение о создании антисоветской организации в гор. Ровно. Цель организации была поставлена: организация и проведение восстания для свержения Советской власти и восстановление бывш[его] польского государства.

ЯНИЦКИЙ

ДОПРОСИЛ: СЛЕДОВАТЕЛЬ СЛЕД[СТВЕННОЙ] ЧАСТИ ГУГБ НКВД
ЛЕЙТЕНАНТ ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ
/ПОЛУХИН/

ВЕРНО: О[пер]уполномоч[енный] 3 отдела УГБ УНКВД сержант госбезопасности /Яковенко/

Архів УСБУ у Рівненській області. ФП. Спр. 15162. Т. II. Арк. 183–184. Оригінал. Машинопис.

Mieczysław Kulikowski

Mieczysław Kulikowski urodził się 2 sierpnia 1919 r. we wsi Julianówka (obecnie obwód żytomierski). Jego ojciec, Romuald Kulikowski (ur. w 1891 r.), w okresie międzywojennym pracował jako telegrafista na stacji kolejowej w Równem, a po ustanowieniu władzy sowieckiej był stróżem w fabryce asfaltu. W posiadaniu Romualda Kulikowskiego był jeden hektar ziemi i dom mieszkalny. Matka Mieczysława, Stanisława Kulikowska c. Wojciecha, zajmowała się wychowaniem dzieci. Mieczysław miał młodszego brata Juliana (ur. w 1921 r., w aktach archiwalnych występuje on jako uczeń) i siostrę Jadwigę (ur. w 1925 r.), uczennicę. Wiadomo, że Mieczysław ukończył siedem klas szkoły powszechnej, a następnie Szkołę Handlową w Równem. Przez trzy lata uczył się w Szkole Morskiej w Gdyni. W czasie nauki zwiedził różne porty we Francji, Anglii, Włoszech i innych państwach.

W 1940 r. rodzina Kulikowskich mieszkała w Równem przy ul. Orzeszkowej 16 (obecnie Niła Chasewicza). Po 17 września 1939 r. Mieczysław pracował jako pomocnik mechanika w państwowym młynie położonym przy ulicy Fabrycznej w Równem (obecnie ulica Mychajła Staryckiego).

Do polskiego podziemia zwerbował go Tadeusz Markiewicz, z którym wcześniej uczył się w Szkole Handlowej. Tadeusz od jesieni 1939 r. studiował na jednej ze lwowskich uczelni. W grudniu 1939 r., po przyjeździe na ferie do Równego, spotkał Mieczysława Kulikowskiego w kościele. W trakcie rozmowy koledzy poruszyli temat przyszłości państwa polskiego. Tadeusz powiedział, że we Lwowie założono organizację podziemną, która będzie walczyła o odzyskanie przez Polskę niepodległości. Mieczysław jednak miał wątpliwości co do skuteczności tej organizacji, argumentując je tym, że nawet mając w posiadaniu wojsko, Polsce nie udało się wygrać we wrześniu 1939 r. Na to Tadeusz Markiewicz odpowiedział, że ośrodki konspiracji zostaną założone w każdym mieście. Mają się w nich znaleźć polscy oficerowie. Poprosił także Mieczysława o to, aby zaprowadził do pułkownika Józefa Janickiego jego lub inną osobę, która przyjedzie do Równego z lwowskiego centrum.

W drugiej połowie stycznia 1940 r. do mieszkania Mieczysława Kulikowskiego przybył mężczyzna ze Lwowa – miał bliznę na twarzy i posługiwał się pseudonimem Wit. Jak wcześniej zostało umówione, Mieczysław zaprowadził Wita do pułkownika Janickiego i zostawił go tam, nigdy później z nim się nie spotkał. Z Janickim Mieczysław widział się jeszcze raz 24 marca 1940 r., w czasie wyborów do Rady Najwyższej.

To wszystko, co o działalności ZWZ wiedział Mieczysław Kulikowski. Nie znał także ani braci Jaźwińskich, ani innych działaczy organizacji.

Do więzienia w Równem trafił 12 kwietnia 1940 r., gdy został aresztowany przez Wydział 3 Zarządu Bezpieczeństwa Państwowego NKWD w Obwodzie Rówieńskim.

Podczas aresztowania funkcjonariusze NKWD skonfiskowali Mieczysławowi Kulikowskiemu złoty zegarek, dwie złote monety i jedną srebrną z czasów carskich o wartości 15 rubli 60 kopiejek, srebrne (73 złotych z czasów polskich) i nikłowe (13 złotych 90 groszy) monety oraz polskie banknoty papierowe (2 767 złotych). Wszystko zostało przekazane do Wydziału Finansowego Zarządu NKWD w Obwodzie Rówieńskim.

Na przesłuchaniach i konfrontacjach, z których jedna odbyła się 24 września 1940 r., ujawniono, że Mieczysław Kulikowski jeszcze przed założeniem ZWZ dołączył do grupy konspiracyjnej, powstałej z inicjatywy jednego z poruczników Wojska Polskiego (jego nazwisko nie jest nam znane). W trakcie wspomnianej konfrontacji Mieczysław oznajmił: «Rzeczywiście od listopada 1939 r. jestem członkiem antysowieckiej polskiej organizacji powstańczej, do której mnie zwerbował mieszkaniec Równego, mój kolega Antoni Gomułka». Antoni Gomułka dał Mieczysławowi zadanie znalezienia broni. W czasie podróży do Baranowicz, Mieczysław Kulikowski powiedział swojej znajomej, Annie Stachowskiej, pracownicy tamtejszego Urzędu Pocztowego, że jest członkiem organizacji podziemnej i chce zdobyć broń. Ona z kolei obiecała mu w tym pomóc. Polecenie Gomułki nie zostało jednak wykonane przez Mieczysława, a wkrótce sam Gomułka razem z rodziną przeniósł się do Generalnego Gubernatorstwa.

Wyrokiem Rówieńskiego Sądu Obwodowego, wydanym w trakcie wyjazdowego posiedzenia 22–23 listopada w Dubnie oraz dodatkowego posiedzenia w dniach 17–18 stycznia 1941 r., Mieczysław Kulikowski został skazany z art. 54–2, 54–11 KK USRR na sześć lat pozbawienia wolności w obozach pracy z pozbawieniem praw obywatelskich na pięć lat i konfiskatę mienia na rzecz państwa.

Według postanowienia Prokuratury Obwodu Rówieńskiego z dnia 30 grudnia 1993 r., wobec Mieczysława Kulikowskiego zastosowano art. 1 Ustawy USRR «O rehabilitacji ofiar represji politycznych na Ukrainie» z dnia 17 kwietnia 1991 r.

18 października 1941 r. na podstawie dekretu Prezydium Rady Najwyższej ZSRR z dnia 12 sierpnia 1941 r. Mieczysław Kulikowski został wypuszczony z łagru. W niewoli sowieckiej przebywał 1 rok, 6 miesięcy i 6 dni. Dalszy los bohatera tej publikacji nie jest nam znany.

Мечислав Куликовський

Мечислав Куликовський народився 2 серпня 1919 р. у селі Юлянівка (нині Житомирська область). Його батько Ромуальд Куликовський (1891 р. н.) упродовж міжвоєнного періоду працював телеграфістом на залізничній станції Рівне, а після встановлення радянської влади був сторожем на асфальтному заводі. У власності Ромуальда Куликовського були один гектар землі та житловий будинок. Матір Станіслава Войцехівна Куликовська займалася вихованням дітей. Мечислав мав меншого брата Юліана (1921 р. н.), в архівно-слідчій справі він фігурує як учень, і сестру Ядвігу (1925 р. н.), ученицю. Відомо, що Мечислав закінчив семирічну загальноосвітню школу, а згодом Рівненське комерційне училище. Також він три роки навчався в морському училищі в Гдині й за цей час побував у портах Франції, Англії, Італії та інших держав.

Станом на 1940 р. родина Куликовських у повному складі мешкала в Рівному на вулиці Ожешкової, 16 (тепер Ніла Хасевича). Після 17 вересня 1939 р. Мечислав працював помічником механіка на державному млині, розташованому в Рівному на вулиці Фабричній (тепер Михайла Старицького).

До лав польського підпілля його завербував Тадеуш Маркевич, із яким свого часу вони разом навчалися в комерційному училищі. Той з осені 1939 р. вчився в одному з інститутів Львова. Приїхавши у грудні 1939 р. на різдвяні канікули до Рівного, Тадеуш Маркевич у костелі зустрів Мечислава Куликовського. Між хлопцями зав'язалася розмова про майбутнє польської держави. Тадеуш розповів, що у Львові створено підпільну організацію, яка буде боротися за відновлення Польщі. Але Мечислав мав цілком аргументовані сумніви в ефективності однієї організації, адже Польща не зуміла вистояти при наявності цілої армії. На це Тадеуш відповів, що окремі організації відкриють у кожному місті колишньої Польщі. Їх основою мають стати кадрові польські офіцери. Він попросив Мечислава, щоб, коли зі львівського керівного центру до Рівного приїде він або інший представник, той доправив його до полковника Юзефа Яніцького.

І дійсно, в другій половині січня 1940 р. на квартиру до Мечислава Куликовського зі Львова прибув чоловік зі шрамом на обличчі, який мав псевдонім Віт. Як і було попередньо домовлено, він відвів Віта до полковника Яніцького й залишив там. Більше вони жодного разу не зустрічалися. З Яніцьким Мечислав бачився ще раз під час виборів депутатів до Верховної Ради 24 березня 1940 р.

Мечислав Куликовський більше нічого не знав про діяльність СЗБ і не був знайомий ні з братами Язвінськими, ні з будь-ким іншим із цієї організації.

До в'язниці в Рівному він потрапив 12 квітня 1940 р., коли його арештував 3-й відділ УДБ УНКВС у Рівненській області.

Під час арешту в Мечислава вилучили золотий годинник, дві золоті та одну срібну монети на суму 15 рублів 60 копійок царської чеканки, срібні монети (73 злотих польської чеканки), нікелеві монети (13 злотих 90 грошів) і польські паперові купюри (2767 злотих). Усе передали на зберігання у фінвідділ УНКВС у Рівненській області.

На допитах та очних ставках, одна з яких відбулася 24 вересня 1940 р., стало відомо, що Мечислав Куликовський ще до створення СЗБ погодився долучитися до конспіративної групи, що виникла з ініціативи одного з поручиків Війська Польсько-

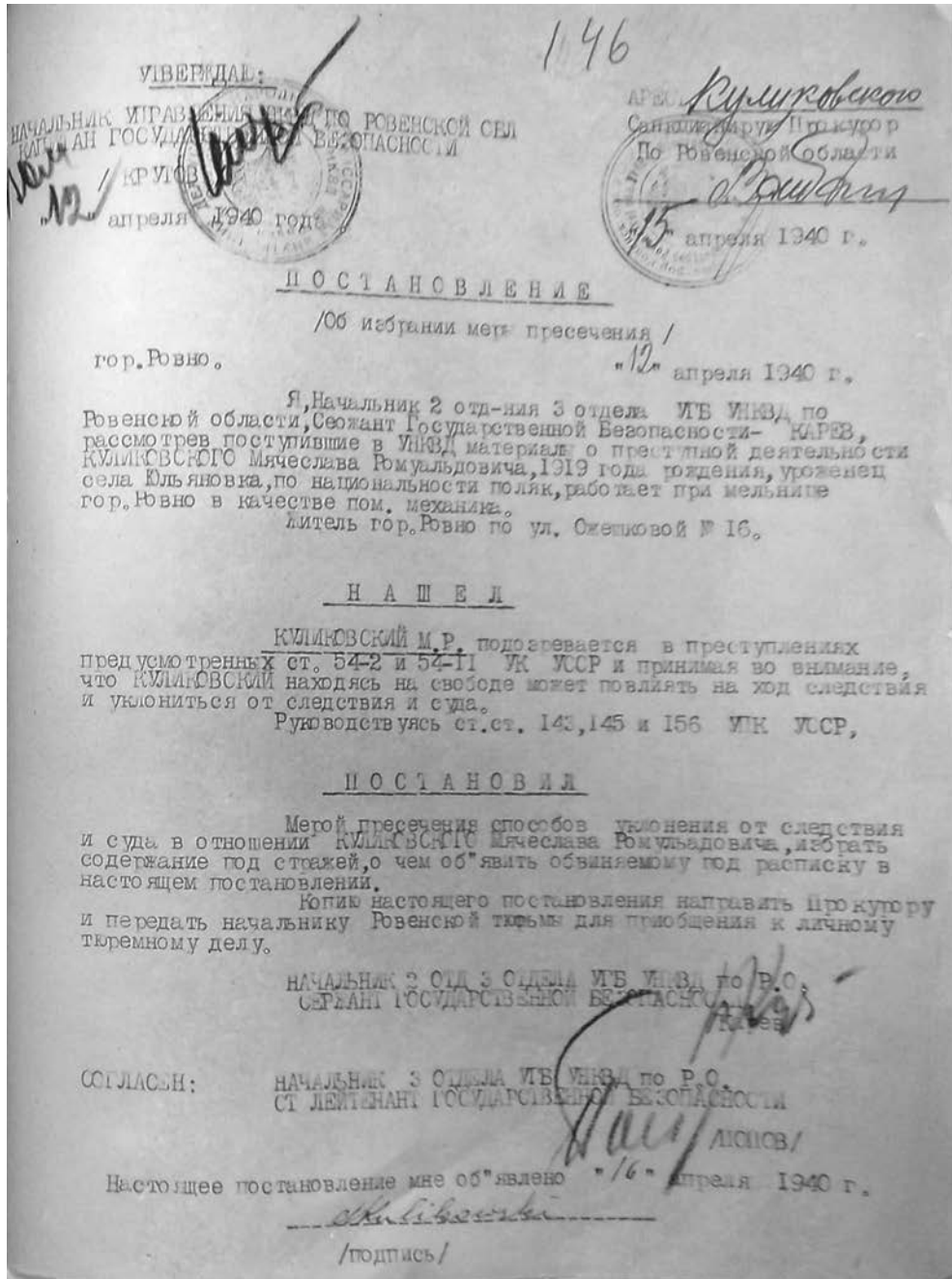

го (ім'я не відоме). Під час зазначеної очної ставки Мечислав заявив: «Я дійсно є учасником антирадянської польської повстанської організації з листопада 1939 р., у яку мене втягнув житель Рівного, мій товариш Гомулка Антон». Антон дав Мечиславу завдання роздобути зброю. Під час поїздки в Барановичі він розповів своїй знайомій Анні Стаховській, працівниці тамтешнього поштового відділення, що належить до підпільної організації й хоче придбати зброю. Та пообіцяла в цьому допомогти. Однак Мечислав так і не виконав завдання Гомулки, а сам Гомулка невдовзі разом із родиною виїхав до Генерал-губернаторства.

Вироком Рівненського обласного суду, виїзне засідання якого відбулося 22–23 листопада в Дубні, та повторного судового засідання, яке пройшло 17–18 січня 1941 р., за ст. 54–2, 54–11 КК УРСР Мечислава Куликовського засуджено до шести років позбавлення волі у виправно-трудовах таборах та обмеження у громадянських правах на п'ять років із конфіскацією всього майна.

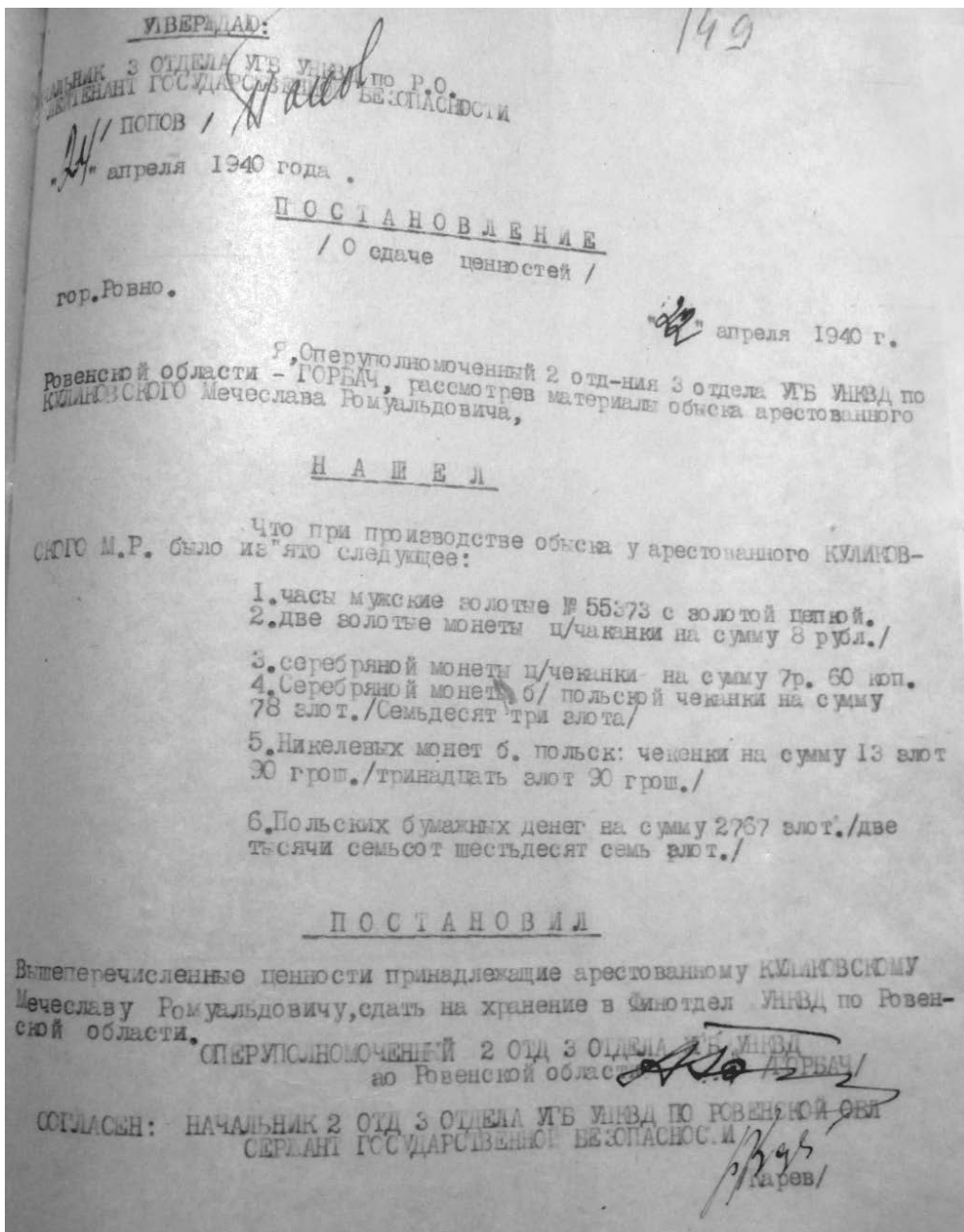
Заклученням прокуратури Рівненської області від 30 грудня 1993 р. Мечислав Куликовський підпадає під дію ст. 1 Закону УРСР «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» від 17 квітня 1991 р.

18 жовтня 1941 р. на підставі указу Президії Верховної Ради СРСР від 12 серпня 1941 р. Мечислава Куликовського звільнили з-під варті. Отже, в радянській неволі він перебував один рік, шість місяців і шість днів. Його подальша доля нам не відома.

12 kwietnia 1940 r. – Decyzja o wyborze środka zapobiegawczego wobec Mieczysława Kulikowskiego
12 квітня 1940 р. – Постанова про обрання міри запобіжного заходу Мечиславу Куликовському

Архів УСБУ у Рівненській області. ФП. Спр. 15162. Т. I. Арк. 146.

22 kwietnia 1940 r. – Postanowienie o przekazaniu do Wydziału Finansowego Zarządu NKWD w Obwodzie Rówieńskim cennych rzeczy skonfiskowanych Mieczysławowi Kulikowskiemu w trakcie rewizji

22 квітня 1940 р. – Постанова про передачу до фінансового відділу УНКВС у Рівненській області цінностей, вилучених при обыску в Мечислава Куликовського

Архів УСБУ у Рівненській області. ФП. Спр. 15162. Т. I. Арк. 149.

Kwiecień 1940 r. – Zdjęcie więzienne Władysława Śliwińskiego
Квітень 1940 р. – Владислав Слівінський після арешту

Архів УСБУ у Рівненській області. ФП. Спр. 15162. Контрольно-наглядова справа.

Władysław Śliwiński

Władysław Śliwiński urodził się w 1910 r. we Włodawku (obecnie województwo kujawsko-pomorskie) w chłopskiej rodzinie Stanisława i Michaliny Śliwińskich. Małżonkowie prowadzili gospodarstwo na dzierżawionych 15 hektarach ziemi. Wiadomo, że w 1939 r. mieszkali w Równem i byli na utrzymaniu Władysława. Michalina Śliwińska zmarła w 1940 r. Razem z Władysławem mieszkaly także jego siostry: Janina (ur. w 1922 r.) i Krystyna (ur. ok. 1921 r.). Brat Władysława Roman w czasie wojny niemiecko-polskiej trafił do niemieckiej niewoli.

W latach 1932–1933 Władysław służył jako podoficer Wojska Polskiego. Wraz z wybuchem II wojny światowej został zmobilizowany na front. 22 września 1939 r., kiedy polska armia została rozbita przez Wehrmacht, wrócił do Równego, gdzie mieszkał przed wojną przy ul. Ułańskiej 9 (obecnie Hryhorija Skoworody) wraz z żoną Władysławą (ur. w 1910 r.) i dziećmi: Franciszkiem (7 lat) i Ireną (9 lat; wiek dzieci podano według stanu na 1940 r.).

Jakiś czas po powrocie Śliwiński był bezrobotny. 15 lutego 1940 r. został sanitariuszem weterynarii Kostopolskiego Wydziału Ziemskiego, gdzie pracował aż do aresztowania.

W styczniu 1940 r. sąsiad Józef Janicki zaprosił Władysława na rozmowę. Miała ona miejsce w mieszkaniu Janickiego w obecności dwóch nieznanych Śliwińskiemu osób. Jeden z obecnych, blondyn z blizną na policzku, przedstawił się jako Wit. Przypomnijmy, że taki pseudonim miał Józef Widawski. Powiedział, że Władysław jest człowiekiem zaufanym, o którym ma pozytywną opinię, i zaczął namawiać go do wstąpienia do tajnej organizacji, aby spełnić obowiązek Polaka. W tym czasie Widawski zamierzał mianować Józefa Janickiego komendantem Związku Walki Zbrojnej – 1 w Równem, ale tak się nie stało ze względu

na jego stan zdrowia. Władysławowi powiedziano, że może mu być powierzone zbieranie wiadomości o liczbie i rodzaju jednostek Armii Czerwonej stacjonujących w Równem, rozmieszczeniu zapasów żywności i innych magazynów. Zebrane informacje miał przekazywać przedstawicielowi organizacji ze Lwowa. Do komunikacji otrzymał hasło «Jestem od Wita». Jednocześnie Wit odradzał Śliwińskiemu pracę w instytucjach radzieckich i zapewnił, że pieniądze na utrzymanie rodziny będzie dostawał od podziemia.

Po 5–6 dniach do mieszkania Śliwińskiego przyszedł Bolesław Ogonowski i powiedział, że ze Lwowa przybył przedstawiciel organizacji, ale Władysław miał pilne sprawy i nie mógł przyjść na spotkanie. 22 marca 1940 r., gdy pracował w Kostopolu, do jego mieszkania w Równem przybył kurier ze Lwowa z pisemnymi instrukcjami. Jednak i tym razem do spotkania nie doszło.

Władysław Śliwiński wiedział o działalności innego oddziału Związku Walki Zbrojnej, do którego należał ks. Stanisław Ziętara. W imieniu księdza Bolesław Ogonowski zbierał informacje o dostępności broni u miejscowych Polaków. Władysław wiedział również, że u Ziętary ukrywają się brat i siostra generała Mariana Januszajtisa.

4 kwietnia 1940 r. Śliwiński trafił do rówieńskiego więzienia. Tego samego dnia odbyło się pierwsze przesłuchanie, podczas którego aresztowany powiedział, że wie o istnieniu organizacji podziemnej, a nawet otrzymał od jej kierownictwa zadanie. Więzień wielokrotnie powtórzył, że nie wyrażał ostatecznej zgody na udział w tej działalności. Podczas przesłuchania 10 kwietnia zeznawał na temat ludzi, o których wiedział, że byli zaangażowani w działalność antyradzieckiego podziemia.

14 kwietnia 1940 r. odważył się na złożenie funkcjonariuszowi NKWD takiego wniosku: «Obywatelowi oficerowi śledczemu NKWD w Równem. Od aresztowanego Władysława Stanisławowicza Śliwińskiego. Cella nr 3. Najpokorniej proszę obywatela oficera śledczego o wezwanie mnie na przesłuchanie i przyspieszenie postępowania w mojej sprawie».

16 kwietnia 1940 r. zastępca szefa Wydział 3 Zarządu Bezpieczeństwa Państwowego NKWD w Obwodzie Rówieńskim, starszy lejtnant bezpieczeństwa państwowego Kaganowicz, przygotował akt oskarżenia w sprawie Władysława Śliwińskiego. Podano w nim, że jest «uczestnikiem antyradzieckiej organizacji powstańczej «Związek Walki Zbrojnej», która miała na celu walkę z ZSRR o odbudowę państwa polskiego». Więzień odmówił podpisania wniosku, o czym w dokumencie jest stosowny wpis.

24 kwietnia tego samego roku odbyła się konfrontacja Władysława Śliwińskiego z Józefem Bronisławem Janickim. Pracownicy śledczy odnotowali następujące słowa Janickiego: «Śliwiński jest moim bliskim znajomym. Opowiadał mi, że jest członkiem antysowieckiej organizacji i pod pretekstem przyjęcia organizuje potajemne spotkania w grupie 8–10 osób. Kiedy na początku stycznia 1940 r. przyjeżdżał do mnie przedstawiciel lwowskiej antysowieckiej organizacji Wit, przy omawianiu działalności naszej organizacji obecny był także Śliwiński zaproszony przeze mnie za pośrednictwem mojego syna Edwarda. Śliwiński mówił Witowi o ilościowym składzie antysowieckiej organizacji i broni, ujawnił swój pseudonim «Czarny Włodek» i podał swój adres. «Wit» to wszystko spisał i powiedział, żeby on utrzymywał regularny kontakt z lwowską organizacją...»

Takie zeznania Janickiego Śliwiński nazwał próbą uchylenia się od odpowiedzialności.

O działalności Czarnego Władka zeznawał nie tylko Janicki. Podczas przesłuchania 4 kwietnia 1940 r. Józef Widawski powiedział, że w latach 1938–1939 służył z nim w wojsku. Zwerbował go podczas pierwszej wizyty w Równem w styczniu 1940 r. w mieszkaniu Józefa Bronisława Janickiego. Na przesłuchaniu 8 kwietnia 1940 r. Kazimierz Jaźwiński powiedział, że z polecenia Widawskiego Czarny Włodek został mianowany kierownikiem «dzielnicy»,

miał więc spotkać się z nim w sprawach ZWZ. Zanim Kazimierz został aresztowany, nikt o pseudonimie Czarny Władek nie nawiązał z nim kontaktu, w związku z czym Jąźwiński nie wiedział, kto to jest. Od Józefa Widawskiego Kazimierz wiedział, że Czarny Władek prowadzi «prace» (prawdopodobnie chodziło o werbunek nowych członków) w środowisku kolejarzy.

24 kwietnia miała miejsce również konfrontacja Władysława Śliwińskiego i Mieczysława Kulikowskiego, który był obecny w mieszkaniu Janickiego podczas spotkania w styczniu 1940 r. Mieczysław potwierdził zeznania Śliwińskiego z 4 kwietnia 1940 r., że rzeczywiście był członkiem organizacji podziemnej i właśnie przez niego i jego przyjaciela ze Lwowa Tadeusza Markiewicza Józef Widawski nawiązał kontakt z pułkownikiem Janickim.

W aktach śledztwa w sprawie Władysława Śliwińskiego zachował się wniosek złożony przez niego 9 czerwca 1940 r. podczas przebywania w areszcie. Więzień prosi w nim prokuratora o wydanie zarządzenia Kostopolskiemu Wydziałowi Ziemskiemu dotyczącego wypłaty jego wynagrodzenia za styczeń-marzec 1940 r., a także o zwrot jego rzeczy zostawionych w mieszkaniu na kolonii Grudy: jednej walizki, jednej pary butów, kołdry, poduszki, jednej pary spodni, marynarki, trzech par bielizny, brzytwy i trzech par onucy do owijania nóg. We wniosku Śliwiński wyjaśnił również, że był stałym mieszkańcem Równego, a w Kostopolu pracował tymczasowo, a także poprosił o zgodę na otrzymanie z domu paczki z żywnością, pieniędzmi i bielizną na zmianę, powołując się na problemy zdrowotne.

Pierwsza rozprawa sądowa w sprawie Władysława Śliwińskiego odbyła się w dniach 22–23 listopada 1940 r. w Dubnie pod przewodnictwem sędziego Hapona. Oskarżony został uznany za winnego na podstawie art. 54–2, 54–11 KK USRR i skazany na dziesięć lat pozbawienia wolności w obozach pracy z pozbawieniem praw obywatelskich na trzy lata.

Kolegium Kryminalne Sądu Najwyższego, do którego skierowano skargę kasacyjną Władysława i innych oskarżonych w tym procesie, uchwałą z dnia 30 grudnia 1940 r., pozostawiło ją bez rozpatrzenia. Dokument ten uchylił wyroki i skierował sprawę do Sądu Okręgowego w Równem w celu rozpatrzenia przez inny skład sędziowski.

Ponowny proces sądowy odbył się w dniach 17–18 stycznia 1941 r. w Dubnie pod przewodnictwem sędziego Brajlowskiego. Władysław Śliwiński został skazany na dziesięć lat pozbawienia wolności w obozach pracy z pozbawieniem praw obywatelskich na pięć lat i konfiskatę mienia.

Przypuszczamy, że po zapadnięciu wyroku skazany miał zostać przewieziony do miejsca odbywania kary. Jednak w aktach śledztwa, które stały się źródłem tego szkicu biograficznego, zachowało się pismo datowane na czerwiec 1950 r., w którym kierownik inspekcji podlegający szefowi Wydziału Ministerstwa Bezpieczeństwa Państwowego w Obwodzie Rówieńskim podpułkownik Szulika prosi kierownika Wydziału 7 Zarządu MGB tegoż obwodu o ustalenie i zawiadomienie go, czy mieszka obecnie w Równem przy ulicy Ułańskiej 9 (w 1950 r. ul. Kawaleryjska) obywatel Śliwiński Władysław Stanisławowicz. Także w wypadku jego odnalezienia podpułkownik Szulika prosi o dokładne i rzetelne sprawdzenie zatrudnienia poszukiwanego w czasie okupacji niemieckiej oraz tego, czy nie mieszkał w Niemczech.

Dość nieoczekiwana jest treść zaświadczenia z sierpnia 1950 r., sporządzonego na podstawie kontroli, które jest przechowywane w aktach sprawy karnej. Inspektor relacjonuje w nim (podajemy dosłowne tłumaczenie): «Służbowa kontrola za pośrednictwem zaangażowanych źródeł ustaliła: Śliwiński Władysław Stanisławowicz, ur. w 1910 r., m. Wacława, Polska (*prawdopodobnie w taki sposób radzieccy urzędnicy przekreślili nazwę Włocławek*, – red.), z narodowości Polak, syn wielkiego handlarza rzeczywiście w dawnej Polsce i w czasie okupacji niemieckiej mieszkał przy ul. Kawaleryjskiej bud. 9/11. Do 1939 roku handlował ikonami warszawskiej firmy artystycznej, często jeździł do Warszawy. W czasie odwrotu

окупантів з м. Рівне Śliwiński W. S. wyjechał do Niemiec wraz ze swoim starszym bratem (ім'я jest zapisane nieczytelnie, – aut.) i nie wrócił do m. Równe. Z jego krewnych w m. Równe nikt nie mieszka, ojciec i matka kontrolowanego zginęli na ul. Kawaleryjskiej podczas nalotu niemieckiego na m. Równe w 1944 r.».

Według postanowienia Prokuratury Obwodu Rówieńskiego z 30 grudnia 1993 r. Władysław Śliwiński został zrehabilitowany. Z dokumentu wynika, że 10 października 1941 r. na podstawie dekretu Prezydium Rady Najwyższej ZSRR z 12 sierpnia 1941 r. opuścił obóz. Jego dalszy los nie jest nam znany.

Владислав Слівінський

Владислав Слівінський народився 1910 р. у Влоцлавеку (нині Куявсько-Поморське воєводство) в селянській родині Станіслава й Михайлини Слівінських. Подружжя господарювало на орендованих 15 га землі. Відомо, що станом на 1939 р. обое батьків жили в Рівному на утриманні Владислава. Михайлина померла 1940 р. Разом із Владиславом також мешкали його сестри Яніна (1922 р. н.) й Христина (приблизно 1921 р. н.). Брат Роман під час німецько-польської війни потрапив у німецький полон.

1932–1933 рр. Владислав служив підофіцером у Війську Польському. З початком Другої світової війни його мобілізували на фронт. 22 вересня 1939 р., після розгрому польської армії військами Вермахту, він повернувся до Рівного, де до війни мешкав на вулиці Уланській, 9 (нині Григорія Сковороди) разом із дружиною Владиславою (1910 р. н.), дітьми Францішеком (сім років) та Іриною (дев'ять років; вік дітей подано станом на 1940 р.).

Якийсь час після повернення Слівінський був безробітний. 15 лютого 1940 р. він отримав посаду ветеринарного фельдшера Костопільського земельного відділу, де працював до арешту.

У січні 1940 р. Владислава запросив на розмову його сусід Юзеф Яніцький. Остання відбувалася на квартирі Яніцького в присутності двох невідомих Слівінському осіб. Один із присутніх, блондин зі шрамом на щоці, назвався Вітом. Нагадаємо, що такий псевдонім мав Юзеф Відавський. Він сказав, що Владислав – надійна людина, про яку він має позитивні відгуки, і почав переконувати його вступити в таємну організацію, щоб виконати обов'язок поляка. В той час Відавський мав намір призначити комендантом Союзу збройної боротьби – 1 у Рівному Юзефа Яніцького, проте так не сталося через його стан здоров'я. Владиславу пояснили, що на нього хочуть покласти обов'язок збирати відомості про чисельність та рід військових частин Червоної армії, розквартированих у Рівному, місця розташування продовольчих та інших складів. Зібрану інформацію він мав передавати представнику організації зі Львова. Для зв'язку він отримав пароль «Я од Віта». Тоді ж Віт порадив Слівінському не влаштовуватися працювати в радянських установах і запевнив, що гроші на утримання родини він отримуватиме від підпілля.

Через п'ять-шість днів на квартиру до Слівінського прийшов Болеслав Огоновський і повідомив, що зі Львова прибув представник організації, але Владислав мав нагальні справи і не зміг прийти на зустріч. 22 березня 1940 р., коли він працював у Костополі, на його рівненську квартиру прибув кур'єр зі Львова з письмовими інструкціями. Однак і цього разу зустріч не відбулася.

Владиславу Слівінському було відомо про діяльність іншої гілки СЗБ, до якої належав ксьондз Станіслав Зентара. За дорученням священника Болеслав Огоновський збирав відомості про наявність зброї в місцевих поляків. Також Владиславу було відомо, що в Зентарі переховуються брат і сестра генерала Маріана Янушайтіса.

До рівненської в'язниці Владислав Слівінський потрапив 4 квітня 1940 р. Того ж дня відбувся перший допит, під час якого арештований розповів, що знав про наявність підпільної організації і навіть отримав від її керівництва завдання. В'язень неодноразово повторив, що не давав своєї остаточної згоди на участь у її діяльності. На допиті 10 квітня він дав свідчення про осіб, яких знав як причетних до антирадянської конспірації.

14 квітня 1940 р. він наважився написати слідчому таке звернення: «Гражданину Следователю НКВД в Ровно. Арештованного Владислава Станиславовича Сливинського. Камера № 3. Покорнейше прошу гражданина следователя вызвать меня для допроса и ускорить мое дело».

16 квітня 1940 р. заступник начальника 3-го відділу УДБ УНКВС у Рівненській області, старший лейтенант держбезпеки Каганович підготував постанову про пред'явлення Владиславу Слівінському звинувачення в тому, що він є «учасником антирадянської повстанської організації «Союз збройної боротьби», яка ставила собі за завдання боротьбу з СРСР за відновлення польської держави». В'язень відмовився підписувати цю постанову, про що на документі є відповідний запис.

24 квітня того ж року відбулася очна ставка між Владиславом Слівінським і Юзефом-Броніславом Яніцьким. Слідчі так занотували слова Яніцького: «Сливинский является моим близким знакомым. Рассказывал мне, что он является участником антисоветской организации и под предлогом выпивок проводит конспиративные совещания группе 8–10 чел. Когда в начале января месяца 1940 года ко мне приезжал представитель Львовской антисоветской организации «ВИТ», то при обсуждении работы нашей организации присутствовал и Сливинский, приглашенный мной через сына Эдуарда. Сливинский говорил «ВИТУ» о количественном составе антисоветской организации и оружии, назвал свой псевдоним «Черный Владек» и дал свой адрес. «ВИТ» записал все это и сказал, чтобы он поддерживал регулярно связь с Львовской организацией...»

Такі свідчення Яніцького Слівінський назвав спробою уникнути відповідальності.

Про діяльність Чорного Владека свідчив не лише Яніцький. На допиті 4 квітня 1940 р. Юзеф Відавський розповів, що служив із ним у війську в 1938–1939 рр. Його вербування він здійснив під час першої поїздки до Рівного в січні 1940 р. на квартирі Юзефа-Броніслава Яніцького. На допиті 8 квітня 1940 р. Казімеж Язвінський розповів, що за розпорядженням Відавського Чорного Владека призначили керівником дільниці. Він мав вийти з ним на зв'язок у справах СЗБ. До арешту Казімежа ніхто із псевдонімом Чорний Владек так і не налагодив контакту з ним, тому Язвінський не знав, хто це насправді. Від Юзефа Відавського Казімеж знав, що Чорний Владек проводить роботу (очевидно, йдеться про вербування нових членів) серед залізничників.

24 квітня відбулася очна ставка між Владиславом Слівінським і Мечиславом Куликовським, який був присутній на квартирі Яніцького під час зустрічі в січні 1940 р. Мечислав підтвердив свідчення Владислава від 4 квітня 1940 р. про те, що він дійсно є членом підпільної організації та саме через нього і його товариша зі Львова Тадеуша Маркевича Юзеф Відавський встановив зв'язок із полковником Яніцьким.

В архівно-слідчій справі Владислава Слівінського наявна заява, написана ним 9 червня 1940 р. під час перебування за ґратами. У ній в'язень просить прокурора видати розпорядження земельному відділу Костополя виплатити йому заробітну платню за січень-березень 1940 р., а також повернути його речі, які залишилися на квартирі в колонії Груді: один чемодан, одну пару чобіт, ковдру, подушку, одну пару штанів, піджак, три пари білизни, машинку для гоління та три пари онуч для обмотування ніг. У заяві Слівінський пояснює, що був постійним жителем Рівного, а в Костополі працював тимчасово, а також просить дозволу отримати з дому передачу з продуктами, грішми і змінною білизною, посилаючись на проблеми зі здоров'ям.

Перше судове засідання у справі Владислава Слівінського відбулося 22–23 листопада 1940 р. в Дубні під головуванням судді Гапона. Підсудного визнали винним за ст. 54–2, 54–11 КК УРСР і засудили до десяти років позбавлення волі у виправно-трудових таборах та обмеження у правах на три роки.

Кримінальна колегія Верховного Суду, до якої спрямували касаційну скаргу Владислава та інших фігурантів цього судового процесу, ухвалою від 30 грудня 1940 р. залишила скарги без розгляду. Цим документом було скасовано вироки, а справу надіслано до Рівненського обласного суду для розгляду в іншому складі суддів.

Повторне судове засідання пройшло 17–18 січня 1941 р. у Дубні під головування судді Брайловського. Владислава Слівінського засуджено на 10 років позбавлення волі у виправно-трудових таборах та на п'ять років обмеження в громадянських правах із конфіскацією усього належного йому майна.

Припускаємо, що після винесення вироку в'язня мали етапувати до місця відбування покарання. Однак в архівно-слідчій справі, яка стала джерелом написання цього біографічного нарису, зберігся лист, датований червнем 1950 р., у якому очільник інспекції при начальнику УМДБ Рівненської області, підполковник Шуліка просить начальника 7-го відділу управління МДБ тієї ж області встановити та повідомити, чи мешкає в Рівному на вулиці Уланській, 9 (в 1950 р. вулиця Кавалерійська) громадянин Слівінський Владислав Станіславович. Також при виявленні останнього підполковник Шуліка просить всебічно та ретельно перевірити трудову діяльність розшукуваного в період німецької окупації і те, чи не проживав він на території Німеччини.

Досить несподіваний зміст має датована серпнем 1950 р. довідка, складена за результатами перевірки, яка зберігається в кримінальній справі. У ній вказано (подаємо дослівно): «Производственной проверкой через задействованные источники установлен: Сливинский Владислав Станиславович 1910 г. рожд. гор. Вацлава, Польша (*ймовірно, так радянські функціонери перекрутили назву міста Влоцлавек*, – авт.), по нац. поляк, сын крупного торговца действительно при бывшей Польше и в период немецкой оккупации проживал по ул. Кавалерийской д. 9/11. До 1939 года занимался торговлей иконами от Варшавской художественной фирмы, часто ездил в г. Варшаву. В период отступления окупантов из г. Ровно Сливинский В. С. выехал в Германию вместе со своим старшим братом (*ім'я записано нерозбірливо*, – авт.) и в г. Ровно не возвращался. Из его родственников в гор. Ровно никто не проживает, отец и мать проверяемого во время налета немецкой авиации на гор. Ровно в 1944 году были убиты на ул. Кавалерийская».

Заключенням прокуратури Рівненської області від 30 грудня 1993 р. Владислава Слівінського реабілітовано. В документі зазначено, що 10 жовтня 1941 р. на підставі указу Президії Верховної Ради СРСР від 12 серпня 1941 р. його звільнили з-під варти. Його подальша доля нам не відома.

3
Действителен на 1 сутки.

УПРАВЛЕНИЕ НКВД по Ровенской обл.

УВЕРЖДАЮ:
НАЧАЛЬНИК УПРАВЛЕНИЯ НКВД ПО РОВЕНСКОЙ ОБЛ.
СТАРИН ГИГОРИЙ ВАСИЛЬЕВИЧ
/ КРУТОВ /
6 " апреля 1940 года

2
2
АРЕСИ В. Сливинский
Санкционно-куратор
По Ровенской области
Каганович
6 " апреля 1940 г.

ПОСТАНОВЛЕНИЕ
/ Об избрании меры пресечения /
гор. Ровно. " " апреля 1940 года.

Я, Зам. Начальника 3-го отдела УБ НКВД по Ровенской области, Ст. Лейтенант Государственной Безопасности КАГАНОВИЧ, рассмотрев материалы поступившие в УБ НКВД о преступной деятельности СЛИВИНСКОГО Владислава Станиславовича - 1910 г. рождения, урожен. Варшавской губ., ветфельдшер Костогольского Земотдела, б/п., поляк, гр-н СССР, проживает в гор. Ровно по ул. Уланской дом № 9.

НАШЕЛ

Что СЛИВИНСКИЙ В. С. подозревается в преступлениях предусмотренных 54-2, 54-11 ст. ст. УК УССР и принимая во внимание, что СЛИВИНСКИЙ находясь на свободе может уклониться от следствия и суда.
Руководствуясь ст. ст. 143, 145 и 156 УИК УССР,

ПОСТАНОВИЛ

Мерой пресечения способов уклонения от следствия и суда в отношении СЛИВИНСКОГО Владислава Станиславовича избрать содержание под стражей, о чем объявить арестованному под расписку в настоящем постановлении.

В соответствии со ст. 144 УИК УССР копию настоящего постановления направить Прокурору и передать Начальнику Ровенской тюрьмы для приобщения к личному тюремному делу.

ЗАМ. НАЧАЛЬНИКА 3 ОТДЕЛА УБ НКВД ПО Р.О.
СТ. ЛЕЙТЕНАНТ ГОСБЕЗОПАСНОСТИ / КАГАНОВИЧ /

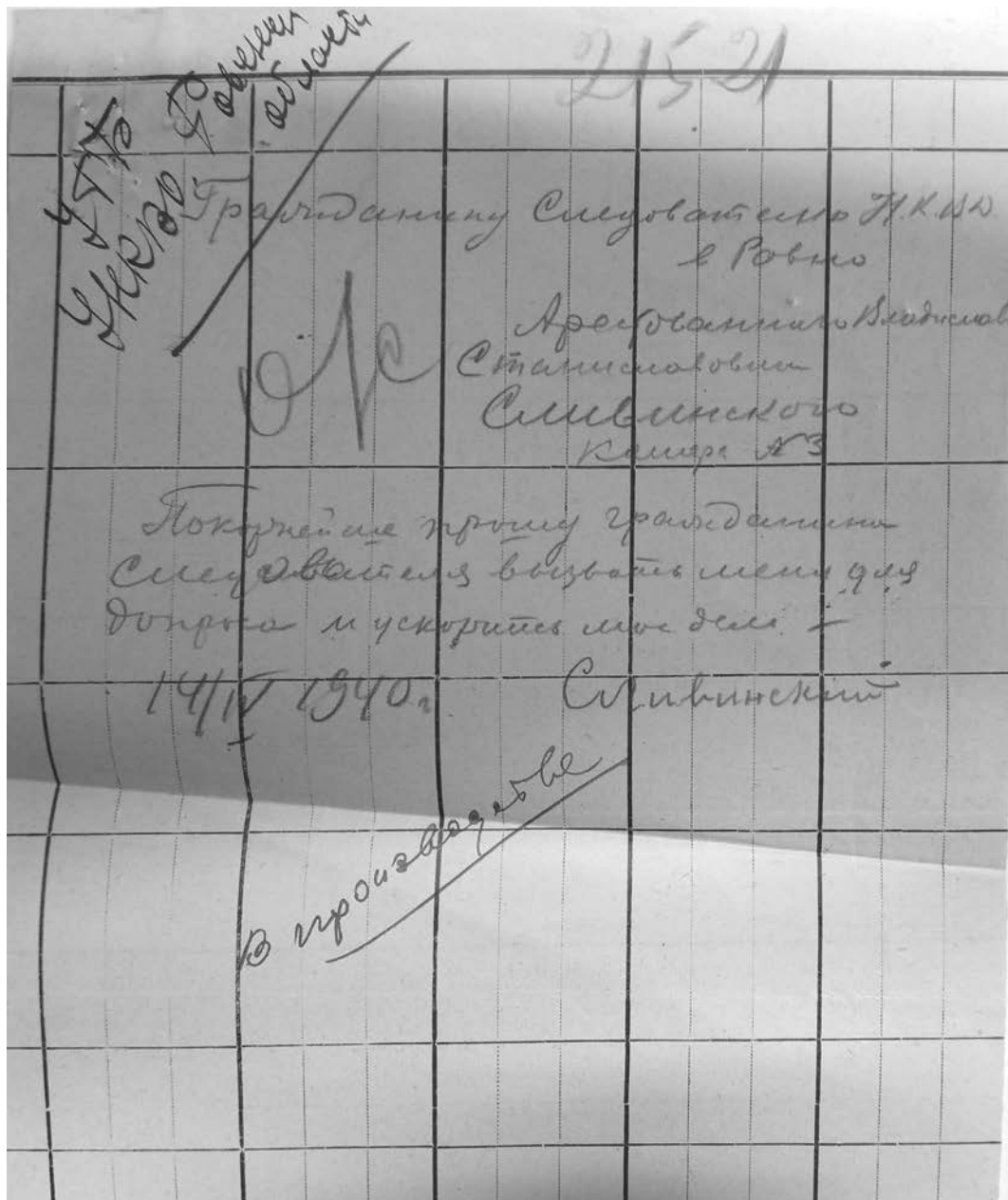
СОГЛАСН: НАЧАЛЬНИК 3 ОТДЕЛА УБ НКВД ПО РОВЕНСКОЙ ОБЛ.
СТ. ЛЕЙТЕНАНТ ГОСБЕЗОПАСНОСТИ / Попов /

Настоящее постановление мне объявлено " " апреля 1940 г.

/подпись/

6 kwietnia 1940 r. – Decyzja o wyborze środka zapobiegawczego wobec Władysława Śliwińskiego
6 квітня 1940 р. – Постанова про обрання міри запобіжного заходу Владиславу Слівінському

Архів УСБУ у Рівненській області. ФП. Спр. 15162. Контрольно-наглядова справа. Арк. 2.

14 kwietnia 1940 r. – Wniosek Władysława Śliwińskiego do śledczego NKWD
o przyśpieszenie postępowania w jego sprawie

14 квітня 1940 р. – Звернення Владислава Слівінського до слідчого НКВС
про пришвидшення розгляду його справи

Архів УСБУ у Рівненській області. ФП. Спр. 15162. Контрольно-наглядова справа.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АСС	–	архівно-слідча справа
ББ	–	Безпартійний блок співпраці з урядом
БССР	–	Білоруська Радянська Соціалістична Республіка (рос. Белорусская Советская Социалистическая Республика)
ВМУН	–	найвища міра кримінального покарання (рос. высшая мера уголовного наказания)
ВТТ	–	виправно-трудоий табір
ГДА СБУ	–	Галузевий державний архів Служби безпеки України
ГУДБ	–	Головне управління державної безпеки
ДАРО	–	Державний архів Рівненської області
ЗВЗ	–	Союз збройної боротьби (пол. Związek Walki Zbrojnej)
КК (УК)	–	Кримінальний кодекс (рос. Уголовный кодекс)
КПК	–	Кримінально-процесуальний кодекс
МДБ	–	Міністерство державної безпеки
НКВС (НКВД)	–	Народний комісаріат внутрішніх справ (рос. Народный комиссариат внутренних дел)
ОЗН (або ОЗОН)	–	Табір національної єдності (пол. Obóz Zjednoczenia Narodowego)
ПОБС	–	Польська організація боротьби за свободу
ПОВ	–	Польська військова організація (ПОВ)
СБУ	–	Служба безпеки України
СЗБ	–	Союз збройної боротьби
СПП	–	Служіння перемозі Польщі
СРСР (СССР)	–	Союз Радянських Соціалістичних Республік (рос. Союз Советских Социалистических Республик)
УДБ (УГБ)	–	Управління державної безпеки
УКДБ (УКГБ)	–	Управління Комітету державної безпеки (рос. Управление Комитета государственной безопасности)
УМДБ	–	Управління Міністерства державної безпеки
УНКВС (УНКВД)	–	Управління Народного комісаріату внутрішніх справ (рос. Управление Народного комиссариата внутренних дел)
УРСР (УССР)	–	Українська Радянська Соціалістична Республіка (рос. Украинская Советская Социалистическая Республика)
УСБУ	–	Управління Служби безпеки України

WYKAZ SKRÓTÓW

BSRR	–	Białoruska Socjalistyczna Republika Radziecka
GZBP	–	Główny Zarząd Bezpieczeństwa Państwowego
KGB	–	Komitet Bezpieczeństwa Państwowego (ros. Комитет государственной безопасности)
KK	–	Kodeks Karny
MGB	–	Ministerstwo Bezpieczeństwa Państwowego ZSRR (ros. Министерство государственной безопасности)
NKWD	–	Ludowy Komisariat Spraw Wewnętrznych ZSRR (ros. Народный комиссариат внутренних дел СССР)
OZN	–	Obóz Zjednoczenia Narodowego
PAOR	–	Państwowe Archiwum Obwodu Rówieńskiego
POW	–	Polska Organizacja Wojskowa
POWW	–	Polską Organizacją Walki o Wolność
SBU	–	Służba Bezpieczeństwa Ukrainy
SZP	–	Służba Zwycięstwu Polski
USRR	–	Ukraińska Socjalistyczna Republika Radziecka
WPA SBU	–	Wydzielone Państwowe Archiwum Służby Bezpieczeństwa Ukrainy
ZSRR	–	Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich
ZWZ	–	Związek Walki Zbrojnej

INDEKS NAZW GEOGRAFICZNYCH

Ancona – 123

Angers – 13

Baranowicze – 178

Basów Kąt – 77

Bobrujsk – 102, 104

Borysław – 48

Brody Duże – 141

Buławewo – 104

Buzułuk – 104

Cepcewicze Wielkie – 169

Ciechocinek – 157–158

Częstochowa – 141

Drohobycz – 48

Dubno – 13, 17, 20, 59, 79–80, 93, 103, 115, 122, 136, 142, 149, 158, 166, 170, 178, 185

Dżambuł – 104, 112

Gdańsk – 123

Gdynia – 102, 177

Grudy – 185

Horbaków – 13, 79

Hoszcza – 17

Janowa Dolina – 17, 59

Janów – 49

Julianówka – 177

Kaniów – 58, 77

Kargoszyn – 91

Katowice – 79

Kiwerce – 14

Klewań – 77

Kłobuck – 141

Kokanda – 104

Kostopol – 17, 183–185

Kowel – 15, 17

Kraków – 135

Krechowiecka – 157

Krzemieniec – 13, 17, 103

Leningrad – 114, 148

Lipawa – 148

Londyn – 18, 59, 80, 123

Loreto – 123

Lublin – 123

Lwów – 12–17, 48, 59, 79, 135–137, 158, 170, 177–178, 184–185

Łobodno – 141

Łuck – 13–14, 17, 59, 79, 103, 135–137

Mołodeczno – 169

Monte Cassino – 123

Montefano – 123

Odesa – 148

Ołyka – 102, 104

Otwock – 47

Paryż – 18

Piedimonte – 123

Piratyn – 114

Poznań – 116

Radom – 104

Równe – 8–9, 12–20, 47–48, 57–59, 78–80, 91, 93, 102–104, 111, 114, 116, 121–123, 127, 136, 141–142, 148, 157–158, 165–166, 169–170, 177–178, 183–185

Rzeszów – 135

Ryga – 148

Sarny – 15, 17, 103, 158

Sokołowo – 165

Stepań – 77

Swierdłowski – 48, 102, 104

Szczecin – 123

Szczedrowa – 169

Tajkury – 77

Taszkent – 104

Tiutkowicze – 121

Tockoje – 123

Truskawiec – 135

Turyń – 59

Warkowicze – 13, 79

Warszawa – 12–13, 15, 17, 57, 78, 91, 104,
123, 142, 158, 185

Wilno – 91

Władystok – 148

Włocławek – 183, 185

Włodzimierz Wołyński – 15, 17

Wrocław – 104, 112–113

Wydumka – 47

Zarosłoje – 104, 111

Zawizów – 91

Zdobunów – 17, 59, 77–78, 104, 142

Żytyń – 114

ГЕОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК

Анже – 22

Анкона – 126

Барановичі – 175, 180

Білосток – 26, 69, 73

Бобруйськ – 33, 39, 105–106, 109

Борислав – 50

Броди-Дуже – 143

Бузулук – 107

Булаєво – 107

Варковичі – 22, 81

Варшава – 21–22, 24, 26, 60, 73, 81, 93, 106, 126, 144, 159, 162–163, 188

Великі Цепцевичі – 37, 39, 171, 175

Видумка – 49

Вільно – 93

Владивосток – 150

Влоцлавек – 186, 188

Володимир-Волинський – 24, 26, 67, 73–75

Вроцлав – 107, 112–113

Галлерово – 162, 175

Гданськ – 125–126

Гдиня – 105, 175, 179

Горбаків – 22, 81

Горохів – 74

Гоща – 26, 73

Груди – 188

Джамбул – 107, 112

Дубно – 22, 26, 29, 42, 61, 69, 73, 81–82, 95, 105–106, 117, 125, 138, 151, 160, 168, 172, 180, 188

Дрогобич – 49–51

Жешув – 137

Житин – 116

Завизів – 94

Зарослоє – 107, 111

Здолбунів – 26, 61, 69, 73–75, 81, 83, 107, 143

Канів – 60

Каргошин – 33, 39, 93, 96

Катовіце – 81

Ківерці – 23

Клобуцьк – 143, 147

Ковель – 24, 26, 51, 67, 69, 73–75

Коканда – 106

Костопіль – 26, 38–39, 73–74, 186, 188

Краків – 137

Кременець – 22, 26, 73–75, 105

Креховецька осада – 159, 162

Ленінград – 116, 150

Лібава – 150

Лободно – 35, 39, 143, 146

Лондон – 27, 62, 83

Лорето – 125–126, 134

Луцьк – 22–23, 26, 35, 61, 69, 73–75, 81, 105, 137–139

Львів – 21–26, 31, 35, 39, 43–44, 49, 51–53, 55, 61, 68–70, 72–75, 81–82, 137–139, 159, 163, 171, 175, 179, 186, 187

Люблін – 125

Молодечно – 171

Монте-Кассіно – 126, 132

Монтефано – 126

Москва – 27

Одеса – 36, 39, 42, 150, 155

Олика – 105, 107

Отвоцьк – 49

Париж – 27, 32

П'єдімонте – 126

Пирятин – 34, 39, 116, 120

Познань – 118, 163

Радом – 107

Рига – 150

Рівне – 10–11, 22–39, 42–44, 49–51, 53, 60–69, 73, 75, 81–83, 93–98, 105–107, 109–111, 116–119, 124–126, 129, 138–139, 143–145, 150, 153, 155, 159–161, 163–164, 168, 171, 173, 175, 179–182, 186–189

Сарни – 24, 26, 67, 73, 75, 105, 159, 163

Свердловськ – 50, 105–106

Соколово – 167

Ташкент – 107

Тернопіль – 53, 74

Техотинок – див. Цехоцінок

Тоцьке – 126

Трускавець – 137

Турин – 62

Тютьковичі – 124

Цепцевичі – див. Великі Цепцевичі
Цехоцінок – 159–161

Ченстохова – 143

Щедрова – 171

Щецин – 126

Юлянівка – 37, 39, 179

Янів – 49, 51, 55

Янова Долина – 26, 61, 74

INDEKS NAZWISK

Bacza Franciszek – 136

Balcorowiak Wacław – 115

Beck Józef – 14

Blaks – zob. Jaźwiński Kazimierz

Boruta-Spiechowicz Mieczysław (Kopa) – 13

Brajlowski – 185

Broder – 20

Bronikowski Jerzy – 14

Brzuska Ludwik – 115

Budnik I. M. – 58

Burczyk – 49

Burda Ryszard – 14

Burkhard Jan – 91

Czarny – zob. Żołnierczyk Maciej

Czarny Władek – zob. Śliwiński
Władysław

Czechowski – 49

Ćmielewski – 142

Dobrowolska Zofia – 142

Dobrowolski Zygmunt (Feliks, Zygmunt)
– 13

Doktor – zob. Tokarzewski-Karaszewicz
Michał

Dubasiewicz Aleksander – 16, 92

Egert Stanisław (lub Ejgert, Szpak) – 16, 92

Feliks – zob. Dobrowolski Zygmunt

Godowski Jan – 79

Gomułka Antoni – 178

Grot – zob. Rowecki Stefan

Gusiew – 103, 116, 122

Hłas Feliks – 20, 149, 157–159, 165–166

Hałas Jan – 157–158

Hałas Jerzy – 157

Hałas Alina – 157

Hałas Antonina – 157

Hałas Stanisław – 157

Hapon – 20, 59, 185

Henryk – zob. Jaźwiński Jan

Hoffman Jakub – 14–15

Jan – zob. Sokołowski Jan

Janek – zob. Kowal

Janicka Antonina – 169

Janicka Zofia – 169

Janicki Edward – 169–170, 184

Janicki Józef – 20, 169–170, 173–174,
177–178, 183–185

Janicki Romuald – 169

Jankowska Aniela – 77

Jankowski Józef – 77

Januszajtis Marian – 12–13, 184

Jaźwińska Bronisławą Maria – 58–59, 77

Jaźwińska Elżbieta – 57

Jaźwińska Halina – 79–80, 87

Jaźwińska Irena – 58–59

Jaźwińska Leonia Katarzyna – 79–80, 87

Jaźwińska (Saganowska) Maria – 57–59

Jaźwińska Wiktoria – 77

Jaźwiński Daniel – 57, 59, 77, 90

Jaźwiński Henryk – 57

Jaźwiński Jan (Henryk) – 8, 13, 15–16,
19–20, 46, 57–59, 78–80, 84–90, 92, 115,
122, 148–149, 158, 170, 178

Jaźwiński Jarosław – 58–59

Jaźwiński Kazimierz (Blaks) – 8, 15–20,
46, 57–59, 63, 75, 77–78, 80, 87, 92, 103, 136,
141–142, 148–149, 158, 170, 178, 184–185

Józek – zob. Widawski Józef

Jurewicz – 133

Kaganowicz – 184

Kałasznikow – 48

- Kasprzycki Ryszard – 14
Kędzierski – 17
Klimczuk – 59, 80, 93
Kopa – Boruta-Spiechowicz Mieczysław
Kopczyński Jan Maryś – 14–16, 18, 58, 141–142, 158
Kopyciak Elżbieta – 141
Kopyciak Jan – 141
Kopyciak Józef – 20, 141–143, 145–147
Kopyciak Paweł – 141
Kopyciak (Sobicz) Stanisława – 141
Korniczuk M. F. – 58
Korzeniowski Antoni – 141–142
Kowal (Janek) – 17, 48
Krüger Bolesław – 91
Krüger Edward – 91
Krüger Fiokła – 91
Krüger Grzegorz – 91
Krüger Halina – 92
Krüger Jerzy (Stary Wojtek) – 8, 15–16, 18, 20, 46, 58, 91–93, 97–101, 103, 158
Krüger Maria – 91
Krüger Otelia – 91
Krüger Paweł – 92
Krüger Wasylisa – 92
Krüger Zofia – 92
Kulawik Piotr – 79
Kulikowska Jadwiga – 177
Kulikowska Stanisława – 177
Kulikowski Julian – 177
Kulikowski Mieczysław – 17, 169, 177–178, 181–182, 185
Kulikowski Romuald – 177
- L**ambach S. – 19
Leitner A. – 12, 13
- Ł**ukowski Bolesław – 122
- M**aciejewska (Sztandera) Anna – 121, 123
Maciejewska Marcelina – 121, 123
Maciejewska (Zielińska) Maria – 121, 123
Maciejewski Antoni – 20, 121–123, 127–134, 137
Maciejewski Czesław – 121, 122, 123
Majewski Tadeusz (Szmigiel) – 14, 16
Major – 136
Małasiewicz E. – 89
Marciniak Piotr – 48
Markiewicz Tadeusz (Tadek) – 177, 185
Maryś – zob. Kopczyński Jan
Masłowski Dmytro – 156
Mazur Józef – 142
Mempel Kazimierz – 149, 158
Michał – zob. Tokarzewski-Karaszewicz
- M**ichał
Mijakowski L. – 89
Miller Irena – 157
Młot – zob. Skirmund
Mogulski – 17
Morawski Feliks – 89
Mościcki Ignacy – 93
- O**gonowski Bolesław – 184
Ozerski Józef – 48
- P**ierszyc L. – 80
Piłsudski Józef – 93, 99
Podobiński Stefan – 142
Połuchin – 103
Popow – 20
Potapow Jerzy – 14
Przeclawska – 157
Przesławski Kazimierz – 79
- R**akoń – zob. Rowecki Stefan
Rowecki Stefan (Rakoń, Grot) – 13–14
Rydz-Śmigły Edward – 14
- S**emerda Marcei – 170
Sienkiewicz Tadeusz – 15
Sierow Iwan – 19
Sikorski Władysław – 12, 135
Skirmund (lub Skirwut, Młot) – 157
Składkowski Felicjan Sławoj – 78
Sobicz Edward – 141
Soczyńska Emilia – 148
Soczyńska Stanisława – 148

- Soczyńska Wanda – 148
 Soczyński Edmund – 148
 Soczyński Franciszek – 148
 Soczyński Ludwik – 148
 Soczyński Zygmunt (Szeligo) – 15, 18, 20, 58, 148–149, 152–156, 158, 166
 Sokołowski Jan (Trzaska, Jan) – 13
 Stachowska Anna – 178
 Stańczyk Tadeusz – 15, 79, 121–122
 Stary – zob. Żebrowski Władysław
 Stary Kowal – zob. Żebrowski Władysław
 Stary Wojtek – zob. Krüger Jerzy
 Staszewska Anna – 13
 Staszewski Tadeusz – 13
 Stec – 49
 Stefański – 122
 Stolarski – zob. Tokarzewski-Karaszewicz Michał
 Szanawa Edmund – 115
 Szeligo – zob. Soczyński Zygmunt
 Szmigiel – zob. Majewski Tadeusz
 Szmukler – 20
 Szpak – zob. Egert Stanisław
 Sztandera Antoni – 123
 Sztandera Jarosław – 123
 Sztandera Jerzy – 123
 Sztandera Sabina – 123
 Sztandera Wiesław – 121, 123, 130
 Szulika – 109–110, 116, 185
 Szymański Stanisław – 142
- Ś**liwińska Irena – 183
 Śliwińska Janina – 183
 Śliwińska Krystyna – 183
 Śliwińska Michalina – 183
 Śliwińska Władysława – 183
 Śliwiński Franciszek – 183
 Śliwiński Roman – 183
 Śliwiński Stanisław – 183
 Śliwiński Władysław (Czarny Władek) – 18, 20, 170, 183–186, 189–190
- T**abeński Krzysztof – 135–136
 Tadek – zob. Markiewicz Tadeusz
- Tokarzewski-Karaszewicz Michał (Michał, Stolarski, Doktor) – 12–14
 Toma (lub Tom) – 15, 58
 Tryba Adam – 114
 Tryba Eugeniusz – 114
 Tryba Franciszka – 114, 116
 Tryba Jan – 20, 114, 119–120
 Tryba Mieczysław – 114
 Tryba Zofia – 114, 116
 Trzaska – zob. Sokołowski Jan
- W**agner Adam – 20, 149, 158, 165–166, 168
 Wagner Andrzej – 165
 Wagner Bazylia – 165
 Wagner Ewa – 165
 Wagner Jan – 165
 Wagner Julian – 165
 Wagner Kazimierz – 165
 Wagner Maria – 165
 Wagner Ryszard – 165
 Wagner (Kotlińska) Stefania – 165
 Wagner Stefania – 165
 Widawska Leokadia – 47
 Widawska Paulina – 47
 Widawska Władysława – 47
 Widawski Adam – 47
 Widawski Andrzej – 47
 Widawski Antoni – 47
 Widawski Józef (Wit, Józek) – 14–19, 47–49, 55–56, 58, 79, 92, 115, 136, 148, 169–170, 178, 183–185
 Wirpsza Bronisław – 102
 Wirpsza Dominik – 102, 104
 Wirpsza Irena – 102
 Wirpsza Jan – 102
 Wirpsza Jerzy – 102, 111
 Wirpsza Kazimiera – 102, 104
 Wirpsza Kazimierz – 102
 Wirpsza Olgierd – 16, 20, 102–104, 108–113, 116, 137
 Wirpsza Stanisław – 102
 Wirpsza Walentyna – 102, 104, 111–112
 Wirpsza Władysław – 102, 104

Wirpsza Zofia – 102
Wirpsza Zygmunt – 102, 104, 110–111
Wiśniewski Witold – 142
Wit – zob. Widawski Józef

Zabiello Adam – 102
Zabiello Wiktoria – 102
Zejma Ian – 59, 80
Ziętara Stanisław – 13, 15, 79, 184
Zejma Waław – 80
Zygmunt – zob. Dobrowolski Zygmunt

Żebrowski Władysław (Żuk, Stary) – 13, 48
Żołnierczyk Ała – 135
Żołnierczyk Anna – 135
Żołnierczyk Karol – 135
Żołnierczyk Maciej (Czarny) – 19, 20,
135–137, 139–140
Żołnierczyk Stefan – 135–136
Żołnierczyk Stefania – 135
Żuk – zob. Żebrowski Władysław
Żurawlow – 19–20

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

Бабченко – 41, 96

Байковський – 163

Барал Шлема – 76

Бальцоровяк Вацлав – 43, 117

Бача Франц – 138

Бек Юзеф – 23, 73

Бжуска Людвиг – 43, 117

Биненбойм Шоель – 76

Бліх – 40

Блякс (або Блякс) – див. Язвінський

Казімеж

Бобриньова – 40–41

Борута-Спехович Мечислав (Копа) – 22

Брайловський – 42, 45, 188

Бродер – 29

Броніковський Єжи – 23

Брушковський – 139, 152–153

Будник І. М. – 60

Бульба Абрам – 76

Бульба Рейзле – 76

Бурда Ришард – 23

Бурхард Ян – 93

Бурчик – 50, 55–56

Вагнер Адам – 29–30, 36, 38–40, 43–44, 150, 160–162, 167–168

Вагнер Анджей – 167

Вагнер Базилія – 167

Вагнер Ева – 167

Вагнер Казімеж – 167

Вагнер Марія – 167

Вагнер Ришард – 167

Вагнер (Котлинська) Стефанія – 167

Вагнер Стефанія – 167

Вагнер Юліан – 167

Вагнер Ян – 167

Василенко – 42

Вишневський Вітольд – 144

Відавська Владислава – 49

Відавська Леокадія – 49

Відавська Павліна – 49

Відавський Адам – 49

Відавський Анджей – 49

Відавський Антон – 49

Відавський Юзеф (Віт, Юзек) – 23–31, 33–34, 37–38, 43–44, 49–56, 61, 65–74, 82, 94, 117, 138, 150, 171, 175, 186–187

Вірпша Броніслав – 105

Вірпша (Забелло) Валентина – 105, 107, 111–112

Вірпша Владислав – 105–106

Вірпша Домінік – 105–106

Вірпша Єжи – 105

Вірпша Зигмунт – 105–107, 110–111

Вірпша Ірена – 105

Вірпша Казимира – 105–106

Вірпша Казімеж – 105

Вірпша Ольгерд – 25, 29–30, 33–34, 38–40, 42–44, 105–113, 118, 138

Вірпша Софія – 105

Вірпша Станіслав – 105

Вірпша Ян – 105

Віт – див. Відавський Юзеф

Вундерлих – 53

Галас Аліна – 159

Галас Антоніна – 159

Галас Єжи – 159

Галас Станіслав – 159

Галас Фелікс – 29–30, 36–40, 42, 44–45, 150, 159–164, 167–168

Галас Ян – 159–160

Ганжа – 42, 45

Гапон – 29, 61, 188

Генрик – див. Язвінський Ян

Глуценко – 40–41

Годовський Ян – 81

Гомулка Антон – 37, 180

- Горбач – 75, 108, 145, 182
Гофман Якуб – 23–24
Грот – див. Ровецький Стефан
Гусєв – 106, 109–110, 118, 125, 128–129
- Д**обровольська Софія – 144
Доктор – див. Токажевський-Карашевич Міхал
Дробах – 42
Добровольський Зигмунт (Фелікс, Зигмунт) – 22
Дубасевич Олександр – 25, 33, 43, 94
- Е**герт Станіслав (або Ейгерт, Шпак) – 25, 33, 38, 43, 94
Еміль – 30–31, 52–53
- Є**всєєв – 129
- Ж**ебровський Владислав (Жук, Старий) – 22, 49, 52–54
Женавер – 43
Жолнерчик Алла – 137
Жолнерчик Анна – 137
Жолнерчик Кароль – 137
Жолнерчик Мацей (Чорний) – 28–30, 35, 38–40, 42, 44–45, 137–140
Жолнерчик Стефан – 137–138
Жолнерчик Стефанида – 137
Жук – див. Жебровський Владислав
Журавльов – 28–29, 75
- З**абєлло Адам – 105
Забєлло Вікторія – 105
Зейма Вацлав – 83
Зейма Ян – 62, 83
Зентара Станіслав – 22, 24, 38, 81, 187
Зигмунт – див. Добровольський Зигмунт
Зновенко – 139, 174
- І**жевський – див. Чеховський Ервін
- К**аганович – 38, 63, 84, 173, 187, 189
Калашніков – 50, 55–56
Карєв – 38, 97–98, 108, 119, 139, 145, 152–153, 181–182
Каспшицький Ришард – 23
Качка Давид – 76
Качка Сруль – 76
Квітко – 42
Кендзерський – 26, 74
Климчук – 46, 62, 83, 95
Коваль (Янек) – 26, 49, 51–54, 74
Коженьовський Антон – 143–144
Копа – див. Борута-Спехович Мечислав
Копицяк Ельжбєта – 143, 147
Копицяк Павло – 143, 147
Копицяк (Собич) Станіслава – 143, 147
Копицяк Юзеф – 29–30, 32–33, 35, 38–40, 42, 44, 143–148
Копицяк Ян – 143, 147
Копчинський Ян (Марись) – 23–25, 27, 36, 44, 61, 68–70, 143–144, 150, 160, 162
Корничук М. Ф. – 60
Крутов – 63, 84, 97, 119, 127, 173, 181, 189
Крюгер Болеслав – 93
Крюгер Василиса – 94, 96
Крюгер Галина – 94, 96
Крюгер Григорій – 93
Крюгер Едвард – 93
Крюгер Єжи (Старий Войтек) – 10, 24–25, 27, 29–34, 38–40, 42–44, 46, 61, 66–71, 93–101, 105, 159, 160, 163–164
Крюгер Марія – 93
Крюгер Отелія – 93
Крюгер Павло – 94, 96
Крюгер Софія – 94, 96
Крюгер Фекла – 93
Куликовська Станіслава – 179
Куликовська Ядвіга – 179
Куликовський Мечислав – 25, 30, 37–40, 43–45, 171, 175, 179–182, 187
Куликовський Ромуальд – 179
Куликовський Юліан – 179
Кулявик Петро – 82
Купер Сурі – 76

Лейтнер А. – 21–22

Лосєв – 46

Луковський Болеслав – 124

Любар – 39

Лямбах С. – 28

Маєвський Тадеуш (Шмігель) – 23, 25

Мазур Юзеф – 144

Майор – 138

Марись – див. Копчинський Ян

Маркевич Тадеуш (Тадек) – 44, 53–54, 179, 187

Марціняк Пьотр – 49

Маслов Дмитро – 156

Мастицький – 30

Мацеєвська (Штандера) Анна – 124–126

Мацеєвська (Зелінська) Марія – 124–125

Мацеєвська Марцеліна – 124–125

Мацеєвський Антон – 29–30, 34, 38–40, 42–43, 45, 124–134, 138

Мацеєвський Чеслав – 124–126

Меарзулін – 76

Мемпель Казімеж – 36, 44, 150, 160, 162

Мільмейстер Давид – 76

Міллер Ірена – 159, 162–163

Міхал – див. Токажевський-Карашевич Міхал

Могульський – 26, 74

Молот – див. Скірмунд

Мороз – 154

Мосьціцький Ігнацій – 95

Нерубенко – 75**О**гоновський Болеслав – 38, 186–187

Озерський Юзеф – 49, 51

Осташевський – 175

Павлюченко – 51, 54

Пакульчик Леон – 44

Паркман – 154

Першиц Л. М. – 40, 42, 82

Пілсудський Юзеф – 95

Подобинський Стефан – 144

Полухін – 105, 164, 176

Попов – 29, 63, 75, 97, 101, 108, 127, 145, 152–153, 173–174, 181–182, 189

Потапов Єжи – 23

Прокопенко – 40

Пшецлавська – 159, 162–163

Пшеславський Казімеж – 81

Раконь – див. Ровецький Стефан

Райнзберг – 76

Резницький – 101

Рибалко – 39, 46

Ридз-Смігли Едвард – 23, 73

Ровецький Стефан (Раконь, Грот) – 22–23

Самко – 42, 45

Сафір Дебора – 76

Сафір Меєр – 76

Свістельницька Єлена – 53–54

Семерда Марцелій – 171, 175

Сенкевич Тадеуш – 24, 31

Серов Іван – 28

Сиревич – 63, 84

Сікорський Владислав – 21, 32, 72, 137

Скірмунд (або Скірвут, Молот) – 24, 30–31, 159–160, 163–164

Складковський Феліціян-Славой – 81

Слесаренко – 127

Слівінська Владислава – 186

Слівінська Ірина – 186

Слівінська Михайлина – 186

Слівінська Христина – 186

Слівінська Яніна – 186

Слівінський Владислав (Чорний Владек) – 27, 29–30, 37–40, 43–45, 70, 171–172, 175, 186–190

Слівінський Роман – 186

Слівінський Станіслав – 186

Слівінський Францішек – 186

Собич Едуард – 143, 147

Соколовський Ян (Тшаска, Ян) – 22, 74

Сосновський – 72

Сочинська Ванда – 150, 155
Сочинська Емілія – 150, 155
Сочинський Едмунд – 150, 155
Сочинський Зигмунт (Шеліго) – 24, 27, 29–30, 33, 36–40, 42, 44, 61, 68–70, 150–156, 160–162, 164, 167–168
Сочинський Людвіг – 150, 155
Сочинська Станіслава – 150, 155
Сочинський Франц – 150, 155
Станчик Тадеуш – 24, 32, 34–35, 43–44, 82, 124
Старий – див. Жебровський Владислав
Старий Войтек – див. Крюгер Єжи
Стаховська Анна – 180
Сташевська Анна – 22
Сташевський Тадеуш – 22
Стефанський – 124
Стеценко – 40–41
Стець – 50, 55–56
Столярський – див. Токажевський-Карашевич Міхал

Табенський Кшиштоф – 35, 44, 137, 138
Тадек – див. Маркевич Тадеуш
Тамаркін – 46
Тертишник – 56
Токажевський-Карашевич Міхал (Міхал, Столярський, Доктор) – 21–23, 73
Тома (або Том) – 24, 30–31, 61, 65–68, 71–74
Топчій – 41
Триба Адам – 116
Триба Євгеній – 116
Триба Мечислав – 116
Триба Софія – 116, 118
Триба (Слесар) Францішка – 116, 118
Триба Ян – 29–30, 34, 38–40, 42–43, 45, 116–120
Тшаска – див. Соколовський Ян

Фелікс – див. Добровольський Зигмунт
Ферапонтов – 40
Фришберг Шейндля – 76

Хусид Бруха – 76

Цейтлін – 163

Чеховський Ервін (Іжевський) – 50, 53
Чмилевський – 144
Чорний – див. Жолнерчик Мацей
Чорний Владек – див. Слівінський Владислав

Шанава Едмунд – 117
Шапіро Меєр-Файвель – 76
Шеліго – див. Сочинський Зигмунт
Шиманський Станіслав – 144
Шмігель – див. Маєвський Тадеуш
Шмуклер – 29
Шпак – див. Егерт Станіслав
Шрайбман Мордек – 76
Штандера Антон – 126
Штандера Веслав – 121, 125–126, 130
Штандера Єжи – 126
Штандера Сабіна – 126
Штандера Ярослав – 126
Штиф Герш – 76
Шуліка – 109–110, 118, 128–129, 188

Югас – 53
Юзек – див. Відавський Юзеф

Язвінська Броніслава-Марія – 60, 62, 64
Язвінська (Зейма) Галина – 81, 83
Язвінська Ельжбета – 60
Язвінська Ірена – 60, 62, 64
Язвінська (Джемайло) Леонія-Катажина – 81, 83
Язвінська (Сагановська) Марія – 60, 62, 75
Язвінський Генрик – 60
Язвінський Даніель – 60, 62, 66
Язвінський Казімеж (Блякс) – 10, 24–36, 38–40, 42–44, 46, 53, 60–77, 81–82, 94, 105–106, 138, 143, 150–151, 159–164, 171, 179, 187

Язвінський Ян (Генрик) – 10, 22, 24–25,
27–35, 38–40, 42–44, 46, 60–62, 65, 68–71,
81–90, 94, 117, 124–125, 138, 150–151, 162,
171, 179

Язвінський Ярослав – 60, 62, 64

Яковенко – 176

Ян – див. Соколовський Ян

Янек – див. Коваль

Яніцька Антоніна – 171

Яніцька Софія – 171

Яніцький Едуард – 171, 187

Яніцький Ромуальд – 171

Яніцький Юзеф – 29–30, 37–40, 43–45,
171–176, 179, 186–187

Янушайтіс Маріан – 21–22, 187

Tetiana Samsoniuk

Związek Walki Zbrojnej – 1 w Równem. 1939–1941

Wydanie popularnonaukowe

Monitor Wołyński

Ініціал

Łuck

2021

Konsulat Generalny
Rzeczypospolitej Polskiej
w Łucku

Książka została wydana
przy wsparciu Konsulatu Generalnego
Rzeczypospolitej Polskiej w Łucku

Samsoniuk Tetiana

Związek Walki Zbrojnej – 1 w Równem. 1939–1941 : wydanie popularnonaukowe / Tetiana Samsoniuk ; red. Natalia Denysiuk. – Łuck : Monitor Wołyński : Ініціал, 2021. – 208 s. – (Seria «Ocaleni od zapomnienia» : książka 2).

W drugiej książce serii «Ocaleni od zapomnienia» przedstawione zostały losy 15 działaczy polskiego podziemia antysowieckiego – członków rówieńskiego ośrodka Związku Walki Zbrojnej – 1 w latach 1939–1941. Trzech z nich zostało rozstrzelanych przez NKWD w Równem 10 czerwca 1941 r., pozostałych skazano na łagry i konfiskatę mienia. Szkice biograficzne uzupełniają materiały archiwalne, zdjęcia i dokumenty skonfiskowane podczas aresztowań. Informacji o dalszych losach niektórych członków ZWZ–1 udzielili ich krewni.

Publikacja przeznaczona jest dla naukowców, rodzin i bliskich bohaterów tej książki oraz dla wszystkich zainteresowanych historią, a zwłaszcza okresem II wojny światowej.

Recenzenci:

Wołodmyr Marczuk, doktor nauk historycznych, starszy wykładowca Katedry Historii im. prof. M. P. Kowalskiego, Uniwersytet Narodowy «Akademia Ostrogska»

Oleh Razyhrajew, doktor nauk historycznych, doktor nauk humanistycznych w zakresie historii, docent Katedry Historii Powszechnej, Wołyński Uniwersytet Narodowy im. Łesi Ukrainki

Tłumaczenie: Switłana Suchariewa, Natalia Denysiuk, Ołena Semeniuk

Korekta: Piotr Kowalik, Olga Szerszeń, Wiesław Pisarski

Projekt graficzny i skład: Anatol Olich

Польсько-український двотижневик
«Волинський монітор»
Адреса редакції:
43025 Луцьк, вул. Крилова 5/7
monitorwolynski@gmail.com
monitorwolynski.com

Видавництво «Ініціал»
Адреса видавництва:
43025 Луцьк, просп. Волі, 2
а/с 217
+38 067 332 23 88
victor.fedosiuk@gmail.com

Формат 176 × 250 1/8. Папір офсетний. Гарнітура Minion.
Умовн. друк. арк. 14,52. Умовн. фарбо-відб. 14,52.
Підписано до друку 16 листопада 2021 р.
Наклад – 200 прим.

Видавництво «Крок»
Свідоцтво ДК №3538 від 30.07.2009 року
вул. Гайова, 56, Тернопіль, Україна, 47722
info@krokbooks.com
KrokBooks.com

Konsulat Generalny
Rzeczypospolitej Polskiej
w Łucku